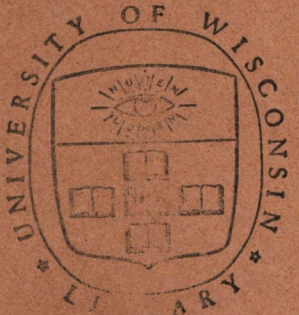

MIRKO BREYER
ZANJIŽARA i ANTIKVARIAT
ZAGREB

Digitized by Google

111/5/16 980

D. MUČNJAK
knjigoveža
u
ZAGREBU

4418/3250

Digitized by Google

Digitized by Google

MAR 19 1958

RIEKA

prama

HRVATSKOJ.

Sastavio

Dr. Franjo Rački.

U Zagrebu 1867.

Brzotiskom Antuna Jakića.

Knjižara i antikvarijat

MIRKO BREYER

Zagreb, Ilica 29.

Digitized by Google

Digitized by Google

DB
879
F5
R31

1053768

RIEČANOM,

HRVATSKIM SUGRADJANOM,

istinito ljubećim

SVOJ ROD I ZAVIČAJ.

posvećuje ovo djelce

pisac.

Digitized by Google

Digitized by Google

Poslije god. 1860 mnogo se je i govorilo i pisalo o državopravnom odnošaju grada Rieke prama Hrvatskoj i kruni ugarskoj. Naš sabor i njegov kraljevinski odbor branio je i brani, da je Rieka sastavni dio Hrvatske, tiem i trojedne kraljevine, pak da samo kroz ovu pripada zajedničkoj kruni ugarskoj. Suprotivno drži ugarski sabor i njegov kraljevinski odbor, da je Rieka sastavni dio kraljevine Ugarske, jer da je bila ovoj neposredno utjelovljena po kraljici Mariji T. poveljom od 23. travnja 1779, a ovo neposredno pridruženje uzakonjeno čl. 4. ugarskoga sabora od god. 1807. Tako je Rieka postala glavnom točkom prieporn om u neizravnanoj državopravnoj razmirici izmedju jedne i druge kraljevine.

Hrvatskomu su obćinstvu poznate o Rieci razprave toli iz hrvatskih listova, koli iz izvješća kraljevinskoga odbora. U tom je ovaj predmet do sada razpravljen najobširnije.

Mnogi mojih prijatelja željeli su, da ja u jedno sakupim sve, što do sada pisah o tom pitanju. Ovu želju ocienih i prihvatih. Jer prem znadem, da znanstvena razprava neće nam u tih okolnostih spasiti Rieke, ako joj se u obće druga sudbina kroji, scienim ipak, da nam je sa svoje strane sve učiniti, štogod možemo za obranu svoga i historičkoga i narodnoga prava; pak kada i nebi bilo s drugoga razloga nego da se vidi, na kojoj je strani pravo i pravda. A to je mnogo prema našim mudrim poslovicam: jače pravo nego mač, pravda narode podigne a nepravda jih potre.

Toliko o povodu, kojim je ova knjiga postala.

Kada se jednom odlučih, da pretrgnuv ostale svoje književne radnje napišem djelo o Rieci, nisam već mnogo promišljao: kako, po kojoj osnovi, i kojimi sredstvi da ga izvedem. Meni je bilo glavno ocieniti smisao i znamenovanje onih dviju spomenika, na koja se Ugarska pozivlje. Ali za njihovu ocjenu valjalo mi je progovoriti o utjelovljenju Rieke t. j. o izstupu toga grada iz prvanje sveze s austrijskimi oblastmi. Iz ovoga razloga napisah prvi odsjek kano nuždan uvod u samu razpravu, koja bi bez njega mnogomu

Digitized by Google

od žala morskoga i slobodna kraljevska voda Ričina do mostića kod Grohova", pak da je ona tekla i dalje uz isti potok, „koji izvira iz briega grobničkoga". [1]) U ovoj se listini prvi put napominje Rieka i potok Rječina u ikavskom izgovoru, koj se i danas čuje iz ustiju primorskoga puka. Mjestance Grohovo, koje s Lopačom imade do 140 dušah, leži i danas u župi i kotaru grada Rieke. Kada bi Rieka bila god. 1260 u tudjoj vlasti, bio bi to natuknuo kralj ugarsko-hrvatski, a težko bi on bio imao kraljevska práva („nostra libera aqua Ričina") na Riečini.

Mi dakle mislimo, da je Rieka sa županijom vinodolskom, koja se tada protezala od Ledenica i Novoga do Trsata i Grobnika, došla u vlast krčkih i modruških knezova.

Nu Rieka postadè malo kašnje kamenom smutnje izmedju Frankopanâ i divinskih knezova u Istri. Knezovi od Divina (Duino, Tybein), grada u Istri, nabavili su si u Istri velik posjed. Njihove bjehu takodjer Mošćenice i Kozlak itd. uz more pod visokom Učkom blizu Rieke. [2]) I taj grad dodje početkom XIV. vieka u njihovu vlast; jer se navodi, da su oni g. 1312 ondje izvršivali vlastelinska prava. Ove naime godine dadè divinski knez Rudolfo, vasal („fidelis") goričkoga grofa, mletčanu Nikoli Albertiu u zakup na šest godina riečke mitnice, carine i mesnice. U ugovoru napominje se, da će Matija riečki sudac i Vulfing divinski kapetan na račun goričkoga grofa upravljati Riekom („terram Fluminis"), ako se Rudolfo nebi držao ugovora. [3]) Misli se, da je gospodar Riečki Hugo knez divinski god. 1315 počeo graditi na Rieci crkvu sv. Jerolim a.Ali već god. 1338 bijaše Rieka opet u vlasti Frakopanske obitelji. Jer kada je njeki Riečanin počeo kovati na Rieci krive novce na način mletačkih, republika se je obratila na krčkoga kneza Bartola Frankopana svoga prijatelja moleć ga, da nepusti u svojih mjestih i predjelih činiti takova bezzakonja. Ona je pače dne 1. Listopada 1338 zaključila: da se u to ime u Slavoniju t. j. Hrvatsku, pošalje poseban poslanik. U izpravi od 8 Svibnja 1339 čita se, da je kod kneza Bartula, u kojega zemlji t. j. na Rieci da se patvore mletački

[1]) Kod Krčelića: Not. praelim. p. 195. „Cuius confinia ad tramontanam, inprimis est fluvius et locus Rika in monte maris incipiendo et nostra libera aqua Ričina usque ponticulum penes P (G.) robovo . . . Et aqua sequitur libera, que aqua ex monte nostro Grobnicensi et confinio scaturit."

[2]) Arkiv za jugoslav. poviest. II. 308.

[3]) Engel: Geschichte von Dalmatien etc. S. 342.

Digitized by Google

soldi, bio već jedan poslanik; ali bje odlučeno, da se pošalje i drugi. Napokon je republika dne 8. Listopada 1339 opet pisala knezu istomu, da pokle je kroz dva poslanika: Ivana Vitturia i Mihovila Giorgia o tom već umoljen, neka jednom utamniči patvorce novacâ. [1]) Iz svega toga vidi se, da je god. 1338 i 1339 Rieka bila u vlasti kneza Bartula Frankopana, jer ti mletački listovi i ova poslanstva bila bi bez smisla, da je Rieka bila u vlasti divinskih knezova; vidi se na dalje, da su Mletčani držali Rieku za mjesto ležeće u Hrvatskoj.

Nameće se dakle pitanje: na koji način prešla je Rieka od Frankopana u vlast knezova divinskih (1312), pak od ovih opet vratila se k Frankopanom (1338)? Iz nejasnih rieči jedne listine [2]) od 1 Travnja 1365 možemo nagovieštati, da je knez Bartol Frankopan bio divinskomu vlastelinu „zemlju i grad Rieku“ dao u zalog. [3]) Iz iste se listine nadalje razabire, da je radi Rieke zavladao „razdor, mržnja i nenavist“ izmedju Frankopanâ i divinskih knezova. U to je vrieme imala Rieka opet preći k Frankopanom. Ali da se s jedne i s druge strane učini kraj razmiricam, utanačiše dne 1. Travnja 1365 sinovi Bartola knezovi Stjepan i Ivan s divinskim knezom Hugom ugovor, u kojem Frankopani odrekoše se prava vlastničtva na Rieku i prenesoše to pravo na Huga, njegovu braću Vilelma i Jurja i njihove odvjetke. [4])

Obitelj divinskih knezova izumrla je god. 1399 s knezom Ugolinom, koji je ostavio samo kćer Katu udatu za Raimberta od Walsee. Porodica ova došla je u Austriju iz Švabske, gdje je imala posjeda, s Albertom I. (1298—1308) ter je u dvoru austrijskih vojvoda, Habsburgovaca, bila dobro vidjena. Kako su indi Habsburgovci na temelju ugovorâ utanačenih od god. 1361—94 s goričkimi

---

[1]) Ljubić: Vladanje mletačko u Rieci str. 4. i 5, iz listova mtetačkoga arkiva. Čita se: quod in Loco Fluminis laborantur et cudantur soldini falsi . . Quanto vos (sc. Bartol) estis nobis magis familiaris et carus, tanto gravius haberemus, si in vestris districtibus hoc committi et tolerari contingeret . . . In cuius (Bartola) terris praedicti fieri dicuntur . .“

[2]) U bečkom arkivu kod Fejéra: cod. diplom hung. IX, 3 p. 518-24.

[3]) Ibid: „Terram et castrum Fluminis, quod a divo condam domino patre nostro d. comite Bartholomaeo fuerat obligatum.“

[4]) Ibid: „Pro quibus omnibus firmius observandis per nos nostrosque haeredes eidem domino Ugoni (de Duino) pro se et suis haeredibus recipienti promit timus nunquam praenotatam terram Fluminis et castrum repetere“.

*

Digitized by Google

grofovi, od kojih je prvi uglavljen 22. rujna 1361 medju goričkim Mainhardom VI. i Rudolfom IV. dobili vrhovnu vlast i na one krajeve, austrijski je vojvoda Vilelmo svomu komorniku Rudolfu od Walsee darovao grb knezova divinskih sa svimi pravi i povlasticami. Rudolfo dobi grad Divin, a Raimberto Ugolinov zet primi iz ruku biskupa puljskoga grad Rieku, Kastav, Veprinac i Mošćenice t. j. primorje s ove strane Učke.

Tako je Rieka samo 34 godine (1365—1399) bila u mirnom posjedu divinskih knezova; pak od ovih predje u vlast gospode od Walsee. Onaj ugovor od 1 Travnja 1365. ako mu i neodreknemo pravne krieposti, vezao je prvu vlastel Riečku, Frankopane, samo naprama divinskim knezom; pak poslije njihova izumrća pravo vlastničtva na Rieku bilo bi imalo opet na Frankopane preći. Bi reć da su i Frankopani branili ovo stanovište, prem jim je u onih uzburkanih vremenih, koja su nadošla na našu domovinu za Sigismunda, a poslije radi turske pogibelji, uzmanjkalo snage i sile, da ga privedu u život. Jer ako se i odvratimo od smisla rieči, kojimi knez Martin Frankopan govori o Rieci u svojoj listini [1]) od 7. Travnja 1431, imademo za ovu misao dokaz u tom, što je godine 1461 knez krčki Ivan Frankopan mletačkoj republici predlagao, da si osvoje Rieku. [2]) Trieba znati, da se je taj knez utekô bio pod okrilje republike i kašnje preselio u Mletke.

Nu Rieka ostadè u vlastničtvu gospode od Walsee, koja su ju smatrala kano svojinu i š njom razpolagala po svojoj volji. Tako kada su Robertovi sinovi Vuk i Rambert god. 1464 medju sobom podielili otčeva dobra: prvomu pripade Rieka, Postojna s Trnavom Jelšani, Kastav, Muda od Klane i gradići Sabinac na briegu, S. Virac, Veprinac i Mošćenice.

Kako se odavle vidi, Rieka u vlastničtvu gospode od Walsee dodjè pod iste gospodare s obližnjimi mjesti primorskoga Krša (Krasa,) Ali već sljedeće godine 1465 odstupi Vuk od Walsee caru Frideriku ugovorom, koj bje god. 1471 ponovljen, Rieku, Kastav, Veprinac, Labinac, Arnberg i Postojnu (Geschlossen zu Isterreich und am Karst.“). S toga se već u mletačkoj izpravi od godine

[1]) Glavinić: Hist. Tersact. p. 35. Sladović povĕsti biskup. senjske i modruške Str. 238—40. Po priepisu od god. 1770.

[2]) Ljubić op. cit. p. 5. Polag izpravâ u mlet. arkivu.

Digitized by Google

1467 napominje Rieka, kano „zemlja vojvode austrijskoga.“ [1]) Na taj način gospoda od Walsee izgubiše Rieku još prije izumrća ciele obitelji (1491).

Tiem bje opet povriedjeno pravo obitelji Frankopanâ. Ovi knezovi zaratiše se na onoj strani s carem Fridrikom koje sbog Rieke, koje sbog razmirice izmedju Fridrika i kralja Matije Korvina. Friderik je u primorju osvojio k tomu Trsat. Ovaj je grad kašnje kralj Maximilijan izpravom od 2. Siečnja 1492 povratio kralju Vladislavu II., a tiem Frankopanom [2]); ali Rieka ostade poslije ugovora gradačkoga od 18. Prosinca 1479 faktično u vlastničtvu austrijskih nadvojvoda.

Iz ovoga vlastničtva odtrgnu Rieku za njeko vrieme republika sv Marka. Kada naime početkom god. 1508 rat buknu izmedju cara Maximiliana i republike, mletački kapetan Navagiero doplovi dne 26. Svibnja 1508 sa svojom galijom iz Omišlja pred Rieku i prisili grad na predaju: Carski kapetan Ivan Rauber sa svojom četom (250 mom.) uputi se u Ljubljanu. Navagiero postavi Andriju de Mula za proveditura Riečkoga, a Jerka Kvirina za zapovjednika tvrdjave. Dva dana kašnje (28 Svibnja) predà se Mletčanom i Trsat, komu bude zapovjednikom Jerko Crnotić, Rabljanin. Isto tako predaše se Mletčanom Kastav, Mošćenice, Cersam, Brzec, Lovran, Novigrad i Lupoglava, mjesta istarskoga primorja pod Učkom.

Osvojenje Trsata, grada hrvatskoga, dalo je povoda hrvatskomu banu Andriji Botu, što se je umiešao u ovu razmiricu, koja se je vodila samo medju republikom i njemačkim carem, a ne s ugarsko-hrvatskim kraljem. Ban je najprije zahtievao, da mu se povrati Trsat. A kada mu se nedade povoljan odgovor, složivši se s Bernardinom Frankopanom, vlastnikom Trsata, po pravu i Rieke, udari u Lipnju 1509. na Rieku, i protjeravši Mletčane i proveditura Jerka Kvirina osvoji ovo mjesto. Ali taj put je vlada hrvatska kratka bila na Rieci; jer već 2 Listopada 1509. Mletčani osvoje ili bolje rekuć razore taj grad. Hrvatski ban Andrija Bot nije prestao uznemirivati Mletčanâ. Ovi izgube sbilja Rieku do skora, kojim pako načinom nije nam poznato. Samo to je sigurno, da je Rieka već prije 7. Rujna godine 1511. bila u vlasti ne kralja Vladislava nego cara Maximiliana, pak da je u njegovoj

[1]) Id. p. 5. Sr. Beitr. zur Geogr. des Mittelalters Hormay. Arch. I. 1818. S. 553:

[2]) Listina kod Firnhabera: Beitraege zur Geschichte Ungarns S. 129. 130.

Digitized by Google

vlasti ostala i poslije primirja uglavljenoga dne 6. travnja 1512. izmedju njega i republike. [1])

Vojvode austrijski mogli su Rieku u ono doba tim laglje pridržati u svojoj vlasti, čim kukavnije bijaše nutrnje stanje Hrvatske i Ugarske za kralja Vladislava i Ljudevita II. i čim je ovim kraljevinam veća pogibelj prietila od rasteće sile turske. Tà Ljudevit II. ne samo nije se brinio, da svojoj državi pridruži koje odpalo udo, nego je drage volje pristao na to: da šurjak mu Ferdinando, austrijski nadvojvoda, preuzme obranu njekih hrvatskih gradova. Nadvojvode Austrijski nisu se dakle mogli bojati, da će bud kralj bud Frankopani ili stališi oživiti svoje staro pravo na Rieku. Kada su dakle braća car Karlo V. i austrijski nadvojvoda Ferdinando ugovorom od 7. veljače 1522. nasljedne pokrajine medju sobom podieliti, Rieka (St. Veit am Pflaum-Flumen) padè u dio nadvojvodi Ferdinandu; pak od te dobe ostade Rieka postojano u vlasti nadvojvoda austrijskih i gospodarâ nasljednih pokrajina.

U ovom nacrtu predstavismo, koje gospodare imaše Rieka do XVI. stoljeća: ona je od Frankopana prešla na divinske knezove, od ovih na gospodu od Walsee, a od ove na austrijske vojvode; pače i republika mletačka nametnula joj svoje prem kratko gospodstvo. Ove promjene ticale su se u pravom smislu odnošajâ grada Rieke naprama različitim zemaljskim gospodarom, naprama njezinoj vlasteli. Pak i ovdje imamo primjetiti, da pò načelih ugarsko-hrvatskoga prava već onaj ugovor uglavljen izmedju Frankopana i divinskih knezova, kojim Rieka predjè iz vlastničtva modruško-senjskih grofova, dobivših ju darovnicom ugarsko-hrvatskoga kralja, za pravnu kriepost bio bi imao steći odobrenje i potvrdjenje kraljevsko. Čemu nenalazimo nigdje traga.

Još manje smjela se je Rieka po načelih javnoga državnoga prava ugarsko-hrvatskoga odtrguti od kraljevine Hrvatske tiem, što je ona (pà i zakonito) prešla u vlastničtvo gospode, koja nisu plemići hrvatski, već koja bjehu vasali sada goričkih grofova, sada austrijskih vojvoda. Tomu je ipak ovako bilo; Rieka bješe odtrgnuta od zemljišta i državnoga tiela Hrvatske i krune ugarsko-hrvatske. Rieka se do duše i XVI. stoljeća, obzirom na njezin geografički položaj i starodavne uspomene, često navodi medju

[1]) Sr. Ljubić str. 5—9, gdje su i dotične listine i izprave iz mlet. arkiva (str. 10—14).

Digitized by Google

hrvatskimi mjesti; tako Ivan Justiniani u svojem službenom izvješću od god. 1553. veli o njoj, da je „luogo della Croazia;“ a u Bružkom-libellu od 1578. navodi se ona kano grad u Hrvatskoj uz Ogulin, Slunj i Senj. Ali Rieka je bila tada u istinu odciepljena od Hrvatske u upravi i zakonodavstvu, prem je od god. 1527. t. j. počam od Ferdinanda I. imala s Hrvatskom jednoga vladaoca. Ali upravo tada bilo bi imalo nadoći doba, da se i ovdje izvede temeljno državno pravo hrvatsko, po kojem dužan je vladalac, čim nestane zaprekâ, odtrgnute česti pridružiti državnomu tielu; pak bi se Rieka imala bila već tada opet utjeloviti kraljevini Hrvatskoj.

Iz dobe austrijskoga gospodstva na Rieci, koje je neprekinuto trajalo od god. 1510. do god. 1776., poznato nam je nutrnje uredjenje i upravljanje toga grada „previernoga“ kako ga prozva car Maximilian god. 1515. Rieka se je upravljala po gradskom statutu, potvrdjenom po nadvojvodi i kralju Ferdinandu I. dne 23. Srpnja 1530. Ovaj statut bio je kašnje odobren po Josipu I. i Karlu VI. osim treće knjige t. j. predposliednje, sadržavajuće kaznene propise, mjesto kojih nadodje najprije Ferdinandova, onda Karlova, napokon Marijo-Therezijina uredba.

Grad Rieka sa svojim kotarom nije bio utjelovljen ni bližnjoj Istri ni Kranjskoj nego je sačinjavao posebnu oblast, posebnu občinu: „magnifica communitas terae Fluminis s Viti.“ U toj občini predstavljao je vladaoca kr. kapetan. Ovoga je vladalac imenovao i izašiljao na Rieku, ter je kod svoga uvoda u crkvi sv. Vida u ruke gradskih sudaca i viećnikâ polagao prisjegu: da će u ime njegova veličanstva neoskvrnjena čuvati i braniti statuta, uredbe prava i povlastice občine, da će suditi svakomu pravedno bez obzira na osobe, da neće priečiti gradskoga suda u izvršivanju pravice pak da neće uništiti njihovih presuda, u koliko se statutu nebi protivile itd. Kapetan je dakle s te strane u ime krune izvršivao pravo vrhovnoga nadzora. On je s vladaocem občio prieko nutrnjo-austrijske vlade u Gradcu.

Stanovničtvo grada Rieke dielilo se je u dva rezreda: gradjane naime i patricije. Ovi su sačinjavali plemstvo grada, a stekli su ga nasljedstvom; pak se za to nije mogô nitko iz gradjanstva pribrojiti patricijem, osim ako se broj 50 gradskih viećnika nije mogô popuniti iz stališa patricija [1]). Iz ovih 50 viéć-

[1]) Patricijske obitelji bješe god. 1776 sljedeće: Zanchi (postadè god. 1566.), de Catto i Linkenberg, Sabbatini Rossi (1567.), Giacomini (1567),

Digitized by Google

nika sastojalo se je gradsko vieće tako, da njih 25 odličnijih činilo je manje ili nutrnje (minus) a svi skupa činjahu veliko vieće (maius consilium).

Gradskomu (velikomu i manjemu) vieću na čelu stajahu dva sudca ravnatelja (iudices rectores), koji su se mienjali svake godine. Prvoga imenovao je kapetan, ter se je odavle zvao „iudex, rector capitanealis", a drugoga je birala sama občina (iudex communitatis). Jedno i drugo vieće obavljálo je pod predsjedničtvom i rukovodstvom kapetana sve poslove javno-političke, gospodarstvene i trgovačke i to u smislu gradskih statuta.

Obzirom na sudbenost, u poslovih toli gradjanskih koli kaznenih sudio je „vicarius", namjestnik, imenovan prije po njegovu veličanstvu, a kašnje biran od gradskoga vieća. Samo u manjih parnicah tičućih se n. pr. najmovine, služinčadi itd. sudili su gradski sudci, a u prešnih sudio je kadšto i kapetan. U njekih razpravah prizivalo se je od gradskih sudaca na gradsko vieće: a malo po malo bivao je priziv od namjestničkoga suda (forum vicariale) na nutrnjo-austrijsku vladu u Gradcu.

Pokle je car Karlo VI. dne 2. Lipnja 1717. Trst i Rieku proglasio za slobodne luke, ter jim sloboštine zajamčio poveljami od 15. i 18. ožujka 1719 pak opet ponovio i potvrdio poveljami od 19. prosinca 1725. od 31. kolovoza 1729. i 20. Svibnja 1730: učinjena je u nutrnjoj upravi grada Rieke ova promjena, da su svi poslovi trgovački prenešeni na osnovano sudište trgovačko prve i druge molbe, a riešavani po mjenbeno-trgovačkom statutu od 20. Svibnja 1722. Medjutim je i kapetan i gradsko vieće odvisno postalo od

Diminić (1567.), Celebrini (1593.), Urbani (1594.), Bardarini de Kusselstein (1594.), Bono (1602.), Barcić (1602.), Buratelli (1610.), Tudorović (1610.), Spogliati (1617.), de Šteinberg (1627), Marchisetti (1628). Tranquilli (1635.), Gaus de Honberg (1637.), gr. a Petazzi (1645.), Monaldi (1647.), Vitnić (1650.), Spingaroli (1664.), bar. Oberburg (1678.), de Lazarini (1678.), Calli (1682.), bar. ab Argento (1687.), Rastelli (1696.), bar. a Leo (1696.), Bono de Mariani (1696.), Franul de Weissenthurm (1696.), de Marburg (1698.), de Danano (1699.), de Orlando (1703.), de Zandonati (1716.), de Marotti (1717.), Svilokosi (1717.), de Benzoni (1724.), Rafaelis (1727.), Lumaga (1728.), de Terzi (1737.), bar. a Keül (1739.). de Gerliczi (1751.), Galob (1752.,) Troyer de Aufkirchen (1764.), Verneda (1764.), Buzzi (1764.), Peri (1766.), de Munier (1766.), Mordax de Daxenfeld (1766.), gr. Teodor Batthyani (1776.). Bilo je dakle ukupno 49 patricijskih obitelji, i to, po imenih sudeć, poriekla talijanskoga, njemačkoga, hrvatskoga i francezkoga.

Digitized by Google

vlade nutrnjo-austrijske u Gradcu, pak su i svi skoro gradski poslovi povučeni izključivo u veliko vieće.

Još veća promjena nastadè god. 1754. Tada je naime Maria Terezija za promaknuće trgovine ustrojila u Beču posebnu oblast dvorsku imenom c. kr. dvorsko trgovačko vieće (Hofkomerzienrath), ter mu podvrgla cielo primorje s gradovi Trstom, Rieckom, Senjom i Bagom. Ovo primorje smatralo se je sada kano posebna pokrajina, za koju bje u Trstu podignuta posebna oblast zemaljska, imenom trgovačka intendenza, odvisna od rečenoga dvorskoga trgovačkoga vieća u Beču. Pod neposrednu upravu trgovačke intendenze spadala je i Rieka; a predsjednik intendenze bio je ujedno kapetanom riečkim, ter je imao na Rieci svoga namjestnika (locumtenens capitanealis). Namjestnik kapetanov s pridodanimi mu prisjednici sačinjavao je ured kapitanskoga namjestničtva (locumtenentia, luogotenenza, k. k. Hauptmannamts-Verwaltung), u koga područje spadali su s veće časti trgovački i pomorski poslovi.

U to dobu uredjen je u Rieci ured zdravstveni (1755.), odvisan od tršćanskoga, uredjeno je sudstvo u trgovačkih poslovih (1758). ustrojena posebna sudišta in causis personalibus r. consiliariorum et officialium, zatim in causis summi principis et comissorum i t. d.

Ove promjene djelovale su na nutrnje ustrojstvo grada Rieke u toliko: što politička uprava s veće strane spadè u područje kapetanskoga namjestničtva, koje je prieko tršćanske intendenze odvisno bilo od trgovačkoga vieća u Beču. Uslied toga upravljahu s riečkimi zakladami i s redarstvom odbori namjestničtva, a ne, kano prije, gradsko vieće. Na dalje u gradjanskih parnicah prizivalo se je od gradskoga vikarija na Gradačku vladu i pravosudni kolegij u Beču, u trgovačkih pako poslovih od trgovačkoga sudišta prve molbe na Rieci na tršćansko druge molbe, onda na gradački gubernij i vrhovno sudište u Beču.

Ovo je bio odnošaj grada Rieke u doba austrijske vladavine i naprama kruni i naprama nutrnjo-austrijkim vrhovnim oblastim; ovakova bijaše na dalje gradska uprava. Kako se vidi iz ovoga nacrta [1]) samouprava grada Rieke bijaše stegnuta na čisto nutr-

[1]) Izradjen je po riečkom statutu od god. 1530. zatiem različitih listinah, napokon po predstavci Riečkoga vieća od 1. Kolovoza 1777., i izvješću hrvatskoga povjerenstva od 30. Kolovoza 1778.

Digitized by Google

nje municipalne poslove, a njezino područje, osobito poslje god. 1754., postajalo je sve tiesnije i užje, jer su svi važniji poslovi napokon bili u rukuh namjestnika kapetanova, a konačno riešavali se u Trstu, Gradcu i Beču. Mjera dakle riečke municipalne samostalnosti bijaše dosta skromna.

Ovaj državopravni položaj Rieke uputit će nas ujedno: što da mislimo o uticaju toga grada u pragmatičku sankciju, kakovo-li znamenovanje da mu podielimo.

Poznato je, kako je car Karlo VI. uznastojao, da ustanovu o priestolnom nasljedstvu uredjenu na temelju kućnoga reda od 12. rujna 1703. uredbom od 19. travnja 1713 prihvate stališi i redovi njegovih različitih kraljevina i zemalja, i da ju medju javne spise uvrste i pojedina okružja i pojedini gradovi, koji su uživali njeku samoupravu. S toga je on ovu ustanovu priposlao, n. pr. ne samo českomu saboru, nego i zastupstvu samosvojnoga okružja Chebskoga u Českoj, koje ju dne 21. lipnja 1721. primi. To isto je car Karlo učinio naprama Trstu i Rieci, kao dvima gradovima sa samostalnom nutrnjom upravom, koji nisu bili utjelovljeni ni jednoj pokrajini, pak nisu bili u nijednom saboru pokrajinskom zastupani. Car je dakle pragmatičku sankciju dne 8. Lipnja 1720. gradskomu vieću u Rieci „oglasio“, a vieće ju dne 9. listopada i. g. „primi“, i to prijavi visokoj vladi nutarnje Austrije. Rieka dobi za tim dne 11. rujna 1725. nalog, da svoju „prihvatbu“ pragmatičke sankcije uvrsti u javne spise [1]) Prihvatba ova imala se je izraziti izpravom sastavljenom po bilježniku opunovlašćenom u svrhu ovu od krune; pak se je, kako to razabiremo iz predstavke [2]) nutrnjoaustrijske vlade u Gradcu od 8. listopada 1725, imala poslati u izvorniku ujedno s bilježničkimi izpravami. Uslied toga dobio je c. kapetan na Rieci Adelmo Antun gr. Petazzi od gradačke vlade nalog, da te izprave i spise kano takodjer izkaz obrtničkih i zanatlijskih cehova riečkih podnese. Na taj nalog sastadè se dne 29. Studenoga r. g. na Rieci gradsko vieće, u kom je o prihvatbi pragmatičke sankcije i njezinu proglašenju kano temeljnoga državnoga

[1]) MSC. u priepisu kod mene: „Eademque nobis intimatione gratiosissime facta die 3 Junii 1720.; nostram deinde 9. Octobris dicti anni cum humillima gratiarum actione eccelsis dicasteris interioris Austriae transmisimus acceptationem, quam demum in publicas tabulas referri die 11. septembris cur. anni demandarunt.“

[2]) U priepisu kod mene.

Digitized by Google

zakona sastavljen „instrumentum publicum“, i podpisan po kapetanu, gradskom sudcu Jos. A. Zanchiu i 28. viećnikâ. Rieči odnoseće se na ovu ustanovu glase: „Quamobrem nos infrascripti in generali Fluminis s. Viti consilio congregati iterum iterumque ss. ac invictissimo caesari Carolo VI. Romanorum imperatori semper augusto dno. dno ac principi nostro clementissimo ingentes ac immortales gratias agimus et habemus, quod tam praestanti in nos benevolentia et humunitate, beneficio ac divino quodam studio esse voluerit, ut inter inalienabilia serenissimae austriacae domus suae haereditatis seu successionis membra civitatem nostram annumerare et universo haereditario imperio suo incorporare dignatus est, quo nos majestati suae plus debemus, quam ut unquam solvendo esse possimus. Sed ut, quodquod valemus, referamus, iam allegatae acceptationi nostrae inhaerentes singuli ut singuli, et singuli ut universi nemine penitus discrepante et ne haesitante quidem, ex certa scientia, deliberata voluntate et nostra sponte, omni meliori via, causa et forma cunctis dispositionibus, ordinationibus et conventionibus divorum imperatorum ac principium nostrorum primogenitorum, majoratum serenissimae domus austriacae concernentibus, ac praesertim summae dicti imperatoris augustissimi declarationi seu interpretationi et ad sexum faemineum extensioni, ut supra die 19. Aprilis 1713. promulgatae, nosmet ipsos, posteros et successores nostros, nostramque civitatem sempiterno indissolubilis obligationis vinculo pervalidissime et solemnissime adstringimus, eamque in ordine ad primogenialem et majoralem successionem austriacam perpetuam et individuam in infinitum, seu pragmaticam sanctionem, ut fundamentalem perpetuo valituram legem agnoscimus et accipimus, nulla vi, nullo metu coacti, eiusdemque observantiam, non obstantibus quibuscumque etc. cum clausula clausularum in omnes aetates inramento promittimus. Ita nos deus adiuvet et sine macula originali concepta benedicta dei mater virgo et omnes sancti.“

Ovu izpravu poslao je rečeni c. kapetan Petazzi u Gradac izvješćem od 15. prosinca r. g. [1]) a gubernij nutarnjo-austrijski podastrô ju je caru predstavkom [2]) od 22. r. m. Kapetan piše

[1]) Gl. „Pozor“ god. 1866. br. 109.

[2]) Priepis kod mene.

Digitized by Google

medj ostalima u svojem izvješću: „gospoda sudci i ravnatelji ove občine Riečke dostavljaju pismo o nasljedstvu prejasnih nadvojvodkinja, kad izumru mužkarci, da vrše blage naloge ove visoke carske vlade i komore“. A gubernij piše: „Na premilostivo carsko riešenje priposlaše nam sudci i ravnatelji i cielo vieće Riečko svoju javnu izpravu o nasljedstvu prejasne kuće austrijske Vašega veličanstva, ujedno s predstavkom, da su ovu izpravu sastavili u javnom vieću od 29. prosinca, i podpisali ju svaki pojedini vlastoručno na dokaz svoje postojane viernosti naprama Vašemu veličanstvu i prejasnoj kući austrijskoj.“

Tim izpripovjedasmo dakle bez svake primjetbe sve ono što se znade o načinu, kako je Rieka primila pragmatičku sankciju. Car je naime putem svoje vlade poslao na Rieku ustanovu od 19. travnja 1713, i po svojem namjestniku, kapetanu oglasio“ (intimavit) ju u gradskom vieću dne 8. lipnja 1720. Po carskoj zapovjedi vieće je zatiem gradsko dne 29. prosinca 1725 izdalo „javnu izpravu,“ podkrepljenu prisegom, u kojoj je obvezalo sebe i grad: da pristajuć uz pragmatičku sankciju od 19. travnja 1713, smatra i prima ju kano temeljni zakon, ter očituje svoju podaničku vjernost naprama vladajućoj kući. Ova dakle izjava grada Rieke neima onoga državo-pravnoga biljega, kojim se odlikuje n. p. zak. čl, 7 sabora troj. kraljevine od god. 1712, i zak. čl. 2 i 3. ugarskoga sabora od god. 172$^{2}/_{3}$; pak zato nemože se smatrati dvostranim ugovorom izmedju krune i Rieke. Ovaj grad nije uticao u stvaranje ovoga temeljnoga zakona o nasljedstvu priestolnom; već ga je primio jurve stvorena i to potvrdio javnom izpravom. A što je pragmatička sankcija napose proglašena i primljena bila u Rieci, tomu se neće nitko čuditi, tko znade da taj grad, isto i Trst, nije bio utjelovljen ni jednoj austrijskoj pokrajini, pak da nije ni zastupan bio u kojem saboru, da ondje sudjeluje kod stvaranja zakona o priestolnom nasljedstvu.

Način dakle, kojim je Rieka prihvatila pragmatičku sankciju, potvrdjuje samo ono, što već napomenusmo, da Rieka bijaše za dobe austrijske vladavine samosvojna občina, koja nije bila utjelovljena ni jednoj austrijskoj pokrajini. Ali ni taj način neizključuje dokazane upravne odvisnosti grada Rieke od vrhovnih oblasti nutarnjo-austrijskih.

U toj dobi Rieka je stekla mnogo povlasticâ od svojih gospodara, austrijskih vladalaca. — God. 1776 brojila je 4515 duša u

Digitized by Google

gradu a 617 u kotaru, dakle ukupno 5132 duše. Medj ovimi bio je na Rieci 61 svjetski svećenik, bila su 53 redovnika (Augustinovaca 11, kapucina 22, benediktinka 20), bilo je trgovaca velikih 16, manja 52, kojim je do god. 1752 gradsko vieće, onda trgovačko-mjenben sud davao dozvolu trgovanja. — Po poprièčnom računu posljednjih godina od 1770—75 bio je dohodak grada i kotara Rieke: kod združene trgovačke i gradjevne pjeneznice 2890 for. 46½, kod gradske 7.812 fr. 57, kod redarstvene 11 fr. 46, kod zdravstvene 722 fr. 33, dakle ukupni godišnji dohodak 11.448 fr. 2½. Trošak iznosio je na poprieko svake g. 17.153 fr. 36 kr. tako da se je manjak iz komorske blagajne namirivao. Najveći dohodak davala je carina, 8.765 fr. 26¼ na godinu, vinska daća iznosila je god. 1775 samo 79 fr. 36. jer je gradjanstvo od nje slobodno bilo. Daća na meso (Fleisch-kreuzer) iznosila je god. 1775 mnogo više. naime 6.173 fr. 43¾ kr. Glavne dohodke crpio je grad iz brodarine dok nije bilo na Riečini mosta, kada je ovaj sagradjen, onda je mostovina tekla u trgovačku pjeneznicu; nadalje iz pristojbe za podieljeno pravo gradjanstva, iz pristojbe za podieljeno pravo trgovanja u gradu; od daće vinske, iz globa itd.

Za čudo, kako bje mnogobrojno činovničtvo u tom malom gradu i kotaru. Austrijska birokracija poplavila je ovu „velmožnu obćinu", pak joj je izjela sav dohodak. Ured kapetanskoga namjestničtva trošio je sam iz trgovačke blagajne 6332 for. na godinu: kapetanov namjestnik, tada (1775) bar. Ivan F. Gerliczy, imao je plaće 2200 for. od kojih 200 for. iz gradske kasse, prisjednika bjehu četiri: Franjo i Vjekoslav de Orlando, Julio Benzoni, Sig. Zanchi s plaćom prvi od 400, ostali od 250 for.; bio je na dalje aktuar i blagajnik (Leopold Sindenser) s 450 for. dva kancelista, lučki kapetan (Pio Grlici 200 for.) itd. Gradsko činovničtvo bje još mnogobrojnije: vikar (Mih. Gaetani) s 351 fr. 20 kr. dva sudca (Jos. Troyer i Šime Tudorović) po 75 fr. 33, blagajnik (Petar de Monaldi) po 113 fr. 20 kr. tajnik (Ant. Terzi) 90 fr. 40, kancelir (I. Tomičić) 35 fr. 8, praliečnik (Fr. Graziani) sa 500 fr., dva ranarnika (Nik. Paduna i Jak. Cosmini) po 200 i 185 fr. itd. Osim toga uredi redarstveni i zdravstveni imahu svoje činovnike. Sva ova mjesta, sve ove plaće zapremahu s malom iznimkom riečki patriciji. U tako malenu gradu, tolike službe, nezaboravno blaženstvo!

Osim Rieke podpao je, kako već gore vidismo, pod trgovačko dvorsko vieće i trgovačku intendenzu, te sačinjavao posebnu pokra-

Digitized by Google

jinu onaj dio primorja. koj s Bakrom bijaše nekada svojina Zrinjsko-Frankopanske vlastele. Pokle su knezovi Zrinjski i Frankopani na užasni način (1670) izumrli, posjedé ova njihova dobra kr. fiskuš, koj jih obično u zakup davaše. God. 1692 budu ta dobra za 50.000 fr. založena nutarnjo-austrijskoj dvorskoj komori, a g. 1749 odkupljena od Bečke banke, ter god. 1754 pridieljena novo uredjenoj pokrajini pod upravom neposrednom tršćanske trgovačke oblasti. Kroz ova dobra proveo je Karlo VI. cestu k moru, koja se odanle „Karolina“ zove (1726.) Već on, a još više njegova kći i nasljednica Marija Terezija pobrinula se je za to, da se sigurnosti i trgovine radi ova cesta naseli. Na njoj bješe postavljene mitnice, koje su g. 1770—75 poprečno iznosile 2547 fr. 22, a bile su namješćene kod Sv. Kuzme nad Bakrom, u Fužini, u Lokvah, na Vrbovskom i u Novomgradu na Dobri. Ove naselbine imale su svoju posebnu neposrednu oblast s jednim vrhovnim nadzornikom (Fr. M. Mikulić,) s jednim nadzornikom (Fr. Vančina) ranarnikom (Iv. Steinmayer), s poručnikom (Radočaj), s dva šumara u Mrkopolju, po jedan u Ravnoj gori i Vrbovskom. Uprava stala je 1697 for. na godinu.

Kada su pomenuta Zrinjsko-Frankopanska dobra došla u ruke kr. fiškuša, pobrinuli su se ugarsko-hrvatski stališi na saborih, da se ova dobra kroz tu promjenu neodciepe od zemlje. S toga je već čl. 71 sab. god. 1681 zaključeno: „da se dobra Frankopansko-fiscalia, tako primorska, kako hrvatska, i ma koja ina, koja su unutar granicâ kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije došla u ruke kr. fiškuša, pâ bila u vlasti kr, fiškuša ili bud koga drugoga, neodciepe od sv. krune i zakonite oblasti kraljevine, ter da jih nitko neposjeduje na uštrb iste krune i kraljevine pače da sveudilj budu podvržena zakonom i dužnostim kraljevine.“ Kada su dakle ova dobra nutarnjo-austrijskoj komori založena bila, umirio je car Karlo ugarsko-hrvatske stališe tiem: da ova dobra vojvoda štajerski posjeduje po privatnom pravu, pak da jih u njegovo ime upravlja gradačka komora, ali ne kano javna oblast. Usljed ove izjave opet su zaključili ugarsko-hrvatski stališi (1715 i 44): „da ova dobra i njihovi posjednici i činovnici (kano na ostalih fiškalskih dobrih) imadu se pokoravati zakonom, dužnostim i oblasti kraljevine.“ Ovo isto potvrdjeno je 1723: 94, 1741: 52 i previšnjim odpisom od 12. lipnja 1760 na bana Franju Nadaždia, kano i čl. 6. sabora hrvatskoga iste godine. [1]) Napokon

[1]) Jura regni Croatiae II., 206.

Digitized by Google

kada je Marija Terezija često napomenutu pokrajinu pod imenom „austrijskoga primorja“ osnovala, a tim probudila u Ugarskoj i Hrvatskoj bojazan, kano da se tim okrnjuje cjelovitost ugarsko-hrvatske krune, nastojala je ugarske hrvatske stališe na sab. 176⁴/₅ čl. 30 umiriti očitujuć: da je onomu nazivu povoda dao položaj primorja, ali da se tim nenarušavaju prava krune i kraljevine.

U ostalom, akoprem je uprava hrvatskoga primorja u narodnogospodarskih poslovih poslije g. 1754 odvisna bila od tršćanske intendence: ono je ipak podvrženo bilo županiji zagrebačkoj u političkih poslovih, za koje bje poseban županijski sudac; ono je na dalje kano svaki županijski kotar davalo popisan dio vojnikâ. Nu činovničtvo tršćanske intendenze ondje namješćeno nije mnogo mariło za prava i zakone kraljevine, ter je davalo povoda neprestanim i sukobom i tužbam.

Ovaj odnošaj, u koj je tečajem vremena došla ne samo Rieka nego i ostalo hrvatsko primorje, nije bio nikako prema pravu i zakonom ugarsko-hrvatskoga ustava. To su dobro osiećali naši stališi i redovi, to je i kruna priznala. Marija Terezija obvezala se je već u krunitbenom saboru (18: 1741), da će čim prije odciepljene čести pridružiti kraljevinam i zemljam krune ugarske. Ona je dolnju Slavoniju sbilja utjelovila kraljevini Dalmaciji i Hrvatskoj (1741: 50), a god. 1750 poveljom osjegurala stališe i redove, da će utjeloviti čim prije i hrvatsko primorje. Hrvatsko-slavonski stališi zahtievali su kroz svoje poslanike g. 176⁴/₅ na ugarskom saboru, da se iz primorskih stranah sastavi županija vinodolska, i prosvjedovali su proti „austrijskom primorju.“ Isto tako tužili su se isti stališi i redovi u predstavci iz sabora od 1. veljače 1770, što „strane primorske s gradovi Senjom i Novim još nepriznavaju vlasti kraljevine s pokoravanjem i zakonitom odvisnosti.“ [1])

Kao što se odavle vidi, naša domovina nije se nikada odrekla bila svoga starodavnoga prava na hrvatsko primorje. A ni kruna nije joj poricala toga prava; ali mu je tek god. 1776. zadovoljila. O tom nam je sada obširnije progovoriti.

---

[1]) Jura II. 226. 251.

Digitized by Google

II.

Medju upravnimi reformami, koje je kr. Marija Terezija posljednjih godina svoga vladanja izvela, bijaše i ova: da je dokinuvši dvorsko trgovačko vieće trgovačke poslove u svojih nasljednih pokrajinah povjerila dotičnim političkim upravnim oblastim, a vrhovnu upravu istih izručila sjedinjenoj česko-austrijskoj kancelariji. Tiem je prestao razlog bitku posebnoj pokrajinskoj oblasti u Trstu, trgovačkoj naime intendenzi.

„Austrijsko primorje", stojeće pod upravom „intendenze", razpalo se je g. 1776. na troje. Za onaj dio toga primorja, koj se zove „austrijskim" u smislu užjem, bude u Trstu osnovan „g u b e r n i j", a ovomu povjereni poslovi „intendenze", i predpostavljen mu gubernator u osobi gr. Karla Zinzendorfa. Na dalje — „iudicium delegatum" u Trstu bude sdružen s g r a d s k i m s u d o m (giudizio civico), ali uz postojavšu odvislost od gubernija (mjesto „intendenze,") i nutarnjo-austrijske vlade u Gradcu u gradjanskih, a samo od ove posljednje u kaznenih poslovih. G r a d s k o v i e ć e (consiglio civico, publico) ostalo je za gradsku upravu i na dalje u svojem djelokrugu, u smislu naime gradskoga statuta i ostalih previšnjih riešitba, a mjesto predsjednika bivše intendenze zauzeo je predsjedničku stolicu gubernator tršćanski u svojstvu civilnoga kapetana. Za predsjednika gradskoga suda bje u svojstvu c. kr. sudca imenovan gr. Svardi, bivši savjetnik „intendenze", s činom viećnika nutarnjo-austrijske vlade. M j e n b e n o s u d i š t e prve molbe ostade nepromienjeno; od njega prizivalo se je na mjenbeno sudište druge molbe, komu za predsjednika bje odredjen sam gubernator.

Ovako bje uredjen jedan dio bivšega „a u s t r i j s k o g a p r i m o r j a."

Dočim bje primorje od Senja do Baga pridieljeno vojničkoj krajini i karlovačkomu vojničkomu zapovjedničtvu: odredila je kr.

Digitized by Google

Marija T. s dvorskim odpisom od 14. Veljače 1776: „da pokle je dvorsko trgovačko vieće sjedinjeno već s česko-austrijskom dvorskom kancelarijom, *primorski grad Rieka sa svojim zemljištem ima se utjeloviti kraljevini Hrvatskoj*: s toga da ga u buduće imade nadzirati i upravljati samo ugarska dvorska kancelarija *putem hrvatskoga kr. namjestničtva.*“

Ovu viest, da je Rieka pridružena zemljam krune ugarsko-hrvatske, prvi je gradu iz Beča prijavio gr. Teodor Battyani i to istoga dana, kada je izdan rečeni previšnji odpis. Sudeć po ovom pismu [1]) opirali su se u bečkih krugovih odcieplenju Rieke od austrijskih nasljednih pokrajina navodeć, da je Rieka bila od njekada odvisna od Kranjske i Furlanske. Medju onimi, koji su okô toga nastojali, da se Rieka pridruži zemljam krune ugarsko-hrvatske bijaše i napomenuti velikaš, vlastelin dobara u susjedstvu Rieke. On je primao potrebita obavješćenja od Benzonia i Marottia, dvaju riečkih patricija, koji su se tada u Beču bavili. Zasluge, koje si je grof tiem stekao, priznao je grad pribrojiv njega i njegove potomke u vieću od 9. ožujka 1776. medju svoje patricije.

Kruni je jamačno kod te odluke služilo za podlogu staro ugarsko-hrvatsko pravo na ono cielo primorje s jedne, a s druge strane trgovački probitak i ovoga primorja i njegova hrvatskoga zaledja. Ovaj posljednji razlog navodi se skoro u svih dotičnih previšnjih odlukah. Ako tako, onda nije moglo krune ništa sklonuti na to, da odstupi od svoje odluke očitovane dne 14. Veljače 1776.

Ali ova odluka nije se mogla u tinji čas izvesti. Trebalo je zadovoljiti postojavšim interessom, trebalo je mudrimi uredbami olahkotiti prelaz iz staroga u novo stanje. S toga je više mjesecî prošlo prije, nego li se je Rieka mogla predati ugarsko-hrvatskim oblastim.

U svrhu da se uvaže interessi i nasljednih pokrajina austrijskih, iz kojih sveze imala je Rieka izstupiti, i zemalja krune ugarsko-hrvatske, da se na dalje ovom promjenom nenaruše trgovački interessi samoga grada, odredjeno je bilo u Beču mješevito povjerenstvo osrednjih financijalnih oblasti, koje je početkom godine viećalo, a 2 travnja 1776. zametnulo „protocollum concertationis mixtae.“ Predsjednik tomu povjerenstvu bijaše gr. Kolovrat, inače

[1]) Vidi prilog 1.

Digitized by Google

predsjednik c. kr. dvorske komore, a članovi bjehu: gr. Pálfi, gr. Kevenhüller, gr. Kobenzel, zatiem dvorski savjetnici: bar. Spiegelfeld, bar. Gigauth, bar. Degelman kano izvjestitelj, bar. Bolza, br. Majlath, bar. Neuhold, Schallhass, Zach, tajnik Kronberg, perovodja Eberl. Ovo povjerenstvo imalo je odgovoriti na tri pitanja: u kakovu odnošaju da budu Rieka, Senj i ostalo primorje, koje se imade odstupiti, u carinskih poslovih i regalijah pripadajućih komori? kakav upliv da se ondje ostavi upravnim oblastim i kakove jim preostaju dužnosti? napokon kako da se komori i banki nabavi odšteta? Sva ova pitanja pretresana su obširno i potanko na nje odgovoreno u zapisniku, kojega ovdje ne navodimo zato [1]) što se njegov sadržaj može razabrati dovoljno iz previšnjega riešenja od 9. Kolovoza 1776. Ovdje samo to opazujemo, da je povjerenstvo predložilo: neka se tridesetnice u Senju, Bagu, Jablancu, sv. Jurju i Ledenicah, prem je ovaj dio primorja pridieljen bio vojničkoj krajini, podvrgnu kr. ugarskoj dvorskoj komori a neposredno nadzorničtvu bud riečkomu bud karlovačkomu, koja se imadu ondje zavesti. U svojih dogovorih povjerenstvo je najprije u pretres uzelo Rieku, onda Senj, zatiem Bakar i naselbine uz cestu Karolinu, koje su spadale pod bakarsku gospoštinu.

Dok se je ovako u Beču dogovaralo i pripravljalo, nastojala je pokrajinska oblast u Trstu da sve pripravi za izvedenje tih promjena. Prema tomu je trgovačka intendenza u Trstu odpisom od 2. ožujka 1776. obaviestila kapetanski ured Riečki, da je nj. veličastvo dvorskim odpisom od 14. veljače o. g. odlučilo utjeloviti Rieku kraljevini Hrvatskoj i neposrednu upravu prenesti na kr. dalm. hrv. slav. nam. vieće. S toga da će do skora na Rieku doći povjerenici s jedne i s druge strane za primanje i predaju, pak neka kapetanski ured sve u tu svrhu priredi, da se sve nadje u redu, osobito arkivi, pismare, pjeneznice i činovničko osoblje. [2]) Ovaj je odpis riečki kapetanov namjestnik de Orlando dne 7. ožujka o. g. br. 77. priobćio znanja i ravnanja radi gradskim sudcem i vieću, svim pjeneznicam i ondješnjim uredom. [3]) U tom pismu navode se pomenute rieči iz odpisa tršćanske intendenze u

[1]) Obširan taj zapisnik je u našem zem. arkivu medju spisi kr. dalm. hrv. slav. nam. vieća.

[2]) Vidi prilog 2.

[3]) Vidi prilog 3.

Digitized by Google

talijanskom prievodu ovako: „che doppo la giá seguìta congiunzione del fù consiglio commerciale con l' aulica cancellaria della Boemia ed Austria il porto di Fiume con il suo territorio *sia incorporato col regno di Croazia*, conseguentemente che per l' avvenire mediante *il consiglio regio della Croazia* dalla sola cancellaria aulica d' Ongaria abbiasi in quello l' ispezione e la direzione.“

Tršćanska „intendenza“ silila je, da se čim prije predadu oni priedjeli „austrijskoga“ primorja, koji su se imali pridružiti Hrvatskoj i vojničkoj krajini. Već 18. travnja 1776. došao je na Rieku povjerenik karlovačkoga vojenoga zapovjedničtva, da primi Senj i Bag, kano i naselbinu s lieve strane Karoline, o čiem progovorit ćemo malo niže. Ali ni povjerenik hrvatskoga namjestničtva ni povjerenik „intendenze“ nebje još tamo prispio. Intendenza je od svoje strane poslala gr. Scharffenberga, koj je imao već 26. travnja o. g. na Rieci biti. Ujedno je „intendenza dopisom od 23. o. m. pozvala kr. dalm. hrv. slav. namjestničko vieće, da tamo pošalje svoga povjerenika, koj bi prisutan bio kod predaje onoga diela „bakarskoga i naselbinskoga zemljišta“, štono se imade pridružiti vojničkoj krajini. U početku ovoga dopisa [1]) čita se: „Pošto nije ovamo prijavljen tamošnji povjerenik, odredjen za primanje miestâ trgovačkoga kotara, koja su od njegova veličanstva kraljevini Hrvatskoj pridieljena („dem Königreiche Kroaten).“ Nù kr. je nam. vieće na taj poziv tršćanskoj intendenzi dne 4 svibnja i. g. odgovorila: da nemože poslati na Rieku svoga povjerenika, buduć da nije još dobilo od njegova veličanstva odluke („ordines“) ob utjelovljenju „primorskih strana.“ [2]).

Dokle god niesu u Beču izmedju osrednjih oblasti dovršena sva dogovaranja i svi odnošaji na čisto izvedeni, nije hrvatskomu namjestničkomu vieću bilo službeno prijavljeno utjelovljenje Rieke i hrvatskoga primorja. Intendenzi valjalo je prije prijaviti, jer je ona imala sve za predaju pripraviti. Ona je sbilja od onoga časa držala se riešenom svih dužnosti naprama Rieci i njezinim gradjanom. Ovo se vidi takodjer iz dopisa „intendenze“ na kr. hrvatsko nam. vieće od 25. lipnja 1776. kojim poziva našu vrhovnu zemaljsku oblast, da Riečane nalazeće se u tršćanskom sirotištu dade

[1]) Vidi prilog 4.

[2]) Izvornik u zem. akivu hrv.

*

Digitized by Google

prenesti u Rieku, budući da oni spadaju na njezinu vlast („zu dortigen iurisdiction gehörigen Personen und Kinder"). Ali na taj poziv odgovorilo je hrvatsko namjestničtvo dopisom od 8. srpnja o. g da ono nemože u tom poslu ništa učiniti, jer da je Rieka izvan vlasti istoga vieća. [1]).

Ovo njekoliko mjeseci Rieka je dakle bila u neugodnoj neizvjestnosti. Znalo se je, da su prekinute stare sveze, koje su ju skapčale s Trstom, ali nove nebješe još prisnovane. Do skora, naime 26. travnja 1776. imenovan je Josip Majlath de Székhely za gubernatora riečkoga i velikoga župana severinskoga; [2]) ali još je trebalo mnogo toga urediti, prije nego-li mogaše nastupiti novo zvanje. U takovu stanju popitao se je kapetanov namjestnik na Rieci: kako da se rukovode dohodci i pristojbe tamošnje pjeneznice; a tršćanska intendenza odgovorila je odpisom od 23. travnja 1776., da se u smislu previšnjega dvorskoga dekreta od 13. o. m. svi dohodci i sve pristojbe na Rieci do predaje „njekih trgovačkih kotara kraljevini Hrvatskoj i karlovačkomu vojenomu zapovjedničtvu („bei der allergnädigst verordneten Uebergabe einiger kommercial Bezirke an das Königreich Kroaten und das Karlstädter Generalat) imadu primati i upravljati na račun obćega komorskoga plaćevnoga ureda." Ovu naredbu priobćio je riečki kapet. namjestnik dne 4. svibnja o. g. svim blagajnikom kraljevskih pjeneznica u gradu" [3]). Isto se je tako namjestnik riečki br. Ivan F. Gerliczy dne 3. Lipnja 1776. obratio [4]). na nutarnjo-austrijsku vladu u Gradac za naputak: kako da se imade vladati u slučajevih, u kojih se prizivlje na višje vlasti, komu li da se podastiru izvješća, „pokle je djelovanje tršćanske glavne intendenze medju tim prestalo, a hrvatsko kr. namjestničtvo nije još poprimilo nadzora i uprave primorskoga grada Rieke s njegovim zemljištem („hingegen obgedachtes kroatisches Consilium regium mit der Aufsicht und Leitung den Anfang noch nicht gemacht hat") u smislu previšnje dvorske odluku od 14. veljače r. g. Ka-

---

[1]) „Quod cum Flumen urbs extra iurisdictionem regii istius Consilii constituatur, circa recipiendos istiusmodi pauperes nihil abhinc disponi potest."

[2]) Vidi prilog 5.

[3]) Obe izprave kod mene u priepisu.

[4]) Vidi prilog 6.

Digitized by Google

petanu se takav naputak od najviše oblasti činjaše tim nuždnijim, pošto je bio uvjeren, „da će još više vremena proći do predaje toga pomorskoga grada kraljevini Hrvatskoj (dass es mit der Uebergabe dieses Seeplatzes *an das Königreich Kroaten* noch länger hin anstehen dörfte“). Gradačka vlada odpisala je dne 14. Lipnja 1776. baronu Gerliciu razloživši mu u kratko promjene nastale usljed previšnje odluke od 14. veljače o. g. i novo uredjenje tršćanskoga gubernija, kako ga protumačih početkom ovoga odsjeka. Buduć da nove uredbe za Trst nisu bile obvezne za Rieku, kojoj nije još bilo uredjeno stanje, dodala je na kraju vlada: „da od ostaloga primorja (neaustrijskoga) imade prestati priziv na trgovački sud druge molbe u Trstu, buduć je njegovo veličanstvo odredilo: da se imade Rieka, Bakarac, Kraljevica i Karolina cesta utjeloviti kraljevini Ugarskoj, koje su posebni dio, a Senj i Bag ima se predati vojničkoj krajini.“ [1]). Isto tako obratio se je bar. Gerlici na kr. Mariju T. predstavkom od 5. srpnja o. g. moleć za podmirenje manjka od 4037 for. 15¼ kr. koj se u gradske i upravne svrhe ukazuje kod tamošnje trgovačke blagajne, i za koga se još u prosincu 1775. prosilo putem netom dokinute „intendenze.“ U toj predstavci, na koju stiže povoljan odgovor odpisom [2]) kr. dvorske ugarske kancelariji od 12. rujna o. g. opet se napominje previšnje riešenje od 14. veljače o. g. o utjelovljenju grada Rieke kraljevini Hrvatskoj („den Seeplatz Fiume mit seinem territorio *zum Königreiche Kroatien* einzuverleiben.“)

Tako je prošlo više mjeseći prije nego li je vrhovnoj oblasti hrvatskoj službeno prijavljeno, da je Rieka utjelovljena Hrvatskoj. Ali kr. hrvatsko vieće ovaj je čin razumjelo i iz pripisa [3]) kr. ugarske dvorske kancelarije od 26. srpnja 1776. na Josipa Majlatha, kano takodjer iz previšnjega kr. odpisa od 29. srpnja 1776. kojim mu se nalaže, da riečkim članovom dokinute družbe Isusove zaostale mirovine predujmi iz hrvatske exjesuitičke zaklade. A kr. vieće to je izpunilo naloživši dne 8. kolovova o. g. upravljatelju te zaklade s dodatkom, „buduć da će se i onako riečka zaklada do skora utjeloviti exjesuitičkoj hrvatskoj.“ [4]) Samo jedan

[1]) Vidi prilog 7.
[2]) Predstavka bar. Gerlica i kancelarije kod mene u priepisu.
[3]) Vidi prilog 8.
[4]) U zem. arkivu.

Digitized by Google

dan kašnje, pak je kruna ugarskè i hrvatske oblasti obaviestila o utjelovljenju Rieke u Hrvatsku i k tomu shodna odredila.

Marija je najme T. putem kr. ugarske dvorske kancelarije dne 9 kolovoza 1776 br. 3936 izdala na kr. dalm. hrv. slav. namjestničko vieće obširan odpis [1]), kojim ne samo priobćuje utjelovljenje Rieke, nego takodjer propisuje način, kojim da se ono izvede. Jednaki je odpis iz kr. ugarske kancelarije upravljen toga dana na kr. ugarsko namjestničko vieće, a ovo je [2]), previšnju odluku priobćilo svim municipijam, navlastito gradskim, dne 5 rujna 1776 br. 1776. Ovom naredbom dužni smo baviti se podulje.

Prva stavka ove previšnje odluke glasi u prievodu ovako: „U isto vrieme, kada nam se blagovoljno svidjelo odrediti, da se trgovački poslovi (pokle je dvorsko trgovačko vieće prestalo) u naših nasljednih pokrajinah rukovode po dotičnih političkih pokrajinskih i dvorskih oblastih, iz brige naše materinske za korist i napredak dojakošnje trgovine u Ugarskoj i pridruženih joj stranah, a na osebiti svemu tomu dokaz po svojoj c. kr. dobrostivosti blagovoljno odlučismo: da se *grad Rieka s lukom*, kano i Bakarska dobra, u koliko putem od Karlovca prama Rieci leže na diesnoj strani ceste Karoline, dočim se Bakar, Bakarac i Kraljevica, jer na lievoj strani Karoline leže, ostavljaju za vojničku krajinu, osim toga grad Karlovac, koj se ima podići na slobodan i kr. grad, *utjelove neposredno kraljevini Hrvatskoj*; a da se iz ovih strana, koje imadu se iznovice utjeloviti, sastavi nova županija; ova pako da se *poput ostalih županija u svačem* (izuzam poslove, koji se upravi gubernialnoj pogledom na trgovinu pridržavaju) *podvrgne kr. hrvatskomu vieću, i da bude pod njegovom vlasti.* Na dalje iz iste naše pripomenute materinske brige i providnosti, hoteći naime

[1]) Vidi prilog br. 9.

[2]) Odpis kr. dvorske kancelarije ugarske na kr. namjestničtvo ugarsko štampan je po spisu nalazećem se u našem zem. arkivu u Jura regni Croatiae I. 453. S njim se osim naslova služe od rieči do rieči okružnica ugarskoga namjestničtva, koja je preštampana u „Pozoru“ ove godine br. 46. Mi obiju ovih listina nepreštampavamo ovdje ne samo za to što su već tiskane nego i zato, što su samo izvadci iz obširnije naredbe kraljičine na dalm. hrv. slav. vieće. koju za to cielu pod br. 9 priobćujemo.

Digitized by Google

da se trgovina u kotaru i luci riečkoj uredjenim i sustavnim rukovodstvom podigne na bolje stanje, blagovoljno pronadjosmo: gradu i luci riečkoj predpostaviti blagorodnoga viernoga našega Josipa Majlàtha od Székhely-a, prije savjetnika i izvjestitelja kod naše dvorske komore, u svojstvu gubernatora, a s istim djelokrugom i s istimi povlasticami, štono jih imade u Trstu grof Zinzendorff, te podjedno imenovati ga za velikoga župana županiji, koja imade se iz novoutjelovljenoga kotara sastaviti i prozvati imenom *severinske županije.*"

Iz ove se dakle stavke bjelodano vidi, da su previšnjim riešenjem Rieka s lukom, zatim bakarska ili njekadanja zrinjsko-frankopanjska dobra na diesnoj strani Karoline, napokon grad Karlovac, da su sva ova mjesta i ovi priedjeli utjelovljeni neposredno Hrvatskoj; na dalje, da se iz ovih strana Hrvatskoj utjelovljenih imala sastaviti severinska županija, ter kao svaka druga hrvatsko-slavonska županija podčiniti upravi kr. dalm. hrv. slav. nam. vieća; napokon da se za trgovačke poslove imao na Rieci osnovati gubernij poput onoga u Trstu.

Za primanje Rieke i primorja iz ruku izaslanika česko-austrijske kancelarije, pod koje vrhovnu vlast podpala je Rieka privremeno poslie dokinuta trgovačkoga dvorskoga vieća, imenovala je kraljica od strane kr. dalm. hrv. slav. vieća, savjetnike mu gr. Stjepana Niczkoga i Nikolu Škrlca. Ovi povjerenici imali su primiti Rieku i primorje u prisutnosti gubernatora Majlàtha, ujedno povjerenika kr. komore ugarske; a vrieme, kada da to bude, imalo se dogovoriti izmedj hrvatskoga vieća i povjerenikâ ter riečkoga gubernatora.

U smislu pomenutoga previšnjega odpisa imalo je kr. hrvatsko vieće podieliti svojim povjernikom naputak. Glavna načela toga naputka ustanovljena su u istom odpisu. Po tom povjerenici imali bi najprije primiti Rieku i primorje, onda po glavnih načelih odpisa odieliti novoutjelovljene strane, koje imadu se pridružiti gradjanskoj Hrvatskoj, od onih, koje se privaljuju vojničkoj krajini. Kada povjerenici sve to obave, onda imadu utjelovljene strane predati Josipu Majlàthu, komorskomu povjereniku, gubernatoru Riečkomu i Severinskomu velikomu županu. Glede Karlovca odredjeno je istim odpisom, da se on imde „u svem urediti poput ostalih slobodnih kraljevskih gradova ugarskih i polag domaćih

Digitized by Google

zakona," pak neka se s toga uputi, da se pobrini kako će dići povlastnu povelju. Glede *Rieke* naputak glasi nješto drugčije. Tudjer se naime veli (toč. 16): da se očekuje izvješće i predlog od gubernatora i hrv. vieća, bi-li za trgovinu bilo probitačno, „da se grad Rieka jednako kano i grad Karlovac podigne na slobodni kr. grad, i da se s njim upravlja po obćih zakonih ustanovljenih u Ugarskoj za gradove." Dočim se dakle tim odpisom grad Karlovac konačno uredjuje, po ustanovah naime propisanih za slobodne kr. ugarsko-hrvatske gradove, ostavlja se konačno uredjenje grada Rieke iz obzira trgovačkih in suspenso, dokle gubernator i hrvatsko vieće te osobite okolnosti zrelo neprouče, pak poseban predlog neučine: ima-li se Rieka urediti kano slobodan kr. grad ili obzirom na trgovinu inako. Za promaknuće trgovine već je isti odpis priobčio: „da riečka luka imade one iste povlasti, koje uživa tršćanska, pak da se i na dalje dozvoljuje izvoz u inostranstvo onih proizvoda, kojimi obiluje Ugarska, a kojih izvažanje nije pogubno ostalim nasljednim pokrajinam." Isti odpis sadržaje i drugih naredaba tičućih se riečke trgovine i prometa, a to na temelju navedenoga zapisnika osrednjih financijalnih oblastih od 2 travnja i. g. uvaživši podjedno opazke, koje je o pojedinih točkah ovoga zapisnika učinila ugarska dvorska kancelarija i dvorsko vojno vieće. — Glede uredjenja nove županije odredjuje se: da pokle pomenute strane budu utjelovljene i ustanovljena granica izmedju provinciala i krajine, povjerenici kr. vieća i riečki gubernator izpitaju veličinu i obseg okružja, koji se provincijalu imade utjeloviti; pak da prosude, je-da li je to okružje dovoljno veliko, da se iz njega županija može stvoriti, ili nebi-li mu se moglo nješto pridružiti od zagrebačke i onako odviše velike županije. U posljednjem slučaju neka sudjeluju kod toga posla i povjerenici zagrebačke županije, pak i namjestničko vieće da o tom sasluša mnienje ove županije. Isto tako imat će gubernator, kano veliki župan, pak i namjestničko vieće izvješće i mnienje podastrti o uredjenju županije, kano: u koliko kotara valjalo bi ju porazdieliti, kakovo častničtvo s kolikom-li plaćom moglo bi se ponamjestiti, gdje bi se imala sagraditi županijska kuća, gdje li arkiv, kolik porez mogla bi nositi itd.

Kako se odavle vidi, kr. odpisom od 9. kolovoza 1776. priobćena je iz kr. dvorske kancelarije svim ugarsko-hrvatskim ob-

Digitized by Google

lastim konačna kraljevska odluka, da se Rieka neposredno Hrvatskoj utjelovljuje, ter je izdan naputak za povjerenike, koji imadu Rieku primiti i utjeloviti — ali izvedenje svega toga, kano i predlog o uredjenju Rieke, propušteno je kr. vieću hrvatskomu kano vrhovnoj dalm. hrv. slav. zemaljskoj oblast isto tako neposrednomu doglavniku riečkomu, gubernatoru.

Josip Majlath i povjerenici kr. hrvatskoga vieća bili bi se imali odmah latiti posla, koj jim kruna povjeri; a kr. hrvatsko vieće bilo bi imalo, kako mu se u točki 16 odpisa nalaže, bezodvlačno u kraljevini oglasiti previšnje riešenje od 9. kolovoza, „da se trgujući državljani znadu ravnati, kamo li imadu se obratiti.“ Novo imenovani gubernator obratio se je sbilja iz Gjura pismom od 23. kolovoza r. g. na bana trojedne kraljevine javljajuć mu, da će poslije 10. rujna doći u Zagreb, da se i banu pokloni i s kr. viećem uredi svoje poslanstvo. Majlath, bivši član kr. ugarske dvorske kancelarije, on, koj je sudjelovao u svih povjerenstvih tičućih se Rieke, on imenovani povjerenik, veliki župan i gubernator, bje jamačno dobro obaviešten, kamo, jeda-li Ugarskoj ili Hrvatskoj Rieka bje utjelovljena, piše banu trojedne kraljevine ovako: [1]) „Preuzvišeni i presvjetli gospodine grofe bane, gospodine premilostivi! Akoprem je *utjelovljenje Rieke*, zatiem česti njekadanjega trgovačkoga kotara, u koliko leži s diesna Karoline, grada napokon Karlovca, u vlast ugarskih nasljednih kraljevina, *a imenito slavne kraljevine hrvatske* već prije više mjeseci po nj. veličanstvu dobrostivo *odlučeno*, ter meni već koncem mjeseca travnja uprava povjerena koje kano gubernatoru koje kano velikomu županu: to nisam mogao iz razloga, što mi je o toj novoj uredbi (pokle su bezdvojbeno o izvedenju mnogi na dan dolazili predmeti vieća) previšnja zapovjed njegova veličanstva tek 22 ovoga mjeseca predana, prije pismom zasvjedočiti Vašoj preuzvišenosti onaj smierni poklon, koga sam joj dužan kano prvoj glavi i priedsjedniku ovih kraljevina. Dočim dakle imadem u buduće obavljati ove nove službe, ter ću u svojstvu kr. povjerenika u Hrvatsku doći, da jih primim, prvo je što činim, da zamolim vašu preuzvišenost najponiznije, da moja nastojanja, koja ću poprimiti za izvedenje previšnjih c. kr. namjera i na korist mojoj brizi povjerenoga kotara, *svojom i kr. vieća*, predsjedničtvu vaše

[1]) Prilog br. 10.

Digitized by Google

preuzvišenosti podčinjenoga, milostivom vlasti i sudjelovanjem uspiešnija učiniti blagoizvoli.“

Tako se je Josip Majlath spremao na nov posao. On je obećao, da će do skora doći u Hrvatsku i kano kr. povjerenik sudjelovati kod utjelovljenja Rieke Hrvatskoj i kod uredjenja utjelovljenih strana. Ali kr. dalm. hrv. slav. vieće nije bilo jednako spremno. Ono je iz sjednice držane dne 2. rujna 1776. pod predsjedanjem bana, u prisutnosti savjetnikâ biskupa Verneka, bar. Malenića, gr. Nickoga, Nikole Skrlca kano izvjestitelja, Komaroma i Hajnala podastrlo kruni predstavku, u kojoj je učinilo sa gledišta ustava i državnoga prava trojedne kraljevine njeke primjetbe na previšnji odpis od 9. kolovoza. [1]) Ove opazke nisu se da kako ticale čina utjelovljenja Rieke i primorskih strana, jer je isto vieće sa zahvalnosti priznalo, da je tim kruna samo izpunila, što su stariji i noviji zakoni jasno odredili bili „de partibus his maritimis ac praesertim portu Buccarensi regno Croatiae postliminio reapplicandis.“ Primjetbe kr. vieća smjerale su tamo, da krunu sklone, neka ona taj posao uredi sudjelovanjem stališa i redova, a to tim više, jer se u smislu odpisa od 9. kolovoza ovdje radi: da se znatan kotar spadajući na Hrvatsku predade vojničkoj krajini, na dalje da se grad Senj podvrgne oblasti krajiškoj, onda, da se sastavi nova županija, a ovoj na korist znatan kotar odtrgne od zagrebačke županije, napokon jer ovom promjenom dolazi u pitanje korist njekih plemićkih obitelji. „Pošto se dakle — ovako zaključuje vieće — ciela ta stvar, radilo se tudjer o dobitku ili gubitku, neposredno tiče prava stališa kraljevine, a ovih nebi mogli zastupati savjetnici, koji imadu se iz sredine vieća izaslati, pošto je Vaše Veličanstvo prigodom onom, kada je ovo vieće osnovalo, blagovoljnim odpisom od 1. i odnosno 11. kolovoza 1767. stališe dobrostivo izvolilo osigurati: da će njihov djelokrug nepovriedjen ostati u političkih poslovih kraljevine, medju koje doisto spadaju sva rečena: za to ovo kr. vieće prepokorno scieni, da se Vaše Veličanstvo, prije nego li milostivo imenovano povjerenstvo na posao predje udostoji sav ovaj predmet blagovoljno razpraviti sa stališi kraljevine. Tim će se sbiti, da će se taj predmet, pokle se izravnaju zakonite tegobe i dusi priprave, obaviti i lagljе i čvršće.“

[1]) Prilog br. 11.

Digitized by Google

Na ovu predstavku kr dalm. hrv. slav. vieća izdala je kr. Marija T. odpis na isto vieće dne 16. rujna 1776. U tom odpisu [1]) drži se kraljica svoje odluke od 9. kolovoza o. g. a to tim više, budući da, kako veli, primjetba i dvojbe, koje je vieće navelo u svojoj predstavci, niesu ni kruni bile nepoznate, pače sve ono bijaše već prije „promišljeno, pretresano i podpunoma svladano.“ S toga poziva vieće neka se navedenoj naredbi od 9. kolovoza prilagodi i neka ju izvede. Uslied toga nam. je vieće, videć neopozivu volju krune dne 2. listopada 1776. oglasilo previšnju naredbu od 9. kolovoza svim oblastim i municipijem trojedne kraljevine [2]), ter jim naložilo, da to razglase u svojem području za ravnanje svim, kojih se tiče. U intimatu kr. vieća čitaju se u viernom izvadku sve one stavke iz previšnje naredbe od 9. kolovoza, koje se tiču utjelovljenja Rieke Hrvatskoj, i osnovanja gubernija na Rieci i severinske županije.

Na taj je način utjelovljenje Rieke do 2. listopada 1776. oglašeno svim municipijem Ugarske ter Hrvatske i Slavoniji po dotičnih zemaljskih vrhovnih oblastih, kr. naime vieću ugarskom i dalm. hrv. slavonskom.

Uz ovako odlučnu volju krune nije kr. dalm. hrv. slav. vieće moglo dalje oklevati, već je iz svoje sredine poslalo u primorske strane savjetnika Nikolu Škrlca. Ovomu dakle i Josipu Majlathu predao je povjerenik česko-austrijske kancelarije bar. Ricci grad Rieku s kotarom. Taj svetčani čin, kojim je Rieka poslije tolikih stoljeća vratila se u krilo domovine hrvatske i stupila u svezu zemalja krune ugraske, obavljen je dne 20 i sljedećih mjeseca listopada 1776. A kako je Rieka dočekala ovu važnu sgodu? Upravo onako, kô što kćer, kada nakon duljega vremena ogrli svoju majku. Rieka, koja je još 9. ožujka i. g. trepetala od bojazni, nebi li dotadanjim joj gospodarom pošlo za rukom, da joj preprieče povratak u staru djedovinu [3]), razplinula se u radosti kada je dočekala željno izčekivani dan [4]) Pored ove radosti nije ipak Rieka zaboravila na se. Već ovieh dana predalo je gradsko vieće ugarsko-hrvatskomu povjerenstvu kratku spomenicu, u kojoj je

[1]) Prilog br. 12.
[2]) Prilog br. 13.
[3]) Sr. list na gr. Teodora Battyana iz gradskoga vieća u riečkom gr. arkivnu. Kod mene u priepisu.
[4]) Ovom prigodom izdane su mnoge radostne piesme, od kojih njeke odlomke priobći Engel: Staatskunde und Geschichte von dal. kroat. und Slavon. S. 346 — 47.

Digitized by Google

navelo svoje želje, kakav da se dade položaj gradu u novoj svezi. [1]) Ondje se moli: da bi Rieka, kô što nije ni dosele bila „podvržena ili pridružena ikojoj pokrajini, u buduće takodjer pridružena i utjelovljena bila sv. kruni kraljevine Ugarske kano što sve ostale Ugarskoj pridružene strane.“ Na dalje: da se zakoni i statuta podieljena joj od Ferdinanda I. i njegovih nasljednika, kano i ostale povlastice, osim onih, koje bi valjalo prema okolnostim promieniti, potvrde gradu „novom premilostivom kr. poveljom.“ Onda, da zemlje i posjed budu i na dalje slobodni od svakoga poreza i nameta, osim desetine, koja se vladaocu obično daje. Zatiem, da i u buduće gradskim dohodkom upravlja vieće i poglavarstvo gradsko pod predsjedom kapetana. Napokon, da se gradskim patricijem i plemićem podiele ista prava i iste povlasti, koje imade plemstvo ugarsko. U ostalom gradsko si je vieće pridržalo obratiti se posebnom predstavkom na samo nj. veličanstvo.

Ovo je prvi službeni doticaj izmedju vieća grada Rieke i ug. hrv. povjerenstva. U koliko je ovo ocienilo želje grada, vidjet ćemo niže. Jer pokle je povjerenstvo primilo Rieku i obavilo njeke poslove, druge pako odgodilo na vrieme, kada dojde povjerenik banke, uputi se ono u Bakar, gdje je isti bar. Ricci u prisutnosti činovnikâ bakarskih dobara i trgovačkoga kotara na diesnoj ruki ceste Karoline dne 29. i 30. listopada 1776. predao bakarska dobra povjerenikom Nikoli Škrlcu i Josipu Majlathu. Osim ove dvojice podpisao je dotični zapisnik i Franjo Pavlić podpukovnik, kano povjerenik od strane vojničke. Činovnici pozvani su, da jednaku kano i prvoj oblasti izkažu pokornost „gubernatoru i severinskoj županiji, ter oblasti toli gradjanskoj koli komorskoj slavne kraljevine Hrvatske i sv. krune kraljevine Ugarske (iurisdictionique tam provinciali cum et camerali I. regni Croatiae et s. regni Hungariae coronae).“

Poslje toga vrati se povjerenstvo opet na Rieku, odkle je Nikola Škrlec dne 5. Studenoga r. g. podastrô kr. hrvatskomu vieću izvješće sa zapisnici o predaji i primitbi Rieke i bakarskih dobara s diesna Karoline [2]) Drugi dan imalo je povjerenstvo odputovati opet u Bakar, da ovdje s vojničkim povjerenikom razpravi pitanje o novoj granici na cesti Karolini izmedju provinciala

[1]) Prilog br. 14.

[2]) Prilog br. 15.

Digitized by Google

i krajine Poslije toga naumilo je bilo latiti se posla o nutrnjem uredjenju grada Rieke.

Razpravljajuć granicu izmedju provinciala i krajine naišlo je povjerenstvo na njeke potežkoće. Odpis od 9. Kolovoza 1776 ustanovio je granicom cestu Karolinu tako, da priedjeli s diesna te ceste bi se imali pridružiti provincijalu, a s lieva krajini, koja bi tiem odštećena bila za Karlovac itd. Prema tomu Bakar, Bakarac, Kraljevica i dio trgovačkoga kotara s lieva Karoline bi se imao predati krajini. A u istom odpisu točki 15, da se za buduće na put stane sukobom izmedju provincialnih i krajiških oblasti, i to bje odredjeno, da se posjednici stanujući onda na jednoj strani Karolne, ako imadu veći posjed na drugoj, presele na ovu; samo da nebudu podanici i gradjanske i vojničke Hrvatske. Ova odredba nije bila vojničkoj oblasti posvema po ćudi. Ona je predložila, da od Novigrada prama Ogulinu nebude medjom Karolina već potok Dobra; pak da se krajini pridieli ne samo jedna obala Rječine nego i sav prediel od mosta na Rječini (Fiumera) uz cestu Karolinu. Ove potežkoće kod uredjenja granice izmedju provinciala i krajine priobćilo je povjerenstvo kr. dalm.-hrv.-slav. vieću, koje je odpisom od 18. Listopada istom povjerenstvu izdalo drugi naputak. [1])

K ovim potežkoćam prispjele su druge od obćinstva zagrebačke županije. Iz skupštine naime od 18. Studenoga 1776 podastrlo je obćinstvo kr. vieću na odpis od 2. Listopada i. g. predstavku, [2]) kojom moli, da se njegovo Velićanstvo odvrati od odredjenoga pridruženja kotara s lieve strane Karoline vojničkoj krajini i odtrgnuća jednoga diela zagrebaćke županije na korist novoj severinskoj. Obćinstvo podupira svoju predstavku i s gledišta ustavnoga, s koga ni odciepljenje ni razkomadanje ma koga diela zemalja krune ugarske nemože se naložiti, odlučiti ili izvjesti izvan sabora, i s gledišta na pravo toli trojedne kraljevine koli zagrebačke županije. Glede prvoga opazuje obćinstvo medju ostalima sljedeće: „vojničkom krajinom, koja nije ino van prolivenom krvju vjernoga plemstva stečena baština, tako smo stisnuti, da ako se pravedno razmjerje povuče izmedju generalata varaždinskoga, karlovačkoga i ostale granice, ter izmedju sadanjega provinciala, dočim nam je ostavljena jedva osma ili deveta čest, doista još malo ostaje, što bi se moglo

[1]) Prilog 16.

[2]) Prilog 17.

Digitized by Google

u rečenu svrhu odciepiti.“ Glede drugoga brani občinstvo, da su primorske, u zakonu Frankopansko-zrinjske nazvane strane čest županije zagrebačke; s toga neka se one, kano i gradovi Rieka i Karlovac, koji bi se u političkih poslovih mogli upravljati poput ostalih slobodnih kr. ugarsko-hrvatskih gradova utjelove županiji zagrebačkoj. I županija zagrebačka priznala je dakle, da se utjelovljenjem Rieke i primorja samo zakonu zadovoljava; ali nije odobravala, što se vojničkoj krajini njeki priedjeli utjelovljuju, a najpače izvan sabora, i što se na korist nove županije, koja bi se samo ustavnim putem mogla podići, zagrebačka ciepa. Občinstvo dakle županije zagrebačke branilo je ono isto stanovište, za koje vojevalo je kr. vieće u svojoj predstavci od 2. rujna 1776. Tako je bila u naših predja budna pravna sviest!

Dok je o predmetu tih predstavka razprava tekla, povjerenstvo se je bavilo s uredjenjem Rieke. U tu svrhu da upoznade kakova bi javna uprava najviše prijala tomu gradu u novom savezu njegovu s nasljednimi ugarskimi kraljevinami, isto je povjerenstvo dne 14. prosinca 1776 od gradskoga vieća tražilo ubaviest o njekih pitanjih. Pitalo je naime za gradske povlastice i statute, koje su patricijske obitelji i njihova prava, kolik je djelokrug gradskoga vieća i vikarijskoga sudišta itd., ter za ostale upravne, dohodarstvene i trgovačke poslove. Povjerenstvo htjelo se je najprije potanko ubaviestiti o tadanjem stanju grada Rieke, da na ovom sigurnom temelju može, kako je bilo pozvano, predložiti buduće uredjenje toga primorskoga grada i njegovo odnošenje naprama ondašnjim hrvatskim i ugarskim oblastim. Poziv povjerenstva bio je čitan u gradskom vieću držanom pod predsjedničtvom gubernatora dne 15. siečnja 1777 u prisutnosti obijuh sudaca Antuna V. Barčića i Franje Rossi Sabbatina, ter ostalih 23 patricija. U vieću bje na predlog sudca gradskoga zaključeno: da se izradba izvješća na poziv „slavnoga kr. hrvatsko-ugarskoga povjerenstva“ povjeri odboru, u koj su izabrani viećnici Ant. Monaldi, Fr. Steinberg, bivši sudci prošle godine, zatiem A. N. Calli i M. de Zanchi, pak da jim se pridruže oba onogodišnja sudca i tajnik Ant. de Terzi. [1])

Dok su se ovako činili predbježni koraci, kako da se Rieka, saslušavši prije gradsko vieće, konačno uredi: višje su oblasti počele nad njom svoju vlast vršiti smatrajuć ju za sastavni dio kra-

[1]) Prilog 18.

Digitized by Google

ljevine Hrvatske. Tako su previšnjom rješitbom od 20. prosinca 1776 riečke škole izrikom podčinjene neposrednomu nadziranju vrhovnoga školskoga ravnatelja kod kr. dalm. hrv. vieća. Ova vrhovna oblast uticala je u poslove riečke; pak je dne 16. šiečnja 1777 gubernatoru poslala na izvješće osnovu o uredjenju cjenika za carinu. Ona je prieko civilnoga kapetana slala gradskomu vieću svoje naredbe, odpise i obznane, kao što se n. p. iz zapisnikâ vieća od 26. lipnja r. g. itd. vidjeti može. Josip Majlath počeo je izvršivati svoju vlast u gradu u svojstvu civilnoga kapetana. On je sjednicam vieća predsjedao; on je kroz svoga punomoćnika Franje de Orlando u sjednici od 11. studenoga 1776 za buduću godinu imenovao guberuialnim sudcem Antuna V. Barčića, dočim je gradsko vieće svojim, občinskim sudcem imenovalo Franju Rossi — Sabbatinia. On je u vieću od 3. veljače 1777 izdao njeke odredbe za bolje i točnije obavljanje pravosudja itd. [1])

Rieka je dakle već poslije 20. listopada 1776 smatrala se za dio Hrvatske, pak je samo njezino nutarnje uredjenje ostalo neriešeno.

Sporije išao je posao s uredjenjem severinske županije. Kr. dalm. hrv. slav. vieće, kao što se iz njegova odpisa na Josipa Majlatha od 14. siečnja 1777 vidi, naložilo je doduše občinstvu županije zagrebačke, da pošalje svoje zastupnike, koji će sudjelovati kod izvedenja previšnje odluke od 9. kolovoza 1776; ali županija odlučila je u svojoj posebnoj skupštini ostati kod svoga zaključka od 18. studenoga. Nu premda je kr. vieće svojimi izvješći od 11. i 28. travnja 1777 zagovarala kod krune načela županijskoga občinstva, to je ipak kraljica odpisom od 2. svibnja r. g. uputila i vieće i županiju na neodgodivo izvedenje svoje često napomenute odluke. —

Pà ipak nastojanja kr. vieća i občinstva županije zagrebačke nisu ostala bez uspjeha osobito pogledom na razširenje severinske županije. Jer kraljica, i da promakne trgovinu i „da željam državljana hrvatskih opetovano očitovanih o primorskih stranah čim više zadovolji“, popunila je odluku svoju od 9. kolovoza 1776 odpisom novim od 5. rujna 1777 odredivši: „da se još luka Bakar, Bakarac i Kraljevica s naselbinom na cesti karo-

[1]) Iz zem. arkiva koje u izvoru, koje u priepisu.

Digitized by Google

lini i s bivšim ondje trgovačkim kotarom Hrvatskoj neposredno utjelovi.“

Tako su njekadašnja frankopansko-zrinjska ili bakarska dobra, od kojih bio je diel s lieva karoline pridržan (9. kol. 1776) vojničkoj krajini, opet utjelovljena gradjanskoj Hrvatskoj. Od bakarskih dobara podčinjene su luke Bakar, Bakarac i Kraljevica s pripadajućimi jim mjesti oblasti gubernatora riečkoga, a kotar trgovački uz karolinu s tamošnjimi naselbinami predan je kano komorsko dobro do dalnje odredbe kr. ugarskoj dvorskoj komori. Ovim dielom povećana je nova županija severinska. Po istom previšnjem riešenju bješe „sustavnejoj česti: *grad i luka Rieka* s Podbregom i Lopačom i s inimi trimi lukami: Bakrom, Bakarcom i Kraljevicom, onda šest kastelanatâ bakarske gospoštine i gospoština tako zvana kolonialna, k tomu Battyanove gospoštine Brod i Grobnik, kano i gorska gospoština komorska Čabar; osim ovih strane prekokupske, t. j. dobra gospoštine Severinske s gospoštinami Bosiljevom, Ozljem, Ribnikom, Brlogom i Novigradom, napokon grad Karlovac.“ Prekokupske strane imale su se 1. studenoga 1777 odieliti od zagrebačke, a pridružiti severinskoj županiji, u koju svrhu Josip Majlath imenovan je kr. povjerenikom. — Naprotiv, za odštetu za odstupljene pomenute česti, koje bi se u smislu previšnje odluke od 9. kolovoza 1776 bile imale pridružiti vojničkoj krajini, ovoj su sada pridjeljeni: kotar Steničnjak s posjedom Pavlinâ u Kamenskom, dobra biskupa i kaptola zagrebačkoga u banovačkoj krajini, imenito Sisek, onda Sunja, dobro groſa Keglevića, zatiem žumberački kotar, napokon tvrdjava Karlovačka s primjernim zemljištem, koje se imade odieliti od slob. kr. grada. Bakar i bakarska dobra ter trgovački kotar imao se odmah predati Josipu Majlathu kano kr. političkomu i komorskomu povjereniku; a dokle se krajini predade gore navedena odšteta, imali su se za nje istoj oblasti predavati godišnji dohodci iz komorske blagajne. Za izvršenje svega toga odredjeno je povjerenstvo sastojeće od strane političko-komorske iz Josipa Majlatha i savjetnika Nikole Škrlca, od strane vojničke generalata karlovačkoga i banovačkoga, iz gen. Poschea i brigadira banovačkoga; napokon je i sabor dalm. hrv. slav. pozvan, da iz svoje sredine izabere dva povjerenika. [1]) Previšnji kralj. odpis od

[1]) Prilog br. 23.

Digitized by Google

5 rujna priobćilo je kr. vieće dne 25 i. m. povjereniku Škrlcu i gubernatoru Majlathu, da izvedu istu naredbu, pak da o tom izvieste kr. vieće. [2])

U ovu svrhu, kano i da se sve to sbude sa znanjem stališa i redova kraljevine, kako je to hrv. vieće predstavilo, sazvan je po banu sabor u Zagreb na 27 listopada 1777. Stališi i redovi odgovorili su na odpis od 5 rujna predstavkom [3]). Oni su do ugodna znanja uzeli previšnje riešenje: „*da se grad i luka Rieka* isto takodjer bakarska dobra ujedno s gradom Karlovcem, koj se ima podići na slobodan kraljevski grad, *neposredno kraljevini Hrvatskoj utjelovljuju*, nadalje da se iz ovih na novo utjelovljenih strana podigne nova županija, koja će se poput ostalih županija kraljevine u svem (osim onih poslova, koji se pridržavaju riečkoj gubernijskoj upravi) podvrći kr. u tih kraljevinah osnovanomu vieću.“ „Ovu zakonitu i doista materinsku providnost V. Veličanstva — pišu stališi i redovi hrvatski — poprimljenu s uspjehom blagostivo i materinski na izvedenje zakonâ kraljevine glasećih o utjelovljenju čestî, koje spadaju na sv. krunu kraljevine Ugarske i prava kraljevine, preponizno štujemo i V. Veličanstvu, gospodarici našoj milostivoj neumrlu i iz naših srdaca neizbrisivu izrazujemo zahvalnost“ . .

Kao što se iz ovih rieči bjelodano vidi: hrvatski je sabor radošću primio previšnje riešenje o utjelovljenju Rieke i primorja neposredno Hrvatskoj; on je da pače ovo utjelovljenje držao za čin, koga su „zakoni kraljevine“ zahtievali i od davna odredili: smatrao ga dakle samo za izvedenje zakona kraljevine. Tomu dakle nije bilo prigovora. Ali stališi i redovi prigovarali su u tom: što se „primorske strane, dočim se kraljevini utjelovljuju, s veće česti odkidaju od vlasti kraljevine i zakonâ, ter pridržavaju i podčinjavaju njekoj odieljenoj riečkoj gubernialnoj upravi.“ Jer po zakonih (1715: 3, 1741: 8) strane i kotari, koji se ma kada utjelovljuju, „nebi se smjeli upravljati po sustavu inih pokrajina (austrijskih), već po vlastitih na saboru učinjenih zakonih kraljevine Ugarske; s toga, kada se (primorske strane) prema stvorenim zakonom opet pridieljuju kraljevini i

[2]) Prilog br. 24.
[3]) Prilog br. 25.

Digitized by Google

njezinoj vlasti, nemože se dopustiti u njih ma ka kova vlast i uprava gubernatora riečkoga, koja i onako nije prema općenitom sustavu zakonâ kraljevine, već je udešena prema području tršćanskoga gubernatora.“ S toga molili su stališi i redovi, da se primorje „nepodvrgne riečkoj gubernialnoj ili ma kakvoj inoj već redovitoj u smislu i duhu zakonâ upravi kraljevine; a da novo uvedeni nazov primorja pod imenom kotara riečkoga, kao što njekada nazóv austrijskoga primorja, proti komu se čl. 30 sab. 1765 ogradi, nebude na štetu pravom i vlasti kraljevine.“

Sabor dakle hrvatski ogradio se je samo proti podignuću gubernije na Rieci, kano oblasti, koja neima temelja u ugarsko-hrvatskom ustavu, koja je pače bez privolje sabora iz vana unešena. Iz istoga razloga opirali su se stališi glede severinske županije poglavito tomu, što bi previšnjim riešenjem ova županija unatoč ustavu kraljevine imala se povjeriti „mješovitoj upravi stranom velikoga župana stranom riečkoga gubernatora,“ nenapomenuv ni toga. da bi se istoj izvan sabora ugarskoga imao privalit jedan dio županije zagrebačke. U tom obžiru mislili su stališi, da bi se neokrnuv zagrebačke mogla sastaviti nova županija „iz cieloga primorja, inače Frankopansko-Zrinjskovih fiškalnih dobara, i vinodolskoga kotara,“ a takova županija, da bi svojim obsegom bila prema mnogim županijam ugarskim.

Napokon na odredbu, da se za tobožnju odštetu pridruže vojničkoj krajini česti gradjanske Hrvatske, izjavili su stališi svoju veliku žalost: „blagostiva gospodarice! — njihove su rieči, pokle su naveli, koliko je već odtrgnuto od kraljevine, da se ustroji vojnička krajina — tolika i tako velika i tako česta odkinuća (exkorporacije), koja se tiču ove u sebi malene ali uvjek vjerne kraljevine, i koja je sve skoro što imade žrtvovala na obranu obćega dobra, sv. naime krune i nasljednih pokrajina, dakle za korist i službu svjetlih vladalaca, ova odtrgnuća mi osiećamo u toliko da ako jim se blagosti V. Veličanstva i u smislu milostivih osiguranja i diplomâ napokon nestane na kraj, i ako se neprepriečе i ova i sva buduća, onda bi posebi prestati i izumrti morala svaka politička oblast ove kraljevine, što nebi bilo ipak

Digitized by Google

ni monarkiji na korist. Što se pako tiče odštete za primorske strane, neka V. Veličanstvo izvoli milostivo promisliti, da se utjelovljenjem primorskih strana kraljevini neprivaljuje nikakovo novo zemljište, nego da se tim samo izpunjuje zakon po obećanju i ugarskih kraljeva predšastnikâ i V. Veličanstva; s toga da se nemože od kraljevine u to ime zahtievati kakova odšteta.“

Uslied toga molili su i redovi: da se odustane od podignuća nove županije i exkorporacije ma kakova diela gradjanske Hrvatske; a da se, ako bi se imalo štogod učiniti u jednom ili drugom smjeru, to sve „uputi na budući obći sabor kraljevine ugarske.“

Na ovu predstavku sliedio je previšnji kr. odpis [1]) od 10 studenoga 1777, kojim kraljica nastoji umiriti stališe i redove i utišiti njihovu ustavnu sviest. Kada je veli odredila, da se iz primorskih novoutjelovljenih strana sastavi nova županija, pak da se ova podčini kr. dalm. hrv. slav. vieću, da je već to jasan dokaz „da su novoutjelovljene strane podčinjene i podvržene u smislu i duhu zakona redovitoj upravi kraljevine.“ A šta se gubernije tiče opazuje kraljica: da će i sami stališi i redovi priznati, da se neposredna uprava trgovačkih poslova u koliko se ovi brzo imadu obaviti, morala „njekomu predati, povjeriti i pridržati; ono pako da nije odlučno: „je-da li se toj upravi predpostavi osoba pod imenom gubernatora ili kakovim drugim, ili je-da li se ima zvati gubernator riečki ili gubernator cieloga primorja ugarskoga. A što je gubernator postavljen s jednakim djelokrugom sa tršćanskim, u tom bi se imala sa zahvalnosti priznati previšnja naklonost, što mu već radi časti naroda nije podieljen užji djelokrug i čin.“ Glede nove županije severinske opazuje kraljica: da je svojom odredbom zadovoljila želji stališa i redova hrvatskih, koji su u posljednjem saboru 176 $^{4}/_{5}$ molili, da se iz hrvatskoga primorja sastavi vinodolska županija; a ona misli da se ni ovdje neradi o imenu. — Na primjetbu o exkorporaciji njekih čestî odvraća kr. odpis: da je ona pravedna naprama vojničkoj oblasti, koja odstupa njeke priedjele provincialu, pak da ju opravdavaju i višji zahtjevi. — Na

[1]) Prilog br. 26.

*

Digitized by Google

ono pozivanje stališâ na ugarski sabor odgovara kruna: da je uvjerena da će stališi i redovi ugarski s radosti pristati na ove odredbe i samo tražiti „njihovo uzakonjenje.“ S toga zahtieva kraljica od našega sabora: neka izašalje svoje punomoćnike u smislu navedenih previšnjih odpisa.

Ni druga predstavka hrvatskih stališa i redova nije urodila boljim plodom. Kraljica jim je svojim odpisom od 21 prosinca 1777 odgovorila medju ostalimi: „Prisiljeni smo razumjeti: da vaše vjernosti traže veću obranu u svojih dokazih, nego-li stavljaju pouzdanje u našu prama istim materinsku milost i brigu.“

Uz ovu nepomičnost krune veliki je župan Josip Majlath dne 1 stud. 1777 iz ruku vojničke oblasti primio Bakar, Bakarac, Kraljevicu, i predjel na lievoj ruci Karoline, pridielio je onoga dana faktički priekokupski kotar županije zagrebačke severinskoj županiji, pak urekô na 10 studenoga i. g. prvu glavnu skupštinu ove županije, u kojoj imao se je on zaprisećі, uvesti u čast, i ustrojiti ovaj novi municipij.

Uredjenje Rieke stupalo je istim korakom. S toga dužni smo povratiti se na nutrnje poslove toga grada, koj je bio takodjer „cjeloviti sustavni dio“ severinske županije, o kojoj do sada obširnije govorasmo.

Navedosmo nješto više, kako je u vieću grada Rieke, sakupljenom 15 Siečnja 1777 izabran odbor, koj bi imao sastaviti odgovor i izvješća na ono 20 točaka i pitanja ug. hrvat. povjerenstva. Nakon pol godine sastade se dne 17 Srpnja gradsko vieće u prisutnosti od 22 viećnika, da uzme u pretres po odboru izradjeni odgovor. Tajnik de Terzi čitao je nacrt izradjen po odboru.

Poslije viećanja od tri sata primljen je nacrt i zaključeno, da se čim prije predade kr. hrv. ug. povjerenstvu. Ova prva svetčana izjava gradskoga vieća u novoj svezi od velike je važnosti, jer ne samo opisuje prošlost i tadanje stanje Rieke, nego i njezine želje za svoj budući položaj u novoj svezi i svoje nutarnje uredjenje [1]). U ovom obširnom spisu gradsko vieće najprije odgovara na postavljena si pitanja. Mi smo odavle koješta za razjasnjenje ustrojstva grada Rieke u austrijskoj dobi u kratko izvodili; pak se nećemo na to vratiti. Za našu stvar važnije je što vieće želi, kakav da se Rieci dade položaj i ustroj. Svoje je želje svelo

[1]) Prilog br. 19. Da nam prilozi odviše nenarasu, izpuštamo iz izvješća historički uvod, kojim se i onako poslužismo u I dielu ove razprave.

Digitized by Google

vieće na 30 točaka. U prvih pet ponovilo je skoro od rieči do rieči ono isto, što je molilo u navedenom spisu predanom povjerenstvu mjeseca listopada pr. god. Ponovilo je dakle glavnu želju, da bude Rieka sa svojim kotarom istim načinom, „kao što ostale kraljevini Ugarskoj pridružene česti i pokrajine, pridružena i utjelovljena svetoj kruni kraljevine Ugarske;“ da joj se potvrde *novom poveljom* zakoni i statuta podieljena od Ferdinanda I. i njegovih nasljednika; da i na dalje sama upravlja svojim dohodkom; da joj se patriciji i plemići priznadu za ugarske plemiće. Prvu je želju vieće u novoj spomenici točki 30 još tako ponovilo: „da se napokon ovaj grad ukrašen nazivom najvjernijega sa svojim prem malenim kotarom smatra i u buduće za posebnu pokrajinu, kao što u njegovo ime pokorno molismo u 1 točki, ter na onom stališa i redova mjestu počasti sa svojimi odlikovanji, na kom bio bi na slavu i sebi i svetoj kruni apoštolske kraljevine.“ Ostale točke protežu se s veće strane na polakšice, koje pozivom na stare povlastice traže za grad, s toga jih obilazimo, jer se netiču našega predmeta. Ovdje ćemo navesti samo sadržaj točke 18 i 25. U prvoj moli se: da se na Rieci osnuje sudište prve molbe za gradjanske i kaznene poslove, koje bi sastojalo iz sedam osoba osim kr. Fiška, a bi se imale birati iz sredine gradskoga vieća. S ovim sudištem da bi se mogli stopiti svi ostali odieljeni sudovi, kano što su: mjenbeno-trgovački i consulatus maris, onda sud in causis personalibus regiorum consiliariorum et officialium, napokon sud in causis summi principis et commissorum. U točki 25 moli vieće: da se kotar riečki odciepi od puljske biskupije, pak da se na Rieci osnuje buskupija i to tako: da se ili riečki arcidjakonat na tu čast uzvisi, ili da se biskupija pazinska tamo prenese; a možebit 'nebi s gorega bilo, da se pazinska županija kupi, ter kr. ugarskoj komori i severinskoj županiji pridruži, a da se tim uzmogne laglje podići biskupija na Rieci. Gradsko je vieće za svoju novu domovinu toliko bilo zabrinuto, da joj je željelo: neka se „granice apošt. kraljevine dalje i dalje k moru šire, a tiem da procvate i naraste pomorstvo, trgovina i svaki promet.“

Ova spomenica grada Rieke, podpisana dne 1 kolovoza 1777 od obadvijuh sudaca Barćića i Rossi-Sabbatinia, bila je predana kr. povjerenikom i napose gubernatoru Majlathu. Ovi su tu spomenicu uzeli u pretres sastavili zapisnik sa svojim predlogom o

Digitized by Google

uredjenju grada Rieke i podastrli ga kr. dalm. hrv. slav. vieću. Nu dok je sve to obavljeno i kr. vieće svoje predloge podastrlo previšnjemu mjestu, gubernator je Majlath, uputivši se u stvari Riečke, u smislu podieljenoga si naloga podastrô kraljici u Beču dne 13 kolovoza 1777, dakle njekoliko dana poslije predane riečke spomenice, obširno izvješće s dotičnimi predlozi. U tom izvješću [1]) gubernator je u kratko razložio, kako su se riečki poslovi obavljali pod upravom tršćanske intendenze; zatiem čini predloge kako da se obavljaju u buduće. Gradsko vieće neka ostane u svojem djelokrugu; kano prije c. kr. kapetan ili kapetanov namjestnik neka u buduće predsjeda gubernator u svojstvu civilnoga kapetana ili njegov namjestnik. „Redovito pako obćenje u poslovih političkih i upravnih ima se u smislu dvorske odluke od 9 kolovoza 1776 držati s kr. dalm. hrv.slav. viećem, kojemu imadu se podastirati i zapisnici i predstavke gradskoga vieća. A kr. vieće imalo bi obratno svoja intimata upravljati na gubernatora kano gradskoga kapetana.“ Sudstvo valjalo bi po Majlathovu predlogu ovako urediti: za trgovačke parnice obstoji mjenbeno trgovački sud prve i druge molbe, od prvoga dakle neka se prizivlje na drugi t. j. na sudište „revisorium guberniale,“ a od ovoga da nebude priziva dalje, jer „narav parnicâ ove vrsti nedopušta odgode; samo neka se dopusti rekurs na nj. veličanstvo putem kr. ugarske dvorske kancelarije. „Šta se pako gradjanskih parnica tiće — veli gubernator — koje mogu se prizvati od gradskoga suda, valja promotriti: da je s jedne strane grad Rieka stupio u svezu nasljednih kraljevina ugarskih, s druge pako strane da nebi se slagalo ni s njezinim nutrnjem i političkim stanjem, niti bi prudilo sustavu trgovačkomu, kada bi se preobrazila u slobodan kraljevski grad. Buduć pako zakoni ugarski nj. veličanstvu kralju na volju ostavljaju ustanoviti sudove u slučajevih, za koje nisu odredjeni sudci i sudovi: to bih mislio, da bi se prizivi svih parnica od sudišta gradskih sudaca upravljali na gradsko vieće, kod koga za cjelovitost priesude imalo bi najmanje deset članova prisustvovati osim predsjednika gubernatora, tajnika i bilježnika. Od ovoga na dalje sudišta kapetaneata gradskoga neka se nedopušta priziv u parnicah

[1]) Prilog br. 20.

Digitized by Google

izpod 1000 for. vriednosti; u ostalih pako parnicah većega sadržaja neka se dopusti priziv na banski stol, i odanle dalje na stol kraljevski i sedmorični.“ Obzirom na trgovačku upravu Majlath se pozivlje na odluku od 9 kolovoza 1776, kojom je ona neposredno gubernatoru povjerena. Ovdje predlaže, da one poslove u kojih ima gubernator sam bez sudjelovanja ikoga drugoga odlučiti, obavi on sam pod svoju odgovornost. Ostali neka se obave i odluče u sjednici gubernija, dotične spise da podpiše gubernator ili njegov namjestnik i tajnik. U trgovačkih poslovih gubernij obći neposredno s kr. dvorskom kancelarijom ugarskom, kojom podnaša takodjer zdravstvena i trgovačka izvješća. Majlath je na dalje predložio iz kakova osoblja da sastoji mjenbeno-trgovački sud i gubernij: prvi iz predsjednika i aktuara, koje imenuje nj. veličanstvo, onda iz dva trgovca, koji se imadu svake treće godine birati iz trgovačkoga stališa. Gubernij da sastoji: iz gubernatora, njegova namjestnika (vice-gouverneura), 3 prisjednika i dva tajnika. Napokon Majlath je i taj predlog učinio: da se drugi dio trgovačkoga okružja, koj će se sastaviti iz mjesta ugarskoj oblasti neposredno podvrženih Bakra naime, Bakarca i kraljevice ter ostalih ležećih izmedju ovih luka i Rieke — „da se ova mjesta trgovačkoj oblasti (guberniji) riečkoj tako pridruže, da, povišena na jednake trgovačke obćine, ujedno s Riekom budu doduše županiji utjelovljena; ali da i ova mjesta poput Rieke budu providjena oblašću trgovačkom i odnosno kapetanskom; a to iz onoga uzroka, da se u upravi poslova ove vrsti postigne jednoličnost i kratkoća u sudbenosti.“

Ovo su dakle predlozi gubernatora Majlatha u predstavci od 13 kolovoza 1777. Gradskomu vieću na Rieci za gradske poslove neka bude isti djelokrug kano i prije, mjesto c. kr. kapetana neka sada zauzme gubernator. U političko-ekonomičkih poslovih neka bude Rieka odvisna od vrhovne oblasti kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, kr. naime vieća u Zagrebu. Sudstvo neka se tako uredi: da za trgovačke parnice bude na Rieci mjenbeno-trgovački sud i gubernij kano sud II molbe; dalje da nebude priziva. Za gradjanske i kaznene parnice gradski sud neka bude sudište I molbe, a od ovoga da se prizivlje na sudište kapitaneata riečkoga, a odavle u parnicah prieko 1000 for. vriednosti na banski stol u Zagreb, pak na kraljevski i sedmorični sud ugarski. Za trgovačku upravu odredjen bje gubernij.

Digitized by Google

Na ovu predstavku gubernatorovu izišla su dva previšnja odpisa na kr. zemaljske oblasti hrvatske, od kojih prvi izdan dne 29 kolovoza 1777 na banski stol uredjuje tečaj priziva iz sudova riečkih; drugi izdan dne 5 rujna i. g. na kr. dalm. hrv. slav. vieće ustanovljuje osoblje kod gubernija riečkoga. Prvim odpisom [1]) ustanovljuje kraljica sljedeće: „da se tečaj pravosudja u pogledu parnica prizivanih iz Rieke opet obnovi, ter stalnim načinom ustanovi i u sadanjem ustrojstvu, pokle je naime grad Rieka svojim kraljevini Hrvatskoj neposrednim utjelovljenjem stupila u svezu naših nasljednih kraljevina ugarskih, obzirom na dalje na to, da i po zakonih kraljevine Ugarske na naše veličanstvo spada ustanoviti sudove u slučajevih, za koje nisu odredjeni sudci i sudovi, glede na parnice gradjanske, u kojih može se iz suda gradskih sudaca riečkih prizivati, svidjelo nam se je milostivo odrediti: da se priziv u svih takovih parnicah iz suda gradskih sudaca upravi na gradsko vieće komu za cjelovitost priesude imat će osim predsjednika gubernatora ili kapetana ili njegova namjestnika i zamjenika, ter tajnika i bilježnika gradskoga (cancellarius) prisutstvovati najmanje deset sučlanova; od ovoga na dalje sudišta kapetaneata gradskoga parnice izpod 1000 for. vriednosti neka budu neprizivne; u ostalih pako parnicah većega sadržaja dopušta se priziv na ovaj banski stol i tako dalje na naš kr. stol i na stol sedmorice. Ova naredba proteže se i na drugi dio trgovačkoga kotara, koj će se sastaviti iz miesta oblasti ugarskoj podložnih Bakra naime, Bakarca i Kraljevice, kano iz miesta, koja se imadu pridružiti trgovačkoj oblasti riečkoj i podići na slične trgovačke slobodne obćine.“

Iz ovoga odpisa jasno se vidi: da je kraljica tečaj priziva u parnicah riečkih upravo onako uredila, kako ga gubernator Majlath predložio; odpis je paće iste rieči gubernatorove prihvatio.

U drugom [2]) odpisu (od 5 rujna) na kr. vieće veli kraljica: da se „odmah izza predaje grada i luke Rieke nije mogo izraditi stalan sustav gubernija, već da su se svi poslovi politički, trgovački i sudstveni morali privremeno gubernatoru povjeriti,“ nu pošto je isti gubernator, kako mu bje u početku naloženo, pred-

[1]) Prilog br. 21.
[2]) Prilog br. 22.

Digitized by Google

ložio osnovu, u kakovoj svezi da bude utjelovljeni kotar „s ostalimi nasljednimi kraljevinami ugarskimi:“ da je pronašla ustanoviti već sada kod riečkoga gubernija stanje osoblja s plaćom. Po toj naredbi gubernij se dielio u tri odsjeka: p r v i, politički i trgovački s ovim osobljem: gubernator (plaća 6000 for,), njegov namjestnik (vices-gerens, 1500 i stanbine 200 for.), dva tajnika (po 600 for.) registrator i expeditor (500 for.), tri kancelista, poslužnik; d r u g i pravosudni, kano mjenbeno-trgovački sud druge molbe i ujedno iudicium delegatum in causis extraordin. osoblje: predsjednik gubernator, i četiri prisjednika, od kojih prvi gub. namjestnik, posao aktuara obavljaju tajnici gubernialni; t r e ć i, zdravstveni, osoblje: predsjednik gubernator, pristav njegov namjestnik, tri providnika, oni isti koji su prisjednici u II odsjeku, bilježnik, podbilježnik, nadstojnik lazareta, nadzornik, liečnik, kapelan itd. K tomu mjenbeno-trgovački sud I molbe, osoblje: predsjednik (600 for.), dva prisjednika pravoslovca, dva prisjednika trgovca i aktuar. Trošak za osoblje i ostale stvari gubernija iznosio je 30.000 for. na godinu, koji su se imali namiriti iz komorske blagajne, dok jih uzmogne nositi trgovačka blagajna na Rieci.

Istim je odpisom po predlogu gubernatorovu kraljica odredila da se mjesta trgovačkoga kotara, koja leže bliže k moru, Bakar naime, Bakarac, Kraljevica, Trsat, Kostrena i Draga, čim jih vojnička oblast u smislu drugoga previšnjega odpisa predade, povjere upravi i oblasti riečkoga gubernatora, dočim ostali dio trgovačkoga kotara pridržaje se za kr. ugarsku dvorsku komoru.

Ovaj odpis priobćilo je kr. vieće dne 25 rujna 1777 svomu povjereniku savjetniku Nikoli Škrlcu; dočim ga je gubernator Majlath dobio neposredno od kralj. ugarske dvorske kancelarije.

Tako se je nastojalo jednakim korakom urediti i gubernij riečki i županiju severinsku. Odpisom od 29. kolovoza 1777 uredjen je „cursus iustitiae“ u parnicah riečkih, odpisi 5. rujna ustanovljeno je s jedne strane ustrojstvo riečke gubernije, a s druge strane obseg županije severinske. Posliednji posao, pošto je vojnička oblast kr. povjerenikom predala Bakar, Bakarac, Kraljevicu i dio trgovačkoga kotara s lieva Karoline, u toliko je uspeo, da je veliki župan mogao ureći prvu glavnu skupštinu na 10. studenoga 1777. U ovu skupštinu pozvana bje i Rieka, kano „sustavni dio“ županije. U gradskom vieću, koje se je u prisutnosti samoga gubernatora kano civ. kapetana, njegova namjestnika Pavla Almása, obijuh su-

Digitized by Google

daca i 20 vićnika dne 4. studenoga 1777 držalo, došla su u vićanje dva važna odpisa, tičuća se naše stvari. Prvi odpis bio je od strane gubernija od 27. listopada r. g. kojim se gradskomu vieću priobćuje previšnja naredba o političkoj, ekonomičnoj i pravosudnoj upravi poslova grada Rieke, naredba naime od 5. rujna r. g. br. 4458. Uslied ove naredbe zaključilo je gradsko vieće: *a*) neka se kr. dalm. hrv. slav. vieće izviesti: da je previšnja naredba o upravi političkoj, ekonomičnoj itd. grada Rieka proglašena vieću gradskomu, pak da gubernator kano civilni kapetan preporuča sebe i riečko vieće „milosti i zaštiti kr. hrvatskoga vieća." Zatiem *b*) sudbenost u poslovih ustanovljenih u statutu pripast će u prvoj molbi gradskim sudcem; *c*) vice-gubernator i pod kapetan uputit će toli sudce koli odvjetnike u postupovniku ugarskom; *d*) spisi parnicâ do 1000 for. mogu se sastavljati u talijanskom, ostali (od kojih se poziva na banski stol) u latinskom jeziku. Nadalje *e*) parnice spadajuće na sud kapetana civilnoga ostaju u svojem starom sustavu; izuzimaju se parnice, koje se tiču „plemićâ kraljevine ugarske i te koje su kriepošću osobne povlasti pridržane vlasti slavne županije severinske", *f*) „Posebnom predstavkom umolit će se kr. hrvatsko vieće, da priobći sudačke pristojbe, koje su običajne u onoj slavnoj kraljevini." Napokon *g*) „Budući da nije još sliedilo previšnje riešenje na izvješće, koje je podastrto visokomu kr. hrvatsko-ugarskomu povjerenstvu u pogledu novoga sustava ovoga grada, i budući da gg. Antun V. Barčić i Vinko Rossi Sabbatini dobro se sićaju stvari razloženih u onom izvješću, nadjè se za dobro potvrditi jih za buduću godinu u službi sudaca ravnatelja, koju su oni ove godine pohvalno obavljali, bez uštrba ipak pravâ toga velemožnoga obćinstva".

Drugi odpis bio je od gubernatora Majlatha, kojim on u svojstvu velikoga župana severinskoga pozvao je sudce grada Rieke, da ili osobno ili kroz gradske izaslanike prisustvuju glavnoj skupštini županije, koja će se dne 10. stud. držati u Mrkoplju. Ovaj poziv popraćen je u zapisniku sliedećim načinom: „Radostna viest o bližjoj inštalaciji nj. preuzvišenosti presv. g. gubernatora u časti velikoga župana nove slavne županije severinske, veseljem napuni svu velemožnu obćinu. Plem. pogl. gg. sudci primiše poziv za osobitu čast i zahvališe se najuljudnije pomenutomu preuzv. i presv. g. gubernatoru duboko žaleć, što nemogu biti dionici njegove milosti, jer množina službenih poslova ne samo oduzè jim nakanu da se u

Digitized by Google

Mrkopalj upute, nego jih učini nedovoljne za težak trh uprave pravosudne. Obzirom na navedene zakonite razloge budu imenovani za poslanike na skupštinu urečenu u Mrkopalj plem. gosp. Žiga de Zanchi od strane pogl. plem. g. sudca gubernialnoga i plem. g. Ljudevit de Orlando od strane plem. pogl. sudca občinskoga. A za polakšicu trha, štono ga gg. sudci nose u poslovih sudbenih, bilo je odlučeno, da jim se pridruži kod suda I molbe sposobna osoba u svojstvu prisjednika.“ [1])

Što je gore pod *a*) zaključeno vjerno je izvedeno. Kr. hrv. vieću gradsko je vieće u ime ciele Rieke podastrlo posebnu predstavku [2]), u kojoj je ne samo prijavilo, da je previšnja naredba, kojom se uprava Rieke povjerava hrvatskim oblastim, u vieću pročitana i proglašena, nego očitovalo je takodjer svoju radost, što je Rieka stupila u svezu s Hrvatskom. Riećko občinstvo našlo je razloga s te sveze radovati se tim više: „što je čvrsto osvjedočeno bilo da je u istom uzvišenom kralj. vieću našlo pravoga otca i najbriželjivijega zaštitnika.“ —

Tako je grad Rieka od svoje takodjer strane zakonito i formalno dne 4. studenoga 1777 pristupio u svezu s Hrvatskom, u kojoj bijaše već faktično skoro godinu dana. Rieka je postala živim članom ne samo trojedne kraljevine, nego i severinske županije, a to je svojevoljno dokazala izaslav svoje zastupnike, izabrane u javnom gradskom vieću, u prvu glavnu skupštinu županijsku, u kojoj imala je severinska županija postati životom i istinom.

I sbilja držala se je dne 10 stud. 1777 glavna skupština u Mrkoplju, trgovištu ležećem u sredini nove županije. Skupštinu otvorio je slovom sam veliki župan. On je medju ostalima tudjer rekô [3]): „Ono, što smo željeli, dostigosmo pravednosti i dobrostivosti naših svjetlih vladalaca. Oni hoćedu, da se ova severinska županija, koja se diže iz pepela modruške i vinodolske, tako uredi, kako bi se odanle trgovina širila na prostrane zemlje sv. krune kraljevine pače i ciele slavne monarkije. Toga radi severinskoj županiji i obsegu ugarskih kraljevina pridružiše

[1]) Prilog br. 27.
[2]) Prilog br. 28.
[3]) Prilog br. 29.

Digitized by Google

osim Bakra, opetovano zahtievanoga po zakonih kraljevine, bližji stare Liburnije grad Rieku, veoma prikladan za morsku trgovinu, *s cielim kotarom i uz-odličnu blagodat slobodne luke*". Onda je pročitan kr. odpis od 26. travna 1776, kojim se Josip Majlath imenuje za velikoga župana, zatiem drugi od 5. rujna r. g. kojim se odredjuje savjetnik Nikola Škerlec, da primi prisegu od novo imenovanoga velikoga župana. Škerlec je u svojem pozdravu na župana medju ostalima o prednosti županije severinske proslovio: „Ona imade u svojem krilu *znamenito primorsko tržište Rieku*, i uzakonjenu i tolikimi zahtjevi kraljevine Hrvatske traženu luku Bakar, imat će za koj dan osrednje na kopnu tržište Karlovac". Oglašeno je zatiem odpisom od 5. rujna 1777 za prvi put po njegovu veličanstvu imenovano častničtvo nove županije: podžupan Gjuro Ivančić, vel. bilježnik Jos. Vojković, podbilježnik Jos. Trputec. Županija razdieljena je u dva okružja ili processa: pokupsko i primorsko; za prvo imenovan je sudac Fr. Dolovac, pristav A. Špišić, blagajnik G. Lovinčić; u primorskom sudac Gj. Sakmari, pristav Andrija Marochini, percepter S. Karina itd. Iz govora, koga je u ime častničtva na velikoga župana upravio veliki bilježnik, vadimo sliedeće rieči: „Ako oni vladaoci, koji pravednim molbam svojih podanika zadovoljavaju, slove s pobožnosti i dobrostivosti, oni, koji prieko istih podaničkih želja čine i svoje milosti protežu dalje od njihovih molba, imadu se držati ne za gospodare nego roditelje. S toga kada je nj. veličanstvo ovu županiju (kao što su stališi kraljevine u posljednjem saboru molili) ne samo uzkrisilo, nego ju nad to još umnožilo *gradom i lukom Riekom* dužni smo doisto štovati njezinu materinsku dobrotu." — Zatiem su imenovani prisjednice županijskoga sudbenoga stola. — Veliki župan izviestio je obćinstvu, da je dne 1. studenoga primio Bakar, Bakarac itd., pak da je odanle stvoren kotar trgovački sastojeći se iz Bakra, kano središta kotara, zatiem Trsata, Kostrene i Drage do mitnice sv. Kuzme, odavle nuz Karolinu do drugoga krila te ceste silazećega k Bakarcu i Kraljevici ujedno s ovimi mjesti i njihovim zemljištem. Ob odnošaju toga kotara naprama županiji izviestio je veliki župan: „da će trgovački kotar upravljati se u smislu kr. riešenja poput trgovačkoga grada Rieke u formi kapetanaeta imajućega svoju oblast, sud i gospodarstvo, i podčinjenoga gubernatoru, kano podjedno civilnomu kapetanu; ali da je tako ovaj kano i ričćki kapitanaet pridružen oblasti

Digitized by Google

županije tako, da županija ne samo može u njih držati svoje sudove, nego da županija sudi i svim u njezinu obsegu živućim plemićem, osim u parnicah tičućih se nutarnjih zemljišta riečkih i bakarskih, koje kano u slob. kr. gradovih pridružen nih županijam u ovih takodjer trgovačkih općinah presudjuju mjestni sudci.“ Prema ovako odredjenu položaju Rieke i Bakra naprama županiji severinskoj u ovoj je već skupštini zaključeno da uzdržavanje Karoline od Rieke do Bakarca nadleži Rieci i Bakru, od Bakarca do Bosiljeva županiji. Isto tako odredila je skupština, da se za podmirenje domaćega troška u iznosu od 7050 for. na godinu razpореže na svaku kuću 45 kr., a tomu županijskomu prirezu da se „podvrgnu i dobra riečke akademije Podbreg i Lopača, i to mjesto dotadanje daće, imenom zbir i straža“. Općinstvo je županijsko podastrlo svoje zaključke kr. vieću posebnom predstavkom. [1])

Do sada nije bila županija zagrebačka na to pristala, da se prekokupske strane pridiele severinskoj županiji, prem je od previšnjega mjesta naloženo bilo, da ovaj dio zagrebačke županije imade od 1. stud. 1777. svoju čest poreza plaćati u blagajnu županije severinske. Kada je veliki župan Severinski pismom od 17. listopada r. g. svoga druga zagrebačkoga pozvao, da izašalje poslanike na prvu glavnu skupštinu nove županije, „u kojoj je obnovljena stara županija modruška i vinodolska,“ [2]) nije se županija zagrebačka tomu pozivu odazvala, kako se vidi iz navedene predstavke. Ali te protimbe nestalo je do skora; jer općinstvo županije zagrebačke javlja predstavkom od 14. siečnja 1778. kr. vieću, da je izabralo podžupana Benka Arbanasa, podbilježnika Ivana Zdenčaja i blagajnika Ladislava Labaša, neka prekokupske strane (gospoštinu Severinsku, Bosiljevo, Ozalj, Ribnik i Novigrad), koje imadu se utjeloviti županiji severinskoj, ovoj odmah predadu. Predaja je tako brzo obavljena, da je kr. vieće moglo već 2. ožujka 1778. kraljici podastrti povjerenički zapisnik.

Tiem su načinom malo po malo uklonjene sve zapreke proti uredje nju županije severinske. Sada je kraljica mogla županiji toj izdati posebnu povelju, koja je sliedila dne 10. travnja 1778., a izdana iz kr. dvorske kancelarije uz sve formalnosti običajne [3]). U ovoj

[1]) Vidi prilog br. 30.

[2]) Vidi prilog 31.

[3]) Vidi prilog 32.

Digitized by Google

povelji navodi kraljica, kako je ona, da zadovolji svojih predšastnika i svojemu prigodom krunitbe obrečenomu obećanju utjelovila „primorske strane, koje su bile podvrgnute raznim vladam izza kako bjehu dokinute primorske županije kraljevine Hrvatske.“ Onda napominje poimence, koje su te primorske strane, naime: luke Bakar, Bakarac i Kraljevica; osim onih grad i slobodna luka Rieka.“ Na dalje, da je odredila: „da se iz novoutjelovljenih strana mjesto stare vinodolske nova županija imenom severinska sastavi i podigne“, i istoj prekokupski kotar zagr. županije pridruži; a uredi poput ostalih ug. hrv. županija. Imenito da županija severinska „bude u svem, u čim su ostale županije kraljevine Hrvatske i Slavonije, podčinjena kr. dalm. hrv. slav. vieću. Napokon podieljuje kraljica novoj županiji pravovoljani pečat, koji se u povelji potanko opisuje, a samoj županiji daje ovom poveljom „podpunu potvrdu i uredbu.“ Ova povelja bje u glavnoj županijskoj skupštini, držanoj dne 14. i sljedećih srpnja 1778. u gradu Karlovcu, pročitana i proglašena.

Tako je županija severinska u prvoj glavnoj skupštini dne 10. stud. 1777. stupila u život, a previšnjom poveljom od 10. travnja 1778. postigla „podpunu potvrdu i uredbu,“ Ona je započela svoje djelovanje u smislu ug. hrvatskoga ustava unutar ustanovljenih si granica. Skrajne točke njezine bjehu Karlovac i Rieka, dva za trgovinu veoma važna grada, a granice bjehu joj s jedne strane Kupa i Kranjska, s druge more i karlovačka krajina. Razdieljena u dva okružja ili processa: pokupski i primorski, [1]) imala je u svojem obsegu dva civilna kapetaneata, bakarski i riečki, podčinjena neposrednoj oblasti civilnoga kapetana, koj je ujedno bio i veliki župan severinski i gubernator riečki. Rieka se je ćutila „sastavnim dielom“ i živim članom severinske županije. Ona je, kako vidismo, kroz svoje poslanike zastupana bila u prvoj glavnoj županijskoj skupštini; isto je tako u vieću od 18. kolovoza 1778. izabrala Srećka bar. Gerlica i Ant. de Gaus za svoje za-

[1]) Imala je županija četiri kotara: trgovački, o kojem progovorismo, zatiem primorski (maritimus) s kastelanati vinodolskim i fužinskim, ter gospoštinami Grobničkom, Lopačkom i Podbrežkom, brodski (Brodensis), s gospoštinami brodskom, čabarskom, vrbovskom, napokon pokupski (colapinus) s gradom Karlovcem i gospoštinami Novigradskom Bosiljevačkom, Ozaljskom, Ribničkom i Severinskom.

Digitized by Google

stupnike na skupštini urečenoj u Karlovac za 26. Kolovoza. Na Rieci držale su se županijske skupštine, tako dne 16. i sliedećih ožuj. 1778. I na ovu skupštinu bilo je gradsko vieće pozvano po Gjuri Sakmariu, velikom sudcu primorskoga okružja, pismom od 6. ožujka, koje bje pročitano u gradskoj sjednici od 10. o. m. i zaključeno, da udionič tvuju gradski sudci u istoj skupštini. U zapisniku skupštinskom čita se, da je držana skupština „in libera urbe maritima Fluminensi, capitaneatui nominis ejusdem, et l. comitatui Severinensi *ingremiata*.“ Zaključci skupština županijskih, u koliko su se dodirnuli Rieke, bili su priobćeni gradskomu vieću; tako n. p. Josip Majlath priobćio je u vieću od 27. svibnja 1778. čl. 4., 8., 11., i 13. skupštine od 10. stud. pr. god. U čl. 4. zaključeno je, da će grad Rieka u županijsku blagajnu plaćati na godinu 978 fr. 19½ kr. na što je vieće zaključilo: „da gradski sudci potraže zakladu, iz koje bi se taj prirez podmirio, i da ju predlože u mješovitom povjerenstvu, koje će se držati s uzvišenim gubernijem ugarskoga primorja.“ Na čl. 13. o pristojbah za predprege pristalo je vieće odredivši, da se grad imade „prilagoditi pristojbam ustanovljenim i uvedenim u sl. županiji severinskoj.“ U istom ovom vieću priobćeni su zaključci županijskih skupština, od kojih jedna držana je 30. i 31. prosinca 1777. u Karlovcu, druga već napomenuta dne 16. ožujka 1778. u Rieci. U posljednjoj skupštini bje odredjeno: da občina riečka imade uzdržavati i popravljati cestu ležeću u njezinu kotaru [1]).

Kao što sa županijom severinskom tako je vieće grada Rieke došlo u službeni doticaj u političko-ekonomičnih poslovih s kr. dalm. hrv. slav. nam. viećom, u sudbenih s banskim stolom u Zagrebu u smislu navedenih previšnjih riešenja. Zapisnici gradskih sjednica podastirali su se kr. vieću; tako je Josip Majlath kano civilni kapetan podneskom od 24. studena 1778. podastrô na jedan put 35. zapisnika, sastavljenih naime „od početka utjelovljenja Rieke u oblast sv. krune kraljevine Ugarske“, pošto je bio njeke već neposredno priobćio nj. veličanstvu, dok je naime obavljao dužnosti kr. povjerenika [2]) Osim toga primala je Rieka, kano svaki hrvatski grad, intimata kr. vieća, koja su proglašivana u gradskih sjednicah, i obraćala se je u svih potrebah predstavkami na kr. vieće.

[1]) Iz zapisnika županije severinske.

[2]) Ovi zapisnici nalaze se u zem. arkivu.

Digitized by Google

Za jedno i drugo imade dosta sjedočanstvi u zapisnicih sjedničkih pak bi suvišno bilo o tom na široko pisati. Nemoženo ipak mimoići predstavke gradskoga vieća od 18. kolovoza 1778. o slobodi vjerozakonskoj riečkih nekatolika; jer se u njoj navode ove rieči: „Censuit sedes isthaec capitanealis totum negotium . . ex eo etiam incidenti ad arbitrium huius excelsi r. consilii referre, quod per novum urbis huius *cum inclyto Croatiae regno nexum* novis in re religionaria sit affectum relationibus". Isto tako obćio je gubernator s kr. viećem. Ovo je dne 20. siečnja 1778. priobćilo mu patenat o plovitbi na Dunavu tražeć od njega mnienje, kako bi se mogao prilagoditi na plovitbu po Savi i Kupi. Gubernator je dne 26. veljače i. g. podnio kr. vieću zapisnik kako je dne 1. r. m. uveden i na Rieku tridesetnički sustav ugarski. Isti je kr. vieću dne 1. srpnja o. g. podastrô osnovu o uredjenju pristojbe carinske itd.

God. 1778. bilježi nam još jednu sgodu znamenitu za severinsku županiju i za cielo hrvatsko primorje. Bakar naime, taj starodavni grad hrvatski, dne 5. rujna 1777. opet povraćen našoj domovini, bje dne 13. svibnja 1778. povišen na slobodnu primorsku luku; na dalje pridieljen tomu gradu kotar od Trsata do blizu Kraljevice, u kom da gradski sudci parnice presudjuju po gradskom statutu kano na Rieci. Tiem bje Bakar s pridieljenim si kotarom, različitim od gore navedenoga trgovačkoga, uzporedjen gradu Rieci s njegovim kotarom. Bakar i Rieka slobodne luke, gradovi s gradskim kotarom i samoupravom u smislu vlastitoga jim gradskoga statuta.

Pokle su na taj način prešniji poslovi obavljeni, zametnulo je kr. povjerenstvo dne 18. i sljedećih mjeseca Kolovoza obširan zapisnik „o uredjenju nutrnjega stanja gradova i trgovačkih obćina Rieke i Bakra." Budući da je taj zapisnik od velike važnosti u našem pitanju, to se držimo obvezani, obširnije izvadke iz njega priobćiti [1]).

Zapisniku služi za osnov spomenica grada Rieke od 1. kolovoza 1777., o kojoj smo obširnije progovorili. Na ovom temelju povjerenici opisuju najprije vladavinu Rieke i Bakra do njihova utjelovljenja Hrvatskoj; zatim navode u kratko „sustav vladanja" ustanovljen previšnjimi odpisi od 29. kolovoza i 5. rujna 1777. br. 4458. i 4526. 7. Prem su ovi odpisi i njihov sadržaj našemu šti-

[1]) Vidi prilog 32.

Digitized by Google

ocu dobro poznati, neustručavamo se ipak ovaj veoma jasan izvadak iz zapisnika prevesti.

„Dokinuvši dvorsko trgovačko vieće i tršćansku intendenzu izvoljelo je nj. veličanstvo dne 9. kolovoza 1776. milostivo odlučiti, da se trgovački poslovi u buduće rukovode kroz dotične dvorske kancelarije; da Rieka, Bakar i Kraljevica posebnoga dobije gubernatora, koji s dodanim si osobljem i svojim namjestnikom da upravlja trgovačkimi poslovi. Ovaj gubernij ima neposredno zavisiti od ugarske kr. kancelarije, i za to da toli dvorske naredbe odanle neposredno prima kano i svoja izvješća tamo podnaša. Pošto pako trgovačka uprava nebi se mogla stegnuti na same gradove, izvoljelo je nj. veličanstvo, ustanoviv medju nad Kraljevicom izpod Hreljina do Karoline, zatim po ovoj do Drage i Trsata, pak uz more, trgovački kotar tako označiti, da kuće, koje su u njem, smatraju se za predgradja Rieke i Bakra, i sav taj kotar da se podvrgne neposrednoj oblasti gubernatora u trgovačkih, sudbenih i gospodarskih poslovih, da se i na dalje ustanovi sud prve molbe za parnice trgovačke, mjenbene i pomorske, sudište pako druge molbe ili prizivno da sačinjava isti gubernator s namjestnikom svojim i s dotičnimi prisjednici, a odanle da se nedopušta formalno prizivanje, ali da u važnijih slučajevih dozvoljena bude molba na nj. veličanstvo putem ugarske dvorske kacelarije. Za uzdržavanje ove trgovačke uprave izvoljelo je nj. veličanstvo trgovačkoj blagajni doznačiti u ime dotacije 30.000 fr. na godinu iz komorske zaklade ugarske, ujedno pako odrediti, da se i u Bakru posvema jednaka trgovačka uprava uvede. Glede na upravu u javno-političko-ekonomičnih poslovih, pošto sustav slobodnoga kr. grada položaju ovih gradova neodgovara, izvoljelo je nj. veličanstvo odrediti: da se oni i na dalje drže za slobodne pomorske i trgovačke gradove. Iz ovoga stanovišta izvoljelo je nj. veličanstvo potvrditi postojali vladanja sustav po sudcih i ravnateljih kano i vieće manje i veće iz 50 patricija, ter ujedno odrediti, da gubernator obnaša čast kapetana toli riečkoga koli bakarskoga; da u tom svojstvu predsjeda vieću ili starešinstvu obiju gradova, u njegovu pako odsuću da predsjeda njegov namjestnik; na dalje da s ovim viećem rukovodi sve poslove ovih gradova publico-političke i ekonomičke, kano i sirotinske i dobrotvorne zaklade, u ostalom da u ovih gradjanskih poslovih bude odvisan o kr. hrvatskom vieću. komu ima potrebita izvješća, pa

Digitized by Google

če znanja i porabe radi iste zapisnike ovih gradskih vieća podastirati. Ovi ništa ne manje gradovi, kô što glede na sustav kraljevine utjelovljeni su županiji Severinskoj tim, što jim se u njoj daje mjesto i glas, tako i glede onih javno-upravnih poslova, u kojih ostali gradovi podčinjeni su oblasti županijskoj, da priznaju istu odvisnost; s toga županijski sudci mogu vlast svoju vršiti ne samo u ovih istih gradovih nego odnosno i na nje same. Glede sudstva, izvolilo je nj. veličanstvo krieposti zakona pripadajućom si vlašću dokinuvši toli službu vikarija, koli razlikost sudova pro causis personalibus consiliariorum regiorum et officialium nec non pro causis summi principis et comissorum, povjeriti svu sudbenost dvima gradskima sudcima, koji imadu se svake godine birati (a da se ukloni jednakost glasova kadšto jim se pridružuje jedan od manjega vieća), a to tako, da se odanle može prizivati na kapitaneatsko sudište, koje sačinjava isto veliko vieće pod predsjedničtvom gubernatora ili njegova namjestnika. Od ovoga kapit. sudišta nemože se prizivati u parnicah izpod 1000 fr. vriednosti, u onih pako većega sadržaja priziva se na banski stol, a odanle na kr. stol. U ostalom ima se cieli taj i politički i sudbeni sustav uvesti jednako takodjer u gradu Bakru."

Ovako su povjerenici nacrtali uredjenje Rieke i Bakra, kakovo je bilo u Kolovozu 1778. u smislu prijašnjih kr. riešenja.

„Pošto je-tako nastavljaju povjerenici-navedenim načinom po nj. veličanstvu ustanovljen obćeniti sustav, za dospjetak forme nutrnje uprave neprostaje ino, nego dá se pretresu s jedne strane po gradu Rieci predloženih 30 točaka s druge strane statuta istoga grada, kako bi se odanle vidjelo: je da li? i što bi se moglo još odrediti za bolje nutarnje upravljanje ovih gradova? Na prvu dakle točku pravedno se vidi i ovomu kr. povjerenstvu: da se grad Rieka sa svojim kotarom i na dalje smatra kano odieljeno, sv. kruni kraljevine Ugarske pridruženo tielo, pak da se na nijedan način nemieša s drugim, bakarskim, kano od prva početka na kraljevinu Hrvatsku spadajućim. Na 2. točku jednako se pravedno vidi: da se statuta (Rieke), u koliko se slažu s okolnostim i sadanjim sustavom (ug. hrvatskim), ne samo milostivo potvrde po nj. veličanstvu, nego da se protegnu takodjer na nutarnju upravu grada Bakra i njegova trgovačkoga kotara." Na dalje predlaže povjerenstvo:

Digitized by Google

„da se ova statuta po odboru, koj bi se sastavio iz izaslanika obiju gradova, urede prema sadanjem sustavu i običaju; ter ovako putem kr. vieća nj. veličanstvu za potvrdjenje podnesu, da tako svaki grad uzimade ravnalo, po kojem imao bi postupati u gradjanskih i kaznenih parnicah kano takodjer u političkih, ekonomičkih i policijskih poslovih.“ O njekih točkah ovih statuta i samo povjerenstvo očituje svoje mnienje. Prelazeć na ostale točke riečke spomenice opazuje isto povjerenstvo na 4 sljedeće: „Pošto je područje gradskoga vieća u javno-političkih i ekonomičkih poslovih uzpostavljeno, pravedno je, da ono sredstvom svoga blagajnika (camerarii) neposredno upravlja gradskimi dohodci; ali neka uredjene račune o prihodu i razhodu, *putem kr. hrvatskoga vieća* svake godine podastire nj. veličanstvu.“

Ovo se isto predlaže niže za grad Bakar. Zatiem na točku 5 predlaže povjerenstvo: „Pošto je sustav većega i manjega vieća potvrdjen, neka obitelji viećnikâ ili patricija i na dalje sačinjavaju patricijsko plemstvo ovoga političkoga tiela; u ostalom bit će jim otvoreni zakonom propisani putevi, da steku plemstvo kraljevine Ugarske.“ Na točku 18 opazilo je povjerenstvo: „da bi u obće one parnice, koje po zakonu kraljevine medju strankami presudjuju podžupani ili plemički sudci, ovdje takodjer sudci i ravnatelji gradski presudjivali u prvoj molbi; one pako parnice koje se u županijah u prvoj molbi presudjuju u sedrijah, kano i parnice, koje po svojoj naravi idu medju tako zvane oktavalne, neka se uvjek razprave kod kapit. stola kano u prvoj molbi.“ O budućih odnošajih riečkih i bakarskih naprama višjim oblastim, u koliko nisu bili još točno ustanovljeni, predlaže povjerenstvo: da bi valjalo, da se trgovačka izvješća, koja gubernator šalje neposredno kr. dvorskoj kancelariji ugarskoj, po ovoj priobće jednomu i drugomu t. j. ugarskomu i hrvatskomu kr. vieću znanja i ravnanja radi. Zatim predlaže: „da se sve previšnje naredbe, osim onih koje se sudstva i trgovine tiču, obim občinam (Rieci i Bakru) samo putem kr vieća hrvatskoga oglase; a da isto vieće sve naredbe, takodjer predjašnje, osobito one, po kojih imaju se povremena izvješća podnositi, ovim občinam priobćuje.“ Glede na dužosti ovih občina naprama severinskoj županiji predlaže povjerenstvo, da bi Rieka sa svojim kotarom svotu od 978 for. 19 $^1/_2$ kr. koju je prije plaćala za promaknuće trgovine u buduće po ug. hrv. sustavu u ime kontributie plaćala u poreznu

*

Digitized by Google

blagajnu severinske županije; a grad Bakar s kotarom, kô što je ustanovio u porazumku za županijom, da u isto ime plaća godišnjih 1428 for. i 15 kr. Prvu svotu plaća Rieka „kano imajuća posebne porte (ognjišta),“ a drugu plaća Bakar, kano kotar „imajući posebne porte.“ Isto tako imade se grad sporazumjeti sa županijom u pogledu na limitaciju živeža; a za vojničke predprege plaćat će grad „primjernu pristojbu.“

Prem je po tom predlogu i po previšnjih riešenjih Bakar izjednačen bio s Riekom u upravi nutarnjoj, to su ipak oba ova grada sačinjavala dve odieljene slobodne trgovačke občine i odieljene kotare. Odieljena bješe jim uprava, odieljeno zemljište. Medja obijuh kotara bijaše potok Rječina (Fiumara). Kada je dakle riečko vieće molilo (toč, 9, 10. 11), da se dokinu krčme s one strane Rječine namješćene i škodeće dohodku riečkomu iz vinotočja; onda da se trsatskomu sudcu zabrani svaka prodaja i promjena priečeća razvoju riečke trgovine ili protivna gradskim povlasticam; napokon da bude Rieci „za razširenje svojih medja“ dozvoljeno kupiti „gospoštinu trsatsku,“ na sve to scienilo je povjerenstvo: da se nesmije ništa dopustiti, što bi s druge strane vriedjalo prava i položaj Bakra i njegova kotara; „pošto ono zemljište (prieko Rječine), veli povjerenstvo, spada na kotar Bakarski, ima se po onom što je rečeno u prvoj točki postupati po sustavu kraljevine Ugarske. U ostalom, kaže opet, trsatsko zemljište ima se upravljati po sustavu kraljevine Ugarske. Utjelovljenje gospoštine trsatske protivi se prihvaćenomu u 1. točki načelu. S toga ima se grad i kotar Rieka uvjek ostaviti u svojem naravskom obsegu.“

Kada je dakle povjerenstvo predložilo: da se statuta grada Rieke uz njeke promjene protegnu i na Bakar, kada je za ovaj molilo istu samoupravu, nije scienilo, pače opiralo se, da se ova oba kotara susjedna pomiešaju. Ali buduć da je Rieka u odieljenoj prošlosti stekla si njeka prava i njeke povlasti, o kojih je visio njezin prihod; to je povjerenstvo mislilo i predložilo, da se ove povlasti Rieci i na dalje ostave, a Bakar, kano „od prva početka na kraljevinu Hrvatsku spadajući,“ da se podvrgne občim zakonom i običaju, štono su u Ugarskoj i Hrvatskoj vladali.

Pomenuti su zapisnik s riečkom spomenicom i ostalimi prilozi kr. povjerenici Josip Majlath i Nikola Škrlec podnesli u Za-

Digitized by Google

grebu dne 30 kolovoza 1778 kr. hrv. vieću. Ovo je iz svoje sjednice držane dne 19 rujna r. g. pod predsjedničtvom g. bar. Malenića u prisutnosti savjetnika biskupa Verneka, gr. Battyana, Škrlca, Komaroma kano izvjestitelja i Pastoria podnesak povjerenički popratilo predstavkom [1]) koja počima ovako: „Vaše Veličanstvo! Kr. povjerenstvo riečko podnielo je ovomu kr. vieću zapisnik sastavljen o uredjenju nutarnjega stanja gradova i trgovačkih občina Rieke i Bakra, i ovdje u poniznosti priložen; ovo kr. vieće pristaje uz mnienje povjerenstva očitujuć svoju misao samo o sljedećih točkah: na 21. zapisnika povjereničkoga, neka se ondje napomenuta svota od 978 for. 19 ½ kr. prilaže za sada za kontribuciju, kako to scieni rečeno povjerenstvo; ali kada se kontribucija po sustavu domaćega ustava u kraljevini Ugarskoj i pridruženih stranah povisi, neka i taj grad kano sv. kruni kraljevine pridružen i od svoje strane doprinosi, i da bude dužan nositi i onu veću kontribuciju koja će mu se po saboru nametnuti . . . Na 70. točku, ovo kr. vieće ponavlja svoju preponiznu molbu očitovanu u predstavci od 8 travnja t. g. ter opet prosi V. Veličanstvo, da radi boljega reda i neprekidna pregleda u poslovanju sva svoja milostiva riešenja u javno-političko-ekonomičkih poslovih na ova dva grada izvoli izdavati samo putem ovoga kr. vieća . . .“

Na ovu predstavku od 19 rujna 1778 sliedilo je previšnje riešenje od 23 travnja 1779 br. 1540 upravljeno na kr. dalm. hrv. vieće. [2]) Ono počima ovako: „Maria T . . . . . Zapisniku kr. povjerenstva za uredjenje nutarnjega stanja gradova i občina trgovačkih Rieke i Bakra sastavljenomu, od vaših vjernostî uz njeke primjetbe dne 19 rujna prošle godine br. 814 pokorno ovamo podastrtomu, pokle je ovdje uzet u potanje pretresanje, i Naše Velićanstvo svojim načinom izvješteno, dajemo na njeke točke njegove sliedeće milostivo riešenje naše odobravajuć u ostalih povjereničko mnienje.“ Sada potvrdjuje kr. odpis najprije 1 i 2 točku u predlogu povjereničkomu i kr. vieća prihvativ iste njihove rieči: „ut urbs Fluminensis cum districtu suo tanquam separatum regni Hungariae adnexum corpus porro quoque tractetur, neque cum alio Buccarensi, velut ad regnum Croatiae ab

[1]) Prilog br. 33. B.

[2]) Prilog br. 34. A.

Digitized by Google

ipsis incunabulis pertinente districtu, ulla ratione confundatur; de hoc ipso praefatam Fluminensem civitatem supremo nomine Nostro *per fidelitates Vestras* affidari et securam reddi; ita et ad 9um conformiter eiusdem opinioni statuta per eandem civitatem exhibita in quantum circumstantiis, systematique moderno congruunt, clementer adprobantes, haec ad internam etiam urbis Buccarensis et commercialis sui districtus administrationem extendi benigne volumus." Onda obećaje kraljica, da će do skora priposlati vieću povelje za Rieku i Bakar, u kojih će se sve ovo utvrditi s dodatkom, da ista statuta imade poseban odbor pregledati, a pregledana previšnjemu odobrenju podastrti: „Pro quarum utraque, qua pro liberis commercialibus civitatibus et comunitatibus consideratis, *specialia quoque privilegia* fidelitatibus vestris pro congruo notitiae statu in paribus communicanda, iuxta impertitam eatenus benignam resolutionem nostram proximius expedientur . . . ." Što je povjereničtvo i kralj. vieće predložilo o doprinosu Rieke i Bakra u blagajnu županijsku u ime vojničkoga poreza, to je kr. odpis odobrio ter ujedno primjetio, da ne županija nego ovi gradovi imadu biti odgovorni za ostatak u plaćanju; pak da u tom obziru imade sam pokrajinski povjerenik kraljevine Hrvatske neposredno s njimi dopisivati („cuius etiam intuitu concernens regni Croatiae provincialis commissarius immediatam cumiisdem fovendam habebit correspondentiam".) Ostale točke odobrava kraljica po predlogu kr. vieća i povjerenstva, tè vraćajuć izvornu spomenicu riečkoga gradskoga vieća nalaže kr. vieću, da izvede, što se tiem odpisom odredjuje.

Ovaj previšnji odpis priobćilo je kr. dalm. hrv. slav. vieće dne 20. svibnja 1779 br. 478 „preuzvišenomu i presvjetlomu, velemožnim i poglavitim presvjetlim plemenitim patricijskoga reda, kapetanu, podkapetanu, sudcem, ravnateljem i cielomu vieću većemu i manjemu slobodnoga primorskoga grada i kotara trgovačkoga Rieke, gospodi poštovanoj". [1]) Isti previšnji odpis, primljen

[1]) Prilog br. 35. Kako se iz pripisa vidi, bio je ovaj odpis iz Zagreba odpremljen dne 2. lipnja 1779.

Digitized by Google

po kr. vieću, gradski je kapetan Josip Majlath dne 3. lipnja 1779 priobćio Vjekoslavu de Orlando, prisjedniku i namjestniku gubernijskomu [1]). Na. dalje, izvadak kr. odpisa tičući se prinosa grada Rieke i Bakra u blagajnu severinske županije, ovoj je kr. vieće priobćilo dne 21. lipnja r. g. Ono je bilo taj izvadak već 20. svibnja priobćilo takodjer „provinciali comissario superioris districtus.“ [2]) Naredba kr. vieća na vieće grada Rieke počima ovako: „Pošto je grad i luka Rieka milosti njegova posvećena ac. kr. veličanstva *pridružena kraljevini Hrvatskoj* (adnexa . . regno Croatiae), dosljedno sv. kruni kraljevine Ugarske, i pokle je po rečenom nj. veličanstvu ustanovljen bio obćeniti sustav, nije ništa preostalo bilo k dopunjenju načina njegove nutarnje uprave, nego da se predloženih po ovom gradu dne 1. kolovoza 1777 trideset točaka i statuta uzmu u pretres, da se odanle uzmogne razabrati: je-li? i što bi se imalo jošte urediti za bolje upravljanje nutarnje toga grada? Što pokle bi kr. povjerenstvo bilo valjano izpitalo i putem ovoga kr. vieća nj. veličanstvu za vrhovno odobrenje podastrlo, ter pokle bi ovo bilo uzelo u milostivo pretresanje, izvolilo je njegovo veličanstvo podieliti sljedeće milostivo ričšenje: „ad lum ut urbs haec Fluminensis cum districtu suo tanquam separatum regni Hungariae coronae adnexum corpus porro quoque tractetur, neque cum alio Buccarensi, velut ad regnum Croatiae ab ipsis incunabulis pertinente districtu, ulla ratione confundatur, clementer anuit eadem sua ssma. Majestas, de quo ipso civitatem hanc Fluminensem supremo nomine regio affidandam et securam reddendam habet regium istud consilium . . . .“ Zatiem odpisuje kr. vieće na svaku točku riečke spomenice onako, kako je riešena po previšnjoj odluci od 23. travnja r. g. i po predlogu kr. povjerenstva. Gdje se na točku 4. odpisuje, da gradsko vieće upravlja svojim prihodom sredstvom svoga blagajnika kr. vieće nalaže o polaganju računâ ovo „formatas tamen rationes super perceptione et errogatione *medio regii istius consilii* Suae Majestati quotannis submittat“. U točki 9. i 11. navodi se opreka izmedju Rieke i Bakra, dočim se ondje govori da se s Bakarskim kotarom „kano od prvoga početka na kraljevinu Hrvatsku spadajućim imade postupati po sustavu kraljevine Ugarske“. Na

[1]) Prilog. 36

[2]) Prilog br. 37. Oba odpisa, t. j. i on na severinsku županiju i on na pokr. hrv. povjerenika glase jednako.

Digitized by Google

14 točku odredjuje kr. vieće, da grad Rieka ima onih 978 fr. 19½ kr. plaćati u blagajnu severinske županije, pak da joj valja obćiti neposredno s hrvatskim povjerenikom kraljevinskim: „civitatem hanc ad fovendam immediatam cum praefato (*regni Croatiae*) provinciali commissario corespondentiam inviandam habet *regium istud consilium.*“ U 18 točki uredjuje se sudstvo i priziv na banski stol, upućuje se gradsko vieće glede pristojbâ u sudbenih poslovih na odpis kr. vieća od 19. rujna 1778 ter obećaje isto vieće, da će do skora poslati „militare regulamentum pro necessaria civitatis istius Fluminensis in occursuris casibus directione.“ Napokon kr. vieće priobćuje volju nj. veličanstva: da se sve javno-političke, gospodarstvene i sudbene naredbe na gradsko vieće izdavaju jedino putem ove vrhovne zemaljske oblasti hrvatske, koja da će do skora poslati takodjer starije naredbe: „osobito one, po kojih imadu se podnašati periodička izvješća“.

Gradski kapetan i gubernator Majlath, kako napomenusmo, priobćio je iz Karlovca svomu namjestniku previšnji kralj. odpis od 23. travnja i naložio mu, „da ga u bližnjoj kapit. sjednici ili u gradskom vieću proglasi i u život uvede“. Za pospješenje posla dodao je gradski kapet. svoj naputak k pojedinim točkam. Tako kod 1 i 2 točke: da se nj. veličanstvu zahvali gradsko vieće za takovo riešenje gradskih želja: a da se imenuju tri odbornika, koji će pregledati i prilagoditi gradska statuta pod predsjedničtvom kapetana ili njegova namjestnika. Na točku 3. dodaje gubernator medj ostalima, da se svota od 978 for, 19½ kr. imade odmah razporezati, „pošto se ona koncem vojničke godine imade uložiti u kr. vojničku blagajnu u *Zagrebu.*“ Na točku 4. odredjuje gubernator da se imadu računi o prinosu u vojničku blagajnu i o gradskom prihodu i razhodu naposeb voditi: „obe pako vrsti računi podastrt će se kr. (dalm. hrv. slav.) vieću po izminuloj vojničkoj godini izza kako budu pretresani i uredjeni u sjednici kapit. ili u gradskom vieću.“ Radi utjelovljenja Podbrega i Lopače (toč. 8.) neka se podnese predstavka kr. vieću, pokle je severinska županija, u tom upitana, već od davna istomu kr. vieću odgovorila: Znamenito je, što Majlath primjećava na t. 11., kojom se odbija utjelovljenje Trsata u kotar Riečki, jer da Trsat pripada Bakru: „Jer i milostivo kr. riešenje nalaže, da se kotar riečki, kano odieljen sv. kruni kraljevine ugarske pridružen, uvjek uzdrži u naravskom svojem obsegu; pak inače uredjenje granicâ izmedju kraljevinâ i zemalja

Digitized by Google

pridruženih sv. kruni kraljevine Ugarske može se razpravljati samo u obćem saboru kraljevine Ugarske: to će se imati ne samo odustati od potaknuta ondje zahtjeva, nego takodjer točka treća zapisnika gradskoga vieća od 26. ožujka o. g. u onu svrhu sastavljena iz zapisnika naprosto izbrisati, kano vriedjajuća sustav ugarskih ustanova i djelokrug moje vlasti." Vriedno je na dalje čuti, što gradski kapetan veli na točku 19: „Budući da se limitacije živeža ustanovljuju u skupštinah županije (severinske), to će gradsko vieće za nje uvjek doznati kroz svoje zastupnike, koje šalje u županijske skupštine, pak će na taj način moći jim prilagoditi i svoje domaće." Na koncu odredjuje gradski kapetan, da se u buduće i u gradskom vieću riečkom imadu voditi zapisnici latinskim jezikom, „po običaju navadnom u inih političkih oblastih kraljevine".

Previšnjim odpisom od 23. travnja 1779 dovršeno je nutarnje uredjenje grada Rieke, ter je sada konačno ustanovljeno njegovo nutarnje ustrojstvo i područje njegova autonomnoga djelovanja. Kako se svaki može osvjedočiti, tim odpisom nepobijaju se ni iz daleka, već se popunjuju prediduče previšnje naredbe, imenito one od 9. kolovoza 1776, 29. kolovoza i 5 rujna 1777, napokon 10. travnja 1778, kojimi se ustanovljuje državopravni odnošaj grada Rieke naprama kraljevini Hrvatskoj i njezinim političkim i sudbenim oblastim kano i naprama novoj severinskoj županiji. Ovaj, tako rekuć, vanjski odnošaj grada Rieke smatra se u izvješću kr. povjerenstva od 30. kolovoza 1778. u predstavci kr. dalm hrv. slav. vieća od 19. rujna i. g. pak i u samom previšnjem odpisu od 23. travnja 1779. kano prije ustanovljen. S toga se sve ove izprave pozivlju na one previšnje kr. odluke, a bave se jedino nutarnjim uredjenjem Rieke, koja je već primala naredbe od kr. vieća i podastirala mu svoje sjedničke zapisnike i predstavke, koja je već u odredjenih slučajevih prizivala se na banski stol kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, koja je učestvovala u skupštinah severinske županije, doprinosila u njezinu blagajnu odredjeni prirez itd.

Jednako znamenovanje ide poveljam, koje je kraljica Marija Terezija izdala obima gradovima Rieci i Bakru. Već smo gore naveli rieči iz kr. odpisa, kojimi je kraljica obećala, da će do skora Rieci i Bakru kroz kr. hrv. vieće poslati povelje za potvrdu njihovih prava, sloboština i povlastica. Ovakove povelje izdavale su se svim municipijem, gradskim i županijskim, a u našem slučaju

Digitized by Google

dobila je i severinska županija takovu kr. povelju dne 10. travnja 1778. Povelje izdane Rieci i Bakru nose datum previšnjega kr. odpisa od 23. travnja 1779., pak sadržavaju od rieči od rieči glavne točke toga kr. odpisa odnoseće se na prava i povlasti obiju gradova, dočim se izpuštaju one, koje su bud prelazne, ~~bud prelazne,~~ bud strogo administrativne naravi. Obe povelje jesu jednake, [1]) samo što je druga točka riečke u bakarskoj prva, a točka treća i četvrta riečka u bakarskoj je druga i treća. U prvoj točki riečke povelje navode se iste rieči iz prve točke zapisnika kr. povjerenstvu od 18. kolovoza god 1778., predložene i prihvaćene po kr. dalm. hrv. slav. vieću predstavkom od 19. rujna 1778., zatiem uvršćene u kr. odpisu od 23. travnja 1779. Pak ovo je upravo ona točka, na koju jedinu iz ove dobe pozivlju se borioci za neposredno utjelovljenje Rieke Ugarskoj kraljevini. Ali na koli slabih noguh stoji njihovo umovanje, lasno će svaki razabrati, tko znade: da se svaki stavak imade tumačiti u savezu, i tko se je iz prediućih iole obaviestio o postanku i povjesti ove točke. Vidismo naime, kako je riečko vieće gradsko u svojoj spomenici od 1. kolovoza 1777. u prvoj točki zamolilo, da Rieka „eadem ratione, qua omnes aliae inclyti regni Hungariae coronae adnexa ac incorporata habeatur et possideatur“. A ovu svoju želju podupria je spomenica prošlosti Rieke, u kojoj ona u zadruzi austrijskoj „nulli provinciae subdita aut adnexa, seorsim et eadem prosus ratione qua singillatim quaeque alia haereditaria Austriae provincia eidem Archiducatui incorporata habita et possessa fuit.“ Ali što to znamenuje, da Rieka nije bila „podčinjena ili pridružena nijednoj pokrajini“ nasljednoj, glede uprave same to nam tumači sama spomenica govoreć o dotadanjem ustrojstvu Rieke, to nam razlaže zapisnik kr. hrvatsko-ugarskoga povjerenstva. Rieka je imala u onoj dobi austrijske vladavine odieljen kotar, koji nije bio pridružen nijednomu municipiju, imala je svoju gradsku samoupravu u smislu statuta i podieljenih si povelja; ali pored toga bila je posljednjih godina dio „austrijskoga primorja,“ zavisila je o trgovačkoj intendenzi u Trstu i c. kr. dvorskom trgovačkom vieću u Beču u trgovačkih, u ostalih pako poslovih o guberniju nutarnjo-austrijskom u Gradcu i vrhovnom

[1]) Prilog br. 34. B Obe povelje stavljamo uzporedo, da se štioc može sam osvjedočiti, gdje se razlikuju.

Digitized by Google

sudištu u Beču. Zelja dakle gradskoga vieća, da Rieka u novoj svezi s kraljevinami i zemljami krune ugarske „jednakim načinom kano sve ostale kraljevini Ugarskoj pridružene strane i zemlje pridružena i utjelovljena bude sv. kruni kraljevine Ugarske", nemože imati inoga smisla, nego da se tomu gradu sačuva prijašnji kotar i samouprava, ter da ostane i zemljištem i upravom odieljen municipij. U novoj svezi tršćansku intendenzu zamieni riečki gubernij, trgovačko dvorsko vieće zamieni kr. ugarska dvorska kancelarija u trgovačkih, a u političkih i sudstvenih poslovih dotične nutarnjo-austrijske oblasti zamieniše kr. dalm. hrvat. slav. vieće i banski stol u Zagrebu, ter kr. stol u Požunu. Kada bi se navedenim riečim protivni smisao podmetnuti hteo, valjalo bi dokazati, da je Rieka god. 1776., kano neposredno Ugarskoj utjelovljena, podčinjena u političko-ekonomičnoj upravi ne kr. dalm. hrv. slavonskomu, već ugarskomu vieću, odnosno ne banskomu već neposredno kr. stolu. A takovu tumačenju, kako je gore bjelodano dokazano, protive se navedeni kr. odpisi od god. 1776.—79., protive se spisi riečkoga vieća, koji svjedoče, da je Rieka onih godina bila živo udo kraljevine Hrvatske i severinske županije. Takovu tumačenju odlučno se protivi isti kr. odpis od 23. travnja 1779., iz koga poteče sama povelja. U njem bo pridržava se kr. dalm. hr. slav. vieću, banskomu stolu i severinskoj županiji nepovriedjeno ono područje napram gradskomu vieću riečkomu, koje bje u predjašnih previšnjih odlukah ustanovljeno, pače odredjuje se: da se neće nijedan pripis u poslovih javno političkih i gospodarstvenih na gradsko vieće u Rieci upraviti inim putem van prieko kr. hrv. vieća; da je ovomu gradsko vieće dužno svoje godišnje račune podastirati; da imade grad Rieka svoj dio doprinositi u kr. vojnu blagajnu hrvatsku itd. Sve ove odredbe bile bi bez smisla, kada bi u točki prvoj istoga odpisa rieči: „tanquam separatum s. regni Hungariae adnexum corpus" znamenovale ono, što protivnici hoće t. j. da Rieka nije prieko Hrvatske, već da bje neposredno utjelovljena kruni ugarskoj. Ali pitat će tkogod: k čemu su one rieči u povelji? na to odgovaraju sljedeći stavci, u kojih se izrično navodi, naprama kojemu tielu je Rieka sa svojim kotarom „separatum corpus" Vidismo naime, kako je Bakar sa svojim kotarom poslije svoga utjelovljenja u Hrvatskoj stekao kano slobodna trgovačka občina isti položaj naprama gubernatoru kano i grad Rieka sa svojim kotarom; vidismo na dalje, kako je kraljica na pred-

Digitized by Google

log kr. povjerenstva i vieća na Bakar protegnula riečka gradska statuta svojim odpisom od 23. travnja 1779., pak isto potvrdila prvom točkom povelje izdane Bakru . . . U svem tom postadè Bakar ravan Rieci, s jednakom samoupravom ali s odieljenim zemljištem. Nu s druge strane vidismo, da se je naprama bakarskomu kotaru uzelo načelo, da se on u svih onih točkah državnoga života, u kojih nije mu izriekom podieljen poseban, povlašćen položaj, imade upravljati polag občenitih ustanova valjanih po ugarsko-hrvatskom ustavu za sva hrvatska municipija. Ovoj odredbi navodi se taj razlog, što je bakarski kotar „od prva početka spadao na kraljevinu Hrvatsku“; utjelovljen joj dakle morao je u svem, što nebje izrično izuzeto, jednu s njom dieliti sudbinu. Naprotiv Rieci su pridržane njeke povlasti, tičuće se navlaš vrielâ domaćega prihoda, koja si je stekla tečajem više vjekova, za kojih je bila odieljena od kraljevine Hrvatske. Prema ovomu vrhovnomu načelu dodane su u prvoj točki rieči, izreku „tanquam separatum corpus“ niječno razjasnjujuće: „neque cum alio Buccarano, velut ad regnum Croatiae ab incunabulis ipsis pertinente districtu ulla ratione commisceatur.“ To će nam potvrditi i ona briga, kojom je povjerenstvo odbilo ponudu riečku, da se Rieci proda Trsat, jer se ovaj smatrao od pamtivieka kano sastavni dio kraljevine Hrvatske. To će nam napokon potvrditi i sav sadržaj kr. odpisa od 23. travnja 1779., po kom imao je Bakar kano Rieka a ovaj grad kano i onaj ostati u istom odnošaju naprama hrvatskim političkim i sudbenim oblastim, ter se za to nemože na taj odnošaj protegnuti ona oprieka, koja je navedenimi riečmi označena u 1 točki riečke povelje izvadjene iz istoga kr. odpisa. Pače već što se ovdje brižljivo predusreta, da se Rieka „na ni jedan način“ nepomieša s bakarskim kotarom, o kom se veli: da od „prva početka spada na Hrvatsku“, već to svjedoči, da povelja drži Riečki i Bakarski kotar za dva municipija jedne ter iste zemlje; inače bo ostaje ona ograda bez smisla. A da povelja riečka od 23. travnja 1779. nije promienila obstojaloga odnošaja Rieke naprama Hrvatskoj, ter da stoji na temelju previšnjega kr. odpisa onoga dana, jasno nam pokazuje oznaka „porro quoque“ t. j. neka se Rieka sa svojim kotarom i „nadalje“, kao što do 23. travnja r. g. smatra „za odieljeno tielo“ i prema tomu neka se s njom postupa. Kao što dakle nije bila Rieka prije 23. travnja 1779. neposredno Ugarskoj utjelovljena, tako jê nije ni ova povelja neposredno Ugarskoj utjelovila.

Digitized by Google

Napokon Rieka sa svojim kotarom, isto tako Bakar, mogla se kano slobodna trgovačka občina, različita od slob. kr. gradova, smatrati u smislu ugarsko-hrvatskoga ustava za „separatum corpus.“

Prva točka povelje prepisana je od rieči do rieči iz kr. odpisa od 23. travnja, pak već za to nemože u povelji imati drugoga smisla, nego-li ga ima u odpisu. Točke druga o statutih gradskih i četvrta o plemstvu patricija uzete su iz predloga kr. povjerenstva i hrv. vieća. U trećoj točki diplome riečke imade jedan dodatak, o kojem valja nam u kratko progovoriti. U kr. odpisu od 23. travnja 1779. sadržaje se točka četvrta povjereničkoga predloga mučke potvrdjena, a odpis kr. dalm. hr. slav. vieća izrikom ju navodi ovimi riečmi: „ut senatus urbis huius immediatam proventuum etiam civitatis medio cammerarii sui habeat administrationem formatas tamen rationes super perceptione et errogatione *medio regii istius* (sc. croatici) *consilii* suae majestati quotannis submittat.“ Ove rieči izpisao je namjestnički odpis iz povjereničkoga predloga glasećega: „restabilita clementer in publico politicis et oeconomicis consilii seu senatus urbis activitate, iustum est, ut illud immediatam proventuum etiam civitatis medio cammerarii habeat administrationem; formatas tamen rationes super perceptione et errogatione *medio regii croatici consilii* Suae Majestati quotannis submittat.“ Ova točka glasi u povelji riečkoj ovako: „ut restabilita per nos in politicis et oeconomicis consilii seu senatus urbis activitate illud immediatam proventuum etiam civitatis medio camerarii sui, qui usus reliqua etiam in Hungariae regni parte respectu liberarum regiarumque ac montanarum civitatum obtinet, habeat administrationem; formatae nihilominus rationes super perceptis et errogatis summis pecuniariis, *dissoluto novissime e benigne Nobis visis rationum momentis eo, quod in regnis Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae* ad pertractationem quorumvis praedicta regna respicientium negotiorum publico-politicorum, contributionalium et oeconomico-militarium ante aliquod annos errectum ac constitutum fuerat *consilio*, ope regii locumtenentialis Consilii Hungarici demisse nobis submittentur.“ Točka dakle povelje riečke (i odnosno bakarske) razlikuje se od iste točke u kr.

Digitized by Google

odpisu, odnosno u predlogu i zapisniku od 18. kolovoza 1778., zatiem u aktih kr. vieća od 19. rujna i. g. i 20. svibnja 1779., samo u dodatku, da se računi gradski imadu podastirati putem kr. vieća ugarskoga, pokle je hrvatsko nedavno dokinuto. Ali kako je ta promjena mogla unići u povelju, koja nosi datum od 23. travnja, dočim previšnji kr. odpis od istoga data, zatiem naredba kr. dalm. hrv. slav. vieća od 20. svibnja, napokon pripis Josipa Majlatha od 3. lipnja 1779. nalažu i odredjuju, da se godišnji računi grada Rieke imadu podastirati *prieko hrvatskoga*, a ne ugarskoga vieća? Kada bi nagli bili u svojem sudu, odgovorili bismo na ovo pitanje u kratko: da je ova točka kašnje hotomice izkvarena. Ali takova oružja netrebamo. Mi si ovu promjenu te točke ovako tumačimo: kraljica Marija T. odpisom od 23. travnja, kako vidismo, riešivši dotične predloge kr. povjerenstva i hrv. vieća konačno je uredila nutarnje stanje grada Rieke. Što je ona tim učinila putem dotičnih oblastih, obećala je utvrditi istomu gradu posebnom poveljom. Ona je u rečenom odpisu obaviestila kr. hrv. vieće, da je zapoviedila sastaviti te povelje, pak da će jih do skora („proximius") priposlati istomu vieću u paricah. Ali ove povelje ili nisu bile dogotovljene ili odpremljene odmah ter u toj točki promienjene uslied nastale promjene s kr. viećem hrvatskim. Kraljica je naime naredbom od 30. srpnja 1779. dokinula kr. vieće osnovano bivše naredbom od 31. kolovoza 1767. za kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju, pak je njegovo područje faktično preniela na kr. ugarsko namjestničko vieće. Djelokrug indi, kano za cielu Hrvatsku i Slavoniju, štono je pripadao kr. hrvatskomu vieću na poslove javno-političke i ekonomičke grada Rieke, prešao je sada na ugarsko vieće, dakle i godišnje podastiranje gradskih računa. A ovo, i ništa više, izraženo je u točki 3 diplome riečke i bakarske. Ova je dakle diploma izdata svakako poslije 30. srpnja 1779., a nosi datum od 23. travnja 1779. za to, jer se osniva na previšnjem odpisu od ovoga dana jer se ovim odpisom obećaje. U ostalom upravo ova promjena razjasnuje s jedne strane prvu točku, a s druge zasvjedočuje neposredno utjelovljenje Rieke s Hrvatskom. Jer da nije bila Rieka neposredno utjelovljena Hrvatskoj i s toga podčinjena kr. vieću hrvatskomu, čemu bi se u povelji ma jednom riečju napomenulo, da se sada, pošto je kr. vieće hrvatsko dokinuto, godišnji računi grada Rieke imadu podastirati, ne više ovomu nego ugarskomu vieću, koje je u njegovo područje nastupilo? I sam pripomenak kr. hrv.

Digitized by Google

vieća u toj povelji bio bi u protivnom slučaju pravi diplomatički i stilistički absurdum.

Iz glavnoga dakle diela riečke i bakarske povelje nemogu ništa naši protivnici na svoju obranu navesti. Istina je, da se u prvom dielu govori samo o kr. Ugarskoj i njezinih stranah, pak dočim se u povjereničkom zapisniku i odpisih kr. vieča hrvatskoga na kojih se osniva kr. odpis od 23 tvavnja 1779, izrikom veli: „*adnexa* de clementia suae sacrae caes. reg. et apost. majestatis *regno Croatiae per consequens sacrae regni Hungariae coronae urbe, portuque Fluminensi* . . .“ dočim se dakle u tih i predidućih aktih izrično pripominje neposredno utjelovljenje Rieke kraljevini Hrvatskoj, navodi se u povelji: „urbe quoque hac portuque Fluminensi eidem (regno Hungariae) in singularem benevolentiae et clementiae nostrae tesseram incorporatis.“ Nù odavle nemože se ništa izvesti proti našoj tvrdnji; jer povelja ističe iz previšnjega kr. odpisa onoga dana, a odpis izdaje naredbe, koje predmnievaju neposredno utjelovljenje Rieke u Hrvatsku; jer povelja nije ništa mienjala u državopravnih odnošjih grada Rieke, pače točkom prvom odredjuje, da Rieka „na dalje (porro quoque)“ ostane u istom odnošaju, u onom naime u kojem bijaše tada; i jer „regnum Hungariae“ u ono doba često znamenuje isto što „sacra corona regni Hungariae“ t. j. skûp kraljevina i zemalja krune ugarske, u koje spadala i Hrvatska. Suvišno bi bilo ovdje na široko razlagati istovjetnost obiju pojmova; dosta je uputiti štioca na ugarski zakonik i na predstavku stališa i redova dalm. hrv. slavonskih od 27 listopada 1777. U tom smislu utjelovljena je da kako i naša Rieka kraljevini Ugarskoj, ali kroz Hrvatsku, što najljepše izrazuje sama kraljica Maria T. u naredbi od 24 kolovoza 1777 ovimi riečmi: „postquam urbs Fluminensis per sui regno Croatiae immediatam incorporationem nexum nostrorum regnorum haereditariorum hungaricorum ingressa est . . .“

Istina je, kada bi ove jasne i istini jedino odgovarajuće rieči primljene bile u riečku povelju od 23 travnja 1779, bilo bi se na put stalo krivu tumačenju povelje, a tiem udušio u klici razdor izmedju dvie savezne kraljevine. Niti toga nećemo tajiti da se nije u kr. dvorskoj kancelariji, prem je iz nje izišlo više jasnih spisa o utjelovljenju Rieke u Hrvatsku, možebit hotomice ob-

Digitized by Google

išlo spominjanje Hrvatske u samoj povelji tim laglje što je bilo dokinuto kr. hrv. vieće. Ali što odrešito niječemo je to, da se poveljom od 23 travnja 1779 išta mienja previšnji kr. odpis od istoga dana, i tim odpisom, kano takodjer prijašnjimi odlukami, ustanovljeni državopravni odnošaj grada i luke Rieke naprama Hrvatskoj i naprama kruni ugarskoj.

Dne 30 srpnja 1779 prestalo je kr. vieće hrvatsko „de iure," malo kašnje i „de facto." Posljednji akt toga vieća, tičući se grada Rieke, jest od 11 kolovoza 1779. Upravljanjem kr. ugarskoga vieća s poslovi riečkimi nastala je užja sveza izmedju Ugarske i Rieke; ali ta sveza bijaše samo administrativne naravi a ne i državopravne, pak nije obuhvatila samo Rieke nego i cielu Hrvatsku i Slavoniju.

Tiem se svrši prva doba povraćenoga odnošaja Rieke naprama Hrvatskoj. Ovdje i mi zaključujemo taj odsjek; a budi nam dozvoljeno nanj se u kratko obazrieti.

Rieka sa svojim kotarom bijaše u staro doba sustavni dio cjelokupne Hrvatske. Takovim ju je smatrala i kruna i stališi i redovi hrvatski i s toga obe su stranke držale, da je utjelovljenjem Rieke i primorja samo zadovoljeno „iure postliminio" glavnomu zahtjevu ugarsko-hrvatskoga državnoga prava, na koga se svaki vladalac kod krunitbe obvezuje, da se naime odciepljene a na ugarsku krunu spadajuće česti imadu opet utjeloviti i pridružiti, čim se uklone zaprieke. Kruna je dakle u pogledu Rieke taj zahtiev izpunila istim činom utjelovljenja. S toga su hrvatski stališi i redovi radostno pozdravili kraljevsku poruku, da je Rieka utjelovljena Hrvatkoj, pak nisu ni sumnjali u pravnost samoga čina. U čiem su oni sudjelovanje zajedničkoga sabora iskali, bilo je to da se bez njegove privolje iz utjelovljenih primorskih strana i čestih zagrebačke županije nestvara nova županija, i da se u Rieci nediže nova ugarskomu ustavu tudja oblast (gubernij.)

Na dalje kruna je utjelovljenje Rieke izvela kroz svoje zakonite ugarsko-hrvatske organe. Svi odpisi, sve odluke i naredbe kraljice Marije Terezije tičuće se Rieke izidjoše u propisanom obliku iz kr. dvorske kancelarije ugarske. Ovi spisi podpisani su po kr. dvorskom kancelaru i dotičnom savjetniku, upravljeni su neposredno na kr. vieće za Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju, a priobćeni, u koliko je bilo od potrebe, i ugarskomu kr. vieću; na dalje kr. vieće oglasilo je previšnje odpise, u kojih sama kruna govori i odredjuje, podčinjenim si oblastim. Osim toga, kod utje-

Digitized by Google

lovljenja grada Rieke sudjelovale su svekolike nadležne oblasti ugarske i austrijske; sudjelovali su povjerenici kr. dalm. hrv. slav. vieća, kr. ugarske dvorske komore, tršćanske intendenze itd. I Rieka odazvala se je djelotvorno višjemu pozivu. Ona je pokazala očevidne znakove iskrene radosti, što je povraćena njekadanjoj svezi; ona je po svojem vieću u obširnoj spomenici otvoreno izjavila svoje želje, kako da se uredi u novoj zajednici itd.

Pak u svih tih odlukah, odpisih, spisih, od krune, oblasti ugarskih, hrvatskih, austrijskih, u svih tih javnih izpravah izrično se pripominje neposredno utjelovljenje Rieke u kraljevinu Hrvatsku; a gdje se na njekih samo mjestih govori o Ugarskoj, razumieva se pod tim imenom kruna, na koju Hrvatska takodjer spada. Može-li se dakle razborito pomisliti, da su tolike javne izprave izkvarene? ili da su ugarske oblasti šutjele gledajuć, kako se utjelovljenjem Rieke Hrvatskoj vriedja pravo kraljevine Ugarske? ili zar da je sve ono, što je od god. 1776 do 23 travnja 1779 s Riekom bivalo, puka obsjena ili sgoljna igra bila? ili zar bi jedna točka povelje, i to krivo tumačena, podobna bila uništiti tolika javna očitovanja, preokrenuti red zavladavši od tri godine?

Na kraju ovoga odsjeka navest ćemo, kako je sam grad Rieka u svojoj predstavci god. 1825. na ugarski sabor upravljenoj [1]) tumačio rieči povelje: separatum s regni Hungariae adnexum corpus". Rieka je naime željela, da se u smislu povelje od 23. travnja 1779. i u duhu čl. 4: 1807. njezinim poslanikom u saboru dade „competens sessio" ne medju slobodnimi kr. gradovi, jer se Rieka kano „separatum corpus" i kano slobodan trgovački grad i slobodna luka nemože medju nje brojiti. Ovu tvrdnju predstavka ovako brani: Rieka je još za austrijske vladavine bila „grad od drugih pokrajina odieljen (ab aliis provinciis seiuncta civitas)". pak je s toga, i kruni ugarskoj utjelovljena, proglašena za „odieljeno tielo", koje imade svoje gradsko vieće, upravljajuće gradskimi poslovi. Na dalje Rieka nije (god. 1825). „glede poreza ni

[1]) Acta comit. a 182⅝ I. 510.

[2]) Ibid: „Quasi ad systema regni comitatuum accedit, neque in numerum liberarum regiarumque civitatum ex dominii cuiuspiam terrestris iurisdictione aliquando excepta extitit, adeeque nec in oeconomicis a camera regia hungarico-aulica, nea in iuridicis a sede tavernicali vel personalitia pendet".

Digitized by Google

jednoj županiji utjelovljena; u tom je obziru ona posebna oblast imajuća posebna ognjišta". S toga Rieka „kano da nalikuje sustavu županijâ kraljevine; niti je ona ikada uzeta bila u broj slobodnih kr. gradova iz oblasti kakove zemaljske gospoštine; zato niti ne visi u poslovih ekonomičkih o kr. ugarskoj dvorskoj komori, ni u sudstvenih o taverničkom ili o stolu kr. personala."

Kao što se odavle jasno vidi: grad Rieka protezao je god. 1825. rieči „separatum corpus" na svoj nutrnji posebni sustav i položaj, različit od slobodnih kr. gradova ugarsko-hrvatskih, po kojem je on sbilja u državnom ustroju ugarsko-hrvatskom bio posebno, odieljeno političko tielo, komu nije bilo jednaka i ravna pod okriljem krune ugarske. I u istinu Rieka je bila i naprama Bakru i naprama ugarsko-hrvatskim bud slob. kr. gradovom bud slob. kotarom „separatum corpus" bez svakoga obzira na njeziu inače ustanovljen državopravni odnošaj naprama Hrvatskoj i kruni ugarskoj.

Ovako, kao što i mi razumjevao je stanje stvari u hrvatskom primorju, i odnošaj Rieke suvremeni Josip Keresztury: „Itaque augusta imperatrice — piše — de statu rerum edocta anno 1776 tam collegium commerciale vindobonense, quam tergestinum dicasterium Intendenza sublata, universum littorale in partes tres divisum, et adiacentibus provinciis adiectum est. Hac proinde ratione Tergestum tanquam portus liber cum adsita regione provinciis germanicis: *Flumen* cum maritima urbe Buccari Portu etiam regio, totoque tractu Vinodolensi *finitimae Croatiae*, regnoque Hungariae: Segnia denique et Carlobagum Carolostadiensi confinio adplicata sunt. Eum in finem pro germanicis provinciis Tergesti, pro hungaricis vero partibusque ei adnexis Flumine gubernium constitutum; directio autem comercii Segniensis supremae armorum praefecture Carolostadiensi comissa est." [1])

[1]) Introductio in opus collect. normal. constit. Viennae 1788. P. I. p. 148.

Digitized by Google

III.

Kr. Marija T. umrla je dne 29. stud. 1780. Ona je veći dio upravnih obnova u zemljah krune ugarske izvela bez sudjelovanja stališa i redova, koje je god. $176^4/_5$ zadnji put u sabor sazvala. Njezin sin i nasljednik Josip II osigurao je odpisom od 30. stud. dakle odmah prvi dan svoga vladanja, svekolike županije, da će prava kraljevine štititi i sam vršiti. Prema tomu kano da mu bijaše početak vladanja; dočim su njegove obnove smjerale tamo, da stvori jaku osrednju vlast države Ugarske. On bo dokinuvši obćenitu dvorsku komoru prenesè sve poslove njezine tičuće se zemalja krune ugarske na kr. dvorsku kancelariju ugarsku (17. svib. 1782); on ujediní posebnu erdeljsku dvorsku kancelariju s ugarskom (14. kolov. 1782), i tako za sve zemlje krune ugarske stvori jednu dvorsku oblast. Iz granica zemlje, iz Požuna, prenese u srdce zemlje, u Budim i kr. nam. vieće (1783) i kr. stol i vrhovno vojeno zapovjedničtvo (1784), a za ojačanje vrhovne oblasti zemaljske sjedini ugarsku dvorsku komoru s kr. nam. viećem (26. ožujka 1785).

Josip nije našao kr dalm. hrv. slav. nam. vieća, pak mu bijaše tim lakše usrieditи kraljevine i zemlje krune ugarske. Hrvatska i Slavonija podpala je posljednih dana života Marije T. pod vlast ugarskoga kr. vieća. Pored svega toga imala je naša domovina tada dosta jaki zaslon svojemu državopravnomu položaju u časti banskoj i u saborih, u kojih područje spadali su najvažniji državni poslovi, napokon u županijah. Ali malo kašnje zaprietila je velika opasnost i ovim starodavnim institucijam. Naredbom naime od 18. ožujka 1785, petak pred cvjetnicom, bješe 47 županija ugarskih, sedam hrvatsko-slavonskih razdieljene u deset okružja, a svako okružje u županije. Kraljevine Hrvatska i Slavonija, toga imena lišene, spadale su na dva okružja: zagrebačko, u kojem su bile županije zagrebačka, varaždinska, križevačka, požežka i

Digitized by Google

zaladska; zatiem na pečuhsko okružje sa županijom baranjskom, sriemskom, simežkom, tolnanskom i virovitičkom. Svakim okružjem upravljao je kr. povjerenik, koj je prema županijam obnašao ili veležupansku ili upraviteljsku čast.

Medju županijami okružja zagrabačkoga nenalazi čitalac poznate mu severinske županije. Poslje smrti Marije T. ostala je županija severinska u onom istom odnošaju naprama Hrvatskoj, u kojem bijaše prije dokinuća kr. dalm. hrv. slav. vieća. Gradovi Rieka i Bakar, oba civilna kapetanata, trgovački kotar, sve to ostalo je u starom odnošaju naprama županijskoj oblasti i naprama banskomu stolu. God. 1779, dne 3. prosinca držana je mala, dne 6. travnja 1780 držana je velika skupština županije severinske pod predsjedničtvom velikoga župana Josipa Majlatha „u slobodnom gradu primorskom Rieci, pridruženom slavnoj županiji severinskoj“ [1]). Gradovi Rieka i Bakar pošiljali su svoje zastupnike u županijske skupštine, doprinosili u smislu previšnjega odpisa od 23. travnja 1779 svoj dio kontribucije i prirez županijski u vojničku i županijsku blagajnu itd. U velikoj skupštini severinske županije, držanoj dne 12. i sljed. rujna 1780 u Karlovcu čitan je pripis kraljevinskoga hrvatskoga povjerenika Ljudevita Kröškenja od 3. rujna i. g. da blagajnik županijski svotu poreznu županije uloži u Zagrebu do 2. studenoga, pak da istu „i gradovi Rieka i Bakar u vrieme pripošalju pristojeću si svotu.“ U istoj skupštini čitan bje intimat kr. nam. vieća ugarskoga od 21. kolovoza 1780. br. 5260, kojim se nalaže občinstvu, da se u buduće imade popis i djelo porezovanja svake godine priposlati istomu vieću, pak da se „iznos kontribucije sa 7913 fr. 30½ kr. uračunav ovdje i trgovačke kotare riečki i bakarski, iznos pako domači sa 8164 for., dakle obadva sa 16.077 for. 30½ kr. točno izpuni.“ Medju ostalimi držana je opet dne 3. siečnja 1785 mala skupština županije severinske „u slobodnom gradu primorskom Rieci.“

Ali malo kašnje nestalo je severinske županije. Jer prigodom onom, kada je Josip II. god. 1785 razdielio Ugarsku, Hrvatsku i Slavoniju na deset okružja i polag njih uredio županije, razvrgnuta je odlukom od 20. ož. 1786 god. 1776 osnovana županija

[1]) Vidi zapisnike županijske: „in libera urbe maritima Fluminensi inclyto comitatui severinensi ingremiata.“

Digitized by Google

severinska, dočim je njezin dio sastojeći se iz kotara riečkoga, bakarskoga i vinodolskoga postao odieljenim tielom pod nazovom ugarskoga primorja, littorale hungaricum, ostali pako dio severinske županije sjedinjen bje sa županijom zagrebačkom, koja je došla pod upravu kr. povjerenika zagreb. okružja (districtus).

Josip II. uredio je „ugarsko primorje" previšnjimi odpisi od 19. srpnja i 11. listopada 1787. Ono je, kako rekosmo, činilo posebno političko tielo, posebnu oblast [1]), neodvisnu toli od kr. povjerenika zagrebačkoga koli od županije, a podčinjenu gubernatoru, koj bje odvisan od kr. namjestničtva ugarskoga, kano vrhovne oblasti zemaljske. Gubernij imao je osim načelnika gubernatora četiri prisjednika, dva tajnika, protokolistu i ostalo pomoćno osoblje. U sjednicah gubernijskih riešavali su se poslovi politički, gospodarstveni, trgovački i zdravstveni. Pokle je previšnjom naredbom od 30. stud. 1786 mjenbeno-trgovački sud u Bakru dokinut, ostadè za primorje jedini mjenbeno-trgovački sud na Rieci, od koga prizivalo se je na gubernij u svih parnicah tičućih se trgovine, a dalje nije bio priziv dopušten. I uprava gradska promienjena je u to doba. Zaveden je naime ne samo za Rieku, nego i za Bakar i Vinodol magistrat na Rieci poput onoga u slobodnih gradovih ugarskih i hrvatskih. U ovaj dakle magistrat pretvorilo se je starodavno gradsko vieće. Ovomu magistratu predsjedao je mjesto gubernatora kano civ. kapitana podkapetan kano gubernatorov namjestnik. Prisjednici bijahu: kapet. sudac kano prvi savjetnik i izvjestitelj, zatiem dva občinska sudca obijuh občina Rieke i Bakra, oba takodjer izvjestitelja, napokon izvjestujući zastupnik riečkoga gradjanstva, i dva tajnika itd. Sudac kapet. imenovao se je doživotno, občinski sudci birali su se na tri godine. U područje toga magistrata spadali su svi politički, ekonomički i sudbeni poslovi Rieke i Bakra. U političkih i ekonomičkih poslovih odvisan je bio magistrat o riečkom gubernatoru i ugarskom kr. nam. vieću, od kojih primao je naredbe i kojim podastirao je izviešća. U sudbenih poslovih od magistrata prizivalo se je na zagrebački okružni stol (tabula districtus zagrabiensis), u kaznenih, na kraljevski i sedmorice stol u gradjanskih parnicah. Magistrat na Rieci bio je za cielo primorje; ali za manje poslove i

[1]) Sadržaj dotičnih odpisah čita se u navedenom djelu Josipa Keresturia str. 148—154.

Digitized by Google

priesudu u neznatnijih pritužbah bio je na Rieci, Bakru i Novom po jedan sudbeni prisjednik, a bakarski imao je naslov gubernijskoga povjerenika, jer je pazio i na javnu sjegurnost. U ovakovu uredjenju pairiciji izgubili su svoja stara prava, koja jim je i Marija T. potvrdila. Samo su se smjeli jedan put u godini sastati, posavjetovati se i podastirati predloge višjemu mjestu, pak birati za njeke službe magistratske. Gradska vieća u smislu prvašnjem bila su dokinuta, a patriciji morali su se tim zadovoljiti, što je u magistratu sjedio jedan njihov zastupnik.

Takovo je bilo uredjenje „ugarskoga primorja“ i občinâ Rieke i Bakra za Josipa II. Birokracija i centralizacija opazuje se ovdje, kano u ostaloj Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji. Prvih pet godina Josipova vladanja ostala je Rieka i primorje u onakovu stanju i državopravnom položaju, kako bješe uredjeni previšnjim odpisom od 23. travnja god. 1779 i dotičnom poveljom od istoga dana. Ali dokinućem severinske županije prestala je Rieka biti sastavnim dielom bud ove bud zagrebačke županije, a „ugarsko primorje“ uredjeno je kano posebna oblast pod neposrednom upravom gubernatora, imajućega u političkih i ekonomičkih poslovih onu po prilici vlast u primorju, kakovu je imao kr. povjerenik u svojem okružju. Porad toga prestala je posebna uprava Bakra i bakarskoga kotara, ter je ona stopljena bila s obćim magistratom za cielo primorje u Rieci. Ali uz ove zamašne promjene nije dokinuta svaka upravna sveza izmedju Rieke i ostale Hrvatske, ili bolje i zagrebačkoga okružja; jer je i poslje god. 1785 priziv u kaznenih priesudah od riečkoga magistrata bivao na okružni stol zagrebački [1]). Ostala je dakle i sada užja upravna sveza izmedju Rieke i Zagreba, nego-li izmedju ovoga i sriemske i virovitičke županije, koje je Josip II. pridružio pečuhskomu okružju.

Za vladanja Josipova izmienila su se tri gubernatora: god. 1783. poznatoga nam Josipa Majlatha izmienio je mladji Pavao Almási de Zladány [2]), a ovoga poslije tri godine (1786.) grof Ivan Szapáry. Od ovih gubernatora ostat će prvomu zasluženа uspomena

[1]) Ibid. p. 153: „In causis criminalibus ab hocce magistratu appellatio est ad tabulam districtualem za grabiensem.“

[2]) Oratio occasione solemnis inaugurationis illmi d. gubernatoris littoralis hungarici iunioris Pauli Almási de Zladány, unaque valedictionis eiusdem antecessoris exc. ac illmi d. Jos. Majláth de Székhely in aede commerciali 3 Oct. 1783.

Digitized by Google

u poviesti hrvatskoj u obće a našega primorja i Rieke napose. On, prem rodjen Magjar, bistrim svojim umom opazi, da se blagostanje toga primorskoga grada promaknuti može samo u svezi s Hrvatskom, kojoj Rieka i svojom prošlosti i svojim zemljištnim položajem i narodnošću jedino pripada. S toga gledišta polazi i njegova veleznamenita previšnjemu mjestu podastrta predstavka od 13. kolovoza 1777., koja je dala pravac svim kašnjim odlukam i naredbam. Josip Majlath držao je, da će kruni i kraljevini Ugarskoj najvećma koristiti, ako u tom smjeru podupre Hrvatsku i hrvatske oblasti; s toga nalazimo u svih onodobnih spisih najveći sklad izmedju prvoga riečkoga gubernatora s jedne i kr. dalm. hrv. slav. vieća, kano i njegova izaslanika umnoga Nikole Skrlca s druge strane. Svjedok su tomu medju ostalima pripis Majlathov od 23. kolovoza 1776. na bana prije nego-li je novo imenovani gubernator stupio na zemljište hrvatsko, kano takodjer zapisnik od 18. kolovoza 1778. Josip Majlath sviestno je takodjer razlikovao dužnosti, koje mu se nameću kano gubernatoru i civilnomu kapetanu riečkomu, od dužnosti, koje mu valjalo obavljati u svojstvu velikoga župana severinske županije. Pà kao što je u prvom pogledu tražio sve uvjete, pod kojimi mogla bi se u primorju promaknuti trgovina, tako je u drugom pogledu gojio svezu izmedju Rieke i županije, ter nastojao, da se ovoj medje razšire. Njegovu nastojanju ima se ponajviše pripisati, što su Bakar, Bakarac, Kraljevica i ostali priedjel s lieva Karoline utjelovljeni Hrvatskoj i severinskoj županiji, i što je Bakar dobio povlast slobodne luke, a s njim takodjer Kraljevica i Bakarac [1]) Od Majlatha polaze takodjer mnogi ini predlozi, koji su smjerali na promaknuće trgovine u našem primorju; ovamo n. p. idu njegova predstavka od 28. siečnja 1778. na hrvatsko kr. vieće o izvozu vina preko luka našega primorja, druga od 11. srpnja 1778. na isto kr. vieće hrvatsko o uredjenju carinstva u zemljah krune ugarske obzirom na trgovinu u primorju, druga od 18. ožujka 1780. na ugarsko kr. vieće o uredjenju plovitbe na Savi i Kupi, druga od 20. listopada 1781. o trgovini sa soli itd. [2]) Pod obzirnom i mudrom upravom toga gubernatora podigle su se na Rieci tvornice, procvala je ondje i u cielom primorju trgovina, pak dočim je sav promet na Rieci god. 1775. iznosio 1,028.841 for. 25½

[1]) Cfr. repraesentatio gubernatoris Jos. Majlath circa libertatem portus Buccari et reliquorum littoralis hungarici a. 1778.

[2]) Engel op. cit. p. 355 et seq.

Digitized by Google

kr. iznosio je on god. 1780. već 2,580 096 for. 49 kr. on se je dakle u pet godina podvostručio. Isto tako naraslo je obćenje pomorsko, jer je god. 1780. doplovilo na Rieku 1419, u Bakar 285, u Kraljevicu 90, odplovilo iz Rieke 1362, iz Bakra 248, iz Kraljevice 90 brodova manjih i većih. [3])

Josip Majlath odstupiv od svoga mjesta ostavio je županiju severinsku, primorje i gradove Rieku i Bakar nepovriedjene u onom stanju, u koje uzpostavi jih Marija Terezija u smislu ugarsko-hrvatskoga ustava. S toga moglo se je na njegovu pohvalu još i to reći: „vidismo pridržanu povlast patricijskoj časti, municipalne zakone potvrdjene, prihvaćenu i nadalje staru formu uprave bez svake druge promjene osim one, koja bijaše potrebna prema okolnostim vremena i obće dobrobiti.“ Ali pod nasljednici Majlathovimi sve se to promienilo: absolutija dokinù županiju severinsku, osakati sloboštinu Rieke i Bakra uvedši posve drugu vladavinu. Tomu mogli su se hrvatski stališi i redovi upravo tako malo protiviti kô što i ugarski; jer im absolutija zatvori dvoranu i saborsku i županijsku. Stališi i redovi bjehu pozivani prvih godina Josipova vladanja samo na izbore kraljevinskih častnika i instalaciju banova. Pače pokle se je Franjo Esterhazi, bivši ujedno kr. dvorski kancelar ugarski, časti banske odrekô, ova je samo po imenu podieljena dne 6. svibnja 1785. zloglasnomu Franji Balaši de Balassa-Gyarmath, koj nije bio ino do kr. povjerenik zagrebačkoga okružja i mučki izvršitelj absolutističkih naredaba.

Josip II. radio je devet godina neograničenom svojom vlasti na svojoj reformatorskoj osnovi; ali tek 24 dana prije svoje smrti podpuno se je uvjerio, da njegovo djelo nije na čvrstom temelju osnovano u kraljevinah i zemljah krune ugarske. Odpisom od 28. siečnja 1790. uzpostavio je ugarsko-hrvatski ustav u ono stanje, u kakovu bješe na dan majčine mu smrti; obećao je, da će sazvati sabor ter krunitbom i krunitbenom zavjernicom ovjenčati djelo pomirenja. Ali u izvedenju toga zatečè ga dne 20. veljače smrt, ter ga propusti svomu nasljedniku Leopoldu II., koj je priestol zasio već 29. ožujka 1790. Veliko bijaše veselje i u našoj domovini nad tom promjenom i povratkom starodavnoga ustava, kojim otvoriše se vrata županijskim skupštinam i saboru. Odmah treći dan svoga vladanja imenovao je Leopoldo odpisom od 31. ožujka Ivana grofa

[3]) Ibid. p. 386.

Digitized by Google

Erdödi-Bakača za bana, a odpisom od 12. travnja uzpostavio je banski stol u stanje ustavno. U Ivanu Erdödiu stekao je naš narod jamstvo, kakovo mu mogaše dati domaći sin i unuk tolikih slavnih muževa, zatiem slovljen ustavnjak; on bo za minule absolutije kano nasljedni župan varaždinski „nije htio nikada polaziti njezine sastanke videć, kako se njihova svetinja oskvrnjuje prisutnosti oboružane vojske.“

Dne 12. svibnja 1790. sastadoše se hrvatsko-slavonski stališi i redovi u Zagrebu. Novo imenovani ban Ivan Erdödi uveden je u bansku čast po biskupu Vrhovcu probesjedivšu prekrasno slovo, kojim očitova i radost narodnu s povraćenoga ustava i krieposti novoga bana. Ovaj sabor odlučno se poprimio, da uzpostavi starodavne inštitucije kraljevine i zemaljska dostojanstva; pak da steče jamstva, kako da se više nevriedja ustav. Tudjer je na ustavno uredjen banski stol, Antun Bedeković potvrdjen za podbana, Donat Lukavski imenovan za prabilježnika kraljevine. Sabor je bio takodjer pozvan odpisom od 29. ožujka, da izabere poslanike kraljevine na ugarski sabor urečen u Budim na 6. lipnja i. god. Stališi i redovi izabrali su u to ime odbor, koj će poslanikom naputak sastaviti. U ovom odboru bjehu: *Ivan Szapáry gubernator riečki*, gr. Petar Sermage, bar. V. Magdalenić, Franjo Popović, Mirko Pastori, A. Zdenčaj, A. Ferk, J. Galjuf, Fr. Rafaj, rečeni podban Bedeković, Fr. Bedeković savjetnik kr. vieća, prabilježnik Lukavski, M. Bornemissa, Tade Bedeković, Gj. Pogledić i prvaci županskih i gradskih zastupnika.

Ovaj odbor, iz prvih lica naroda, izradio je obširan, vele znamenit i ozbiljnim okolnostim kraljevine primjeren naputak, koga je sabor usvojio. Jedno od prvih miesta zauzimao je u naputku zahtiev o zemljištnoj cjelovitosti kraljevine, pak se u to ime zahtievalo, da se traži dokinuće varaždinske krajine, ostala pako vojnička krajina da se u političkih, sudstvenih i ekonomičnih poslovih podvrgne zakonom i oblastim kraljevine, nadalje da se grad Senj utjelovi itd. Sada je nadošla prilika, da se hrvatski stališi i redovi očituju o Rieci i primorju. Već gore napomenusmo, da je na saboru prisutan bio riečki gubernator Ivan Szapáry. On je uz ostale hrvatske velikaše sudjelovao kod svečanoga uvedenja Ivana gr. Erdöda na bansku čast, on je u odbor za naputak izabran bio itd. a tim su i stališi i redovi i sam gubernator najjasnije tumačili naredbe i odluke kr. Marije T. o Rieci. U istom saboru bila je proglašena

Digitized by Google

povelja od 23. travnja 1779, pak joj iza toga bude po prabilježniku kraljevine dodan ovaj pripis: „Anno domini 1790 in generali ii. dd. Statuum et Ordinum regnorum Dalmatiae Croatiae et Slavoniae pro 12 et sequentibus mensis Maji diebus Zagrabiae celebrata congregatione praesens benignum privilegium lectum et publicatum, *et salvis publicis et municipalibus legibus, nemine contradicente acceptatum est.*“ Magister donatus Lukavszky praelibatorum regnorum protonotarius m. p. Lectum et cum originali collatum per M. Donatum Lukavszky, praefatorum regnorum protonotarium m. p.“ Kao što se iz ovoga pripisa vidi, naš sabor tumačio je povelju od 23. travnja 1779 upravo kano i mi, pak nije u njoj našao ništa, što bi vriedjalo „javne i municipalne zakone kraljevine.“ Prema tomu naložio je u točki 13. naputka poslanikom, da zahtievaju na saboru ugarskom, neka se uzakoni utjelovljenje luke Rieke, koje je god. 1778 izvan sabora izvedeno: „*Fluminensis autem portus* extra diaetam anno 1778 sacrae regni coronae *factae in corporationis* inarticulatio.“ Hrvatski su dakle stališi i redovi utjelovljenje Rieke smatrali za gotovu stvar već od god. 1778, ter su jedino zahtievali, da se taj čin u saboru zajedničkom uzakoni. A na koji način da se to izvede, jasno se može razabrati iz dotičnoga predloga, koga su poslanici kraljevine u ime stališa i redova saboru podnesli. O tom, kano i u obće o riečkom pitanju na ugarskom saboru sada nam je potanje progovoriti.

Osim grada Rieke, koj se je bio na sabor posebnom predstavkom obratio, potaknuli su riečko pitanje poslanici naše kraljevine i stališi i redovi Ugarske. „Sada — pišu Riečani — pokle iznovice spadamo k Ugarskoj ter polažemo i slavu i sreću našu, što smo novim zakonitim naslovom prikopčani sv. kruni ugarskoj, budi nam dozvoljeno prositi prepokorno zaštitu stališâ kraljevine, da nam se osigura budućnost, pak da se oživotvori naše utjelovljenje i zakonita inartikulacija još tečajem sadanjega sabora.“ Odbor, koj je bio izaslan, da učini predlog o tegobah kraljevine, iz ogromne sile tih tegoba, koje su se bile sakupile sa svih strana i od svih razreda, izabrao je njeke prešnije, koje je valjalo riešiti. U 42. saborskoj sjednici, dne 2. prosinca 1790, poče prabilježnik Ivan Németh čitati osnovu predstavke izradjenu po odboru o tih važnijih tegobah (praeferentia gravamina) i odanle izvedene zahtjeve (postulata) kraljevine. U sljedećoj sjednici (43), dojdućega

Digitized by Google

dana, nastavi se čitanje i razprava. U točki 11 dolazi pitanje riečko. Odbor je zahtjev o Rieci ovako izrazio: „Pošto grad i luka Rieka, koju je jasni dom austrijski posjedovao kano odieljenu i ni jednoj njemačkoj pokrajini utjelovljenu oblast, tako leži, da inače procvastî nemože, ako se neučini da bude vratima izvozne trgovine ugarske na more jadransko: to se je blažene uspomene carica i kraljica Marija T. onom istom prigodom, kada je primorske strane opet utjelovila, dostojala ovaj takodjer grad i luku *pridieliti sv. kruni kraljevine Ugarske* i u njoj podići vladu za trgovinu ugarsku. S toga stališi i redovi žele, da se za tu odličnu kraljevsku milost tim člankom izrazi viečna uspomena, da jih ujedno njegovo veličanstvo osigura: da se taj grad i luka, kano jur svezana sv. krunom kraljevine nerazriešivom svezom, nikada neće od nje odtrgnuti, nego da će se *u svojem poveljenom stanju* sveudilj sačuvati. [1]) Ovaj predlog odbora primili su stališi ali u drugoj redakciji. Htjedoše naime, da se u predstavki izrikom navede povelja Marije T. kojom je Rieka utjelovljena i u poveljeno stanje postavljena. O tom zaključku ovo je zabilježeno u saborskom dnevniku: „zahtjev kraljevine o pridruženj i trgovačkoga grada Rieke i njegove luke i nanj spadajućega kotara kraljevini Ugarksoj na to smjerajući, da se utjelovljenje pomenutoga grada i slobodne luke kraljevini Ugarskoj potvrdi takodjer zakonom kraljevine, i da se toli grad koli luka s pripadajućim kotarom sveudilj sačuva u tvojih povlasticah, taj zahtjev bje odobren. Ali da se ovo utjelovljenje sbude u smislu povelje izdane od slavne uspomene carice i kraljice Marije T. scienilo se je, da se to napomene u istoj predstavci, a pročitanje predstavke, koja se imade sastaviti u tom smislu, odgodjeno je na drugi dan.“ Usljed ovoga zaključka odbor je pomenuti predlog ovako promienio: „Pošto je već prejasna slavne uspomene rimska carica i kraljica apostolska Marija T. u osobiti znak dobrote i milosti kraljevske naprama ugarskom narodu dostojala se grad i luku Rieku *utjeloviti kraljevini Ugarskoj*, i na taj način obnoviti starodavno pravo i s njim spojeno promaknuće ugarske trgovine, hoteći

[1]) Vidi prilog 38. B

Digitized by Google

ustanoviti vječnu uspomenn svoje ponizne zahvalnosti za ovu odličnu milost kraljevsku, prepokorno molimo Vaše posvećeno veličanstvo, da izvoli odrediti, neka se ovo utjelovljenje uvrsti u državni zakon, ter ujedno stališe i redove kraljevine o tom osigurati: da se taj grad trgovački i luka sa svojim kotarom nikada neće odciepiti od kraljevine Ugarske, nego da će se uvjek smatrati *za odieljeno svetoj kruni kraljevine Ugarske pridruženo tielo*, ter da će se tako u svem s njim postupati i sveudilj sačuvati u svojem poveljenom stanju, a niti ma kakovim načinom pomiešati s drugim Bakarskim kano od prvoga početka na kraljevinu Hrvatsku spadajućim kotarom“ [1]). Ova formulacija kada je bila u dojdućoj 44 sjednici dne 4. prosinca 1790 pročitana, nadjena je u suglasju s jučerašnjim zaključkom; s toga je bila odobrena s dodatkom, da se i ta točka uvrsti medju zahtjeve kraljevine.

Tim nije ipak pitanje riečko u saboru ugarskom svršeno bilo. Pokle je prabilježnik Nèmeth pročitao i stališi primili predstavku o prešnijih i znatnijih tegobah Ugarske, počeo je Donato Lukavski, prabilježnik kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, čitati zahtjeve stališa i redova ovih kraljevina, koja su već pretresana bila u odboru. Ima jih 23. a iz njih imali su se odmah poslije krunitbe sastaviti zakonski članci. U prvoj su točki naši stališi i redovi predložili svoj zaključak: da se vlast ugarskoga kr. vieća, osnovanoga čl. 98. god. 1723. protegne i na kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju. Kao što se iz naputka za naše poslanike vidi, naš sabor odluči vrhovnu upravu naše domovine prenesti na vrhovnu oblast zemaljsku ugarsku dotle, „dokle se bude mogao podići dovoljan broj županija za poslovanje takovu dikasterija, pošto budu pridružene one česti Hrvatske, koje je tada držao Turčin i Mletčanin“. Ali ovu privolju svoju vezali su naši st. i redovi na dva uvjeta: da se u zajedničkom vieću namjesti primjeran broj našinaca za obranu interessa ovih kraljevina, pak da i ban u smislu 42: 1492. imade u njem mjesto i glas, kada tamo dodje; zatiem „da se javni poslovi tičući se ciele kraljevine i na dalje riešavaju u obćenitih kraljevine skupštinah, koje imade ban sazvati toliko puta, koliko puta ili se njemu samu za nuždno svidjelo bude

[1]) Ondje

Digitized by Google

ili zahtjevale budu županije kraljevine". Ovaj predlog naših primili su ugarski stališi i redovi, samo su željeli da se pridoda: neka bi ban sabore sazivao uz predbježnu dozvolu kraljevu. Primljen je i drugi predlog naših stališa i redova: da se naime ni hrvatski porez nemože u buduće izvan ugarskoga sabora povisiti, pak da se on imade upotriebiti za uzdržavanje banske krajine. O sljedećih točkah hrvatskih predloga bilježi nam saborski dnevnik sljedeće: „Zahtjevi sadržani u točkah 3. 4. 5. 6. 7. i 8. odobreni su bez svake promjene, da se naime grad Senj u svoja prava uzpostavi, da se upomena *utjelovljenja primorskih strana kraljevini Hrvatskoj* zakonskim člankom predade uspomeni potomstva, da se za slobodnije promaknuće trgovine političkoj oblasti povrati Josipova cesta s cielim priedjelom izmedju ove i ceste Karoline." Od navedenih točaka treća govori o Senju, a za izvedenje zaključka predlaže se mješovito povjerenstvo iz gradskih i vojničkih lica, koje će ga poslije sabora privesti u život. Točka četvrta glasi: „o utjelovljenih primorskih stranah", peta: „de urbe et portu Fluminensi incorporando." Ovo su rieči četvrte točke: „Pošto je blažene uspomene carica i kraljica, da izvede mnogobrojne o tom potvrdjene zakone kraljevine naknadno kraljevini *Hrvatskoj i kroz nju sv. kruni kraljevine Ugarske utjelovila strane primorske*, koje su prije podvržene bile inostranoj vladi: želili bi stališi i redovi, da se uspomena toga ovim člankom potomkom predade." [1]) Ovo su rieči točke pete: „Pošto grad i luka Rieka, koju je jasni dom austrijski posjedovao kano odieljenu i ni jednoj njemačkoj pokrajini utjelovljenu oblast, tako leži, da inače procvasti nemože ako se neučini da bude vratima izvozne trgovine ugarske na more jadransko: to se je blažena uspomene carica i kraljica Marija T. onom istom prigodom, kada je primorske strane opet utjelovila, dostojala *ovaj takodjer grad i luku pridieliti Hrvatskoj i kroz nju* sv. kruni kraljevine Ugarske i u njoj podići vladu za trgovinu ugarsku. S toga stališi i redovi žele, da se za tu odličnu kraljevsku milost tim člankom izrazi viečna

[1]) Prilog. br. 38. A.

Digitized by Google

uspomena njihove zahvalnosti, pak da jih ujedno njegovo veličanstvo osigura: da se taj grad i luka, kano *jur svezana nerazriešivim svezom s Hrvatskom i sv. krunom kraljevine*, nikada neće od nje odtrgnuti, nego da će se uvjek kano čest na nju spadajuća smatrat za vrata izvozne trgovine ugarske i da će se u svojem poveljenom stanju sveudilj sačuvati.“ Ovom prigodom progovoriti nam je naposeb o Bakru, jer je taj grad dao povoda posebnu viećanju. Medju predlozi naime hrvatskimi bio je i taj: „de civitate commerciali Buccarensi inarticulanda“, a glasio je ovako: „Grad Bakar, milostivom poveljom povlasticami trgovačkih gradova nadaren, postadši dakle trgovačkim gradom, moli: da se kano takov uzakoni člankom“ [1]). Kada je dakle u 44. sjednici saborskoj prisvojen predlog o Rieci, onda je-kako nas saborski dnevnik poučava — „izaslanik bakarski zamolio stališe i redove kraljevine neka bi uzakonili i trgovački grad Bakar, kô što su posebne članke stvorili, da se gradovi Rieka i Senj sačuvaju u svojih pravih i povlasticah i uzpostave u svoje predjašnje stanje. Preuzvišeni gosp. grof sudac kr. dvora (Karlo Zichi) ovako je razjasnio donešene sada razloge: veoma su različite okolnosti gradova Senja i Rieke, koje nukaju, da se uvrste u zakonske članke. Rieka je naime kano trgovački grad sa slobodnom lukom od slavne uspomene carice i kraljice Marije T. utjelovljena kraljevini Ugarskoj i izdanom poveljom podignuta u sadanje stanje; Senj pako, kô što svjedoče mnogi zakoni, bješe u staro doba slobodan i kr. grad, ter je svojih prava lišen po vojničkoj krajini i veći dio njegova zemljišta pridieljen karlovačkomu generalatu. Naproti tomu poslanik kraljevine Hrvatske za utvrdjenje zahtjeva grada Bakra naveo je: da je od kraljice Marije T. gradu Bakru jednaka posvema povelja podieljena kao što i Rieci. Kô što je dakle Rieka kriepošću svoje povelje zadobila, da se uzakoni, tako se ni Bakru, komu je povelja jednaka od rieći do rieči, nemože ukratiti uzakonjenje. Njeki su i to prigovarali, da povlasti podieljene trgovačkim gradovom razlikuju se veoma od sloboštinâ kr. slobodnih gradova; s toga da nije probitačno stvarati članke o sačuvanju tih povlasti ili trgovačke gradove uzakoniti, prije nego li

[1]) Ondje.

Digitized by Google

se jasno dokaže: da se ove povlasti mogu u sklad dovesti s ustavom i zakonî kraljevine. Nu buduć se ovdje ne radi o tom, da se grad Bakar uzvisi na čast ostalih slobodnih kr. gradova îli da zadobije glas i mjesto u saboru, nego samo o tom, da se kano trgovački grad u zakonske članke uvrsti, a po sebi se razumieva da je velika razlika u upravi izmedju trgovačkih i ostalih kr. gradova: to su stališi i redovi ovimi razlozi pobudjeni, kano i obzirom na promaknuće trgovine ter na obće dobro kraljevine, zaključili: da se i grad Bakar, kano trgovački uzakoni. S toga je četvrtoj točki zahtjevâ kraljevine Hrvatske pridodano: da se i ovomu gradu (Bakru) zakonom, koj se ima stvoriti, pribavi sigurnost, da će se on i njegova slobodna luka uzdržati u svojih povlasticah.“ U smislu ovoga zaključka dodana je navedenoj četvrtoj točki na kraju ova stavka: „Grad pako Bakar, koj ima se kano trgovački grad i slobodna luka uzdržati u svojem povlaštenom stanju, neka se u zakonski članak uvrsti“.

Tako se je svršila razprava na saboru ugarskom o uzakonjenju utjelovljenoga po Mariji T. primorja, ter gradova Rieke i Bakra. Tegobe i zahtievi Ugarske, zatiem Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, podastrti su Leopoldu II. u dvih posebnih predstavkah od 6. prosinca 1790. podpisanih po palatinu Leopoldu i gr. Josipu Batthyanu. Na ove predstavke stiglo je saboru previšnje riešenje od dne 13. siečnja 1791. Na točku 11 ugarske predstavke odpisano je sljedeće: „Njegovo veličanstvo odredjuje, da se ovaj prepokorni zahtjev iz razloga, što ga valja razpraviti sa svestranom i za buduća vremena sigurnosti, odgodi na budući sabor kraljevine, a da se medju tim taj grad (Rieka) u sadanjem stanju ostavi.“ [1]). Četvrti pako zahtjev predstavke dalm. hrv. slav. stališa i redova riešen je ovako: „Njegovo veličanstvo dozvoljava milostivo, da se uzakoni uspomena utjelovljenja primorskih strana kraljevini Hrvatskoj i kroz nju sv. kruni kraljevine Ugarske, a da se izjavi, da se grad Bakar imade kano grad trgovački i slobodna luka sačuvati u svojem povlaštenom stanju.“ [2]). Uslied toga sastavljen je u 56 sjednici saborskoj članak „o utjelovljenih stranah primorskih“, kano što

[1]) Prilog br. 38. C.

[2]) Ondje.

Digitized by Google

i članak „o slobodnom i kr. gradu Senju, koj se imade osloboditi od vojničke oblasti i komu imadu se izravnati tužbe“, zatiem članak „o predaji političkoj oblasti priedjela izmedju ceste Karoline i Josipove“. Članak „ o utjelovljenih stranah primorskih“ glasi onako, kako je bio od hrvatskih stališa i redova predložen s dodatkom o Bakru; iz njega je u 56 sjednici izpušten samo stavak: „antea peregrino gubernio obnoxias“. Podpun dakle članak glasi ovako: „cum gloriosae memoriae imperatrix et regina apostolica ad effectum numerosarum eatenus sancitarum regni legum partes maritimas regno Croatiae, ad quod ab olim spectabant, ac per eam s. regni Hungariae coronae postliminio reincorporaverit, ut itaque huius memoria ad seros posteros transmittatur, urbs vero Buccariensis, tanqum urbs commercialis et portus liber in statu suo privilegiali conservetur cum benigno Suae Majestatis annutu statuitur.“ [2]) Ovaj članak kano i druge potvrdilo je nj. veličanstvo Leopoldo II. dne 12. ožujka 1791. ter je medju zakonskimi članci ovoga sabora uvršćen pod br. 61. a ustanova u Senju pod br. 60., zatiem o priedjelu izmedju Karoline i Josipove pod br. 62. itd. Naprotiv tomu neima u zak. člancih sabora god. 1790/1. o Rieci ni spomena.

Evo tako je na saboru god. 179$^0/_1$. razpravljano pitanje o Rieci i hrvatskom primorju. Mi smo do sada cielu razpravu u kratko izpripovjedali bez primjetbe, sada nam je svoje opazke činiti. —

Kada je poslije Josipove absolutije ugarsko-hrvatski ustav uzpostavljen, moralo je pitanje o utjelovljenju Rieke i ostaloga primorja doći na dnevni red na dalm. hrv. slavonskom i na općem ugarskom saboru. Jer Marija T. bila je do duše utjelovila Rieku i Bakar s trgovačkim kotarom već god. 1776/7. kruni ugarskoj, ona je oba ova grada podigla na slobodne trgovačke gradove i slobodne luke, ter jim povlasti podielila posebnom poveljom izdanom dne 23. travnja 1779.; ali ovo utjelovljenje kano i njihov posebni povlašteni položaj valjalo je uzakoniti napose u saboru ugarskom, koj nije bio sazvan jur od god. 176$^4/_5$. pred koga dakle nije moglo ni doći pitanje medju tim riešeno. Na saboru nije se dakle moglo raditi o samu činu utjelovljenja, jer su ovaj zahtjevali sta-

[1]) Prilog br. 38. D.

Digitized by Google

riji zakoni, a kruna ga je već izvela u smislu i kriepošću ovih zakona. Na saboru imao se samo taj čin uvrstiti u zakon, pak mu je valjalo podieliti za sva vremena onu važnost, koja pripada svakomu zaključku stvorenu od stališa i redova i potvrdjenu po kruni. Prema tomu i stoji u naputku hrvatskih poslanika: neka se izposluje „Riečke pako luke utjelovljenja sv. kruni kraljevine godine 1778. izvan sabora učinjenoga *uzakonitba.*“ Prema tomu zahtjev i ugarskih i hrvatskih stališa i redova predpolaže, da je Rieka već po Mariji T. utjelovljena, da je ona već „svezana sv. krunom kraljevine nerazriešivim svezom“, ter se jedino ograničuje na to, da se „ovo utjelovljenje uvrsti u državni zakon“, kojim će i kruna i grad biti osigurani, da se Rieka „sa svojim kotarom nikada neće odciepiti od kraljevine i sveudilj sačuvati u svojem poveljenom stanju“.

Ako je tomu tako, onda nije bilo u namjeri ugarskoga sabora, da išta promieni u državopravnu odnošaju, u koj postavi Marija T. Rieku naprama kruni ugarskoj u obće a naprama kraljevini Hrvatskoj na poseb. Kakav bijaše taj državopravni odnošaj toli po previšnjih odlukah od god. 1776/7. koli po previšnjem odpisu i na njem osnovanoj povelji od 23. travnja 1779., o svem tom progovorismo obširno. Ovaj državo-pravni odnošaj jasno su i razgovjetno izrazili dal. hrv. slav. stališi i redovi u petoj točki svojih tegoba i zahtjeva tražeć, da se u zakonu izrazi: „da se Rieka kano jurve svezana *nerazriešivim svezom s Hrvatskom i sv. krunom kraljevine* nikada neće od nje odtrgnuti“ . . . Oni su dakle zahtievali, neka se i u zakonu ono napomene, što je izrikom navedeno u onih odpisih Marije T. da je naime Rieka utjelovljena *neposredno* Hrvatskoj, a kroz Hrvatsku sv. kruni kraljevine Ugarske. Vriedno je sravnati predlog hrvatski s ugarskim. Ugarski odbor prihvatio je od rieči do rieči predlog hrvatskih stališa i redova, jedino mjesto da napomene izrikom Hrvatsku pripomenuo je samo krunu ugarsku. On je mjesto rieči „jur svezana nerazriešivom svezom s Hrvatskom i sv. krunom kraljevine pridieliti Hrvatskoj i kroz nju sv. kruni kraljevine Ugarske“ predložio: „pridieliti sv. kruni kraljevine Ugarske . . . . jur svezana sv. krunom kraljevine.“ Ugarski sabor usvojio je u bitnosti predlog svoga odbora, samo ga je u formulaciji tako udesio, da je u njega razgovjetnije uvrstio diplomu Marije T. kojom se Rieci zajamčuju povlasti, ter je iz nje naveo

Digitized by Google

znatnije stavke, imenito: da se Rieka ima smatrati „za odieljeno sv. kruni kraljevine Ugarske pridruženo tielo“.

Neima dvojbe, da bi svake sumnje ob odnošaju Rieke naprama Hrvatskoj nestalo bilo, kada bi ugarski sabor bio podpunoma prisvojio predlog naših stališa i redova, ter izrikom pripomenuo, da je Rieka pridružena Hrvatskoj i kroz nju sv. kruni kraljevine Ugarske. Ova formula jedino izražava izričan smisao odlukâ kr. Marije T. i odgovara stanju stvari poslije god. 1776. Ali toga neima u predlogu ugarskom; ter nastaje pitanje: za što je ugarski sabor izpustio rieči, koje se na Hrvatsku odnose? Dva si razloga možemo pomisliti: ili je sabor ugarski osvjedočen bio, da je Rieka po Mariji T. neposredno Ugarskoj a ne Hrvatskoj pridružena bila, ili je priznavao, da je Rieka do duše utjelovljena bila neposredno Hrvatskoj a posredno kruni ugarskoj; ali je scienio, da je dovoljno izraziti ovo posljednje, pak da se to izrazujuć i onako neizključuje predlog hrvatski. Koj je od ova dva slučaja vjerojatan?

Ugarski sabor imao je pred sobom o Rieci dva predloga; u hrvatskom napominje se izrikom, da je Rieka utjelovljena neposredno Hrvatskoj. Kada bi ugarski stališi i redovi osvjedočeni bili, da je bila Rieka ne kroz Hrvatsku nego neposredno Ugarskoj utjelovljena, bili bi doisto pobijali predlog hrvatski ter ga izrikom izključili i zabacili. Prem je po svoj prilici bilo u saboru ugarskom i takovih, koji su povelju od 23 travnja 1779 na svoju tumačili, nenalazimo ipak u dnevniku tomu traga, da bi se bili otvoreno opirali nazorom hrvatskim u tom pitanju. U istoj sjednici, u kojoj je primljena ugarska formulacija, čitao je hrvatski prabilježnik hrvatsku formulaciju, pak se o dotičnom predlogu, kano i ob ostalih pod br. 3. 4. 6. i 8 u dnevniku čita, da su „odobreni bez svake promjene“. Obratno nenalazimo ni toga, da bi hrvatski poslanici Franjo Bedeković, Adam Škrlec ili prabilježnik Lukavki obćenit izraz u ugarskom predlogu tako tumačili kao da pored njega nebi mogao stati predlog hrvatski. A svakomu je dobro poznato, da i u starijih i u zakonih god. 179% pod „regnum Hungariae“, ili kraće „regnum“ razumieva se skûp kraljevina i zemalja ugarskih, stojećih pod sv. krunom ugarskom, ako se pojedine izrično iz toga pojma neizključuju. Tako n. p. u čl. 10 veli se: „Hungaria nihilominus cum partibus adnexis sit regnum (država) liberum“, zove se „ s. corona regni Hungariae,“ „Status et ordines regni“, „leges regni“ itd. Pod ovim obćim ime-

Digitized by Google

om razumjevala se je i trojedna kraljevina u toliko, da kada se je u 19 i 21 saborskoj sjednici (30 kol. i 2. rujna 1790) viećalo o evangelicih, hrvatski su poslanici na obranu posebnih prava svoje domovine zahtievali: neka se kod izraza „kraljevine Ugarske“ u zaporu stavi: „huc non intellectis regnis Dalmaciae, Croatiae et Slavoniae“. Gdjegod dakle u zakonu kod „regnum Hungariae“, „regnum“ itd. neima dodatka, koj taj obći državni pojam steže, tudjer on obsiže ostale takodjer zemlje krune ugarske. Ovako je širok znamen i rieči „Hungarus“ t. j. svaki žitelj zemalja krune ugarske. Kada se je u sjednici 22 (3. rujna. 1790) viećalo o savjetnicih kr. vieća, pak se htjede izključiti sve ne-Ugre, bje zaključeno, da se pred „Hungari“ doda „soli“ („per solos Hungaros“), ali se odmah primjetilo:“ eo tamen sensu, ut e sinistra interpretatione regnis Croatiae, Slavoniae, et Dalmatiae nihil omnino praeiudiciosi enasci omnin possit, cum pristinarum legum vinculo istorum quoque regnorum incolae genuini habeantur Hungari“. U ovom smislu glasi takodjer čl. 30: 179$^{0}/_{1}$, kojim se uz Temešvar i Suboticu uzakonjuje Požega i Karlovac, pak se veli; „SS. et OO. regni easdem in numerum aliarum liberum ac regiarum civitatum cum competenti sessione et voto diaetali recipiunt, una vero, ut eaedem legibus regni quoad omnia subiacere et sese accomodare debeant, statuitur“: Prigodom razprave o Karlovcu, kako nam saborski dnevnik zabilježi, „quidam insuper commemorabant: Carolostadium, quod iurisdictioni militari parebat, iam tum quoque libertatibus quibusdam gavisum fuisse; his proinde spoliari illud tanto minus posse, quod recte sui *ad regnum applicationem emolumento* sibi fore speraverit“. Bar ovdje neće nitko sumnjati o tom, da „regnum“ obsiže i kraljevine Dalm. Hrvat. i Slavoniju, kojih su sustavni djelovi Požega i Karlovac, kao ni o tom, da Karlovac nije bio Ugarskoj nego Hrvatskoj neposredno utjelovljen.

Kada bi ugarski Sabor u svojem predlogu o Rieci „regnum Hungariae“ uzeo bio u smislu užjem, bio bi s jedne strane svojevoljno promienio odnošaj Rieke naprama Hrvatskoj, a s druge strane bio bi izkrivio smisao odluka kr. Marije T. imenito povelju i odpis od 23. travnja 1779. Ali takovoj potvori nenalazimo povoda u njegovu postupku. Što se sabor ugibao naročitu napominjanju Hrvatske mogla su biti dva razloga, prvi, jer se, kako već vidismo, Hrvatska izrikom nenapominje u povelji od 23

*

Digitized by Google

travnja 1779, drugi, što je već taj sabor poslije Josipove absolutije i nastojanja, da se država ugarska stopi s nasljednimi pokrajinami austrijskimi, zastavu zajednice kraljevina i zemalja ugarskih visoko digô, ter nije nigdje bez nužde i zahtjeva iztikao osebina tih zemalja. Prema ovim načelom sabor je dopustio, da se u čl. 61 o utjelovljenih primorskih stranah umetne „partes maritimas *regno Croatiae*, ad quod ab olim spectabant, *ac per eam* s. regni Hungariae coronae postliminio reincorporaverit . .“ jer se ovaj umetak drugimi riečmi i u povelji o Bakru nalazi i jer to svjedoče stariji zakoni ugarski, a izpustio je takovo izrično priznanje glede Rieke, jer se nenavodi u povelji, niti ima mu traga u ugarskom zakoniku. U ostalom, da sabor ugarski nije sbilja poricao Hrvatskoj svakoga prava na Rieku, budi nam i to malim svjedočanstvom, što se u saborskoj osnovi, kojom se dozvoljava 6000 novaka, Rieka navodi medju hrvatskimi municipiji ovim redom: „comitatus Varasdinensis 34, Varasdinum 2, Zagrabiensis 61, Severinensis 4, districtus maritimus 3, Zagrabia 1, Carolostadium 1, Crisiensis 24, Crisium 1, Kaproncza 1, Fiume 1, Buccari 1, Poseganus 55, Posega 2 . . .“

Ali na Ugarskom saboru god. 179 $^{0}/_{1}$ nije se vodila prepirka radi Rieke toliko izmedju Ugarske i Hrvatske, prem je bilo glasova koji su Rieku samo Ugarskoj prisvajali, već se ona zametnula izmedju krune Ugarske i izmedju nasljednih austrijskih pokrajina. Leopoldo II potvrdio je predlog o utjelovljenih primorskih stranah i o gradu Bakru, ali nije potvrdio saborskoga predloga o Rieci već je ovo pitanje odgodio na budući sabor, a to — kako se u odpisu čita — iz razloga „što ga valja razpraviti sa svestranom i za buduća vremena sigurnosti.“ Iz ovih se rieči može naslućivati, da se kod krune probudila sumnja o temeljitosti zahtjeva ugarskoga glede Rieke. Tako je i bilo. Nutarnjo-austrijska vlada, a imenito kranjski stališi podigli su svoj glas za Rieku navodeć svoje pravo iz prošlosti do 1776 da je najme, Rieka njekada pripadala vojvodini Kranjskoj. O tom su bivši hrvatski poslanici na ugarskom saboru izvjestili dalm. hrv. slav. stališe i redove sakupljene u Zagrebu dne 7 i sljedećih mjeseca lipnja 1791 navodeć, da nj. veličanstvo nije htjelo potvrditi priedloga o Rieci, već da je odlučilo „da će prije nego-li konačno riešenje o tom izdade, saslušati i dotične njemačke pokrajine i isto sv. rimsko car-

Digitized by Google

s t v o.“ Austrijska je vlada sbilja arkivaru c. kr. dvorskoga arhiva Kasijanu Roschmannu naložila, da ovo pitanje znanstveno prouči Roschmann je bio već do 18 studenoga 1791 gotov s razpravom, kojom dokazuje da je Rieka spadala na Kranjsku. Roschmann je svoje dokaze ponajviše crpio iz listina XIV i XV stoljeća izvadjajuć iz njih odnošaje Rieke naprama divinskim knezom, gospodi od Walsee i nadvojvodom austrijskim, o čiem smo mi u prvom odsjeku ove razprave govorili. Razprava Roschmanova bila je dvorskim odpisom od 9. veljače 1792 br. 1577 priposlana kr. ugarskomu namjestničtvu, da o njoj sasluša i previšnjemu mjestu u svoje vrieme podastre mnienje učenoga povjestnika kanonika Gjure Praya, ter gubernija i vieća riečkoga. Pray je usljed toga poziva napisao znanstvenu razpravu, koja u ostalom mnogo nevriedi [1]). U toj razpravi Pray ovako umuje: Rieka je spadala na Liburniju pozivajuć se na Ptolomea (geogr. lib. II. c. 17), Liburnija pako spadala je (Const. Porph. Thomas archid. spalat.) na Dalmaciju, a ova na Ugarsku, dakle je i Rieka spadala na Ugarsku. Za dokaz da je Dalmacija spadala na Ugarsku, poziva se Pray na sv. Ladislava i Kolomana, kako su najme osvojili Hrvatsku i Dalmaciju, zatiem na vladanje Ljudevita I imenito na mir utanačen god. 1358. Osim toga i Pray priznaje, da je Rieka bila Frankopanska. Nu sve ovo bilo bi imalo Praya uputiti, daje Rieka samo kroz Hrvatsku pripadala kruni ugarskoj, čega da kako nigdje izrikom nepriznaje držeć se svagdje stanovišta o zajednici zemalja krune ugarske, koje je od sabora god. 179$^{0}/_{1}$ jače nô ikada prije iztaknuto bilo.

Tako je dakle jedan dio pitanja riečkoga prešao na teorijsko polje. Ali s druge strane nije kruna, dok razprava znanstvena teče, htjela ma šta promjeniti u faktičnom položaju Rieke: „n e k a s e glasi riešenje od 13 siečnja 1791 — t a j g r a d m e d j u t i m u s a d a n j e m s t a n j u o s t a v i.“ A kakovo bijaše to „stanje“? Hrvatska nije imala svoga namjestničtva, već je na njezin zahtjev čl. 58 vlast ugarskoga namjestničtva protegnuta i na trojednu kraljevinu; Rieka dakle nije mogla kao god. 1776 — 79 visiti u javno-političkih i ekonomijskih poslovih o hrvatskom, već o zajedničkom ugarskom vieću. God 1790 nije uzpostavljena severinska za Josipa II dokinuta županija, koje sastavni diel bijaše Rieka.

[1]) Čitao i izcrpio sam ju iz rukopisa u magiarskom muzeju u Pešti.

Digitized by Google

U saborskom zaključku o dozvoljenih novacih navodi se do duše županija severinska; ali pod njom, bi reć, razumjeva se ondje onaj dio njekadanje županije, koj nije spadao ni na primorski kotar ni na priekokupski. Jedina sveza, koja je god. 1790 skapčala Rieku s Hrvatskom, bila je u nastavi i sudstvu, u posljednjem prieko banskoga stola, ter je ona prinosila svoj dio u vojnički kotingenat hrvatski. Ali pored odnošaja, u koj je god. 179°/, stupila Hrvatska i Slavonija naprama Ugarskoj, pored poveljenoga stanja Rieke u smislu povlastice od 23 travnja 1779, u tadanjem ustrojstvu državnom ina sveza nije bila ni moguća.

Hrvatski stališi stekli su god. 1791 dvoje izkustvo glede Rieke: s jedne strane Austrija se je pozivala na svoje pravo na nju koje kada bi kruna bila priznala, bila bi Rieka odciepljena od zajednice ugarske i povraćena u stanje prije god. 1776; s druge strane ugarski je sabor obilazio izrikom u zakonu priznati, da je Rieka neposredno Hrvatskoj utjelovljena, a kroz nju pridružena „kruni kraljevine Ugarske.“ Na ovom dvojakom izkustvu osniva se zaključak našega sabora od god. 1791, držanoga poslje ugarskoga. Taj zaključak razumjet će se najjasnije iz predstavke [1]) koju su hrvatski stališi i redovi radi Rieke podastrli kralju Leopoldu II i kojoj je bližjim povodom bilo pomenuto previšnje riešenje: „da prije konačne odluke imadu se saslušati susjedne njemačke pokrajine i isto sv. rimsko carstvo“, kano i nastojanje koje se pokazalo u Ugarskoj, da se Rieka ovoj kraljevini neposredno pridruži. Predstavka brani hrvatsko stanovište o Rieci; pak ga podkriepljuje istim zemljo-i mjesto-pisnim položajem toga grada, po kojem nije Rieka „na medji i Ugarske i Hrvatske, nego na skrajnoj granici Hrvatske prama jadranskomu moru.“ Uzev za nepobitan i sa svih strana priznan temelj to, da je bakarski kotar od pamtivieka spadao na Hrvatsku, dokazuje predstavka, da se Rieka odciepljena od Hrvatske nemože po svojem položaju širiti, dočim sdružena s Hrvatskom može se širiti i povećati s ove strane Rječine: „posljednja kuća grada Rieke prama iztoku — veli se — već je na medji Hrvatske; a naprama sjeveru i zapadu zemljište joj je tako maleno da zauzima jedva prostor od pol milje pa je i tako bregovito, da je za razširenje grada posve neprikladno.“ Drugi razlog za neposredno utjelovljenje Rieke Hrvatskoj navodi

[1]) Vidi prilog br. 39.

Digitized by Google

predstavka ovako: „Rieka sa svojom lukom niti nije niti će ikada u stanju biti, da podnese svu silu ugarske trgovine. Za to je već od početka njezina sjedinjenja s Ugarskom kotar Bakarski, a kašnje i Vinodolski, Rieci pridružen i gubernijskoj upravi na taj način podredjen, da ovi kotari isti odmjeren si porez u gubernijsku blagajnu plaćaju. Pošto dakle svi ovi kotari bez sumnje na Hrvatsku spadaju, kada bi se grad Rieka proglasila za neposredno ugarski, onda ili bi se oni morali istim činom odciepiti od jurisdikcije riečke, ili neposredno podvrgnnti ugarskoj jurisdikciji; nu prvo nemože biti sbog promaknuća trgovine, a drugo ne bez povrede granica i neposredne vlasti obijuh kraljevina (Hrvatske i Ugarske), koja da se sačuva, zahtieva ipak dobro obadviju kraljevina... Naprotiv tomu, ako Rieka bude neposredno sjedinjena s Hrvatskom i kroz ovu s Ugarskom, prestat će sve ove neugodne posljedice, pošto je Hrvatska i onako s njom sjedinjena, ter bi dosljedno i Rieka kao dio Hrvatske sveudilj ostala sjedinjena s Ugarskom, podčinjena bi bila istomu zakonarstvu; njom bi kano i Hrvatskom upravljale iste pravosudne i političke oblasti kraljevine Ugarske tako, da se nemože uvidjeti osnovan razlog, iz kojega bi stališi ugarski branili neposredno sjedinjenje Rieke.“ Na kraju izvode naši stališi taj zahtjev: „S toga molimo pokorno Vaše posveć. Veličanstvo, da promotrivši sve što sada navedosmo blagoizvoli grad i luku Rieku neposredno kraljevini Hrvatskoj, a kroz nju posredno sv. kruni kraljevine Ugarske utjeloviti; ako se pako nebi moglo ovo postići od V. Veličanstva da blagoizvoli sav onaj kotar, koj se proteže do potoka Rječine i koj je nedvojbeno jurisdikcije kraljevine Hrvatske, a prije malo godina pridieljen bio oblasti gubernija riečkoga, jurisdikcije riečkoga gubernija riešiti i podignuv u Bakru oddieljen kapitaneat povratiti ga prvanjoj vlasti kraljevine.“

Hrvatski su dakle stališi u saboru god. 1791. branili pravo kraljevine Hrvatske na Rieku ter iz njezina položaja i obzira trgovačkih dokazivali nemogućnost, da se Rieka pridruži neposredno Ugarskoj. Razlozi su tako bistro i jasno navedeni, crpljeni iz naravi stvari, da se oni nemogu ni danas temeljitije navesti. Za svaki ipak mogući slučaj stališi su pridržali Hrvatskoj njezino nepobitno pravo na primorje i Bakar do Rječine. Poziv na ovo pravo podupruto navedenimi faktičnimi okolnostmi Rieke bje podoban osujetiti alternativu, stavljenu na kraju predstavke, jer ne samo nepravednu

Digitized by Google

nego i nemoguću. Rieka sjedinjena neposredno s Ugarskom, s kojom nemedjaši, a ostalo primorje sjedinjeno s Hrvatskom, bje tada, kô što je i sada, prava anomalija.

Ovaj zahtjev stališa hrvatskih nije bio suvišan. Jer ako i je radi Rieke zametnula se razprava izmedju Ugarske i austrijskih pokrajina, ako se je i mogla ostaviti dotle Rieka u tadanjem stanju, valjalo je činom zadovoljiti priznanû Hrvatskoj i zakonom (čl. 61.) utvrdjenu pravu. S toga bilo bi valjalo bakarski i primorski kotar pridružiti ili severinskoj, koja se je mogla uzkrisiti, ili zagrebačkoj županiji, a Bakru i kotaru njegovu povratiti kapitaneat i stare povlasti, ili u kratko: bar u ovih nedvojbenih predjelih hrvatskih, u hrvatskom primorju valjalo je uzpostaviti prvanje zakonito stanje, koje je Josip II. jednostrano narušio. Ali ugarskim se je oblastim svidjelo ne samo na Rieci, nego i u ostalom hrvatskom primorju pridržati nezakonito, jer njihovim težnjam povoljnije stanje.

Prva dakle godina uzpostavljena ustava nije glede Rieke zadovoljila želji ni ugarskoga ni hrvatskoga sabora. Tiem se ipak nisu dali smesti ni ugarski ni hrvatski stališi. U prvom i drugom saboru sliedećem nije se povela rieč o uzakonjenju utjelovljenja Rieke, jer prvi (od 22—26 svibnja 1792) bio je samo krunitbeni, a drugi (9. stud. do 12. pros. 1796) razpravljao je kr. predloge o pomoći u vojsci i novcu, da odvrati pogibelj, koja je od Francezke prietila. Kada je poslje krvava rata mir s Francezkom u Lunevilli (9. velj. 1801) utanačen, mislilo se je, da je nadošlo vrieme mirnu viećanju. Kralj Franjo I. sazvao je zbilja ugarski sabor u Požun na 1. svibnja 1802. Prije toga sastali su se hrvatski stališi i redovi u Zagrebu dne 7. travnja. Oni su izabrali za poslanike u sabor ugarski Donata Lukavskoga u gornju, Petra Komaromia i Franju Ponekovića u doljnu kuću, ter su jim podielili obični naputak. U ovom nalaže jim se u obće: „da posebna, imenito municipalna prava ovih kraljevina brane, pak da podnipošto neodstupe od njihova starodavnoga ustava.“ U pogledu na cjelokupnost trojedne kraljevine naložili su poslanikom: neka nastoje, da se čl. 60, 62, 63 godine 179$^{0}/_{1}$ glaseći o Senju, o predjelu izmedju Josefine i Karoline, te o varaždinskoj krajini izvedu. Prvi put su naši stališi rieč poveli, da se netom stečena Dalmacija utjelovi Hrvatskoj i Slavoniji: „Pokle je — kaže se u naputku — pod slavnom vladavinom nj.

Digitized by Google

veličanstva natrag osvojena Dalmacija, koju je prije mletačka republika posjedovala, pak bi ona krieposću krunitbene, od njeg. veličanstva položene prisege imala se vratiti k sv. kruni kraljevine Ugarske, imati će gg. poslanici na sve načine o tom nastojati, da se *ova cjelovita čest ovih kraljevina* iure postliminio istim pridruži i banskoj vlasti podvrgne, i tako sa sv. krunom kraljevine Ugarske opet ujedini" [1]). Kakov je naputak podieljen glede Rieke i ostaloga primorja, vidit ćemo iz razpravâ u saboru ugarskom i izvješća naših poslanika.

U ugarskom je saboru dne 11. i sljedećih mjeseca lipnja viećao saborski odbor o sredstvih, kako da se promakne ugarska trgovina. Odborsko izvješće razpravljalo se je zatiem u 20. saborskoj sjednici od 14. srpnja 1802. Na kraju izvješća navode se zaprieke, stojeće na putu trgovini, pak ujedno i predlozi, kako da se one uklone: „zaprekom su trgovini — tudjer se veli — i mjesta, u kojih se ona vodi ili kroz koja prolazi, ako jim je nestalno stanje ili ako zbog raznosti oblastî nastaju sukobi i odavle neprilike trgovcem. S toga se umoljava nj. veličanstvo: a). da se uzakoni povelja prejasne njekada carice i kraljice Marija T., kojim je grad i luku Rieku kano primorsko mjesto Ugarskoj pridielila i ukrasila svimi povlastmi slobodne luke; b). da se Senj sa svojom slobodnom lukom posvema rieši svakoga upliva vojničke oblasti . . . c). da se priedjel izmedju Josefine i Karoline s istom cestom Josefinom provincijalu utjelovi . . . Za sretnije promaknuće trgovine u lukah ugarskoga primorja neka se severinska županija, koja će tom prirašću (rečenoga priedjela) imati dovoljan obseg, uzpostavi iz one svrhe, da tim trgovini uzmognu doteći i trajno sačuvati se sva pomagala. Za tiem porodila se briga o pomoćih trgovine. Rek bi, da su dvie glavne": laka obćila na kopnu i na vodi i trgovačka družtva; zatiem „da se u saboru kraljevine lasnije može upoznati sa stanjem trgovine u primorju ugarskom i da mu po okolnostih uzmogne pomoći, neka se gubernatoru riečkomu i cieloga primorja ugarskoga podieli mjesto kod velikaškoga stola, trgovačkih pako građova Rieke i Bakra neka se zastupnici na sabor pozovu, gdje će imati mjesto

[1]) MSC. Cf. Jura II., 270.

Digitized by Google

kod stališkoga stola.“ Što se je u saboru na taj predlog odbora zaključilo, o tom nas dnevnik ovako obavješćuje: „Glede na zapreke stojeće na putu ugarskoj trgovini ondje, gdje se o tom radi, da se priedjel izmedju ceste Josefine i Karoline provincijalu utjelovi, bje odlučeno: da se njegovo veličanstvo i o tom na poseb zamoli, neka se severinska županija uzpostavi“ [1]). O zastupstvu grada Bakra u saboru povela se je rieč i prigodom onom, kada se je točka 10. tegoba i zahtjeva hrvatskih razpravljala u 34. saborskoj sjednici dne 10. rujna 1802. Dalmatinsko-hrv.-slav. su naime stališi putem svojih poslanika podnieli dvanaest tegoba i zahtieva [2]), koje je po običaju prabilježnik Ljud. Petković u rečenoj sjednici čitao. Prva od tih tegoba ticala se je grada Senja, kojom su prigodom izaslanici senjski Vukasović i Čolić podigli silnu tužbu proti vojničkoj oblasti. Usljed toga izpuštena je prva točka iz tegobâ, ali mjesto nje podnešena posebna predstavka za konačno izpunjenje čl. 60: 179$^{0}/_{1}$ i čl. 18: 1796. Točka 10. glasi ovako: uspomena o utjelovljenju primorskih strana kraljevini Hrvatskoj i kroz nju sv. kruni Ugarske kano i o povlaštenom stanju grada Bakra s Kraljevicom i Bakarcom predana je čl. 61. god 179$^{0}/_{1}$ na kasno potomstvo, pošto je ipak zakonodavstvu često potrebito praktičko mjestno poznavanje poslova trgovačkih i pomorskih, to isti stališi i redovi mole: da se ove primorske strane ujedno s gradom Bakrom u buduće pozovnu na obći kraljevine sabor i da se njihovim poslanikom shodno mjesto poslje turopoljskoga poslanika doznači.“ Što se je o toj točki u sjednici zaključilo, zabilježi nam dnevnik ovako: [3]) „Njeki nisu mislili, da se gradu Bakru i njegovu kotaru, pošto se je već radilo u trgovačkom odboru o sjedu riečkoga gubernatora kod gornjega stola, dade mjesto kod stališkoga stola; pak ako bi se i dalo, da se nebi moglo dati pred slob. kralj. gradovom od njekada to pravo uživajućim. Drugi su naprotiv primjetili, da onim, koji druge zastupaju, neide mjesto kod gornjega stola; s toga da se nemože reći, da riečki gubernator zastupa sav primorski kotar. Bilo bi indi probitačno, da za promaknuće trgovine i kod stališ-

[1]) Diarium I. 148.
[2]) Ibid. II. 234—6.
[3]) Ibid. I. 235.

Digitized by Google

koga stola bude takovih, koji mogu stališe i redove obaviestiti o stanju trgovine. Nu pošto se je dakle u tom pitanju pozivalo na prijašnje čine, zaključeno bje, da se pretresu zaključci prvanji prije nego-li se ovo pitanje rieši.“ S toga je ova točka izpuštena iz hrvatskih zahtjeva. Tegobe i zahtjevi, kojih imade od strane Hrvatske, Slavonije i Dalmacije deset, podnešeni su predstavkom od 9. listopada 1802, a previšnje riešenje stiglo je već 17. istoga mjeseca. Isto tako podnešen je i predlog o trgovini ugarskoj predstavkom od 15. srpnja, u kojoj su stališi molili, da se uzakoni utjelovljenje Rieke, a gubernatoru, kano i zastupnikom grada Rieke i Bakra podieli mjesto u saboru [1]). Ova predstavka bje riešena ~~riešena~~ odpisom od 23. rujna. Ni u jednom ni u drugom previšnjem riešenju neima spomena o Rieci ili o zastupanju primorja u saboru. Samo se u odpisu od 23. rujna obećaje u obće: „da će nj. veličanstvo nastojati, da se napomenute (u predlogu) zapreke, koliko je moguće, uklone; a glede grada Senja da će nj. veličanstvo poslije sabora izaslati povjerenstvo, i tako gledati da se čl. 56: 1741 i čl. 60: 1790 izvede.“ Uslied toga obratili su se stališi novom predstavkom od 13. listopada 1802 moleć, da bi njeg. veličanstvo dopustilo, da se uzakoni utjelovljenje Rieke [2]). Ali ni ovoj predstavci nije zadovoljio previšnji kr. odpis od 24. listopada 1802 obećav samo, da će njeg. veličanstvo gledati ukloniti zapreke tomu zahtjevu na putu stojeće [3]). Jednakim obećanjem odgodjeno je odpisom od 20. listopada 1802 izpunjenje zahtjeva o Dalmaciji: „njegovo veličanstvo priznaje, da je ona spadala na prava sv. krune; ali budući da je predloženo pitanje o njezinu sdruženju s kraljevinom Ugarskom važnije, nego-li da bi se sbog sadanjih vanjskih okolnosti obzirom takodjer na obće dobro državno sada moglo svladati, njegovo će veličanstvo ovu stvar obširnije promisliti i u svoje vrieme svoje previšnje riešenje izdati.“

Tako dakle nije se ni u saboru god. 1802 pitanje o uzakonjenju grada Rieke i o zastupstvu Bakra i Rieke pomaklo napried ni za jedan pedalj. K ovomu pitanju prispjelo je na ovom saboru drugo o uzpostavi severinske županije, bez koje težko se je i prvo moglo riešiti povoljno za Hrvatsku. Ali sve to zapriečila je stara mudrost — odgadjanja.

[1]) Vidi prilog br. 40. A.
[2]) Prilog br. 40. B.
[3]) Prilog br. 40. C.

Digitized by Google

Poslje ovoga sabora ugarskoga sastali su se hrvatski stališi i redovi po navadi u Zagrebu dne 13. i sljedećih mjeseca prosinca 1802. Bivši poslanici na ugarskom saboru podnieli su izvješće ob uspjehu svoga nastojanja, da izvedu što j'm bje naputkom naloženo. Izmedju ostalih dakle navedoše predlog o promaknuću trgovine, s kojim bje skopčano pitanje o Rieci. Uspjeh toga nastojanja poznat nam je iz predidućega razlaganja; a hrvatski poslanici obaviestiše na kraju stališe i redove, da je sabor poslije kr. odpisa od 24. listopada 1802. odredio počekati izpunjenje previšnjega obećanja [1]).

Sliedeći sabor, koj se je dne 13. listopada 1805 sastao u Požunu, viećao je o vojenih poslovih, imenito o uredjenju obćega ustanka proti neprijatelju, koj se je približavao granicam Ugarske. Uza to on je kratko trajao, naime do 7. studenoga; pak se nisu ni mogli obaviti poslovi obična zakonodavstva; s toga o Rieci nije bilo na tom saboru spomena. Ali u saboru, koj je uređen na 9. travnja 1807 u Požun, potaklo se je opet, i konačno uredilo riečko pitanje. Ovo pitanje usvojili su si opet dalm. hrv. slav. stališi i redovi u saboru, koj se je prije ugarskoga sastao u Zagrebu dne 16. i sliedećih mjeseca ožujka 1807 pod predsjedničtvom bana Gjulaja. Ovdje bješe za poslanike u sabor ugarski od strane ovih kraljevina izabrani Jos. Petrović u gornju, Fr. Poneković i Vjek. Bužan u doljnu kuću. U naputku točka 32. glasi: de postulatis capitaneatus et urbis Buccaranae", u 33. točki naputka naloženo je poslanikom ovo: „gospoda poslanici predložit će, neka se nj. veličanstvo zamoli: da se uzakoni utjelovljenje kraljevini grada i luke Rieke" [2]). Ovaj zahtjev primili su ugarski stališi i redovi medju „tegobe i zahtjeve"; jer točka 13. istih, kako jih je posebni odbor uredio [3]), glasi ovako: „Prema predstavki podastrtoj iz sabora god. 1802. stališi i redovi opet mole: da se povelja prejasne njekada carice i kraljice Marije T., kojom je luku i grad Rieku kraljevini Ugarskoj pridielila i ukrasila svimi povlasticami slobodne luke, u članak uvrsti, ter njezinu gubernatoru kod velikaškoga stola mjesto dozna či, a zastupnici trgovačkih gradova Rieke i Bakra

[1]) Prilog br. 40. D.
[2]) Prilog br. 41. A.
[3]) Prilog br. 41. B.

Digitized by Google

neka se u sabor pozovu, da imadu ondje mjesto kod velikaškoga stola. Amo dodavaju i to, da se grad Bakar obdari ostalimi preimućtvi slobodne luke, i u tu svrhu neka se tridesetnica, namještena u gradu, prenese na krajnu tridesetničku crtu.“ Zahtjev hrvatskih poslanika glede Bakra uzet je medju zahtjeve i tegobe kraljevine i uvršćen u točku 47.

Kada je 13 točka u 61 saborskoj sjednici na dnevni red došla, „obznanio je predsjednik — kako nas dnevnik izvješćuje — da su Riečani dali na sabor posebnu molbenicu. Medju tim zaključeno je, da se opet njegovu veličanstvu podastrie, što se u tom članku (točki) predlaže“. Mi ćemo ovdje umah priobćiti riečku molbenicu [1]) u viernom prievodu; „Presjajni c. kr. nasljedni kraljeviću, nadvojvodo Austrije i palatine kraljevine Ugarske, uzvišeni velikaši, slavni stališi i redovi u saboru sakupljeni, gospodine, gospodo, dobrostivi, milostivi! Previerni ovaj primorski trgovački grad uzdiše i utapa se u neizrecivoj boli, kada se ustrašenim srdcem boji i već ćuti, da bi se lasno moglo dogoditi, da se ni za ovoga sabora neizvede tolikimi gorućimi željami očekivano uzakonenje milostive kr. terezijanske povelje, kojom mu u dio pade sreća, da je pridružen bio kraljevini Ugarskoj. Visost vaša, uzvišeni velikaši . . . već su god. 1802 milostivo položili temelje našoj sreći. Priedlog posebnoga odbora trgovačkoga za sabora one godine i na njem osnovani jednoglasni zaključak, opetovanimi najpokornijimi predstavkami kraljevskomu potvrdjenju podastrt (kojimi je obširno izcrpljeno sve, što se odnosi na uzakonenje slobodne luke i grada Rieke, na područje poslanika, koji bi se imali iz ovih trgovačkih gradova Rieke i Bakra izaslati na sabore kraljevine i na mjesto, koje ima im se doznačiti, *zatiem na uzpostavljenje severinske županije* za olahkoćenje nutrnje trgovine prama moru) dokazom je divne mudrosti, očinske brige i duboke razboritosti Vaše c. kr jasnosti, uzvišenih velikaša i slavnih stališa i redova; a stanovnikom ovih primorskih gradova, koji pod slavnom zaštitom tolike kraljevine i naroda javnu korist promaknuti žele i o njoj po mogućnosti nastoje ugarskim doisto ćuvstvom i duhom narodnim ulivenim si divno tim, *što od 30 već godina spadaju* na ovu slavnu kraljevinu, služi na viečnu zahvalnosti uspomenu. Neka dakle izvoli V. jasnost, neka izvole uz-

[1]) Diarium comit. a. 1807. II, 396. 7.

Digitized by Google

višeni velikaši i slavni st. i redovi savršiti ovo veliko dielo, o kojem su za posljednjega sabora na utvrdjenje i osiguranje narodnih zavedenja trgovačkih tako revno nastojali, ter o kojega spasonosnih plodovih već su priznali, da se razilaze ne samo na nas, koji prosimo, nego na cielu kraljevinu i njoj pridružene strane. Mi se čvrsto nadamo, da će njegovo posvećeno veličanstvo ponovljenu uzvišenih velikaša molbu, posredovanjem nj. c. kr. visosti gospodina palatina milostivo poduprtu, sada tim sigurnije saslušati, čim je za posljednjega sabora odpisom svojim danim za odgovor uzvišenim velikašem i sl. stališem i redovom jasnije blagoizvolilo očitovati očinsko svoga srdca nagnuće k ovomu predmetu. Moleć u pokornosti i nadalje zaštitu vaše c. kr. visosti, uzvišenih velikaša i slavnih stališa i redova, ostajemo . . prepokorni sluge: kapetan, sudci, ravnatelji i ostali članovi kapet. vieća riečkoga. Dano iz kapitaneata slob. primorskoga trgovačkoga grada Rieke dne 24. rujna 1807". U ovoj predstavci govori riečko vieće do duše samo o kraljevini Ugarskoj; ali u kojem znamenovanju i obsjegu je razumjevalo taj pojam možemo razabrati iz onoga mjesta predstavke, gdje govori o uzpostavljenju severinske županije, i gdje kaže, da Rieka već trideset godina (1807 — 30 = 1777) dakle od god. $177^{6}/_{7}$ spada na „kraljevinu". Nam je pako poznato, da je Rieka god. 1776 utjelovljena bila neposredno Hrvatskoj i kroz nju „kraljevini" t. j. nasljednim zemljam ugarskim, ter da je ona bila sastavni dio hrvatske županije severinske, dokle god je ova obstojala.

Što je sabor na točku 13, s kojom je u savezu stala riečka predstavka od 24. rujna 1807, odredio, to nam saborski dnevnik ovako u kratko pripovjeda: „u ostalom bilo je zaključeno, da se opet podastrie njegovu posvećenomu veličanstvu sadržaj ovoga članka". Predstavka o dignuću tegobâ, medju kojimi bje i navedena radi Rieke, podnešena je dne 30. listopada 1807. U 91 saborskoj mješovitoj sjednici dne 13. prosinca — kako nam dnevnik kaže — „predložila je nj. c. kr. visost palatin kraljevine, da je stiglo više milostivih kr. odpisa na različite predstavke saborske; a pokle bi jih bio predao svomu prabilježniku, ovaj je najprije čitao milostivo nj. posv. veličanstva riešenje, kojim se odredjuje, da se ima grad Rieka s primorjem tamo spadajućim utjeloviti kraljevini Ugarskoj, a tamošnjemu gubernatoru i poslanikom gradova Rieke i Bakra mjesto i glas podieliti u saboru kraljevine". [1])

[1]) Diar. I. 778.

Digitized by Google

Previšnji kr. odpis glasi [1]) doslovno ovako: „Franjo itd Na prepokornu ljubeznivosti i viernosti vaših netom podastrtu nam molbu, da bi dopustili povelju prejasne babe naše Marije T. izdanu glede slobodne luke i grada Rieke uvrstiti u zakone, da ove vruće želje vaše dalje nezavlačimo, pronašli smo milostivo odpisati: kako mi na ovu prepokornu prosbu i u tom takodjer dobrostivo pristajemo, da se gubernatoru riečkomu na saboru kod velikaškoga stola, poslanikom pako gradova Rieke i Bakra kod stališkoga stola shodno mjesto doznači. U ostalom itd. U Budimu 12. prosinca 1807. Franjo v. r.

Već u 93. sjednici dne 14. prosinca prijavio je tavernik gr. Brunsvik, da je odbor, komu bje on predsjednikom, sastavio njeke članke, medju kojimi bijaše takodjer: „circa urbem et portum Fluminensem“, zatiem „circa urbem Buccari“. U sljedećoj sjednici čitao je (15. prosinca), palat. prabilježnik dotične po odboru sastavljene članke, koji su istoga dana njegovu veličanstvu podastrti i po njem potvrdjeni. Članak o Rieci, po broju četvrti [2]) glasi ovako: „Grad i luka Rieka uzakonjuje se, a gubernatoru riečkomu kod velikaškoga stola, zastupnikom pako grada Rieke kod stola stališa i redova daje se sjedo i glas. Dozvolom njegova veličanstva, da se goruće želje stališa i redova kraljevine dalje nezavlače, očituje se ovim člankom: da grad Rieka i luka po prejasnoj carici i kraljici Mariji Tereziji posebnom poveljom jurve kraljevini utjelovljena na istu kraljevinu spada. Ujedno pako §. 1. gubernatoru riečkomu dat će se shodno sjedo i glas kod velikaškoga, a poslanikom grada Rieke kod stola stališa i redova.“ Članak o zastupanju Bakra u saboru, brojem 27. glasi: [3]) O sjedu u saboru doznačenom poslanikom grada Bakra. Pošto je grad Bakar već čl. 67. god. 1790/1. uzakonjen, daje se njegovim poslanikom, uz milostivu privolju nj. posvećenoga veličanstva, shodno mjesto u saboru kraljevine kod stališkoga stola“.

---

[1]) Prilog br. 41. C.

[2]) Prilog br 41. D.

[3]) Prilog br. 41. D.

Digitized by Google

Tako je zadovoljeno i ovomu zahtjevu, koj je bio podastrt već u saboru god. 1790/1. a ponovljen u saboru god. 1802. Pošto je zahtjev o uzakonjenju Rieke i podieljene joj povelje sveudilj bio podnešen od dalm. hrv. slav. stališa i redova, i od njihovih poslanika na ugarskom saboru sveudilj podupiran, prije nego-li učinimo njeke primjetbe na čl. 4. god. 1807., valja nam nastaviti pripovjedanje imenito o tom, kako je naš sabor taj članak shvaćao, kako-li se prama njemu vladao.

Polag običaja sastali su se poslije ugarskoga, 15. prosinca 1807. zaključenoga sabora, dalm. hr. slav. stališi dne 25. veljače 1808. u Zagrebu pod predsjedničtvom bana gr. Ig. Gyulaya. U toj obćenitoj skupštini kraljevinâ podnieli su bivši poslanici na saboru ugarskom obširno izvješće o svom djelovanju, ob uspjehu saborovanja, ob izpunjenih ili neizpunjenih željah ovih kraljevina itd. Spomenuvši najprije obćenite zaključke prešli su na pojedine točke podieljena si naputka. U točki 9 bilo jim je naloženo, neka nastoje, da se dokinu protuzakonite exkorporacije od strane vojničke oblasti; ali nj. veličanstvo odgovorilo je riešenjem od 6 prosinca 1807.: „da se u vojničkoj krajini, obzirom takodjer na vanjsku sigurnost, nemože ništa promieniti niti u pogledu na njezin obseg niti u pogledu na način nutarnje uprave.“ Točka 20. naputka glasila je o trgovačkih poslovih; toč. 32. „de postulatis capitaneatus et urbis Buccaranae“, Ovaj zahtjev, izvjestiše poslanici, bje uzet medju tegobe kraljevine br. 47., a u kr. riešenju od 6. prosinca rečeno, da će o tom sliediti odpis, koj da je sbilja dne 12. prosinca nadošô, i s njim riešena 32. i 33. točka naputka, od kojih posljednja, kako znamo, glasi: „de urbis et portus Fluminensis reincorporatione“. Riešenje obiju točaka napomenuli su poslanici skoro istimi riečmi odpisa ovako: „na drugu prepokornu predstavku glede grada i luke Rieke nadodje previsnje riešenje od 12. prosinca, kojim njegovo posvećeno veličanstvo na smiernu molbu stališa i redova novije previšnjemu mjestu podastrtu, da dopusti uzakoniti povelju prejasne babe svoje Marije T. izdanu glede slobodne luke i grada Rieke, dostojalo se je odpisati: da na ovu preponiznu molbu i u tom pristaje, neka se riečkomu gubernatoru u saboru kod velikaškoga, poslanikom pako grada Rieke i Bakra kod stališkoga stola doznači shodno mjesto“.

Digitized by Google

Sabor kraljevine Dalmacije Hrvatske i Slavonije izviešten o zaključku sabora ugarskoga u čl. 4 i 27: 1807 stvorio je sa svoje strane o istom predmetu ovaj članak: [1]) „Povodom što se čl. 4. najnovijega sabora očituje, da grad Rieka s lukom, po prejasnoj carici i kraljici Mariji T. posebnom poveljom jurve kraljevini utjelovljen, spada na istu kraljevinu: *pošto je rečeni grad po povelji i odpisu, na koje se čl. poziva*, priposlanih dne 5. rujna 1777. od iste neumrle carice i kraljice na ovih kraljevina stališe i redove, *neposredno kraljevini Hrvatskoj utjelovljen i severinskoj županiji pridružen: to smatraju slavni stališi i redovi grad i luku Rieku za cjeloviti dio ove kraljevive*, i ovim smatranjem vodjeni podieliše u skupštinah kraljevine mjesto i glas preuzvišenomu g. gubernatoru poslije velikih župana, a poslanikom istoga grada medju slobodnimi i kr. gradovi, pozvav preuzv. gosp. grofa bana, da izvoli za buduće skupštine kraljevine upraviti pozivnice toli na preuzv. gosp. gubernatora, koli na pomenuti grad; osim toga odlučili su stališi i redovi najpokornije *zahvalili njegovu posvećenu veličanstvu, što se uzakonjenjem grada i luke Rieke milostivo dostojalo savršiti blagodat ukazanu kraljevini* po svojoj babi neumrle uspomene. Jstom su prilikom stališi i redovi u izpunenju čl. 27. posljednjega sabora poslanikom grada Bakra podielili mjesto i glas medju slobodnimi i kr. gradovi. Molbu pako predloženu po gosp. poslanicih istoga grada, da se njim kano zastupnikom kapitaneata bakarskoga podieli mjesto pred slobodnimi i kr. gradovi, uputili su stališi i redovi na budući sabor.“

Ovaj članak podnieli su stališi i redovi na previšnje potvrdjenje; a ovo je sbilja stiglo u kr. odpisu od 19. kolovoza 1808. upravljenom na iste stališe putem kr. dvorske kancelarije pod br. 8751. Na taj odpis [2]) vratit ćemo se niže. On je u našoj zemlji bio povoljno primljen; pak kada je bio u dojdućem dalm hrv. slav. saboru sakupljenom u Zagrebu dne 12 i sljedećih mjeseca Siečnja i Veljače 1809. oglašen, zaključili su stališi i redovi, da

[1]) Prilog br. 41. E.
[2]) Prilog br. 41. E.

Digitized by Google

se njegovu veličanstvu zahvalnica podnese [1]), što je izvolilo saslušati njihovu želju i dozvoliti, da se riečkomu gubernatoru, ter poslanikom Rieke i Bakra dade mjesto i glas u naših saborih medju ostalimi zastupnici gradova naše domovine.

Izpripovjedavši ovako različite faze riečkoga pitanja od god. 1790/1. do 1807/8., smiemo sada nadodati svoje primjetbe na temelju navedenih učina.

Na saborih god. 1790/1., 1802., i 1807. radilo se je, da se utjelovjenje Rieke i Bakra s ostalim primorjem po propisih i običaju državnoga prava ugarsko-hrvatskoga uzakoni, ter da se i ovim gradom, kô što ostalim slobodnim kr. gradom kraljevina i zemalja krune ugarske podieli pravo zastupstva u saboru. U ovih se dakle saborih nije radilo o tom, da se Rieka i Bakar utjelove; jer su ovi gradovi s dotičnimi kotari po k. Mariji T. već utjelovljeni bili; s toga su se stališi i redovi sveudilj pozivali na povelju ove kraljice, koja je s jedne strane utjelovljenje utvrdila i zajamčila, a s druge potvrdila tim gradovom njeke povlasti i uredila njihovo nutrnje stanje.

Na dalje uzakonjenje izvedena jur utjelovljenja Rieke i Bakra tražili su jednakim načinom sabori hrvatski i ugarski, jer se je ovo pitanje ticalo i kraljevine Dal. Hrv. Slav. i Ugarske, a moglo se je izvesti samo na zajedničkom saboru. Obzirom na ovu tvrdnju upućujemo štioca na naputke hrvatskih poslanika u saboru ugarskom, na zahtjeve toli naših koli ugarskih stališa i redova, na predstavke naših i ugarskih sabora, na previšnje odpise upravljane jednim i drugim. Iz sadržaja tih izprava sliedi očevidno, da se je ovo pitanje smatralo i za posebno hrvatsko i za zajedničko ugarsko. Ni tomu se neće nitko čuditi, što je pitanje riečko kadšto uzeto medju zahtjeve i tegobe ugarskih stališa i redova; jer je to bivalo i s inimi posebnimi hrvatskimi pitanji, a bivalo je i s privoljom hrvatskih poslanika i radi veće važnosti, koja se tim davala takovu zahtjevu prisvojenu od cicle Ugarske. Ovo bi mogli potvrditi s mnogimi primjeri; tako su medju ostalimi ugarski stališi primili u saboru g. 1802 medju svoje zahtjeve pitanje o utjelovljenju Dalmacije, prem je ono pataknuto naputkom hrvatskih stališa podieljenim svojim poslanikom; a to je učinjeno — kako isti poslanici izviestiše naše stališe — „sbog važnosti“ samoga zahtjeva („pro gravitate sua“). Isto tako

[3]) Prilog br. 41. F.

Digitized by Google

primljeni su god. 1807. njeki zahtjevi hrvatski medju ugarske, a to — kô što izviestiše naši poslanici dalm. hrv. slav. stališe — iz onoga razloga, što ovi zahtjevi „tiču se ne samo naše domovine nego jednakim načinom i kraljevine Ugarske.“ [1]) Da kako naši su poslanici takovom prigodom dodali ogradu, da se iz takova prenašanja hrvatskih zahtjeva i tegoba medju ugraske neima izvoditi ništa pogubna proti pravu kraljevine i njezinu posebnu zastupanju u saboru ugarskom [2]); ali upravo to potvrdjuje, da su ovakova pitanja privoljenjem hrvatskih poslanika uvršćena medju ugarske, čim su postala zahtjevom svijuh kraljevina i zemalja krune ugarske.

Iz dotičnih izprava može se na dalje i to jasno razabrati, da su naši i ugarski stališi tražeć uzakonjenje Rieke i Bakra ipak razliku pravili medju jednim i drugim gradom ter hrvatskim primorjem, pak da je i kruna tu razliku priznavala. Jer, kao što smo vidili u prvom odsjeku [3]) ove razprave, zakoni hrvatsko-ugarski nisu nikada priznavali odciepljenja bakarskih ili njekadanjih zrinjsko-frankopanskih dobara t. j. hrvatskoga primorja, od oblasti kraljevine. S toga je već na saboru od godine 1790/1 sa svih strana priznano, da „strane primorske od njekada spadaju na kraljevinu Hrvatsku“, pak je njihovo utjelovljenje Hrvatskoj bez prigovora uzakonjeno čl. 61. Naprotiv, u vrieme istoga sabora popodigle su nasljedne pokrajine austrijske svoje tobožnje pravo na Rieku; a zajednički austrijsko-ugarski vladalac nehtjedè priesude izreći ni za jednu ni za drugu stranku, dok se zahtjevi jedne ili druge nedokažu. S toga je riečko pitanje odgodjeno bilo previšnjim riešenjem od 13. siečnja 1791., i sedamnaest godina ostalo neriešeno; ali ga nisu cielo ovo vrieme s uma pustili ni naši ni ugarski stališi.

[1]) Iz izvješća §. 22. u zem. arkivu.

[2]) Ibid: Isthaec objectorum nonnullorum translatio et coniunctio, nonnisi in materiae et meriti indole fundata, nullam involvit difficultatem, pro superabundanti tamen cautela illud in sessione tabulae statum declaravimus et diario quoque comitiali inseri fecimus, ne ex idmodi materiarum et gravaminum coniunctione in futurum dubium aliquod oriatur: ac si regnum Croatiae ab antiqua consvetudine postulata et gravamina sua in comitiis regni Hungariae per proprium suum protonotarium separatim a postulatis Hungariae proponendis recessisset.“

[3]) Sr. str. 14—15.

*

Digitized by Google

Ako se daklə u saborih ugarskih god. 179$^0/_1$, 1802 i 1807 radilo samo o tom, da se utjelovljenje Rieke uzakoni: to bi se ono bilo imalo uzakoniti upravo onako, kô što je po kr. Mariji T. učinjeno. Znamo pako iz mnogobrojnih izprava, da je Marija T. Rieku s kotarom utjelovila neposredno Hrvatskoj, a kroz nju kruni kraljevine ugarske, podvrgnuv taj grad neposredno hrvatskim oblastim, naime kr. vieću i banskomu stolu i učiniv ga sustavnim dielom severinske županije; ter da je Rieka ne samo po historičkom právu kano njekadanje vlastničtvo obitelji hrvatskih knezova, nego i faktično od god. 1776 pripadala Hrvatskoj. S toga je predlog hrvatskih poslanika na ugarskom saboru od god. 1790 jedino izpravno i točno izrazivao (vidi prilog br. 38. A) državopravni po Mariji T. ustanovljeni odnošaj Rieke naprama Hrvatskoj. Mi smo već razložili obširnije, da ni ugarski predlog (prilog br. 38. B.) neizključuje smisla, da Rieka prieko Hrvatske spada „sv. kruni kraljevine Ugarske“, pak da se ni taj predlog nemože proti nam navesti. Ali iz predloga ugarskoga, to rado priznajemo, dosta jasno proviruje misao, koja se ukazuje u svih činih toga sabora i koja je od tada postala osnovom magjarske politike, misao državnoga jedinstva zemalja krune Ugarske. Po toj misli pojedine česti podvrgavaju se državnoj cjelini. S toga je izostavljen pripomenak Hrvatske a ta izostava mogla se prividnim načinom opravdati riečmi povelje od 23. travnja 1779, razstavljenimi od pr. kr. odpisa istoga dana i tolikih inih prediducih naredaba.

Ova ista misao, koja se opazuje u predlozih saborskih god. 1790/1 i 1802, unišla je napokon u sab. čl. 4 god. 1807. U tom se članku izjavljuje: „civitas Fluminensis ad idem regnum pertinere“ t. j. da „grad Rieka spada na *istu* kraljevinu.“ Ali na koju? na onu, kojoj „ju utjelovi Marija T. posebnom poveljom:“ „per Mariam Th. peculiarî diplomate iam regno incorporata“. Mi ovdje opazujemo, a sam štioc već znade, da, ima-li se pod ovom poveljom razumievati povelja od 23. travnja 1779, sabor nije u članku točno izrazio smisla ove povelje; jer Rieka nije bila utjelovljena tek ovom poveljom. Grad, priedjel, zemlja neutjelovljuje se u obće poveljami, već državopravnimi ustanovami izmedju krune i naroda. Osim toga ni jednom se rieči nenapominje u povelji od 23. travnja 1779, da se Rieka tek ovom poveljom utjelovljuje. Pače ondje se izrikom navodi utjelovljenje kano čin gotov, izveden: „portubus maritimis, littoralique, quod modica temporis interca-

Digitized by Google

pedine austriaci nomine veniebat, vetusto nihilominus iure eo pertinebat, novissime reapplicitis, atque urbe quoque hac portuque Fluminensi eidem in singularem benevolentiae et clementiae Nostrae tesseram *incorporatis* . ." Ovo su dosta jasne rieči povelje,iz kojih se dvoje izvodi: prvo, da je Rieka već bila utjelovljena, kada joj je izdana povelja, od 23. travnja 1779; drugo, da je Rieka bila utjelovljena, kada i ostale „primorske luke, i primorje, koje je kratko vrieme dolazilo pod imenom austrijskoga". Ovo isto, glede vremena, jasno izrazuju predlozi i hrvatski i Ugarski na saboru ugarskom od god 1790, dočim kažu: „cum . . . . Maria Th. *eadem reincorporatarum partium maritimarum occasione* hanc quoque urbem (sc. Flumen) et portum (Croatiae et per eam) s. regni Hungariae coronae adiicere dignata est." S toga su hrvatski stališi u saboru god. 1808 pod poveljom, na koju se čl. 4. 1807 poziva, razumjevali kr. odpis od 5. rujna 1777 upravljen na iste stališe, kojim su ovi službeno obavieštени o utjelovljenju Rieke Hrvatskoj i pozvani na sudjelovanje. Ako su se dakle ugarski stališi već htjeli pozvati na diplomu, pak kada bi se pod diplomom u čl. 4 razumjevala diploma od 23. travnja 1779, to ovo pozivanje nebi moglo imati drugoga smisla, nego da se člankom zajamče Rieci one povlastice i ona nutrnja uredba, koje se utvrdjujuju tom poveljom.

Ali ova je stvar za nas samo podredjene vriednosti. Za nas je važnije znati: što se razumieva pod *„regnum"*, na koj da spada Rieka. Ovu rieč može nam tumačiti ili sama povelja ili članak. Nu mi smo već obširnije dokazali, da povelja nije tek utjelovila Rieke, niti promjenila njezina obstojaloga državopravnoga odnošaja, koj joj je ustanovljen starijimi odlukami god. 1776-78, a imenito kr. odpisom od 23. travnja 1779. S toga upućujemo štioca na dokaze jurve navedene. Ovdje se ograničujemo na jednu primjetbu crpljenu iz same povelje. U pripomenutih malo više riečih veli se da je Rieka s ostalimi lukami i primorjem utjelovljena *„eidem"* t. j. regno, koja se rieč za dva tri redka više čita. Ovo isto čita se u Bakarskoj povelji. Nu dočim nitko nedvoji o tom, što je i sabor ugarski čl. 61: 179% priznao izriekom, da je Bakar s ostalim primorjem spadao njekada i po Mariji T. utjelovljen bio Hrvatskoj, dočim indi u bakarskoj povelji „regnum" znači i kraljevinu Hrvatsku i državu ugarsku t. j. skûp zemalja krune ugarske, zar da na jedan put rieč „regnum" u riečkoj povelji u

Digitized by Google

istom savezu i u istoj svezi kano u bakarskoj znamenuje samo kraljevinu Ugarsku u smislu užjem? Ali podignimo oči još za nekoliko redaka u istoj povelji i riečkoj i bakarskoj. Ondje se rieč „regnum“ pobližje tumači i opisuje sa „regnum Hungariae regnaque et proviciae ad idem spectantes“ t. j. pod „kraljevinom“ u povelji razumievaju se „kraljevina Ugarska, i kraljevine i pokrajine na nju spadajuće,“ a med nje idu da kako i Dalmacija, Hrvatska i Slavonija. Ovaj isti smisao je rieči „regnum“ u čl. 4: 1807 i to ne samo za to, što se glede te rieči članak poziva na povelju Marije T. nego i obzirom na znamenovanje, koje se rieči „regnum“ daje u samom članku u prvom redku. Ovdje se najme veli: „vota statuum et ordinum *regni*“ t. j. stališa i redova kraljevine zastupane u istom saboru. Ali u tom saboru bijaše zastupana ne samo Ugarska nego i kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija; s toga se u rieči „regnum“ sadržavaju i ove kraljevine, pak ona znamenuje sve kraljevine i zemlje krune ugarske.

Odavle se opet vidi, da se čl. 4: 1807 neizjavljuje neposredno utjelovljenje kraljevini Ugarskoj u smislu užjem, izključenjem naime Hrvatske.

U tom nas tumačenju podkrepljuje previšnji k. odpis od 19 kolovoza 1808. Ovdje nam valja na um uzeti, da je čl. 8 hrv. sabora 1808 sastavljen i podastrt na potvrdjenje poslije čl. 4 ugarskoga sabora 1807; na dalje da se hrvatski članak poziva na članak ugarski; da se u hrvatskom članku Rieka izrikom pripominje kano „cjeloviti dio Hrvatske.“ Taj članak prije potvrde bio je sigurno pretresan u kr. dvorskoj kancelariji ugarskoj a ova nebi ga bila sigurno preporučila za potvrdjenje, da bi bio obarao smisao čl. 4 ugarskoga sabora 1807 ter u takovu slučaju težko bi bio i takav odpis iz nje izišao. Kada dakle Rieka nebi bila stojala ni po povelji kr. Marije Therezije, ni po čl. 4: 1807 u bud kakovoj državopravnoj svezi s Hrvatskom, bile bi doisto i kruna i ugarska dvorska oblast odbile stališe i redove hrvatske moleće da se u smislu čl. 8: 1808 riečkomu gubernatoru i riečkim zastupnikom dade mjesto i glas u dalm. hrv. slav. saboru. Mjesto toga kruna je potvrdila čl. 8: 1808; pak je zastupanje Rieke na hrvatskom saboru smatrala za posljedicu čl. 4: 1807, „glasom kojega je luka i grad Rieka pozivice na terezijansku povelju utjelovljen kraljevini Ugar-

Digitized by Google

skoj, ter podjedno pribrojen stališem iste kraljevine i pridruženih strana.“ Smisao ovih rieči nemože biti ini nego taj: da je Rieka cjeloviti dio i kraljevine Hrvatske i krune ugarske; pak da prema takovu položaju tako naprama Hrvatskoj kako naprama zemljam krune ugarske ima biti zastupana i na općem saboru „kraljevine ugarske i pridruženih joj strana,“ i na posebnom saboru kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Pravo zastupstva prvoga podielio je Rieci obči sabor ugarski čl. 4: 1807 pravo zastupstva drugoga podieli joj posebni sabor dalm. hrv. slav. čl. 8: 1808; a oba članka potvrdio je zajednički vladalac ugarsko-hrvatski.

Svako drugo tumačenje članka 4: 1807 donosi ga u protuslovje s čl. 8: 1808, a krunu dovodi u sukob bud s prvom, bud s drugom ustanovom. Osim toga nebismo si znali tumačiti, kako, kojim li povodom bili bi mogli hrvatski stališi god. 1808 zahvalnicu podastrieti kralju, što je on potvrdivši čl. 4: 1807 dopunio blagodat po Mariji Tereziji izkazanu kraljevini utjelovljenjem Rieke i to one Rieke, koju oni malo više smatraju za cjeloviti dio Hrvatske; — sve to nebismo si znali tumačiti: kada bi čl. 4: 1807 izjavio bio da je Rieka Ugarskoj neposredno utjelovljena bila, i da na nju izključivo spada.

Usljed ovih ustanova Rieka je doduše došla u njeki polutanski položaj naprama Hrvatskoj i Ugarskoj. Ali u taj položaj dodje i Hrvatska i njezini gradovi poslije god. 1779. faktično, a poslije god. 1790. pravno. Dok je za Hrvatsku i Slavoniju obstojalo posebno kr. vieće, dotle je i Rieka pod njega spadala u javno-političkih i ekonomičnih poslovih; dok je obstojala severinska županija, dotle je i Rieka bila njezin „sastavni dio.“ Kada bi naši otci god. 1790. zahtjevali bili, da se uzpostavi kr. dal. hrv. slav. vieće, bila bi jamačno i Rieka pod njega podpala. Ali pokle je čl. 58 179$^{0}/_{1}$ vlast ugarskoga nam. vieća na zahtjev hrvatskih stališa protegnuta i na Hrvatsku i Slavoniju; pokle je god. 1786. severinska županija faktički dokinuta a kašnje ne bje uzpostavljena ni na zahtjev sabora god. 1802., odpale su skoro sve karike u svezi, koja je Rieku spajala prije s Hrvatskom. Nu u tih takodjer okolnostih ostala je ipak izmedju Rieke i Hrvatske tolika zakonodavna i upravna sveza, kolika je dovoljna za dokaz: da je Rieka cjeloviti dio kraljevine Hrvatske. Rieka je naime u smislu čl. 8. 1808. učestovala kroz svoga gubernatora i gradske zastupnike u

Digitized by Google

občenitih dalm. hrv. slav. skupštinah, u sudbenih poslovih prizivala je na hrv. banski stol, u nastavi visila je o vrhovnom školskom ravnatelju okružja zagrebačkoga.

Osim toga poznato je, da po ugarsko-hrvatskih zakonih (1715. 28., 1729. 35.) plemići u županiji podpadaju pod sud županijskoga podžupana u osobnih i stvarnih razprah; i da taj sud sastoji se iz podžupana kano predsjednika, dotičnoga velikoga sudca i prisežnika. Dok je obstojala severinska županija, plemići stanujući u njoj, dakle i na Rieci i u primorju, podpadali su da kako pod sud podžupana severinskoga. Ali kako da se to sbude, pokle bje dokinuta severinska županija? Glasom odpisa [1]) kr. namjestničkoga vieća ugarskoga od 9. kolovoza 1808. bude previšnjim riešenjem odlučeno: „Pošto je već njekadanja županija severinska jurisdikciju u primorju izvršivala, glavnu skupštinu držeć ne samo u Bakru nego i na Rieci, kašnje pako zagrebačka županija god. 1805. popisivala ugarske plemiće u primorju ugarskom stanujuće u vojnički ustanak, pak u buduće imat će jednoga podžupana u gorskih i primorskih stranah; s toga je njegovo posvećeno veličanstvo milostivo odlučilo, da se i izvršivanje jurisdikcije na osobe ugarskih plemića stanujućih na Rieci i u primorju ugarskom povjeri ovoj županiji.“ . .

Kada bi Rieka bila posvema odcieplјena od Hrvatske, i kano „separatum corpus“ neposredno Ugarskoj pridružena, doisto nebi se bila povjerila županiji zagrebačkoj vlast sudbena na plemiće u njoj stanujuće; niti bi ova županija bila smjela držati svoga podžupana u „primorskih stranah.“ Pak sbilja nalazimo, da je županija zagrebačka kroz svoga severinskoga podžupana već iste godine izvršivala rečenu vlast na plemiće u primorju. Sabor naime ugarski od god. 1807. podielio je čl. 2 njegovu veličanstvu izvanrednu novčanu pomoć, „liberum oblatum“, u onih izvanrednih okolnostih, od koje nebje oprošten ni „plemić, ni gradjanin ili matko bud koga stališa ili imena.“ Kada je dakle podžupan zagrebački pismom od 27. studenoga 1808. obznanio riečkomu guberniju, da će doći u primorje za izvedenje dotičnoga u rečenu svrhu popisa, gubernij ga je odgovorom od 13. prosinca 1808. ravnanja radi iz-

[1]) Prilog br. 42. A.

Digitized by Google

viestio [1]) da je njegovo veličanstvo za taj put oprostilo od plaćanja: „slobodnoga danka svekolike bez iznimke stanovnike primorskih gradova Rieke i Bakra i njihovih kotara“; s toga da bi rečeni popis ovdje bio suvišan. „Ali što se medju tim tiče primorsko-komorskoga kotara, koj je kr. guberniju osebno pridružen i sačinjava pesebna ognjišta, ter imade posebno poglavarstvo, dosljedno je, da pohvaljena sl. županija Zagrebačka, pošto se previšnje oprostno riešenje neproteže na taj kotar, pak s toga plemići kraljevine istomu pridruženi dužni su saborski oblatum nositi, a sl. županija već je dobila pravo vlasti na njihove osobe, imade pravo odrediti popis, i očitovanja njihova ob onom imetku, koji neide u red civilnih ili urbarskih zemljišta, za se zahtievati u smislu čl. 2. 1807. U ostalom, pokle će glasom intimata vis. kr. ugarskoga vieća od 9. kolovoza 1808. br. 17474. u buduće mjesto privremeno odavle predloženoga posebnoga plemićkoga suda sl. županije zagrebačke sudac suditi parnice osobne plemićâ kraljevine stanujućih u ovom ugarskom primorju, razumievši ovamo i gradove primorske Rieku i Bakar; a za obavljanje ove vlasti potrebit je istoj slavnoj županiji katastar ovdiešnjih plemića kraljevine; to će od dalnje njezine odredbe zavisiti: hoće-li, da odmah ovom prigodom taj katastar sastave izaslani poslanici?“

Ovu svezu izmedju hrvatske županije zagrebačke i grada Rieke ter cieloga primorja glede plemića ondje stanujućih navedosmo ovdje u kratko za podkrepljenje našega tumačenja čl. 4. 1807. i čl. 8: 1808, kano takdjer prijašnjega kr. odpisa od 19 kolovoza 1808. Iz svih ovih podataka sljedi: da ni ostala municipija hrvatsko-slavonska nisu bila poslije god. 1790/1 u mnogo užjoj svezi zakonodavnoj i upravnoj s Hrvatskom, nego li bijaše Rieka i primorje; jer je Hrvatska i Slavonija, osim svojih obćenitih skupština, osim svojih municipija i banskoga stola, sve ostale, osobito višje državne institucije od onda zajednički dielila s Ugarskom.

[1]) Prilog br. 42. B.

Digitized by Google

IV.

Ustanovâ čl 3: 1807, 8: 1808 i 4: 1809 nije mogla Rieka odmah uživati. Jer je ona još iste godine 1809 ugovorom mira, uglavljenim izmedju Franje I. i Napoleona I. dne 14. listopada u Beču (Schönbrunnu), ustupljena Francezkoj s ostalim primorjem i Hrvatskom do Save, kano takodjer s Trstom, Istrom, Goricom, Kranjskom i bjelačkim kotarom koruškim, iz kojih je sastavljena francezka kraljevina Ilirska. Bečkim mirom izgubio je Franjo u obće 2060 □ milj. zemljišta i do 3.500,000 stanovnika; trojedna pako kraljevina svu Hrvatsku od mora do Save, primorje naime i prekosavski dio zagrebačke županije, zatiem gornju i bansku krajinu [1]).

Kako se je ovaj gubitak i onako razkomadane mu domovine kosnuo naroda hrvatskoga, svaki si može lasno pomisliti. Ugovor pako bečki bje u Hrvatskoj i Ugarskoj odsudjen tim više, što ga je kralj unatoč jasnim ustanovam čl. 4: 1546, čl. 41: 1715 ugarskoga, ter čl. 11: 1737 dalm. hrv. slav. sabora uglavio bez sudjelovanja hrvatskih i ugarski savjetnika, prem se je radilo o sud-

[1]) O tom gubitku bilježi Schwartnerova „Statistik des Königreichs Ungarn. Ofen 1811, Aufl. II., Th. II. III." sljedeće: „Was den Verlust des Agramer Comitates betrifft, wohin auch Fiume nach Erlöschung des Szeveriner Comitats gehörte, umständlicher ist folgendes: das Agramer Comitat hate vor dem genanten Friedenschlusse 203 Gerichtsspiele (Iudicatus) und verlor 128; dasselbe zählte vorher 18.185 Häuser und büsste davon ein 12769, die Zahl der nicht-adelichen Einwohner war 182.146, entzogen wurden 118.952; die Zahl der Porten war ehedem 66, von welchen jetzt nicht mehr als 27 übrig sind." Odavle se ujedno vidi, kako je taj statistik ugarski obsvjedočen bio o uzkoj svezi izmedju Rieke iHrvastke. Ovu svezu izrazuje on nješto više sljedećimi riečmi: „Den Verlust aber, den das Provincial-Kroatien durch die Abtrettung des Theiles vom Agramer Comitat jenzeits der Save *mit der Seeküste* erlitten hat, schätzte ein Ungenanter . . ."

Digitized by Google

bini velikoga diela kraljevine Hrvatske. S toga se je županije zagrebačke občinstvo njegovu veličanstvu posebnom predstavkom potužilo, ter ujedno zamolilo, da ove strane, kada jih jednom iznovice dobi, opet utjelovi kraljevini „sa svimi predjašnjimi pravi, sloboštinami, povlasticami toli javnim koli municipalnimi i posebnimi.“ Ali ovaj prigovor bje kralju tako malo po ćudi, da je on previšnjim kr. odpisom od 23. veljače 1860 br. 2168 občinstvu županije odgovorio: „kako je on na odstup stranâ svoje kraljevine Hrvatske prinukan bio samo iz velevažnih razloga, kojih razsudjenje ipak da spada samo na njegovo veličanstvo;“ t. j. drugimi riečmi, da nije bio dužan popitati savjeta ugarskih i hrvatskih državnika.

Tako je Rieka s prekosavskom Hrvatskom i poslije godine 1809 ostala u svezi; ali kano dio tudje kraljevine, odciepljena od domovine i krune ugarske. O tom gubitku povela se je rieč toli na dalm. hrv. slav. saboru, držanom 10. i slied. mjeseca kolovoza 1811, koli na občem ugarskom, urečenom na 28. istoga mjeseca u Požun. U naputku, podieljenom poslanikom, izaslanim na ugarski sabor (Andr. Marković, Vjek. Bužan i Ljud. Bedeković) veli se [1]) u glavi o tegobah i zahtjevih kraljevine medju ostalima ovo: „Glavna je tegoba ovih kraljevina, što je bečkim mirom od god. 1809, uglavljenim s carem Francezâ, ustanovljena rieka Sava za granicu, dieleću monarkiju austrijsku od francezke carevine, a tiem, jedini skoro izvor za trgovinu monarkije i za novčani promet s vanjskim svietom, ugarsko primorje, zatiem karlovačke četiri i dvie banske pukovnije, napokon sav provincijal na desnoj obali ove rieke, caru Francezâ ustupljen i odciepljen od krune kraljevine . . . . Gospoda poslanici uložit će tegobu toli proti istomu odstupu ovih česti spadajućih pod sv. krunu francezkoj carevini bez upliva naroda, koli proti onomu milostivomu očitovanju njegova veličanstva, da nanj samo spada priesuditi razloge; pak će ujedno nastojati, da se nj. veličanstvo zamoli: neka blagoizvoli podieliti milostivo osiguranje, da će stanovnike ilirskih strana, pošto su ove polag očitovanja nj. veličanstva ustupljene samo u svrhu da se sačuva monarkija i tim valja prekosavske strane smatrati za žrtvu doprinešenu za uzdržanje ciele monarkije, isto tako glede kraljevine Dalmacije, koja stečena

[1]) Iz izvješća poslanikâ. Rkpis u zem. arkivu.

Digitized by Google

opet je ustupljena bez upliva kraljevine, ako se s vremenom božjom pomoćju ma na koji način vrate pod otčinsko žezlo nj. veličanstva, uzdržati u predjašnjih pravih i povlasticah, i da će prepriečiti posljedice vriedjajuće kraljevinu i prava municipalna.“ Ovu tegobu hrvatskih stališa prisvojili su ugarski stališi i redovi i uvrstili ju medju svoje tegobe i zahtjeve [1]) na prvo mjesto. U ovoj točki, koja je bila razpravljana i riešena u 29. saborskoj sjednici dne 30. studenoga 1811, žalili su stališi nad gubitkom onoga diela Hrvatske, osobito jer je ustupljen bez njihove privolje, ter izrazili nadu, da će ga nj. veličanstvo u svoje vrieme opet utjeloviti kraljevini i uzdržati u predjašnjih pravih. Na predstavku od 23. prosinca 1811, kojom je ova uz ostalih 12 važnijih tegoba podastrta, odpisao je [2]) kralj Franjo I. previšnjim riešenjem od 24. travnja 1812 posvema u kratko i obćenito glede te točke ovako: „njegovo će veličanstvo svakom prigodom imati skrb za dobro svekolike kraljevine i svakoga viernoga i zaslužnoga podanika prema okolnostim stvarî i vremena.“

Ova briga hrvatskih stališa i poslanika za „ugarsko primorje“ i na domaćem i na ugarskom saboru od god. 1812 daje nam jasno svjedočanstvo, da su oni ovo primorje kano što prekosavski dio zagrebačke županije smatrali za svoje, ter već unapried tražili osiguranja, da će se ono, čim dodje pod žezlo ugarsko-hrvatskoga kralja, opet pridružiti kraljevini. I doisto nije jim trebalo čekati dugo na vrieme, kada bi se ustupljene bečkim mirom hrvatske strane bile mogle i morale pridružiti domovini. Ovaj naime dio naše otačbine t. j. s one strane Save do mora, bio je iznovice osvojen god. 1812, a žezlu kralja Franje I. i njegovih nasljednikâ osiguran bečkim ugovorom [3]) od god. 1815. U smislu dakle državnoga prava ugarsko-hrvatskoga, na koje su se pozivali naši i ugarski stališi god. 1811, bio bi se imao na novo stečeni dio Hrvatske t. j. s one strane Save, primorje i Rieka, odmah utjeloviti kraljevini i uzpostaviti u stanje prije 14. listopada 1809.

Ali tomu nije bilo tako. Bečki dvor posjednuv prekosavsku Hrvatsku s primorjem nije jih utjelovio Hrvatskoj i kruni ugar-

[1]) Diar. comit. a. 181½. III, 176.

[2]) Ibid. III, 467.

[3]) U §. 93. izrikom se navodi „la Croatie à la droite de la Save, Fiume e le litoral hongrois et le district de Castva.“

Digitized by Google

skoj, već smatrajuć jih za dio kraljevine ilirske, osnovane po Francezu, upravljao je njimi kano nasljednom austrijskom pokrajinom. Bečki državnici nisu bili poslije obće restauracije u Evropi (1815) osobito poslije sastanka u Karlovarih (1819) i udušena ustanka u Italiji (1820) prijatelji ugarsko-hrvatskoga ustava, koga bi bili rado, da je samo do njihove volje stalo, stegnuti i extensivno i intensivno. U našoj domovini i u Ugarskoj umuknuli bješe sabori, na kojih bi se jamačno bili podigli isti glasovi, koji su god. 1811 i 1812 borili se za cjelokupnost domovine. Rieka dakle i primorje ostadè pod austrijskom upravom u onom po prilici stanju, u kojem bijaše za kratke francezke vladavine. Za ove pako bilo je Rieci pošlo za rukom razmaknuti svoje gradske medje i preko Rječine, te pridružiti si od bakarskoga kotara mjesta Sušak, Trsat, Dragu i Podvežicu. Osim ovoga gubitka zemljištnoga izgubio je Bakar za francezke vladavine ured kapitanski i zdravstveno povjerenstvo, dočim je već Josip II. bio dokinuo tamošnji mjenbeno-trgovački sud prve molbe (1788). U cieloj pako prekosavskoj Hrvatskoj s primorjem pridržala je austrijska vlada porezni sustav francezki, neprimjeran doisto razvitku i silam ubogoga pučanstva; pak nije bilo ni čudo, što su god. 1822 ostatci neplaćenoga poreza iznosili do 400.000 for.

U vrieme, kada je u Ugarskoj i našoj domovini nezadovoljstvo raslo, što se sabori nesazivaju, što se bez sabora diže porez i vojska, kada se je proti opoziciji u županijah najstrožije postupalo, izidje previšnji kr. odpis od 5. srpnja 1822 br. 8674 putem kr dvorske kancelarije ugarske, kojim se utjelovljuju opet prekosavske strane s primorjem, a za izvedjenje toga imenuje se Josip Majlath kr. povjerenikom. Ove strane imale su se već 1. studenoga pridružiti. S toga je kr. povjerenik urekô skupštinu u Karlovcu na dan 30. listopada r. g. U skupštini pročitan je kr. odpis, kojim se utjelovljuju rečene strane, i kojim se Majlath imenuje kr. povjerenikom. U odpisu [1]) odredjuje se obzirom na utjelovljenje što sliedi: „Strane, koje se imadu kraljevini utjeloviti,

[1]) Iz zapisnika skupštine u Karlovcu. Rkpis u prepisu kod mene. Ovo su rieči: „Partes regno incorporandae complectentur: territorium partium trans-savanarum, quae ante a. 1809 ad comitatum zagrabiensem spectabant; territorium liberae regiaeque Carolostadensis ac commercialium civitatatum Fluminensis ac Buccaranae; gubernii

Digitized by Google

zemljište priekosavskih strana, koje su prije god. 1809. spadale na zagrebačku županiju; zemljište slobodnoga i kr. grada Karlovca i *trgovačkih gradova Rieke i Bakra, kotar riečke gubernije opisan onimi medjami, kejimi bje zaokružen god. 1809.*" Na dalje obzirom na uredjenje ovih strana odredjuje se: da se iz njih do daljne odluke sastavi okružje severinsko imajuće posebna ognjišta; dok se naime konačno uvidi i prema tomu odluči: ima-li se ovo okružje (districtus) obzirom na razloge političke i trgovačke ustrojiti, kô što bijaše prije, kano posebna županija. S toga se ovomu okružju nepredpostavlja veliki župan, nego upravitelj veležupanske časti u osobi istoga J. Majlatha. U ostalom to okružje stavlja se pod zaštitu ugarsko-hrvatskoga ustava, po kojem ima se upravljati kano svaka županija. Upravitelj imenovao mu je bivšega križevačkoga podžupana Franju Ožegovića za podžupana, Ivana Raiznera za bilježnika itd. Glede na sudstvo, priziv biva iz ovoga okružja na banski stol, koj je ovlašćen, da priesudjuje i one parnice, koje su pod prizivom, ali priesudjene od nižih sudova prvanje vladavine.

Pokle je dne 1. stud. 1822 okružje severinsko stupilo u život, bude 3. i sljed. istoga mjeseca držana u Karlovcu mala skupština pod predsjedničtvom podžupana. Ovdje bude pročitan dopis kr. povjerenika upravljen na podžupana, kojim se severinsko okružje razdieljuje u dva procesa: primorski i pokupski. Odredjen bude Žiga Fodroci, redoviti veliki sudac primorskoga procesa, da se uputi u Rieku i ondje od ureda kapetanskoga okružja riečkoga primi pisma odnoseća se na primorski proces: „Flumen, pro recipiendis ab officio capetaneatus circuli Fluminensis actis, procesum maritimum concernentibus, excurat." U istoj skupštini bude pročitano pismo Josipa Majlatha od 7. studenoga 1822, da isti Žiga Fodroci primi od povjerenika okružja riečkoga, baruna Fridrika Reichbacha one strane okružja riečkoga, koje će, usljed previšnjega kraljevsk. riešenja kraljevini Hrvatskoj opet pridieljene, od onoga vremena spadati na ponovljeno severinsko okružje, i koje, (izuzam slob. kr. gradove trgovačke Rieku i Bakar, s njihovimi kotari, zatiem kotarom vinodolskim, kano pod neposred-

---

item Fluminensis districtum illis limitibus, quibus ano 1809 cingebatur, circumscriptum."

Digitized by Google

nom upravom kr. riečkoga gubernija stojeće) sastoje se iz kotarâ čabarskoga, fužinskoga, ravnogorskoga i vrbovskoga“ [1]).

Tiem je dakle Franjo I. god. 1822 opet utjelovio, god 1809 bečkim mirom odciepljene, česti Hrvatske, priekosavski naime dio zagrebačke županije, zatiem primorje s Riekom i Bakrom. Iz ovih strana sastavilo se privremeno severinsko okružje, razdieljeno u dva procesa: primorski i pokupski. Obseg dakle severinskoga okružja bio je onaj isti koj njekada (1777) županije severinske, samo što je sada od neposredne uprave okružja oddieljen bio kotar Vinodolski i ostao (od vremena Josipa II.) pridružen guberniju riečkomu. Tu odredbu držalo je častničtvo severinskoga okružja za povredu njekadanje odluke kr. Marije Terezije; s toga se je iz pomenute skupštine obratilo na kr. povjerenika predstavljajuć: da pridieli „kotar vinodolski u smislu povelje izdane kr. Marijom T. njekada županiji severinskoj (10. travnja 1778) jurisdikciji ovoga okružja“. Ali ako i nije vinodolski kotar, kano prije, spadao neposredno pod upravu severinskoga okružja, to je on ipak kano i sav obseg riečkoga gubernija t. j. cielo primorje ugarsko s gradovi Riekom i Bakrom, bio sastavni dio kraljevine Hrvatske, a riečki gubernator ujedno upravljateljem severinskoga okružja; trgovački pako primorski gradovi Rieka i Bakar sa svojimi kotari, prem uzpostavljeni u prava i povlasti uživane do god. 1809 smatrali su se, da leže u obsjegu rečenoga okružja. Prem je Karlovac proglašen bio za središte okružja severinskoga, to su se ipak kano i prije skupštine dèržale i na Rieci. Kada je obćinstvo severinskoga okružja predstavilo, da se okružje pretvori u županiju a tiem izpune želje i hrvatskih i ugarskih stališa god. 1802 dosta jasno očitovane, Josip Majlath upravio pismo na malu skupštinu držanu u Karlovcu dne 12. prosinca 1822 i urekô glavnu skupštinu na Rieku, da se ondje vieća o tom predmetu.

---

[1]) Ibid art. 6: Recipiat „illas circuli fluminensis partes, quae in sequellam altissimae resolutionis regiae regno Croatiae reapplicitae dehinc ad instauratum districtum szeverinensem pertinenbunt, et quae (dempta libera regiaque urbe comerciali Fluminensi et Buccarana, harumque appertinentiis, item districtu Vinodolensi, velut sub immediata gubernii regii Fluminensis directione futuris) e districtibus Čubar, Fuccine, Ravnagora, Vrbovsko . . . consistent.

Digitized by Google

Utjelovljenje priekosavskih i primorskih strana bilo je u našoj domovini radostno primljeno. Ban Gjulaj odredio je, da se zato zahvalnost zemlje posebnim izaslanstvom kralju izrazi; u to je ime on pozvao dne 1. stud. 1822 i severinsko okružje i grad Rieku, da izaberu svoje poslanike, koji će se pridružiti poslanstvu kraljevine. Severinsko okružje izabralo je u skupštini od 3. stud. Josipa Majlatha, svoga poglavara, zatim prisjednike gr. Antuna Batthyana i gr. Nikolu Auersperga, koji će ga zastupati [1]). Grad Rieka odazvao se je takodjer banovu pozivu izabrav iz svoje sredine Adamića, Scarpu i Massarta. Poslanstvo hrvatsko bilo je od kralja Franje. I. primljeno u Veroni dne 18. studenoga. Ban se je kralju zahvalio u ime ciele kraljevine „pro clementer decreta et iam efectuata Trans-Savanarum et maritimarum partium sacrae regni Hungariae coronae reincorporatione". Zanimive su ove rieči iz govora njemačkoga, kojim je ban pozdravio caricu: „Ako se ime Ilirije i sjaje s jednako slavne uspomene u domaćoj povjesti, to je ipak Hrvatom vrhu svega milo prirodjeno jim ime kano što i zakonit jim kralj; pak je uprav milost predobroga kralja ovo ime sada povratila veledušno odlučiv, da se opet sjedine strane *Hrvatske*, bivše odtrgnute". ‚Ovo posljednje ime naveo je Gjulaj takodjer u svojem govoru na cara ruskoga [2]).

Iz navedenih učina lasno se dade razabrati, da su tako priekosavski priedjeli kako primorje s Riekom i Bakrom 1. stud. 1822 utjelovljeni bili kraljevini Hrvatskoj i kruni ugarskoj, od kojih bješe odcieplјeni punih 13 godinah. U kr. odpisu od 5. srpnja 1822 na bana, u drugom kr. odpisu od 25. rujna r. g. br. 11808 na Josipa Majlatha izrikom se navodi Rieka, njezin kotar i obseg gubernija, štono se imadu pridružiti Hrvatskoj i kruni ugarskoj. Od utjelovljenih strana, osim što se jedan dio povrati zagrebačkoj županiji, stvoreno je severinsko okružje u obsegu njekadanje županije istoga imena; uzpostavi se rieški gubernij razširen s vinodolskim

[1]) E protoc. part. congreg. ddto 3 et seq. Nov. 1822. Art. 2.

[2]) „Sire! Les royaumes des Croatie et d' Esclavonie ont envoyè a Verone une deputation solenelle pour porter au pied du trohe de leur roi l' hommage de leur amour et le tribut de leur d reconnoissance pour lereunion des territoires que de grands malheurs avaint detachés de ces royaumes".

Digitized by Google

kotarom, pače i njekadanja granica medju gradom Riekom i Bakrom t. j. potok Rječina bi se bila morala vratiti. Na Rieci držala se skupština severinskoga okružja,gubernator i kapetan riečki bje ujedno upravljatelj toga novoga hrvatskoga municipija. Ova uzpostava god. 1822 sieća nas na slične odluke kr. Marije T. od god. $177^{6}/_{7}$. Napokon uzpostavljeno je i područje banskoga stola, dočim je naznačen za prizivno sudište u parnicah riečkih i ugarskoga primorja. A navedeni čin potvrdjuje, da je Rieka priznala čast bana dalm. hrv. slavonskoga.

Hrvatski municipij, kakovim bez sumnje bijaše severinska županija i okružje, vazda je bio podoban užje k Hrvatskoj privezati primorje i Rieku, kojoj je i gubernij i gradska samouprava podielila njeki poseban i vlastiti položaj. Za to je obstanak i učvršćenje severinskoga municipija i prije i sada bilo u interesu one sveze izmedju Rieke i Hrvatske, kraljevine naime uz onako poslije $179^{0}/_{1}$ stegnutu upravnu samostalnost. Ali i taj put bje severinskomu okružju kratak život. Već poslje godine dana u maloj skupštini držanoj u Karlovcu dne 9. rujna 1823 oglašen bje odpis kr. ugarske kancelarije od 8. kolovoza r. g. br. 10,747, da je njegovo veličanstvo odlučilo: „neka se odustane od utemeljenja posebne županije severinske; pak da se okružje ovoga imena imade tako kano prije god. 1809 glede svoje uprave utjeloviti slavnoj županiji zagrebačkoj". U to ime bje imenovan za kr. povjerenika biskup Max. Vrhovac; a u velikoj skupštini zagrebačkoj dne 15. rujna bje ovoj predan pečat severinski.

Tako je severinski municipij po drugi put prestao. Riečki gubernij ostao onako, kao što bijaše poslije uredjenja Josipova do god. 1809. Glede Bakra i ostaloga hrvatskoga primorja ne samo nije izveden čl. 61: $179^{0}/_{1}$ nego taj grad nije mogao doći ni do svoga posjeda s ove strane Rječine prem je kralj riešio, da mu se Sušak itd. vrati; ali se Riečani opirahu. Ali je Rieka ipak uzpostavljena u odnošaj naprama Hrvatskoj, u kojem bijaše prije god. 1809 za dokinute jurve severinske županije. Plemići stanujući na Rieci i u primorju spadali su pod jurisdikciju zagrebačke županije. Priziv na banski stol bivao je odanle sveudilj u smislu previšnje kr. naredbe od 29 kolovoza 1777. Riečke učione spadale su pod upravu vrhovnoga ravnateljstva u Zagrebu. Riečki gubernator i gradski zastupnici imali su u smislu čl. 8: 1808 mjesto i glas u občenitih dalm. hrv. slav. skupštinah. Glede sudbenosti ovdje nam

Digitized by Google

je primjetiti: da su poslije utjelovljenja priekosavskih i primorskih strana po previšnjem riešenju podpale pod banski stol kano sud druge i pod sudbeni stol dalm. hrv. slav. kano sud prve molbe one takodjer parnice, koje su u postojalih ilirskih sudovih razpravljane ali ne dovršene bile; nù kod priesude ovih parnica dužna bijahu oba hrvatska sudišta držati se „zakonika zapadne Galicije“. Ali pokle su dalm. hrv. slav. sudben i banski stol predstavili, da se priesuda po postupovniku ovoga zakonika odviše zavlači kod sudova, koji nesude tečajem ciele godine nego u stanovitih rokovih, bješe previšnjim riešenjem za ove parnice delegirani gradski sud riečki sdružen s mjenbenim sudom kano sud prve, a riečki gubernij kano sud druge molbe. Već iz ove delegacije za parnice pod prvašnjom vladavinom započete ali ne dovršene, prenešene na riečki gradski sud i gubernij, jasno se vidi odvislost Rieke u sudstvu od dalm. hrv. slav. sudištâ.

Kr. dekretom od 3. srpnja 1825 bio je napokon urečen u Požun sabor ugarski na 11. rujna. Naš pako sabor držao se je pod priedsjedničtvom bana Gjulaja dne 22. sljed. mjeseca Kolovoza. U jednom i drugom saboru povedè se rieč o utjelovljenih priekosavskih i primorskih stranah. U našem je saboru ban (čl. 2) priobčio stališem i redom napomenuti kr. odpis od 5. srpnja 1822, kojim je nj. veličanstvo prijavilo mu, da je učinilo shodne naredbe: „ut partes trans-savanae et littoralis hungarici, ante Gallorum invasionem ad percarum suum *Hungariae regnum spectantes*, restituantur eidemque reincorporentur“. Ovdje „Hungariae regnum“ opet se istovjetuje s ugarskom krunom, jer valjda neće nitko Priekosavje smatrati za neposredni dio kraljevine Ugarske u smislu užjem. Banovu prijavu i kr. odpis primili su hrvatski stališi i redovi „opetovanim očitovanjem jednoglasnim obćega veselja i poklonstvene naprama kralju i mitostivomu gospodaru odanosti i zahvalnosti“. Ali podjedno su se stališi i redovi hrvatski pobrinuli, da se koje u domaćem koje u saboru ugarskom uklone neurednosti, zavladavše u onih stranah za tudje vladavine, pak da se pomogne stanovnikom našega primorja. Naši stališi niesu smatrali Rieke za grad sebi inostran, o kom netreba jim se brinuti. Oni su pače svojim poslanikom izabranim za ugarski sabor izriekom naložili, neka kod nj. veličanstva kralja Franje izposluju, da se područje riečkoga gubernatora uzpostavi u smislu previšnje-

Digitized by Google

ga kr. odpisa [1]) od 5. rujna 1777. A poznato je našim štiocem, da se u svom odpisu pripominje utjelovljenje Rieke neposredno Hrvatskoj. Nadalje su hrvatski stališi istim poslanikom naložili, neka izposluju: da se ribe uhvaćene u lukah kraljevine (in regni portubus)" smiju izvažati bez svake daće (ab omni portorii solutione), a taj oprost da se protegne „na sve primorskih strana vlastite proizvode". Isto tako, da se „u primorskih stranah" podigne pomorsko-brodarska učiona; da stanovnici „primorskih strana" mogu slobodno tržiti solju doveženom iz vana u primorske luke; pošto je i onako čl. 122: 1715 poraba morske soli bez svake daće dozvoljena kraljevinam Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji — da se gradu Bakru povrati kapet. ured u smislu povelje od 23. travnja 1779, isto tako mjenbeno-trgovački sud itd. Svi su ovi predlozi i naputci bez svakoga smisla, ako se uztvrdi, da Rieka, Bakar i „ugarsko primorje" niesu bili god. 1822 utjelovljeni Hrvatskoj, već neposredno Ugarskoj; jer bi hrvatski stališi u takovu slučaju bili imali povoda brinuti se za Rieku i primorje, koliko n. p. za bližnju zaladsku županiju. O tom je bio uvjeren i grad Rieka; pak je zato i poslao na naš sabor zastupnika, koj je nastojao hrvatske stališe u razmiriči s gradom Bakrom uputiti: kako interes Rieke zahtieva, da Sušak, Trsat, Podvežica i Draga ostanu s njom upravno skopčane. Da je Bakar neposredno Hrvatskoj utjelovljen, o tom nije se moglo sumnjati ni poslije čl. 61: 1791. Kada bi dakle Rieka bila neposredno utjelovljena Ugarskoj, Bakar pako Hrvatskoj, oba indi grada i kotara, koje je dielila Rječina, pripadala dviema različitima kraljevinama prem jedne ter iste krune: dovoljno bi bilo gradu Bakru tu okolnost navesti proti Rieci za obranu svoga posjeda. Ali jedan i drugi grad naveli su takove razloge, koji se mogu navesti samo onda, kada se dva municipija iste zemlje prepiru za svoje medje. Poslanik riečki na našem saboru podupirao je zahtjev svoga grada tiem, što

[1]) Puncta instructionis: Relate ad comerccalia. 28vo: „Cum vigore benigni rescripti a. 1777 Vienna die 5 mensis septembris nro4527 dimissi augustissima olim imperatix regina Maria Th. Josephum Mayláth in gubernatorem Fluminensem cum pari, ac gubernator Tergestanus habet, activitate benigne denominare dignata fuisset, conservationem autem activitatis eiusdem non modo commercii ratio exposceret, sed et iustitia exigeret: domini regni ablegati eatenus apud suam Majestatem smam humillimas preces interponendas exoperabuntur.

*

Digitized by Google

je naveo: da isti Sušak, ležeći na razkršću dvajuh cesta i na podnožju Trsata, dieli se od grada Rieke samo potokom Rječinom, s toga da se u takovu položaju može red, toli nuždan u primorskom trgovačkom mjestu, mnogo bolje držati po bližnjem poglavarstvu riečkom nego-li po bakarskom, odaljenom skoro dvie ure; na dalje, da je trgovačkim svrham protivno, da riečka luka ležeća na ušću Rječine i riečki lazaret, koj se imade podići u Martinšćici, bude u dvih jurisdikcijah (riečkoj i bakarskoj); napokon da grad Rieka, imajuća tiesne zemljište, trieba pomenuta četiri mjesta za osiguranje svojih dohodaka iz vinotočja". Svi ovi razlozi crpljeni su iz položaja Rieke i njezina interesa; ter iz njih dosta jasno proviruje priznana suvislost riečkoga s hrvatskim kotarom bakarskim.

Ali moglo bi se primjetiti: da je i Bakar s kotarom god 1822 pridružen bio neposredno Ugarskoj. Nu tomu se opire ne samo ono, što navedosmo do sada, nego i jedan čin, koga nam je u kratko navesti. Poznato je da je trojedna kraljevina na temelju Leopoldove povelje čl. 48: 1791 oproštena bila od tereta ukonačivanja prolazeće vojske. Nù c. vojno vieće u Beču htjede gradu Karlovcu, isto takodjer Bakru i njegovu kotaru nametnuti taj teret navodeć za razlog: „da rečeni grad nije bio ntjelovljen kraljevini Hrvatskoj nego kraljevini Ugarskoj", u kojem slučaju nebi dà kako oprošteni bili od te dužnosti. Možebit će se tko začuditi, odkle je vojno vieće izvodilo, da je Karlovac utjelovljen bio Ugarskoj? Ali, ako se „regnum" u čl. 30: 179^{1} imade onako tumačiti, kako ga je vieće tumačilo i kako Magjari tumače istu rieč u čl. 4: 1807, onda je imalo vieće pravo, a Karlovac nebje utjelovljen Hrvatskoj nego Ugarskoj; pak ugarski sabor imade pravo ne samo na Rieku nego i na Karlovac i Požegu. Nu ovakovu tumačenju protivili su se god. 1825 oba hrvatska grada Karlovac i Bakar; pak su zahtievali, a hrvatski jih sabor u tom podupirao, da se i na nje, kano gradove kraljevine Hrvatske, protegne blagodat čl. 48: 1791.

Svi ovi i drugi predmeti tičući se primorja došli su u pretres u dalm. hrv. slav. saboru god. 1825; ter su unišli u naputak podieljen poslanikom kraljevine za sabor Ugarski: Vjekoslavu Bužanu, Stjepanu Ožegoviću i Antunu Kukuljeviću. U saboru ugarskom podnieli su naši poslanici u ime dalm. hrv. slav. stališa 49 općenitih tegoba i zahtieva. [1]) Medj njimi bje na 7 mjestu: „de guberna-

[1]) Acta comit. a. 1825, I. 558-565.

Digitized by Google

tore Fluminensi ad parem cum Tergestino gubernatore activitatem ponendo". [1]) Ovu točku primila je saborska deputacija ovom preporukom: „Budući da je taj zahtjev prema sadržaju milostivoga odpisa, na koga se poziva, s toga scieni odbor: da se nj. veličanstvu predloži". Odbor dakle ugarskoga sabora ne samo nije odbio zahtjeva hrvatskoga tičućega se Rieke, što bi doisto bio učinio, da je Hrvatskoj poricao svako pravo na Rieku, nega je on k tomu priznao, da je taj zahtjev sbilja osnovan na kr. odpisu od 5. rujna 1777, upravljenû ne na ugarske nego dalm. hrv. slav. stališe, na odpisu, kojim se tim stališem prijavi utjelovljenje Rieke neposredno Hrvatskoj i kojim se zahtievalo njihovo sudjelovanje kod izvedenja toga čina. — U istom saborskom odboru bili su razpravljani i ostali navedeni zahtjevi tičući se Rieke i primorja; pak su po predlogu prihvaćeni. Na Samu Rieku proteže se i zahtjev 11: „de bene merito negotiatore flumensi Ludovico Andrea Adamich suae Majestati smmae pro obtinendis benigne armalibus commendando". Naši stališi govoreć o načinu, kako da se razprave parnice zapo-

[1]) Glasi ovako: „Augustissima imperatrix et regina Maria Th. commodis regni Hungariae et partium adnexarum benigna commercii protectione promovendis materne intenta, fine eo, ut res commercii in litorali Hungarico ex ipsa magis ordinata atque systematica manipulatione ad florentiorem statum evehatur, mediante benigno ad SS. et OO. regnorum Dalmatiae Croatiae et Slavoniae Vienna Austriae sub 5. sept. 1776 nro 4527 dimisso rescripto urbi et portui fluminensi Josephum Majlath, cameralem antea consiliarium aulicum et referendarium, in qualitate gubernatoris, attributa eidem actualis intimi status consiliarii dignitate, et cum pari, ac littoralis austriaci gubernator Tergesti obtinebat, activitate benigne praeficere dignata est; ratione et motivo benignae provisionis huius etiam nunc subsistente, regno Hungariae sublatis impedimentis maiori rationalis industriae evolutioni obstantibus, ad inclinandam in favorem monarchiae externi commercii bilancem territorialium productorum suorum ubertate et praecellentia plurimum conferre queunte: Sua Majestas ssma actione attribuendae gubernatori fluminensi eiusdem activitatis, qua gubernator tergestanus praeditus est, demisse exoretur. — Postulato hocce tenoribus provocati b. rescripti conformi, illud suae Majestatissmae proponendum opinatur deputatio".

Digitized by Google

čete pod ilirskimi sudovi a ne dovršene, potužili su se takoljer, što riečki sud šalje pisma u talijanskom jeziku „na stranke u obsegu županije stanujuće i nepoznavajuće tal. jezika.“ Način, kojim se imade konačno riešiti ove parnice ustanovljen je čl. 14 toga sabora. Osim toga bje stvoren čl. 13 „o iznovičnom utjelovljenju prieko savskih strana i ugarskoga primorja [1]), kojim nije ništa promienjeno u državopravnom odnošaju njihovu naprama kruni ugarskoj, kako bijaše on god. 1822 uzpostavljen; već je samo uspomena na taj čin ovim člankom ovjekovječena. Dvoje je u tom članku pozornosti dostojno: prvo, što se veli, da su „strane *kraljevine* priekosavske, zatiem primorske“ iz nova pridružene sv. kruni kraljevine, ter se nečini u tom obziru nikakova razlika izmedju priekosavskih i izmedju primorskih strana; drugo što je ovdje „regnum“, na koj odciepljene strane spadaju, istovjetno sa „sacra regni corona“, kojoj su te strane opet pridružene; pak znamenuje na jednom i drugom mjestu „ugarsku državu t. j. skup kraljevina i zemalja sdruženih pod simbolom jedne krune. Tko bi „regnum“ ovdje, kano i u čl. 4: 1807 uzeo u znamenovanju užjem morao bi uztvrditi, da su i priekosavske strane Hrvatske utjelovljene bile kraljevini Ugarskoj.

Iz predstavke grada Rieke na ovaj sabor [2]) izvadit ćemo još dvie točke, koje utvrdjuju naše nazore. God 1818 bilo je naime za austrijske vlade odlučeno, da se stolica modruške biskupije prenese na Rieku. Ovo je sada grad ponovio s dodatkom, da se u takovu slučaju sborni kaptol riečki uzvisi na stolni. Scienim, da bi ova molba bez temelja bila, kada bi Rieka smatrana bila za sustavni dio Ugarske, dočim je obseg modruške biskupije ležao u Hrvatskoj. Drugu nam je točku dovoljno pripomenuti, pošto smo o njoj govorili: Rieka je naime dokazivala, da je ona „separatum corpus quasi ad systema regni comitatuum accedens“, a ne slob.

---

[1]) Art. 13: Posteaquam sua Majestas sua *partes regni transsavanas*, *maritimas item*, quae alias nomine littoralis Hungarici veniunt, bello 1809 terminato avulsas, subinde vero post felicem earundem revindicationem sacrae regni coronae reapplicuisset, et ad eum statum, in quo ante amissionem a. 1809 fuerant, reposuisset: Status et Ordines hanc reapplicationem pro sera posterorum memoria legi inferendam decreverunt“.

[2]) Acta comit. I. 109—11.

Digitized by Google

kr. grad s toga da mu se imade u saboru dati „competens sessio“, a ne medju slob kr. gradovi.

Toliko o riečkom pitanju, pokle je taj grad s ostalim primorjem i s priekosavskom Hrvatskom god. 1822 opet utjelovljen kruni Ugarskoj.

Ugarski sabor od god. $182^{5}/_{7}$ imao je glavnu zadaću, da izcieli rane minulih godina ustavu zadane, i da mu steče nova jamstva. Viećanje o preustrojstvu kraljevine prema potrebam novijega vremena na temelju odborskih izradaka, odredjenih jur čl. 67: 1791 odgodjeno je na dojdući sabor; ali podjedno izabran velik odbor, „da ove izradke izpita i svoje mnienje toli o njih koli u pogledu na zakonske članke, koji se imadu stvoriti, budućemu saboru podastrie.“ U tom odboru bila su i dva hrvatska poslanika. Medjutim nisu došli ovi izradci u viećanje u saboru, koj je glavno radi krunitbe kraljevića Ferdinanda urečen bio u Požuu na 8. rujna 1830; a kralj Franjo I. obećao je, da će sabor na 2. listopada 1831 baš u to ime sazvati t. j. da vieća i predloge čini o vremenu shodnih reformah. Prema tomu imenovan je u hrvatskom saboru držanom u Zagrebu 26 i sljed. mjeseca siečnja 1831 kraljevinski odbor [1]), da se o rečenih izradcih očituje osobito obzirom na „iura municipalia“ ovih kraljevina. Odbor je tomu nalogu stališâ brzo zadovoljio, ter je već u sljedećem saboru držanom 11. i sljed. studennga 1832 sakupljenim stališem predložio: „acta deputationis regnicolaris croatico-slavonicae operatorum systematicorum revisoriae“ [2]). U ovih aktih dolazi točka (8): „de comitatu Szeverinensi, ac in eius nexu de libero portu ac urbe Fluminensi.“ U toj točki odbor razlaže obširno „totam praeexistentis comitatus Szeverinensis partiumque maritimarum, inclusive urbe et portu Fluminensi consistentiam, regnorumque horum in iisdem subversans ius et possessorium.“ Najprije navodi „speciem facti“ pozivajuć se na previšnje kr. naredbe i odpise kr. Marije Terezije od 2. listopada 1776, od 29. kolovoza 1777, od 5 rujna 1777 i od 10. travnja 1778, iz

[1]) Odbora predsjednik: Vjek. Bužan, članovi: Josip gr. Sermage, Franjo gr. Vojkfi, Juraj gr. Oršić, Drag. gr. Sermage, Josip Kuković, M. Delivuk, Ant. Kukuljević, L. Ljubić, Nik. Mikšić, Nik. Zdenčaj, Fr. Zengeval, V. Kirinić, Jozipović, Aleksa Dominić.

[2]) Ovaj obširan elaborat je u zem. arkivu.

Digitized by Google

njih izvodeć, da je Rieka utjelovljena neposredno Hrvatskoj i kroz nju kruni ugarskoj. O povelji od 23 travnja 1779 očituje se odbor: „da je samo tumačenju neosnovanu i škodljivu ovoj kraljevini moguće bilo iz njezina sadržaja izvoditi onu nakanu rečene kraljice, da se grad Rieka odciepi od kraljevine Hrvatske. Jer onom poveljom podjeljuje se do duše gradu Rieki, da isti grad Rieka sa svojim kotarom i na dalje smatra se i tako se u svem upravlja kano odieljeno sv. kruni kraljevine Ugarske pridruženo tielo, niti da se s drugim bakarskim kotarom, kano od prvoga početka na kraljevinu Hrvatsku spadajućim, bud na koj način pomieša. Ali da se ovimi riečmi milostive povelje ništa nenakanjuje manje nego-li odciepljenje od Hrvatske, već iste rieči *na dalje* bjelodano dokazuju. Jer pošto kotar bakarski od prva početka spadaše na kraljevinu Hrvatsku, zabrinula se je Rieka, da nebi svojim iznovičnim utjelovljenjem Hrvatskoj prvobitnoga svoga, od bakarskoga kotara neodvisnoga bića lišena bila bud na koji način. I za to se je prejasna gospodarica udostojala rečenomu gradu i luci Rieki osigurati ovo njezino od kotara bakarskoga odieljenje i razlučenje granicâ. Nu za to, što različitu od kotara bakarskoga sačinjavao portu, i različito od njega odieljeno tielo, nije odciepljena od kraljevine Hrvatske niti oteta banskoj vlasti; kô što i ostali slobodni kr. gradovi podčinjeni su banskoj vlasti, prem imadu odieljene porte. Inače bo nebi se moglo reći: da se *i na dalje* za odieljeno tielo izjavljuje; jer donle nije bila Rieka od Hrvatske nego od kotara bakarskoga odieljeno tielo. U ostalom ako bi se iz ovih takodjer rieči, tumačeć jih krivo, kakova sumnja poroditi mogla, ona se dovoljno uklanja drugimi riečmi iste milostive povelje, koje ovako glase: budući da mnoga od njih manje odgovaraju sustavu kraljevine Ugarske, i *na nju spadajućih kraljevina i pokrajina* s toga hoćemo, da se pomenuta statuta (Rieke) po posebnom odboru potanko pretresu, prilagode okolnostim sadanjega vremena, pak tako na novo preradjena i uredjena našemu previšnjemu odobrenju podastru. Zatiem: uredjeni ipak računi o prihodu i razhodu . . . Jer rad šta bilo bi uredjeno izpitanje statutâ grada Rieke po odboru posebnom, i prilagodjenje njihovo sustavu kraljevine Ugarske i *kraljevinâ tamo spadajućih*, da je isti grad bio posvema odieljen od tiela *pridružene kraljevine?* kako da se u buduće previšnjemu mjestu podastiru gradski računi putem kr. namj. vieća ugarskoga, iz onoga jedino

Digitized by Google

razloga, što je hrvatsko vieće one godine dokinuto bilo, kada bi isti grad riešen bio svake odvislosti od Hrvatske? Kano što dakle ostale oblasti kraljevine Hrvatske, koje su dobile istu naredbu, tiem nisu izgubile svoj prijašnji položaj, i nisu bile odcieplјene od kraljevine Hrvatske: tako upravo, kada je i grad Rieka upućen bio, da svoje račune previšnjemu mjestu ravno podastira putem kr. namj. vieća ugarskoga, jer je hrvatsko bilo dokinuto, ništa se manje tom poveljom izriče, nego-li odcieplјenje od kraljevine Hrvatske . . . Tom se je poveljom glavno htjelo, da taj grad, koj se je prije god. 1777 upravljao od ugarskoga ustava posvema različitimi zakonî, imade u svojem arkivu diplomatički spomenik, da je primljen u uživanje ustava Ugarske i pridruženih strana, i svoje prvobitne ugarske institucije (pokle mu je odieljenje od bakarskoga kotara osigurano) upravo tim, što je Hrvatskoj utjelovljen."

Mi smo ovo tumačenje hrv. kraljevinskoga odbora od god. 1832 naveli s toga, što se ono s našim podpuno slaže; pak neka se vidi, s koga su gledišta naši predji prije 35 godina shvaćali povelju od 23. travnja 1779.

Izza toga odbor razlaže pitanje ričko za vladavine Josipa II., tè u saborih god. 1790/1 i 1807. Veli, kako je priedlog hrvatskih stališa god. 1790. glede utjelovljenja Rieke posvema jasan; dočim čl. 4. 1807. „utjelovljenje grada Rieke izjavljuje samo u obće pozivajuć se na povelju Marije T. nenavedši joj na poseb podatka." S toga predlaže odbor hrvatskim stališem, da se tiem nezadovolje u vrieme, „kada se sustavni izradak kraljevinskoga odbora u javno-političkih razpravlja, ter se u njem radi o uzkrisenju sevezinske županije." U tu svrhu imala bi se ponajprije izvesti ustanova čl. 61. sab. god. 1890/1 o primorskih stranah bezdvojbeno na Hrvatsku spadajućih, koje, kano kotar vinodolski hreljinski, ipak sveudilj stoje pod riečkim gubernijom. Zatiem valjalo bi „gubernij riečki stegnuti na prvobitno područje podieljeno mu g. 1777., dakle, jedino na trgovačke, zdravstvene i lučne poslove; u ostalih pako neka bude i u primorju jednaka uprava kano u inih županijah i gradovih Hrvatske." Ovo da zahtievaju zakoni o vlasti banskoj; zahtieva čl. 61: 1790, koj neće dotle stupiti u život, „dokle god se i u ovih kotarih neuzpostavi vlast bana i banskoga stola u sudstvu, županije pako u političkoj upravi, i doklegod se u njih takodjer neoživu municipalna prava kraljevine Hrvatske."

Digitized by Google

Na dalje scieni odbor, da se „zaprieka, koja se iz dvojbena tumačenja čl. 4: 1807 izvodi, imade ukloniti novim jasnim i izvjestnim zakonom, koga bi valjalo stvoriti; jer dok se neizpuni zahtjev stališa hrvatskih predložen u saboru god. 1790, dotle nije zadovoljeno želji hrvatskih stališa i redova. Ako li bi se čl. 4: 1807, što se ipak nemože dopustiti, tako tumačio, kano da je mučke već riešeno, da je grad i luka Rieka mimoišav Hrvatsku utjelovljen kraljevini Hrvatskoj, onda valja primjetiti: da se zakonom nemože ništa odtrgnuti od svojine pojedinca kamo-li kraljevine Hrvatske, a da se razprava o pravih svojine nemože povući u zakonarstvo; pak da se ni posljednji kmet nemože odsuditi na gubitak imetka, ako nije po propisu preslušan... Nu ako bi uspjeh u budućem saboru tomu protivno prieko svake nade zasvjedočio, valjalo bi navesti sva gore rečena s onim dodatkom, da kada bi se moglo ovako raditi sa svojinom nesaslušav gospodara, nemože biti nikakove zaprieke, da i dobra pojedinih Hrvata dodju na razpolaganje Ugrina. A kada bi tomu tako bilo, nebi se bilo imalo nikada želiti, da se Hrvatska sdruži s Ugarskom, u kojoj naime nebi bila našla zaštitnice i obrane svojih prava, nego grob slobode i svojine.“ Napokon predlaže odbor: neka se cielo primorje, koje se još od dobe Josipa II. upravlja tudjimi zakoni, pridruži županiji zagrebačkoj; ili ako bi se to voljelo, neka se iz sastavinâ njekadanje severinske županije u smislu naredbe od god. 1777, k tomu iz priedjela izmedju Josefinske i Karolinske ceste, ter iz grada Senja, stvori nova hrvatska županija — a oblast gubernijska, kako je već rečeno, stegne na trgovačke, pomorske i zdravstvene poslove.

Ovaj izradak odbora s predlozi bje primljen u saboru s tim dodatkom, da „vocibus littoralis *hungarici* substituatur vox *maritimi*.“ Taj izradak, kako ga primiše stališi, imao je poslanikom hrvatskim [1]) služiti za naputak u točkah razpravljanih u njem; a osim izradka uvrstili su stališi još njeke točke u naputak.

---

[1]) Izabrani bijahu: Antun Kukuljević u gornju, gr. Janko Drašković i Herman Bužan u dolnju kuću. Zamjenici Nikola Mikšić i Žiga Posavec.

Digitized by Google

Ugarski sabor bio je u Požun urečen na 16. prosinca 1832. On je trajao i poslije smrti Franje I. sve do 2. svibnja 1836. Ovaj sabor je za Ugarsku vele znamenit; jer su u njem počele one reforme, koje su se god. 1847/8. dovršile. Ovaj sabor utrô je više od ma koga prednjega put magjarskoj politici težećoj za centralizacijom u zakonarstvu i upravi pod zastavom magjarske narodnosti. U tih okolnostih moglo je biti malo nade, da će se zahtjevom hrvatskih poslanika zadovoljiti. O tom mogli su se odmah osvjedočiti opazivši, kako se od protivne strane počelo jurišati na municipalna prava ovih kraljevina. Dok se je Slavoniju nastojalo pretvoriti u tri dolnjo-ugarske županije, ter se poricala suvislost izmedju nje i Hrvatske, nije se moglo očekivati, da će ugarski sabor pristati na hrvatski predlog, da se čl. 4: 1807 glede Rieke jasnije izrazi, pak riečki gubernij stegne na trgovačke i pomorske poslove, a da se primorje ili pridruži zagrebačkoj županiji, ili u onih stranah sastavi i podigne nova županija. Suprotiv stvoren je na saboru čl. 19. „o sudovih primorsko-trgovačkoga grada, kotara i slobodne luke Rieke", kojim se naredba Marije T. od 19. kolovoza 1777, učvršćena običajem prošlih godina, obilazi, a Rieka i u sudbenosti podčinjava neposredno Ugarskoj.

Nije dakle čudo, što su hrvatski stališi i redovi toliko zabrinuti i ogorčeni bili u dojdućem saboru, koj je u Zagrebu dnè 4. i sliedećih mjeseca kolovoza 1836. držan. Iz govorâ bana Fr. Vlašića i biskupa Alagovića proviruje tužba na većinu ugarskoga sabora „radi golemih napadaja, kojim bjehu izvržena prava, sveta i nepovrediva svakomu sinu kraljevine Dalm., Hrvat. i Slav. ljubećemu svoju domovinu." Jednakimi pritužbami prepleteno je takodjer izvješće hrvatskih poslanika, pripominjajućih istom prilikom ono malo ugarskih državnika, koji su bili osvjedočeni, da braneć posebna prava naše domovine, brane slavu i svoje zemlje. [1])

Nemožemo ovdje zašutiti jednoga čina tičućega se Rieke. Ban Vlašić pozvao je u smislu čl. 8.: 1808. na sabor hrvatski i gubernatora riečkoga Franju Ürmenyia banskim listom od 6. lipnja 1836. Je-li je riečki gubernator taj poziv sliedio, ili ga je možebit odbio nepriznavajuć obveznosti onomu članku? Podnipošto. Ürmenyi držao si je za dužnost doći na sabor hrvatski, ter prepriečen sám gla-

[1]) Cf. Jura II., 280. sq.

Digitized by Google

vom prisustvovati, opunomoćio je svojom vjerodajnicom komorskoga odvjetnika Jurju Fezüsa „za svoga pravoga, zakonitoga i bezdvojbenoga zastupnika“, a sve to je prijavio hrvatskomu banu pismom [1]) od 6. srpnja 1836., br. 375/praes. Slabije od svoga gubernatora grad je Rieka izpunjavao dužnosti i izvršivao prava, podieljena si istim člankom, dočim je zanemario pošiljati svoje zastupnike u hrvatski sabor. Ali tim se naši stališi nisu dali smesti zahtievajuć, da ostane Hrvatskoj nepovriedjeno právo na Rieku i u tom smjeru. Tako su oni u čl. 7.: 1845. „de coordinatione generalis congregationis“ odredili, da se u sabor medju ostalimi imade „per banales“ sazivati „gubernator Fluminensis“, isto tako „civitates lib. reg. Zagrab. Varasd. Cris. Capronc. Segn. Poseg. Carolostad. ac Essekiensis, Fluminensis et Buccarana, nec non districtus Vinodolensis.“ Jedna i druga ustanova t. j. glede riečkoga gubernatora i grada Rieke nije nova, već utvrdjena rečenim čl. 8.: 1808. Ovoga se pravnoga temelja držeć hrvatski stališi obratiše se u saboru g. 1847. na nj. veličanstvo predstavkom [2]) moleć: „da gradu i luei

---

[1]) Pismo glasi ovako: „Ob compluria officii mei agenda generali inclytorum SS. et OO. regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae conventui, pro relatione per dd. regni ablegatos diaetales praestanda, aliisque momentosissimis objectis consultandis, per excellentiam Vestram in 4. et seq. mensis Augusti a. c. in libera regiaque civitate Zagrabiensi praefixo, personaliter intervenire impeditus, mei loco ad generalem conventum hunc solitis credentionalibus instructum ablegatum, fiscalem cameralem d. Georgium Fezüs concursurum, Excellentiae Vestrae in sequellam distinctissimarum invitatorialium ddto. 6. Junii a. c. hisce notificandi honorem habeo.“

[2]) Art. 22.: 1847.: „Cum pro praesenti regnicolari congregatione ex parte urbis portusque Fluminensi nulli ablegati comparuerint, non poterat non praevia procedendi ratio in SS. et OO. regnorum horum inamoene agere, ex b. rescriptis regiis ddto, 5. sept 1777. ac 19. augusti 1808. perspicuum habentes: quod postquam libera commercialis urbs ac portus Fluminensis per piae memoriae reginam Mariam Th. regno Croatiae immediate incorporatus extitit, ius voti et sessionis gubernatori Fluminensi ac ablegatis civitatis Fluminensis per SS. et OO. regnicolariter congregatos mediante art. 8. regni congregationis 29. febr. ac subsequis Martii 1808. asservatae adiectum fuerit, hocque SS. et OO. conclusum altissimam approbationem ddto. 19. aug. 1808. tulerit. Quapropter SS. et OO. ius suum in urbem portumque Flu-

Digitized by Google

Rieci izvoli naložiti dužnost, neka izašalje svoje poslanike u sve skupštine ovih kraljevina, koje će viećati o poslovih tičućih se sdružene kraljevine in concreto, dosljedno i grada i luke Rieke".

To je zaključio hrvatski sabor, koj je podjedno izabrao kraljevinske polanike u sabor ugarski urečen na 7. studenoga 1847. U zaključcih ovoga sabora (sr. čl. 5. i 27.) neima traga bud kakovoj svezi, zakonarskoj il upravnoj, izmedju Hrvatske i Rieke. Oni su i s te strane dali povoda, da je sabor dalm.-hrv.-slav. urečen u Zagreb na 3. i sljed. lipnja 1848. u čl. 11. medj ostalimi zaključio i to: „da narod trojedne kraljevine požežku, virovitičku i sriemsku županiju, kao i graničarske regimente gradišku, brodsku i varadinsku, pod imenom dolnje Slavonije poznate — nemanje i kotare riečki, bakarski i primorski ili vinodolski smatra kao cjeloviti dio trojedne kraljevine, i da će jih kano svoje suprot svakom ma kojega protivnika nasrtanju kriepko čuvati i braniti."

Kada je dakle uslied dogodjajaja g. 1848. pravovaljano prestala svaka državopravna, bud zakonotvorna bud upravna, sveza izmedju Ugarske i kraljevine Dalm., Hrv. i Slav., ter kada je ova nepriznavajuć (čl. 11.) vlade ugarske uzkrisila opet čl. 18.: 1848. vrhovnu zemaljsku oblast, koju je bila dobrovoljno sdružila 58.: 1790. s kr. nam. viećem ugarskim; tada nije moglo sa gledišta državnoga prava dalm.-hrv.-slav. biti dvojbe, da je takodjer izmedju Rieke, kano sastavnoga diela Hrvatske, i izmedju Ugarske prestala svaka sveza, pak da se je Rieka imala povratiti u onaj odnošaj naprama zakonotvorstvu i upravi trojedne kraljevine, u koj dojdoše ostale njezine česti poslije razriešene sveze s Ugarskom. Onaj indi čin, kojim je uklonjen gubernij riečki, podčinjen neposredno (čl. 27.) ugarskomu u Hrvatskoj nepriznanu ministarstvu, a uzpostavljene hrvatske oblasti, nemože se zvati osvojenjem, okupacijom, već najviše revindikacijom, uzpostavom prvobitnoga pravnoga stanja.

---

minensem semper evincere contendentes ac reclamantes, Suam Majestatem ssmam de genu interpellarunt, quo urbi portuique Fluminensi obligatione pro cuntis regnorum horum congregationibus ablegatos suos mittendi, ac de objectis regna adnexa in concreto, per consequens et urbem portumque Fluminensem respicientibus, consultandi, imponere dignaretur".

Digitized by Google

Na tom temelju stojao je u ovom pitanju i sabor trojedne kraljevine od god. 1861. i sada ročeći sabor od god. $186^5/_7$. Prvi je u čl. 42. §. 1. uvrstio Primorje s gradom Riekom i njezinim kotarom medju sastavne zemljištne česti kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije; drugi pako nesamo usvoji si u cielom obsegu taj kraljevskim odpisom od 8. stud. 1861. potvrdjeni članak, ter ga označi mjerilom u riešavanju državopravnih pitanja, nego je k tomu u saborskoj sjednici od 27. veljače 1866. jednoglasno taj zaključak stvorio: „Oslanjajuć se na odpise neumrle uspomene kraljice Marije Terezije od 9. kolovoza 1776., 29. kolovoza i 5. rujna 1777., kojimi bijaše grad Rieka utjelovljena kraljevini Hrvatskoj, i podčinjen zemaljskim oblastim. naime kr. nam. vieću i banskomu stolu, ter sačinjavaše dio županije severinske; oslanjajuć se dalje na čl. 8. sabora od god. 1808., kojim ovo utjelovljenje bijaše uzakonjeno, kano i na čl. 42.: 1861., koj grad Rieku s njegovim kotarom i ostalim primorjem uvršćuje u zemljištni obseg trojedne kraljevine: ovaj sabor pobudjen izjavom u adresi ugarskoga sada u Pešti ročećega zastupstva kraljevine Ugarske ovim zaključkom očituje, da grad Rieka sa svojim kotarom kano cjelovit dio Hrvatske nemože stupiti s kraljevinom Ugarskom u kakav poseban državopravni odnošaj, ili različit od onoga, u koga bi mogla trojedna kraljevina u smislu čl. 42.: 1861. stupiti slobodnim porazumljenjem izmedju sabora ugarkoga i sabora trojedne kraljevine, ter da ovaj sabor svaki ini odnošaj smatra za povredu zemljištne i državne cjelovitosti kano i državnoga prava kraljevinâ Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, proti čemu se on svečano ogradjuje.“

Digitized by Google

V.

Mi smo u prediućih odsjecih pratili razvitak riečkoga pitanja od god. 1776. do god. 1848., odnosno do naših dana. Naše razlaganje osnovano je na samih povjestnih dokazih. Ako se nepristrani štilac nanj obazrie, došao je sigurno do osvjedočenja: da svi pravni momenti glede Rieke vojuju za Hrvatsku. Rieka je u davno doba bila sastavni dio Hrvatske, a kao posjed obitelji Frankopanske predje u vlastničtvo divinskih knezova, zatiem gospode od Walsee, napokon doma habsburžkoga. U smislu državnoga prava ugarsko-hrvatskoga bio je već Ferdinando I., koj izborom u cetinskom saboru od god. 1527. stečè pravo na priestol kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, dužan grad Rieku s kotarom utjeloviti Hrvatskoj. Kada je dakle kr. Marija Terezija god. 1776. „postliminio" Rieku Hrvatskoj utjelovila, samo je izpunila — kako hrvatski stališi dne 27. listopada 1777. pišu — „zakonitu i doista materinsku providnost glede na izvedenje zakonâ kraljevine glasećih o utjelovljenju čestî, koje spadaju na sv. krunu kraljevine Ugarske i práva kraljevine."

Osîm toga, kada je kr. Marija Terezija iz primorja, Rieke, i njekih priedjela s lieve strane Karoline, faktično tada pod vojničku krajinu spadajućih, sastavila i stvorila županiju Severinsku, utjelovila je vojničkoj krajini za odštetu ovoga gubitka njeke priedjele gradjanske Hrvatske. Pak i ovaj momenat zamjene i odštete vojuje za hrvatsko právo na Rieku i primorje.

Ali Hrvatska je stekla na Rieku pravni naslov ne samo po povjesti, ne samo odstupom svoga zemljišta na zamjenu, nego i tim što je kruna tomu pravnomu načelu *činom* zadovoljila, dočim je god. 1776. Rieku običnim zakonitim načinom Hrvatskoj *predala.*

Naprotiv tomu, kraljevina Ugarska neima nikakova pravnoga naslova na zemljište grada i kotara riečkoga. Ona nemoze doka-

Digitized by Google

zati: da je Rieka ma u koje vrieme neposredno na Ugarsku spadala ili da joj je dana na zamjenu za odstupljen ma kakav sustavni dio svoga zemljišta. Nemože na dalje dokazati: da je Rieka god. 1776., kada je stupila u svezu ugarskih zemalja, ma kojom naredbom Ugarskoj neposredno utjelovljena, ili da je njoj izključiv Hrvatsku predana bila. Nemože dokazati, da je Rieka poslije god. 1776. od Hrvatske odciepljena, pak Ugarskoj neposredno pridružena bila.

Ako se dakle ovo pitanje uzme s gledišta strogoga prava i stavnoga ugarskoga zakona, nije ni kr. Marija T. kada bi se to i dalo izvoditi iz povelje od 23. travnja 1779., prem takovo tumačenje odlučno odbijamo, vlastna bila oduzeti kraljevini Hrvatskoj svetčanim načinom pridruženo zemljište grada i kotara Rieke, jer proti tvrdo stečenim pravom bezkriepostna su i kraljevska darovanja. Bez pravnoga naslova i bez načina stečenja nedobivaju ni pojedinci ni države budi stvarî budi pravâ.

Prema tomu nedokučujemo, kako bi čl. 4. 1807. Ugarskoj mogô nadoknaditi ove neodpustne uvjete za pravno stečenje. Ovi bo uvjeti nemogu se nadoknaditi ni tim, što je na zajedničkom saboru stvoren nejasan i obćenitom izrekom jasno pravo hrvatsko nepobijajući zakon; a nemogu se nadoknaditi ni tim, što su za stanovito zemljiste proti obćenitom sustavu po zakonarstvu obćenitom iznimice posebne oblasti uredjene i poseban molbeni put odredjen; ili što je pojedini administrativni čin izveden po osobi savezne kraljevine u izvanrednom svojstvu; ili napokon tim, ako je koja oblast prekoračiv svoje područje protuzakonitim i protupravnim načinom zasegla u područje druge oblasti.

Kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija imaše, kada je stupila prieko zajedničkoga kralja u svezu s kraljevinom Ugarskom, sve uvjete, koji čine pojam države: u subjektivnom smislu imala je svoje suverenstvo i podanstvo ili narod, u objektivnom imala je svoje zemljište. Ona je stupiv u taj savez povjerila zastupničtvo i predstavničtvo svoga suverenstva onomu istomu nosiocu, koj zastupaše i predstavljaše suverenstvo kraljevine Ugarske. Onakovo udioničtvo kod izvršivanja prava suverenstva, kakovo si je državnim ustavom pridržala kraljevina Ugarska, pridržala i izvršivala ga je Hrvatska glede svoga posebnoga zemljišta i naroda. Za uspješniju obranu i sigurnije uzdržanje ovoga udioničtva, Hrvatska je tečajem vremena stupala s Ugarskom u svezu užju u onih državnih poslovih

Digitized by Google

glede kojih je jednaki interes približio obe neodvisne kraljevine. Ako i je dakle Hrvatska s Ugarskom stupila s vremenom u svezu užju, nije ona mogla nikada privoliti, a neima dokaza, da bi ikada bila privolila, da Ugarska kraljevina razpolaže i odredjuje s uvjeti njezinoga državnoga bitka, medju koje spada i njezino posebno zemljište. Imenito je Hrvatska svoje nepobitno pravo na Rieku štitilá od dobe njezina utjelovljenja, pak do danas; sveudilj prosvjedovala proti svakomu činu od strane savezne kraljevine, koj je bio podoban dovesti u sumnju ovo njezino pravo.

Zajedinstvo izmedju Ugarske i trojedne kraljevine može se po svojem postanku i po svojoj svrsi shvatiti samo kano pravna uredba na obranu zajedničkih i posebnih prava obijuh dionika. Kada bi pako bud kruna, bud organi zajedinstva bili vlastni pojedine dionike lišiti njihovih prava na korist posebnu jačega dionika: zajedinstvo bi izgubilo pravno svojstvo, ter bi postalo pogibeljnom uredbom i sredstvom za osvajanje. Ovako su hrvatski stališi već g. 1832. shvaćali nastojanje Ugarske, da se Rieka odcjepi od Hrvatske. Vriedno je, da se njihove rieči, koje smo priobćili u prievodu, čitaju u izvorniku: „Si tamen effectus in futura regni diaeta contra omnem expectationem contrarium doceret, obmovenda, recensendaque esse omnia praemissa cum eo censet deputatio: quod si taliter de proprietate inaudito proprietario agi posset, nihil profecto obstiturum, quo minus et privatorum Croatorum bona dispositioni Hungarorum subiaceant. Hoc autem stante desiderandum sane nunquam fuisset, ut Croatia Hungariae unita fuisset, in qua non protectricem et iurium suorum palladium, ast libertatis proprietatisque sepulchrum repertura esset.“

Ovoliko o pitanju riečkom s gledišta povjesti i državnoga prava hrvatskoga.

Poviest i državno pravo dva su glavna faktora u životu naroda; nisu ipak jedini. Vidimo, da se u naše doba države diele, zemljišta pridružuju unatoč povjesti i državnomu pravu, jedinim obzirom na položaj, narodnost i uzajamne interese. Možebit su dakle ovi noviji faktori protivni pravu Hrvatske na Rieku; možebit oni ištu, da se taj primorski grad utjelovi neposredno Ugarskoj?

Naši su otci već god. 1791. dokazivali, koli je neskladno iz samoga položaja Rieke i misliti na to, da bi ona prieko ciele Hr-

Digitized by Google

vatske mogla biti neposredno pridružena Ugarskoj. Rieka sa svojim kotarom leži u obsegu Krasa, koj zauzimlje cieli zapad Hrvatske. t. j. riečku županiju i jugozapadni kut zagrebačke županije u površju od 24 □m. ter je već tim privezana na hrvatsko zemljište. Isto tako cielo primorje od iztočnoga obronka gore Učke predstavlja dugu crtu, koja se od ravnoga smjera malo odaljuje. U toj crti leži i grad Rieka s ostalim hrvatskim primorjem.

Na tom zemljištu stanuje jedan narod, hrvatski. U županiji, kojoj je Rieka stolicom, stanuje prieko 89 tisuća čistih Hrvata. U pučini morskoj pried Riekom na otocih kvarnerskih, kano i Rieci na zapadu u Istri stanuju opet prieko 125.000 hrvatskoga naroda. Sa svih dakle strana Rieka je obtočena hrvatskim narodom tako, da kada bi njezino stanovničtvo i bilo talijansko, Rieka bi dolikovala otoku u sried hrvatskoga mora. Ali tomu nije tako. Po službenom popisu od god. 1851. bilo je na Rieci i kotaru izmedju 12,598 stanovnika ovo razmjerje po narodnostih: 11.581 Hrvat, 691 Talijan, 76 Magjara, 52 Niemca, 48 Čeha, 13 Engleza, 10 Franceza, 88 Židova, stanovnika inih narodnosti, kano Poljaka, Rusina, Švajcara, Nizozemaca i Španjolaca po izpod deset. Poslije hrvatske najjača je na Rieci talijanska narodnost; ali i ova zastupana kroz 691 osobu naprama 11.581 Hrvatu posvema izčezava. Istina je, da je talijanština pod uplivom, koga je mletačka republika više vickova imala na obe obale jadranskoga mora, kano u istarske i dalmatinske gradove dosegla i na Rieku. Istina je i to, da je i riečko stanovničtvo pod ovim uplivom talijanštine, koja je postala običlom u trgovini, prometu i nauku, s velike česti, osobito u višjih razredih, postalo dvojezično. Ali toga mi neće nitko tajiti: da je hrvatski jezik ogromnoj većini riečkoga ljudstva materinskim jezikom i jezikom medjusobnoga razgovora, a da imade jako malo Riečana, koji nebi znali hrvatski, dočim imade jih mnogo, koji neumiedu talijanski ili ništa ili ga govore samo tepajući. U riečkoj sbornoj crkvi jezik je hrvatski jezik službe božje i vjerozakonskoga obučavanju. Od glavnih učiona jedna je hrvatska, u gimnaziji hrvatski je nastavnim jezikom, u talijanskoj glavnoj učioni i dolnjoj realci hrvatski je jezik obligatnim predmetom; a nikada se nije ni jedan viešt učitelj potužio, da imade s riečkom djecom muke učeć ju hrvatski, dočim se često čuje tužba, da se imade velika muka, dok joj se iztrebi nevaljala talijanština kod obuke književne talijanštine. Od kako je hrvatski jezik nastavnim

Digitized by Google

na riečkoj gimnaziji, za čudo raste njezin polazak; jer dočim je god. 1860 brojila 109 učenika, imadjaše jih god. 1863 već 173, a god. 1865/6 ukupno 199. Od ono doba grne mladež ne samo iz riečke županije, nego iz obližnjih kvarnerskih otoka i iz Istre. Znamenje, da se je nauka osovila na prirodni temelj. I oni Riečani, izim ako su si temeljitim naukom prisvojili znanje talijanskoga jezika, koji govore talijanski, misle hrvatski, a svoje hrvatske misli zaodievaju talijanskimi riečmi.

Uzmeš-li dakle Rieku po položaju ili po narodnosti, ona je grad hrvatski.

Položaj i narodnost zapodievaju ujedno sveze interesa, probitka, prvi naravskoga, drugi višjega, duševnoga. Oboje bilo bi podobno izmedju Rieke i Hrvatske priplesti nerazriešivu svezu, osobito drugi faktor, koj u današnjem vieku narodnosti raztvara stare a stvara nove sveze. Ali i sgoljno materijalni interes veže Rieku neposredno Hrvatskoj. Ona je, i po svojem položaju može biti samo trgovački i prometni grad. Pà kao što je ne samo bližnja okolica, nego i ciela Hrvatska i Slavonija upućena na Rieku, tako je, pače još većma, i Rieka u tom pogledu upućena na zaledje hrvatsko-slavonsko. Rekosmo „još većma“ jer toga nam nemože nitko tajiti, da osim Rieke imade inih takodjer točaka u hrvatskom primorju, koje mogu biti, služeć se riečmi starijih zakona, „vrata“ naše trgovine na jadranskom moru, dočim trgovina na Rieci neda se pomisliti bez prometa izmedju toga grada i njegova hrvatskoga zaledja. Tim ipak nećemo da pobijamo onu izreku Napoleona I: „da ove zemlje (ilirske) sadržim, morala bi biti Rieka a ne Trst glavnim trgovačkim skladištem.“

Bit će dà kako vikača na Rieci, koji će ovu u samoj stvari ležeću istinu tajiti, i za dokaz pozivati se na to, da je tobož propala trgovina i blagostanje na Rieci, od kada je ona od god. 1848 sdružena administrativno s Hrvatskom. Kada bi to istina bila, mogli bismo ovo potvaranje naroda hrvatskoga pobiti u kratko tim, što osim ono kratko vrieme, u koje su se za prevrata god. 1848 razriešile bile sveze izmedju trojedne kraljevine i Ugarske, austrijska pako vlada nije još bila preuzela uprave, ni Hrvatska ni Rieka nije imala svoje narodne vlade, pak je neima ni danas. Narod hrvatski tek traži odgovornu, u autonomnih poslovih neodvislu vladu. On dakle odbija od sebe sve, što je poslije god. 1850 učinjeno bud na Rieci, bud u Hrvatskoj i Slavoniji. On je svemu

*

Digitized by Google

tomu upravo toliko kriv, koliko povećanim i pomnoženim porezom i dankom, koji su uvedeni bez njegova „zakonitoga sudjelovanja, i za koje bi ga htjeli isti vikači učiniti odgovorna. Ali ni to nije istina, da bi poslije god. 1848 bilâ na Rieci trgovina propala. Pače statistički podatci protivno svjedoče. Mimoišav domaću napomenut ćemo samo uvoznu i izvoznu trgovinu, koja nam daje vjernu sliku prometa na Rieci. Vriednost uvoza i izvoza kano i ukupna prometa prije i poslije god. 1848 predstavit će nam taj na službenih podatcih osnovani pregled: [1])

God.	Uvoz	Izvoz	Ukupno.
1842	240.000 for.	1.764.000 for.	2.004.000 for.
1844	306.000	1.930.000	2.236.000
1846	513.000	1.378.000	1.891.000
1847	525.000	1.851.000	2.376.000
1850	1.232.000	1.855.000	3.087.007
1851	4.599.500	5.121.900	9.721.400
1853	6.784.400	3.554.400	10.338.800
1859	5.603.200	7.339.400	12.942.600
1860	5.333.400	7.248.800	12.582.200
1861	4.884.000	6.310.700	11.194.700
1862	6.047.900	7.010.500	13.058.400
1864	5.700.000	5.100.000	10.800.000
1865	5.772.800	5.220.600	10.993.400

Iz ovoga se pregleda jasno vidi, da se trgovina na Rieci iza god, 1842 moze razdieliti u tri razdobja. U prvom je za pet godina polagano i neznatno rasla; dočim je god. 1842 uvoz i izvoz iznosio 2.004.000 for. a god. 1847, dakle neposredno prije dogadjaja god. 1848 tek 2.376.000 for. U drugom razdobiju t. j. od godine 1850 do 1862 narasao je uvoz i izvoz od 3.087.000 for. na 13.058.400 for. U trećem t. j. poslije godine 1862 spao je na 10.800.000 i 10.993.400 for. Najslabiji bijaše dakle promet u doba, kada je Rieka bila glavni grad „ugarskoga primorja", i stolica gubernije; a rasao je od kada je Rieka administrativno sdružena s Hrvatskom, i to rasao je velikim skokom. God. 1862/3 je obratnikom u prometu na Rieci, jer je počeo opet

[1]) Podatke mi priobći prof. dr. Petar Matković.

Digitized by Google

padati. Glavnomu uzroku toga pojava svaki će se lasno domisliti, a taj je otvorenje željezničke pruge iz Siska na Zidani most (u listopadu 1862), kojom se je trgovina navrnula u Trst. Ali u trećem takodjer razdobju uvozna i izvozna trgovina na Rieci je skoro pet putî tolika koliko bijaše prije god. 1848.

Koli veliko učašće imade Hrvatska i Slavonija u ovoj trgovini uvjerit će se svaki, tko znade, da trgovina s drvljem i gradjevina brodova čine ondje glavni promet; osobito od kada je trgovina s našim žitom, koga je u novije doba u Sisku za izvoz na Rieku samo do 300.000 centî na godinu nabavljano, pala, dočim je rusko žito luke sredozemnoga mora tako poplavilo, da se ga u novije doba u naših lukah jadranskih prieko 2 milijuna vagana na godinu razprodavalo, pa su ga isti mlinovi riečki nabavljali [1]). U samoj riečkoj županji imade 49 pilâ (Sägemühlen), koje izpile do godinu na 3.500.000 piljenica u vriednosti od jednoga milijuna for. Po samoj cesti Karolini izvozi se iz susjednih šuma na godinu 6—800.000 kubičkih stopa samo mehka drva. Sve ovo drvlje dovaža se s veće česti na Rieku. Na dalje izmedju Karlovca i Rieke prometalo se po Ludovicei na godinu do 1.700.000 centî što dûga što ostaloga drvlja. — Od g. 1853—1862 sagradjeno je na škverih riečkih, bakarskih i kraljevičkih ukupno 227 brodova u vriednosti od 9.116,082 for. Za gradjenje i popravljanje brodova potrošeno je drvlja 487.724 kubičnih stopa. Ovo drvlje polazi iz hrvatsko-slavonskih šuma, iz kojih se ga god. 1862 izvelo ukupno 3.348.700 kub. stopa.

Obzirom dakle na ove službene podatke neka tko prigovori: da materijalni interesi nevežu Rieke na Hrvatsku. Ili šta bi iz Rieke bilo, šta li iz njezine izvozne trgovine, da se naravski proizvodi hrvatsko-slavonski okrenu u koju drugu luku hrvatskoga primorja?

Koliko pako narasla bi trgovina na Rieci, da se do nje željeznica sagradi iz Zemuna? Ni toga neće nam ni jedan pametan i svoj zavičaj u istinu ljubeći Riečanin tajiti, da Rieka nemože steći koristne željeznice, kojom bi se njezina trgovina mogla s tršćanskom natjecati, bez i izvan Hrvatske i Slavonije. A neće nam valjda tajiti ni toga, da se hrvatskomu narodu nemože upi-

[1]) Denkschrift über die Eisenbahn von Semlin nach Fiume. Wien 1864. S. 11.

Digitized by Google

sati u grieh, što zemunsko-riečka željeznica nije još živom istinom postala. Od god. 1860 neima sabora, neima municipijske skupštine, u kojih nebi bio naš narod svoga glasa digô i pripravnim se izjavio na sudjelovanje i sve žrtve za ovaj vele važan podhvat, o kom s velike česti visi blagostanje ciele domovine, a napose hrvatskoga primorja i grada Rieke. Što se taj glas na odlučnom mjestu nije ocienio, tomu je hrvatski narod toliko kriv, koliko i za to, što mu nisu stupili u život zavodi namienjeni njegovu materijalnomu i umnomu razvitku, prem jim iz svojih sredstva vlastitih doznači potrebite uvjete obstanka i života.

Ako sva ova u kratko rečena nepristrano i zrelo promotrimo, osvjedočit ćemo se dovoljno: da je Rieka ne samo po povjesti i po pravu, nego i po svojem položaju, po narodnosti i po materijalnom probitku sastavni dio Hrvatske; i da bi ruka, koja bi prekinula ovu naravsku i historičku svezu izmedju Hrvatske i Rieke, povriedila ne samo načela prava i narodnosti nego i prave interese toga primorskoga grada.

Digitized by Google

Prilozi.

Digitized by Google

Digitized by Google

1.

Flumine S. Viti die 9. Martii 1776.

Congregato minori, majorique consilio ad sonum campanae more solito, in quo interfuerê nobiles dni Consiliarii ad nr. 17. computata persona Illmi Domini caesaraeo regii Repraesentantis. (Ommissis).

La risposta, che S. E. il Signor Conte Teodoro de Batyany diede alla soprascritta publica lettera; tenoris, ut sèquitur: (Messieurs).

Weilen Ich das Wohlsein der löblichen Stadt Fiume als meiner Nachbarinn allzeit zum besonderen Augenmerk hatte, liess Ich mir gleich bei den jetzt vorgefallenen Veränderungs-Umständen gar gern angelegen sein, Nachrichten einzuhohlen von denen hier anwesenden Fiumanern wie zum Exempel Benzoni und Marotti, in Betreff der uralten Fiumaner Independenz von Friaul und Krain und solche Nachrichten bei Behörde schiksam anzubringen; worauf dann auch der glükliche Erfolg sich bereits geäusseret hat, so dass berührte Stadt Fiume ungeachtet aller widrigen Einstreiungen als eine königliche Freistadt der Kron Ungarn einverleibt zu werden bestimmet worden ist, und bestimmet bleibet. Wie dann auch bereits in der erst abgehaltenen Concertation zwischen der Ungarischen, Oesterreichischen Kanzlei, Hofkriegs-Rath und Hof-Kammer die vorläufige Uiberantwortung geschehen worden ist. Zuwelcher Ich allso herzlich gratulire, wünschend, dass die nunmehro zwei eröffnete von einander independente concurrirende Meer-Porten Triest nnd Fiume durch die schon so längst erwünschliche aemulation sich auf ein viel höheren Gipfel der Glückseligkeit hinauf schwingen möchten, zu welcher Ich meinen zwar kleinen Kräften aber doch grossen Eifer nach allmögliches mitwirken werde und freiete mich nicht wenig, dass Sie beide Herrn in Nahmen der Stadt in dieser wichtigen Vorfallenheit zu mir ein sonderliches Vertrauen bezeigen und persuadirt sein wollen, dass Ich mit wahrer Aufrichtigkeit das Wohl- und Aufkommen der ruhmwürdigen Stadt Fiume wünsche und zu beförderen mich bestrebe, wann Ich ferners nach Recht u Billigkeit dieser Löblichen Stadt oder Ihnen beiden Herrn sollte können in einem oder anderen an die Hand

*

Digitized by Google

gehen, wird es mir ganz ein besonders Vergnügen sein, und bin mit vieler Hochachtung Euerer Wohl Edlgebohrnen. Wien den 14. Februarii 1776. Ergebenster Diener Gr. Theodor Batyiani m. p. A Messieurs Antoine de Monaldi, e Francois Antoine de Steinberg a Fiume.

Priepis iz zapisnika gradskoga vieća na Rieci od 9. ožujka 1776. str. 271.

2.

Triest: der kais. königl. Hauptmannamts-Verwaltung. Fiume. Ex offo. Von der röm. kais. zu Hungarn und Böheim königl. apost. Majestaet Kommerzien-Haupt-Intendenz des gesammten oesterreichischen Litoralis der kais. königl. Hauptmannamts-Verwaltung in Fiume hiemit anzufügen. —

Ihre kais. königl. apost. Majestät haben vermöge eingelangten Hofrescripts ddt. 14. praes. 29. Hornung abhin allergnädigst zu entschlüssen geruhet, dass nach der bereits erfolgten Vereinigung des zeitherigen Kommerzienrathes mit der böheimisch-oesterr. Hofkanzlei der Seeplatz Fiume mit seinem territorio zum Königreich Kroaten einverleibet, mithin künftig mittels des kroatischen Consilii regii von der hungarischen Hofkanzlei allein darüber die Aufsicht und Leitung geführet werden solle.

Gleichwie nun die Herrn Uebergabs- und Uebernahms-Commissarien demnächstens daselbst erscheinen werden, also werde ein und das andere derselben Theils zur einstweiligen nachrichtlichen Wissenschaft, theils zu dem Ende eröffnet, damit inzwischen zu der bevorstehenden Uebergabe alles in guter Ordnung, besonders die Archive und Registraturen, die Kassen, und das gesammte Personale in Bereitschaft gehalten werden solle.

Per supr. caes reg. commercialem Intendentiam univ. litor. austr. Triest den 2. März 1776. Franz graf v. Lamberg m. p. Franz Freih. v. Königstein. Kappus de Pichelstein.

Ovaj odpis primljen je na Rieci dne 5. Ožujka o. g. Priepis iz matice.

3.

Nr 77. Ref. li 7. Marzo 1776. Ordine grazioso dell' Eccelsa suprema Intendenza ddto 2. et praes. 5. Martii 1776. contenente, che sua caes. reg. apost. Maestá in vigor dell' aulico Rescritto dei 14 e pres. 29. Febr. trascorso siasi compiaciuta di graziosissimamente risolvere, che doppo la giá se-

Digitized by Google

guita congiunzione del fù Consiglio commerciale con l' aulica cancellaria della Boemia ed Austria il porto di Fiume con il suo territorio sia incorporato col regno di Croazia, consequentemente che per l' avvenire mediante il consiglio regio della Croazia dalla sola cancellaria aulica d' Ongaria, abbiasi in quello l' ispezione e la direzione.

In seguito soggiunge il prefato eccelso dicastero, che avendo prossimamente a compàrire qui li Signori Comissarii per la rinunzia e ricevimento, questa Luogotenenza ne viene avertita, parte per sua interimale notizia e parte affinche per l' imminente rassegna gl' archivi e le registrature, le casse ed il personale tutto sia in pronto ed in aparechio.

Del surifferito si renderanno intesi li giudici della cittá ed il publico di Fiume, tutte le ces. reg. casse che hano relazione con la Commerciale, il magistrato di Sanitá, e Casino, capitan del porto, il tribunal mercantile, il personale della cancellaria Luogotenenziale e la Luogotenenza medesima, et il foro Vicariale per loro notizia e direzione. De Orlando.

Iz concepta priepis.

4.

Hochlöbl. Consilium Regium!

Da der dortige Herr Kommissarius zur Übernehmung der dem Königreiche Kroaten von dem Kommerzial-Bezierke allerhöchst zugetheilten Plätze noch nicht anher benennet worden, hingegen aber das Karlstädter General-Militär-Kommando von dem Kais. Königsl. Hof-Kriegs-Rathe den an diese Stelle mitgetheilten Befehl erhalten, Sich auch ohne allfälligen Beytritt des Warasdiner Kommissarii die ihm durch die allerhöchste Vertheilung zugefallenen Plätze von der Intendenza übergeben zu lassen; So hat Man nicht umhin können, in die in der Frage stehende Uibergabe, nach einem wegen Ausbleibung des dortigen Herrn Kommissarii herrührenden so langem Verzuge zu willigen, und zu diesem Ende den Herrn Mittelsrath Grafen von Scharffenberg, massen der ehevor hierzu ernannte diesseitige Kommissarius wegen der durch die bisherige Verzögerung der Uebergabe veränderten Umstände von diessfälligem Auftrage enthoben werden, unter heutigem Dato nach Fiume abzuordnen, mit der Anleitung, dass er den 26. dieses sich in Fiume einfinden, inzwischen mit dem dort seit 8 Tagen schon eingetroffenen Militaer-Comissario den Anfang mit der Uibergabe der zwo Seestädte Zengg und Karlobago machen, in der Rückreise aber die Uebergebung des Links der Karoliner-Strasse, wenn Man von Karlstadt nach Trieste fährt, liegenden Kommerzial-Bezierks allenfalls auch in Abwesenheit des Provincial Kommissarii dergestallt beendigen solle, dass die betreffenden Beamte angewiesen würden, von solcher Zeit an, dem löbl. Generalat, in soweit es den demselben zufallende District angehet, die Parition zu leisten und Rechenschaft zu geben.

Digitized by Google

Man ersuchet daher ein Hochlöbl. Consilium Regium in Freundschaft, dass, wo möglich, die Absendung des dortigen Herrn Commissarii nach Fiume dermassen beschleuniget werde, damit er auch bey der sonst an das Militare allein respectû dessen Antheils von dem Buccaraner und Kolonien-Territorio beschehenden, Übergabe interveniren möge; Und Man verbleibet anbey einem Hochlöbl. Konsilio Regio zu all- angenehmen Dienst und Freundschaftserweisungen ganz bereit und gefliessen.

In Abwesenheit dieses Mittels Herrn Präsidenten Excell.

Franz Xaver Frhrr. von Königsbrun.

Ex Consilio Caesareo-Regiae-Supmae Intendentiae Comlis in Univo. Litt. Austco.

Triest den 23. April 1776.

Kappus de Pichelstein. m. p.
v. Triest

An
Ein Hochlöbl. Consilium Regium
in Königreich Croatien in
Ex offo Warasdin.

5.

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod nos honorem seu offcium supremi comitis comitatus Szeverinensis, ex districtu Fluminensi, partibus item illis, quarum aliae maritimae aliae transcolapianae audiunt, nec non portubus bonis et dominiis in alis nostris litteris, quas eidem comitatui in forma privilegii ac diplomatis concedendas benigne resolvimus uberius specificandis, efformandi ac instaurandi fideli nostro, dilecto nobis egregio Josepho Majlath de Székkely, consiliario nostro nec non portus et urbis Fluminsis gubernatori simul cum consueta in aliis s. regni Hungariae coronae comitatibus, supremi comitis iurisdictione et praerogativa, solitique obventionibus, proventibus ac emolumentis dederimus ac contulerimus. Dat. Vienae 1776., 26. Aprilis. Maria Th. m. p. C. Franc. Eszterházy m. p. Antonius Klobussiczky m. p.

Iz zapisnika županije severinske.

6.

Fiume den 3. Juni 1776. Excellenz, Hochgeborener Reichsgraf. Die allerhöchste Hof-Entschlüssung von 14. Hornung des Inhaltes, dass nach der bereits erfolgten Vereinigung des zeitherigen Kommerzien-Rathes mit der Böheim-Oesterreichischen Hof-Kanzlei der Seeplatz Fiume mit seinem territo-

Digitized by Google

rio zum Königreich Kroatien einverleibt, mithin künftig mittelst des kroatischen Consilii regii von der Hungarischen Hofkanzlei allein darüber die Aufsicht und Leitung geführet werden soll, eröfnete die damalige Triester Haupt-Intendenza hieher zur vorläufigen Wissenschaft mit dem Anhang, dass die Uebergaben und Uebernahms-Comissarien demnächstens daselbst erscheinen werden. Zumalen aber bishero solche noch nicht hierorts erschienen sind, die Activitet der Triester Haupt-Intendenz inzwischen aufgehört, hingegen obgedachtes kroatisches consilium regium mit der Aufsicht und Leitung den Anfang noch nicht gemacht hat, daher bei solcher Ungewissheit der Sache, und da in Betreff des instehenden neuen Guvernial-Systems ausser obangeregten General-Intimats eine speciale Notiz hieher nicht eingelofen ist, sehe mich bemüssiget immediate an Eure Gnaden unterthänigst zu verwenden, und Hochderoselben gnädigste Anleitung mir zu erbitten: wie in fürkommendem sowohl politischen Recurs als auch Iustitial-Appellations-Fälleh an höhere Behörde einstweillen mich zu verhalten, durch was für einen Canal solche ihren Zug zu nehmen, dann überhaupt in was Wege die ex officio Berichte allerhöhsten Orts werden einzulangen haben. Es sind erloschene k. k. Flagen-Patents zurückgestellt worden und werden neue angesucht, deren Bittschrift berichtlich einzubegleiten kommen. Die salirten, pensionirten, Armen, Witwer und Waisen, die Hauseigenthümer der Militär-Bequartirungen seufzen heftigst um Ueberkommung ihrer verfallenen Quartals und respective Zins-Beträge, welche aus Mangel der allergnädigsten Geld-Assignation des zu Completirung ersterdeuten, und mehr anderen Kommerzial- und Bau-Erfordernissen, nach Ausweise der in Monatę December 1775. durch jemalige Triester Haupt-Intendenz allerhöchsten Orts einbeförderten, bis nun zu unerledigt gebliebenen Fiumer Komerzien-Kasse-Präliminar-Standes pro anno currenti sich nöthig erzeigenden Hofbeitrage von 4037 fl. 15¼ kr. diese Kommercial-Kasse für sich selbst ohnvermögend ist.

In Erwägung daher, dass es mit der Uebergabe dieses Seeplatzes an das Königreich Kroaten noch längerhin anstehen dörfte, in solcher Zwischenzeit aber, und bis zur Einschreitung des Warasdiner consilii Regii die hierorts zuerstatten kommende ex offo Berichte ins Stocken geriethen . . . auch die Geld-Erforderniss sich immerdar nothdringlich macht: geruhen Eure Excellenz so in einem als anderem die fürzüglichst anscheinende Ankehrungsmittel hocherleuchtest zu veranlassen, sonach Hochderognädigsten Befehle mich würdig zu machen. Zu welchen hohen Hulden diesen Seeplatz und mich unterthänigst empfehle, unter gehorsamsten Handkuss in tiefsten respect ersterbend.

Iz concepta.

7.

Von der k. k. I. Oest. Regierung. Dem Wohlgeborenen H. Johann Felix Freihernn von Gerlizich, Haubtmann-Amts-Verwalter zu Fiume und Tersat, unserem besonders lieben Herrn und Freund. Fiume. Ex offo.

Digitized by Google

Wohlgeborener freiherr! . . Es hätten Ihre k. k. Majestaet Ihro Dienstes zu sein befunden: primo, die Zeithero bestandene comercial-Haupt-Intendenza zu Triest aufzuheben, und deren Geschäfte einem Gouverneur in der Person des H. Karl Grafens von Zinzersdorf anzuvertrauen. Bei dieser Gelegenheit aber secundo das derzeit durch das Intendenza-Personale besetzt gewesene Iudicium delegatum in causis Consiliariorum et oficialium so wohl, als tertio den consessum in causis summi Principis et comissorum mit dem Judicio civico der Stadt Triest zu vereinigen allergnädigst resoluieret, un zwar mit eben der Dependenz wie vorhin, das ist: in Causis civilibus an Uns J. oest. Regierung und an das Gubernium, in causis criminalibus an Uns Regierung allein, in causis consessualibus aber ohnmittelbahr an das J. oest. Gubernium mit der Anmerkung das quoad Iudicialia des städtischen Consilii civici in Triest es durchhaus bei der Verfassung so in dem Statuto und in denen nachgefolgten allerhöchsten Resolutionen vorgeschrieben werde, sein Bewenden, mithin auch der neue Gouverneur wie vorhin der Intendenza-President seines Orts die Stelle eines Capitaneo Civile untereinstens zu besorgen habe. Quarto haetten ihre Majestaet den bisherigen Intendenza-Rath H. Grafen von Suardi pro iudice regio und als Vorsteher bei diesem Iudicio civico mit dem Rang eines J. Oe. Gubernial-Rathes (s plaćom od 2000 for.) resolvieret. Eben dieser Giudice regio Graf von Svardi behielte Quinto das von ihme bishero geführte praesidium bei dem mercantil-Tribunali erster Instanz . . welches durchhaus in seiner dermaligen Verfassung bleibe mit der Dependenz sexto in appellatorio von dem mercantil-Tribunali zweiter Instanz in Triest, bei velchem der neue Gouverneur, wie vorhin der jeweilige Intendenza Praesident, das praesidium in der nemlichen Verfassung wie bishero zu führen habe; jedoch höre septimo der zug in Appellatorio an dieses mercantil-Tribunal II. Instanz zu Triest von dem übrigen Theil des Litoralis auf, da Ihre Majestät octavo Fiume, Buccari, Buccariza, Porto Ré und die Caroliner Strassen dem Königreich Hungarn, dessen es ein eigenes Appertinens machte, zu incorporiren, Zenng und Carlobago aber dem Militari gänzlich zu übergeben haetten. So wurde auch in Zukunft von dort Orten das Justiz-Wesen in seine bisherige Wege eingeleitet werden.

Welch so gestaltig Allerhöchste Entschlüssung aus hereingelangten Hof-Decreto der k. k. Obersten Justiz-Stelle de dto Wien den 9. I. Oe. Gubernü Intimato 23. May abhin et praesto 5. curr. ihme H. Hauptman-Amts-Verwalter zur nachrichtlichen Wissenschaft hiermit erineret wird. Grätz den 14. Juni 1776. Johann Christoph graf zu Wildenstein m. p. . . Ex Conso sac. caes. reg. Maiestatis Regiminis J. Austriae. Josef gr. von Langheiml. m. p.

Iz izvornika priepis.

Digitized by Google

8.

Sacræ cæsareæ et regio-apostolicæ Majestatis Cancelariæ regiæ Hungarico-aulicae nomine Domino Josepho Majlath de Szekhely, portus et urbis Fluminensis gubernatori, hisce intimandum.

Comitatum Zagrabiensem, ubi superioribus annis ad ordinatam in gremio suo atque partibus omnimode directioni suae parentibus conscriptionem quam primum terminandam Altissimo Nomine inviatus extitisset, tenore in copia annexarum, ac via Consilii regii in Croatia constituti repraesentatarum litterarum suarum referendo: Supremam Intendenzam Tergestinam in bonorum maritimorum a dicto Comitatu praetensive non dependentium conscriptionem consentire nolle, una easdem partes maritimas, velut per publicas Regni leges iurisdictioni et directioni Comitatensi in politicis et iuridictis subjacere debentes, ad agnoscendam legalem hanc, quippe Comitatensem iurisdictionem efficaciter inviari supplicuisse.

In hujus porro sequelam ab eodem Comitatu via praedicti Consilii regii, specificam in eo informationem Altissimo Nomine exactam fuisse: num et qua ratione dominia Chabar, Brod et Grobnik hactenus sub iurisdictione Comitatus hujus fuerint? et in quantum subiecta erant, cur per comitatum pro rata proportionis eisdem Qvantum hucadusque impositum non fuerit? et cur idealiter praescripta conscriptio ibidem, in locis quippe iurisdictionis Comitatensis peracta non sit? Jam vero ex ulteriori comitatus Informatione, ac super his quaesitis dato, et hic copialiter adjacente responso, ac signanter relate ad illam quaestionem: an, et qua ratione antelata dominia hactenus sub Jurisdictione Comitatus fuerint? intelligi: partes illas Judice Nobilium à Comitatu dependente semper provisas fuisse, quin ad statutionem quoque tyronum eadem dominia semper concurrisse, adeoque Jurisdictionem Comitatus in easdem partes, velut et in lege fundatam, et subsequo continuo usu roboratam indubiam quidem esse, quod tamen nec proportionata contributio in praesens üsdem admensa sit, sed neque idealiter praescripta conscriptio ibidem peracta habeatur inde evenisse, quod cum regnicolariter ad repartita partibus illis 10909 fl. 16 cr. contributio subinde per Suam Majestatem Sacratissimam ad fl. 3742. reducta, ex benigna ordinatione regia non ad Cassam comitatensem verum per imputationem ad cassam directe militarem inferatur, ex parte comitatus circa objectum contributionale nihil agi potuerit, ac conscriptionem etiam ideo ibidem peragi nequiuisse, quod cum justam adrepartiendi Quanti methodum pro scopo habuerit, haec autem non per Comitatum, verum, ut praeinsinuatum est, per Intendenzam Tergestinam tractata fuerit, eadem Intendenza talis modi conscriptionem haud admiserit.

Atque hanc anteactorum seriem, hoc rei habitu, quod per neoresolutam portus Fluminensis incorporationem, atque partibus illis iurisdictioni regni Croatiae reapplicandis, uberior objecti hujus evolutio secutura esset, praefato domino Gubernatori pro congrua ad negotii istius manipulationem directione

Digitized by Google

atque notitia communicari. Ex consilio Cancellariae regiae Hungarico-Aulicae die vigesima sexta Julii millesimo septingentesimo septuagesimo sexto celebrato. Antonius Klobussicky. m. p.

9.

Maria Theresia etc.

Reverendi, spectabiles, magnifici, magnifici item et egregii, fideles nobis dilecti.

Tempore eodem, quo clementer Nobis visum fuerat constituere, ut objecta commercialia (Consilio Commerciorum Aulico cessante) in haereditariis Nostris provinciis per respectiva politica provincialia et aulica Dicasteria pertractentur, pro materna nostra in publica regni Hungariae et partium eidem adnexarum commoda et incrementum hactenus etiam praehabiti in iis commercii sollicitudine, ac peculiari hujus documento ex Clementia Nostra Caesareo-Regia benigne resolvimus: ut urbs et portus Fluminensis, nec non bona Buccariensia, in quantum illa Carlostadio Flumen versus proficiscendo ad dexteram viae Carolinae sita sunt (Buccari, Buccaricza et Porto Rè, tanquam ad levam dictae viae Carolinae sitis, pro statu militari relictis) ipsa praeterea civitas Carlostadiensis in liberam regiamque civitatem evehenda, immediate Regno Croatiae reincorporentur; ex taliter porro neoreincorporandis partibus novus Comitatus erigatur, idemque in omnibus ad normam aliorum Comitatuum (iis, quae mox declarandae directioni Gubernali in puncto commerciali immediate reservarentur, exceptis), consilio regio Croatico subordinetur, ejusque jurisdictioni subsit. Pro eadem porro praedeclarata materna Nostra solicitudine atque providentia, volentes nimirum, ut res commercii in districtu et portu hoc Fluminensi, ex ipsa ordinata atque systematica manipulatione ad statum florentiorem evehatur, benigne visum est Nobis urbi et portui huic Fluminensi egregium fidelem Nostrum Josephum Majláth de Székhely, antehac cameralem Consiliarium Aulicum Nostrum et Referendarium, in qualitate Gubernatoris, et cum pari, ac comes Zinzendorff Tergesti obtinet, activitate, iisdemque praerogativis praeficere, simulque eum pro Comitatus ex reincorporando hoc districtu efformandi et nomine Comitatus Severinensis insigniendi supremo Comite clementer denominare.

Cohaerenter autem ad praemissa quoad resignationem et receptionem districtus hujus id quoque clementer jussimus, ut commissarij ex parte Cancellariae Bohemico-Austriacae aulicae exmittendi, urbem et portum Fluminensem, omnesque hujus littoralis appertinentias, quemadmodum etiam reliquae

Digitized by Google

ad Districtum hunc applicandae partes per respectivarum iurisdictionum eommissarios in cohaerentia benignae Nostrae resolutionis resignabuntur commissarijs ex parte iurisdictionis Hungaricae, signanter autem ex gremio consilii Nostri regii Croatici exmittendis, ac in specie per Nos in personis c. Stephani Niczky et Nicolai Skerlecz clementer nominatis, in praesentia ipsius etiam denominati Gubernatoris Fluminensis in termino, se inter et Gubernatorem Nostrum Fluminensem nec non Consilium regium Croaticum concertando, resignent.

Hi autem ipsi confecto taliter reincorporationis actu omnia haec reincorporata rementionato gubernatori Fluminensi eadem occasione et eodem actu tradant; dein vero ad reliquarum reincorporandarum partium divisionem inter statum militarem et provincialem instituendam procedendo operentur ac respective divisione iuxta praeatactam generalem ideam Nostram instituta, easdem etiam recipiendas partes eidem Gubernatori, qua commissario politico et simul cammerali nec non supremo comiti, praeinsinuato modo resignent; de omnibus autem compertis et operatis relationem suam Consilio huic regio exhibeant, abinde Nobis demisse repraesentandam.

Interea vero post editam benignam hanc *de districtu hoc Fluminensi regno Croatiae reincorporando* resolutionem financialia nostra dicasteria qualesnam reflexiones in puncto teloniorum ac vectigalium habuerint, protocollum eorumdem pro congrua fidelitatum vestrarum notitia in copia adnexum minutim perhibet. *)

Et siquidem circa hoc ipsum financialium dicasteriorum protocollum nonnullae Nobis tam a parte cancellariae Nostrae regiae hungarico-aulicae, quam vero Consilii Nostri aulae bellici exhibitae fuerint reflexiones, super illis autem omnibus ulteriorem benignam resolutionem iam impertitae simus, signanter autem in sequellam talismodi ulterioris Resolutionis Nostrae praefatus Fluminensis Gubernator iam instructus, inviatusque habeatur; propterea nunc dictae benignae Nostrae resolutiosis puncta illa, quae pro congrua earundem directione deservitura essent, in sequentibus clementer intimamus, et quidem:

1. In quantum in annexo financialium dicasteriorum protocollo liberam hactenus productorum mare versus evectionem in moderna providentia, praestabilitis nempe modalitate in eodem protocollo declarata telloniis et vectigalibus deinceps cessare debere innueretur, benigna nostra resolutio haec est: ut Portus Fluminensis pari qua Tergestiensis ratione et modo tractetur seu favorem eundem obtineat, et evectio illius sortis productorum, quibus regnum Nostrum Hungariae abundaret, quorumve distractio et exportatio in exteras

*) Protocollum concertationis mixtae die 2. aprilis 1776. celebratae sub praesidio c. r. camerae aulicae praesidis com. a Kolovrat, praesentibus: vice praeside com. a Palffy, camerae rationum aulicae praeside com. a Kevenhüller, vice praeside m. Bco. d. aulicae com. a Kobenzel, consiliariis aulicis: bar. a Spiegelfeld, bar. a Giganth, bar. a Degelmann ref. bar. a Bolza Pet. bar. a Majlath, bar. a Neuhold, cons. Coonis Schallhass, cons. rat. Zach, secret. a Kronberg, concipista Eberl actuante. Pretresala su se ova pitanja: „Wie der abzutrettende District im Zoll-und-Mauth Sachen, dann in Ansehung anderer ad Camerale gehörigen Regalien künftig anzusehen sein werde? Was für Einflüss den administrirenden Stellen daselbst zu überlassen, und welche Erfordernisse sie davon zu bestreiten haben? endlich: wie die Entschädigung dem Caali und Bancali zu verschaffen?“

Digitized by Google

difiones caeteris provinciis Nostris haereditariis nociva haud esset, porro quoque indulgeatur; atque hoc sensu evectio productorum Hungaricorum mare versus tam per portum Tergestiensem, quam Fluminensem ultro etiam admittatur; in specie autem a lana, clavellatisque cineribus, velut caeteroquin vectigali obnoxiis mercibus, taxa nonnisi trium et respective unius floreni occasione invectionis Flumine dependatur, nisi quis super ejusmodi jam facta depensione per Essito-expeditionem semet legitimare valuerit. Non absimiliter

Inhibitione evectionis gallarum quercinarum et pellium leporinarum amodo imposterum sublata, evectio earundem per passus Fluminensem et Tergestiensem erga depensionem Essito-vectigalis in 12 X a metreta gallarum quercinarum, et 9 florenis a centenario pellium leporinarum, deinceps admittatur. Caeterum regulatio vectigalium ultro etiam ad financialium Dicasteriorum sphaeram et activitatem pertineat, ab iisdemque ea tamen ratione suscipiatur, ut quoties illa ellevanda aut diminuenda viderentur, instituendam hanc Vectigatium alterationem Cancellariae Nostrae Regiae Hungarico Aulicae praevie communicare, et cum eadem parem in hoc merito, quae antea cum Commerciorum Consilio observata fuerat, cointelligentiam fovere teneatur.

2. Relate ad illud praeadnexi protocolli financialis punctum, quod de sistenda pecorum per passum Fluminensem expulsione habet, benigne resolvimus, ut sublata pecorum hungaricorum per passum Buccariensem et Fluminensem expulsionis inhibitione, immediata per dictos passus expulsio erga dependendum a quolibet frustro 5 fl. vectigal deinceps admittatur.

3. In quantum porro in eodem protocollo financiali mentio reservandarum fiscalitatum injiceretur, reservationem hanc restrictive duntaxat ad fiscalitates in obventione salis et telonialibus enascituras intellectam volumus, reliquis fiscalitatibus secundum regni Hungariae systema et leges pertractandis.

4. Quantum ad accisam carnis unius X in eodem financiali protocollo commemoratam fidelitates Vestrae exmittendos de gremio sui praefatos commissarios eo instruent, ut cum gubernatore, eidemque ex parte camerae nostrae regiae hung. aulicae adiungendo expendant, communemque desuper opinionem depromant, quanam ratione oportunissime proventus accisae huius, caeteroquin velut systemati regni minus congruae cessare debentis, ultro in sua integritate permanere possit.

5. Cum ad haec benignae Nostrae resolutionis respectu reincorporandi et resignandi districtus huius editae consectarium sit, sylvas quoque ad urbem Fluminensem et totum hunc litoralem tractum pertinentes iurisdictioni hungaricae resignadas esse, ideo fidelitates quoque Vestrae exmittendos de gremio sui commissarios eo inviabunt ut sylvarum in sui integritate resignationem cointelligenter cum Gubernatore eatenus iam instructo curae habeant, et de qualiter superato hoc objecto specificam relationem faciant.

6. In ordine ad proventus ex stigmatisatione vulgo Stempelgebühr dicta et admodiatione tabacae, velut rubricis obventionum ex systemate hungarico dehinc in districtu hoc Fluminensi cessare debentibus, praehabitos fidelitates Vestrae exmittendos de gremio sui commissarios eo pariter

Digitized by Google

instruent, ut de compensatione proventus posteriore loco nominati rem occasione localis commissionis cum gubernatore Fluminensi concertent.

7. Intuitu civitatis Segniensis benigne resolvimus, ut in teloniis, et vectigalibus omnibus illis praerogativis etprivilegiis, quibus aliae liberae regiaeque regni Hungariae civitates fruuntur, gaudeat.

8. Circa commemoratam in eodem financiali protocollo viam Carolinam atque in eadem existentia telonia et vectigalia cum concomitanti onere iurisdictioni provinciali tradenda: exmittendos comissarios pariter eo instruent fidelitates Vestrae, ut concertanter cum gubernatore Fluminensi investi gandorum investigatione praemissa communem in eo deliberationem suscipiant, opinionemque depromant: an non alius systemati regni magis conformis modus tam respectu eiusdem conservationis, quam et intuitu teloniorum assumi possit, vel an non potius telonia haec et naula penitus abrogari expediat, et huius, pro intertentione viarum deservientis fundi loco alter systemati regni conveniens, attamen fortassis utilior adinveniri queat, quo sic sublatis nefors pro re nata telonii et res commercii facilitetur, et localis iurisdictio eo securius ad reparationem viarum adstringi valeat; an non item praeter hanc viam Carolinam alia brevior commercialis via construenda et conservanda foret; quid denique ad rem commercii et publicum bonum eatenus statuere expediat?

9. In ordine vero od persecutionem praedonum emanatas hoc in merito benignas normales dispositiones Nostras fidelitatibus Vestris sub 18. mensis Januarii 1771. intimatas ad districtum etiam Fluminensem extendi, in eodemque suo modo, si et in quantum id hactenus factum non fuisset, publicari volumus.

10. In financiali protocollo quaestione etiam circa telonia viarumque reparationem occurrente fidelitates Vestrae exmittendos e gremio sui commissarios eo inviabunt, ut quaestionem hanc, cui imposterum conservatio praexistentium et errectio novarum in districtu hoc viarum in quantum erigendarum necessitas foret, incumbere debeat, quantis item et unde parandis sumptibus conservari et erigi valeant, concertanter cum gubernatore nostro Fluminensi expendant, circumstantialemque eatenus cum depromenda opinione sua informationem submittant; non absimiliter

11. Siquidem in hac providentia, quod iuxta benignam nostram resolutionem civitas Carolostadiensis et ad hanc pertinens super fluvio Culpa crectus pons ad partem, subque iurisdictionem provincialem recidat, eo etiam reflectendum fuerit, quanam ratione compensatio expensarum in erectionem pontis huius per statum militarem factarum procurari possit, huius autem intuitu ex parte status militaris nobis propositum fuerit: compensationem hanc per instituendum pontium Novigradiensium super Dobra fluvio per Cameram extructorum cambium perfici posse, clementer resolvimus: ut localis commissio sumptis in computum tam utraque ex parte extructionem pontium factis expensis quam etiam percepto ex illis medio tempore fructu, quid pars una alteri in adaequatam complanationem resarciendum habeat, investiget, relationemque circumstantialem submittat: fidelitates itaque Vestrae cohaerenter ad benignam resolutionem Nostram exmittendos commissarios suos eo inviabunt, ut de modalitate compensationis huius praevia ratione procuranda sese cum gubernatore Nostro Fluminensi cointelligant, rem secundum omnes circumstantias expen-

Digitized by Google

dant, ac si quid obstaculi vel reflexionum in obversum occurreret, relationem eatenus exhibeant.

12. Cum ad haec ea sit benigna mens Nostra et voluntas, ut tam provinciales, quam et omnes universae monarchiae subditi in omnibus portubus, etiam militari jurisdictioni subjectis una eademque libertate commercii gaudeant, parique justitia et vectigalium alliisve favoribus fruantur. Non absimiliter cum et intuitu civitatis Carolostadiensis in liberam regiamque invitatem, ut praemissum est, evehendae id benigne constituerimus: ut tam in iudicialibus, quam politico et contributionali conformiter sistemati regni absque ullo tamen commercii praejudicio pertractetur: ideo fidelitates Vestrae solertem in eo adhibeant vigilantiam, ne vel provinciales subditi in obversum benignae hujus resolutionis nostrae ad dictos portus commerciantes quaqua ratione in commercio suo turbentur, impediantur, aut molestentur, quin potius ut pari jure et libertate ac alii sub militari statu existentes subditi gaudeant; civitas vero Carolostadiensis ad normam aliarum liberarum regiarum regni Hungariae civitatum et juxta leges patrias in omnibus pertractetur, quae proinde fine extrahendi eatenus privilegii debite invianda erit; prouti horum omnium intuitu ipse quoque praefatus gubernator Fluminensis instructus jam esset.

13. Ex quo item reflexe ad superius explicitam in eo benignam mentem ac resolutionem nostram regiam, ut ex reincorporando hoc fluminensi districtu comitatus, qui Severinensis audiet, errigatur, ea ulterior occurreret consideratio: num districtus hic justam pro uno comitatu extensionem habeat, ideoque passu in hoc Gubernatorem fluminensem eo instruendum jusserimus, ut mox ubi linea separatoria militare inter et provinciale ducta fuerit, idem qua ex parte status politici commisarius in concursu deputatorum consilii hujus regii quantitatem, ac extensionem districtus hujus jurisdictioni provinciali aquirendi examinet, et num pro efformando uno comitatu sufficiens futurus sit, vel nefors ad obtinendam justam unius comitatus extensionem aliquid ex comitatu Zagrabiensi, cujus alioquin velut caeteris magise xtensi debita et exacta administratio difficilis foret, eo applicandum sit serio expendat et pro re nata, quippe nefors pars quaepiam dicti comitatus eo applicanda videretur, ex parte etiam memorati Zagrabiensis comitatus deputatos ad deliberandum et suggerendas pleniores informationes adhibeat. Hinc consilium hoc regium conformiter praviae benignae dispositioni nostrae exmittendos etiam e gremio sui comissarios instruere, ac ipsum etiam eidem se accomodare et ad effectum ejus opportuna agere, signanter autem praefatum comitatum Zagrabiensem super idaeata hac sui partitione edocere, opinionemque ac projectum ejus eatenus experiri, ac ut se idcirco etiam cum gubernatore fluminensi cointelligere debeat inviare noverit; et

14. Quemadmodum rementionatus gubernator fluminensis eo etiam instructus jam esset, ut confecta comitatus emensione, circa ipsos districtus, in quos ipse comitatus subdividi deberet, efformandos, nec non officia magistratualium, emetiendaque his salaria, ita etiam respectu quanti contributionalis partibus illis imponendi, quoad archivum item et domum comitatensem quo loco constituendum ac extruendam, verbo: item respectu omnium illorum quae

Digitized by Google

ad bene formandum comitatum pertinerent, projectum suum atque opinionem exhibeat: Ita pariter Consilium hoc regium super omni hoc objecto sensa sua demisse depromat, projecto individuorum ad officia isthaec magistratualia applicandorum pro prima hac occasione rementionato gubernatori benigne delato existente. Pari ratione

15. Pro eo ac saepefatus fluminensis gubernator eo in specifico instrueretur, ut teloniorum conscriptionem curae habeat ac dein tricesimalibus rationibus investigatis ac cognitis, de his etiam num et quorsum opportune transferendis opinetur, praeterea vero ut facta mox districtus resignatione debitae jurisdictionum separationi per erectionem etiam metarum distinctivarum, visibilium, atque durabilium intentus sit, respectu autem colonistarum juxta viam Carolinam, ipsam quippe lineam separatoriam habitantium, in puncto eorum translocationis eam operationis ideam assumat, ut siquidem omnino ad finem et scopum illum, quo onera publica et praestationes cum certitudine citraque praemetuendam confusionem accolis his adrepartiri valeant, et quo meliore ratione conservationi viarum ac limitum tranquillitati, denique et quieti inter jurisdictiones prospectum, consultumque sit, separatio, ac respective translocatio horum colonistarum ad hanc aut illam dehinc jurisdictionem spectare debentium quo meliore pro futuro providentia fieri debeat. Hinc si in dextra statui-provinciali obventura parte viae eiusmodi loca pópulosa vel etiam solitariae populosae domus reperirentur, quorum fundi et appertinentiae in sinistra, consequenter sub jurisdictionem status militaris recidente parte, situarentur, et vice versa, casu hoc coloni talium locorum ad praecavendam omnem jurisdictionum comixtionem, ad aliam partem, in qua nempe appertinentiae eorum praeexisterent, ad vires et a proportione earundem appertinentiarum translocentur. Ne autem per instituendam praedeclarata modalitate colonorum ex una parte viae in aliam translocationem, domus in adversa parte remanentes desertae maneant, ligneae quidem per proprietarios transferentur, casu vero, quo eaedem e solidis materialibus extructae forent, illa jurisdictio, cui tales domus obtigerint, curam habeat, ut domus hae incolas nanciscantur. Ita fidelitates vestrae pariter ad effectum horum omnium apud gubernatorem dispositorum medio exmittendorum gremialium consiliariorum suorum agere noverint.

16. In quantum vero crebro fato gubernatori fluminensi intuitu civitatis fluminensis id commissum extitisset, ut cum ad majus commercii in districtu hoc incrementum eiusque in florentiorem statum evectionem et id nefors collaturum esset, si urbs Fluminensis pari ratione ac civitas Carolostadiensis inliberam regiam civitatem eveheretur, communibusque regni Hungariae legibus inibi stabilitis secundum easdem gubernaretur, objecto hocce rite expenso uberiorem hac super re cum depromenda opinione relationem submittat, consilium quoque hoc regium sensa sua superinde depromere non intermittat.

Caeterum autem clementissimam hanc resolutionem nostram regiam tam de incorporando toto hoc littorali districtu, item et urbe Fluminensi, quam verro gubernatoris fluminensis nominationem in persona egregii fidelis Nostri Josephi Majláth de Székhely factam, fine etiam et scopo illo, ut in commerciis partem habentes et trafficantes regnicolae sese dirigere valeant, et quo se convertere sciant, circumstan-

Digitized by Google

tialiter publicare noverit. — Ultra haeo porro pro congrua fidelitatum vestrarum notitia suique directione deservire volumus sequentia, et quidem:

17. Hac occasione commissarium nostrum regium in regno hoc Croatiae in urbarialibus operantem mediante peculiari benigno rescripto eo instrui: ut partes quoque maritimas (quarum intuitu demissam fidelitatum Vestrrarum de 2. mensis Julii anni labentis submissam repraesentationem clementer acceperamus) fine introducendae in illis urbarialis regulationis sese cum gubernatore fluminensi eatenus cointelligenter habendo adeat ac dein projectum quodpiam regulationis ac tractamenti in eorum pro futuro alleviamen dirigendum via Consilii hujus regii exhibeat, abinde nobis cum voto et opinione demisse repraesentandum; non absimiliter

18. Rementionatum gubernatorem fluminensem uno eodemque tempore in his etiam altissimo nostro nomine inviatum haberi, ut interea etiam, donec novus hic comitatus regulatus et constabilitus fuerit, ipse, qua alioquin politicus et cameralis comissarius, locorum et partium districtus hujus nec non omnium ibidem occurentium objectorum curam et moderationem habeat ac inter cetera eo etiam vigilanter collaboret, ut omnia, quae per benignam resolutionem nostram regno huic Croatiae reincorporanda sunt, in sua integritate tradantur, seu ut pro objecti merito omnem circumspectionem atque attentionem adhibeat, per consequens cohaerenter ad editam benignam resolutionem nostram, praexistentem studiorum fundum fluminensem a comissariis prioris jurisdictionis integre recipiat, et super subsecuto effectu informet. — Non absimiliter

19. Respectu s. Josephi Capellae Carolostadii praehabitae cum omni fundo et onere per statum militarem statui provinciali resignandae, ut idem gubernator fluminensis quidnam eatenus subsit, quae et quanta fundatio praexistat numve sufficiens ac securus fundus sit? investiget; et siquidem

20. A parte status militaris petitum fuerit, ut domos ac aedificia sua Carolostadii remansura vendere ipsi liceat, ejusque intuitu benigne resolverimus, ut illa quidem aedificia, quae status militaris, qua talis ibidem tenuisset, porro quoque ejus dispositioni et quoad futuram talium provisionem arbitrio suo relinquantur; e contra autem domus ac aedificia illa, quae idem status militaris ibidem qua politica Jurisdictio possedisset, vendere ipsi integrum non sit, ast succedenti Jurisdictioni provinciali Hungariae citra omnem bonificationem relinquantur, ac proinde ad classificationem hanc atque distinctionem localis quoque commissio acurate advertat. Hinc rementionatum gubernatorem nostrum fluminensem in cohaerentia benignae istius resolutionis eo quoque instructum haberi quatenus specialiter in id indaget quales illae, de quibus status militaris hoc puncto meminit et quarum venditionem sibi admitti postulat, domus sint atque aedificia, quot numero, qualiterve conditionatae? illas dein domos, quas status militaris hactenus etiam ut politica iurisdictio tenuit, sibi qua iurisdictionem politicam hungaricam representanti absque ullo deponendo pretio ac bonificatione tradi faciat, super compertis autem et qualiter subsecuto benigno resolutionis effectu specificam informationem praestet.

Atque haec illa sunt in quibus fidelitates Vestrae exmittendos e gremio sui praefatos consiliarios, qui quidem in constituendo cum cointelligentia gubernatoris termino omne hoc regotium dextere suscipiendum, per-

Digitized by Google

tractandum admaturandumque habebunt, rite instruant, eidemque una altissimo nomine Nostro iniungendo, quatenus ultra etiam haec specifica generatim objectorum in reincorporando hoc districtu occurrentium occasione resignationis et comissionis quo pleniorem notitiam capere satagant, quo sic suo tempore ipsum hoc consilium regium circa omnia publico — politica et contributionalia districtum hunc respicientia objecta (immediata commercialium manipulatione gubernatori, ut premissum est reservata) eo meliore fundamento opinari valeat. In reliquo gratia et clementia etc . . Datum in archiducali civitate nostra Vienna Austriae die nona Augusti a. 1776. Maria Theresia m. p. Comes Franciscus Eszterhazy m. p.

10.

Excellentissime ac Illustrissime domine comes Bane, domine gratiosissime!

Tametsi portus et urbis Fluminensis, partis item districtus antehac commercialis, a dextris viae Carolinae iacentis, civitatis denique Carolostadiensis incorporatio in iurisdictionem regnorum haereditariorum hungaricorum, signanter autem *J. Regni Croatiae* complures ante menses per suam Majestatem ssmmam clementer decreta, mihique praefectura eiusdem partim ut gubernatori, partim autem ut supremo comiti iam cum exitu mensis Aprilis benigne demandata fuerit; tamen quia circa novum hoc institutum (multis haud dubie in dies circa executionem occurrentibus deliberationum objectis) altissima Suae Majestatis ssmmae mandata mihi nonnisi 22 mensis praesentis tradita sunt; inde factum est, ut neque ego demissi illius obsequii, quod Excellentiae Vestrae, qua horum regnorum primario capiti et praesidi debeo, testes litteras, prius ad Eandem dare potuerim.

Functurus itaque deinceps novis hisce magistratibus, ad eosque capessendos nunc in qualitate commissarii regii in Croatiam venturus, primum est, ut Excellentiam vestram hummillime rogem, ut conatus meos, quos in obsequium altissimarum intentionum caesareo-regiarum, inque emolumentum districtus curae meae concrediti, impensurus sum, gratiosa *Sua*, Consiliique regii, Excellentiae Vestrae praesidio subordinati, authoritate et cooperatione efficaciores reddere dignetur. Dein autem obsequiosissime significandum habeo: me hodierna die Vienna discessisse sumto itinere ad bonum meum Török-Balintiense, ubi tamdiu duntaxat me detinebo, donec decreta cameralium dicasteriorum percepero, quae nimirum in praesenti separationis iurisdictionum et receptionis negotio commissarii provinciam mihi pro veteri sua in me fiducia parte quoque ex sua concrediderunt. Quantum ex modo cursus actorum dicasterialium combinare possem, spero usque 10mam septembris expeditiones camerales mihi reddendas esse. Quibus acceptis mox Zagrabiam proficiscar, ac-

Digitized by Google

turus ibi cum excelso Consilio et de objectis, quorum individualem notitiam idem excelsum Dicasterium ex benigno rescripto regio his diebus transmisso praeliminariter iam hauserat, et de opere commissionali ubi et qualiter exordiendo. Interea autem singulari cum veneratione permaneo. Excellentiae Vestrae servus humillimus Josephus Majláth m. pr. Jaurini 23. Augusti 1776.

11.

Humillima repraesentatio consilii regii Dalm. Croat. Slav. circa negotium commissionis Fluminensis praevie cum statibus regni pertractandum.

Sacratissima! Benignam Majestatis Vestrae ssmae de dato 9nae praeterlapsi mensis Augusti et nro 3936 de partibus regni huius maritimis partim militari addicendis, partim provinciali statui reaplicandis, aliaque concomitantia, elargitam resolutionem regium hocce consilium devota submissione accepit. Ac quemadmodum maternam Majestatis Vestrae in promotionem regni etiam huius commercii, procurandamque per id publicam felicitatem directam intentionem exinde tenero devotionis sensu suspexit, ita ad iuratam suam, per ipsam etiam b. instructionem sibi impositam obligationem pertinere demisse existimavit, humillimas suas, quae circa hoc negotium ex legibus regni, ipsoque adeo publico sistemate sibi occurrerunt, reflexiones clementissimo Mttis. Vrae obtutui non alio fine substernere, quam ut praevia Majestatis Vrae, velut unice in publicam utilitatem directa mens et voluntas, tanto magis constabiliatur, certioremque, neque ullis obnoxium difficultatibus effectum sortiatur.

Atque ut haec res ad tanto majorem deducatur claritatem, regium hocce consilium omne hocce negotium ad summa capita reducendum demisse existimavit; nimirum agitur in praesens: 1. de notabili districtu ad regnum hoc, per consequens ad s. regni Hungariae coronam pertinente, statui militari tradendo, diminuendaque ab hac proportione, contributione 2. de libera regiaque civitate Segniensi militari aeque iurisdictioni subjicienda. 3. de efformando novo comitatu regni huius, per consequens s. etiam regni Hungariae coronae futuro commembro. 4. de avellendo indubie, ut ille consistere posset, a comitatu zagrabiensi notabili districtu, denique 5. de avellendis complurium nobilium familiarum et unius magnatis, non exiguis aliquibus particulis sed maioribus etiam corporibus in complexo 650 domos efficientibus.

Quod 1. attinet, tritae sunt regni leges de ipsis metalibus, etiam circa limites regni occurrentibus differentiis non secus quam per delectos diaetaliter comissarios pertractandis. Plures adhuc, atque recenter sanciti reperiuntur articuli de partibus his maritimis ac praesertim portu Buccarensi, regno Croatiae post-

Digitized by Google

liminio reapplicandis; plurima etiam Majestatis Vestrae eam in rem edita benigna assecuratoria rescripta, diplomatica anni 1750 sanctione consolidata. Ipso recentissimae diaetae 1765 art. 30 dignabatur Majestas Vestra Status regni in eo quietare, quod indita sub inde maritimis his partibus litioralis austriaci compellatio nullum regni legibus praeiudicium sit illatura. Neque tamen haec omnia eum in finem commemorata voluit regium hocce consilium, quasi huius qualiscunque districtus pro statu militari applicationem sub quaestionem ponere, aut benignam Mtis Vrae eatenus iam editam resolutionem morari vellet. Novit regium hocce consilium ad partes regalis Mttis Vrae. muneris pertinere, ut securitati publicae provideatur. Novit altiores, sibique incognitas subesse posse rationes, quibus Mtas. Vra. ad faciendam quampiam eiusmodi provisionem permoveatur. Novit denique, quod eiusmodi excorporationes nuperrime etiam cum ipso Statuum interventu susceptae perfectaeque fuerint, deque his omnibus eo minus dubitare potest, quod firmam foveat in ingenita Majestatis Vrae clementia spem et fiduciam, quod si quae etiam in praesens, exposcentibus ita temporum circumstantiis, regni partes pro statu militari applicentur, eaedem cessantibus subinde modernis rationibus, ad mentem regni legum gremio, limitibusque regni postliminio restituentur. Quod tota hac in re regium hocce consilium spectat id unicum est, ut Mtti Vestrae demisse proponat: absque praevio cum Statibus et Ordinibus regni tractatu, neque conformiter ad legem regni suscipi neque firmiter posse procurari.

Quoad 2. civitas Segniensis catalogo liberarum regiarumque regni Hungariae civitatum a saeculis adscripta per suos postremis etiam comitiis adfuit deputatos. Civitas haec quemadmodum omnes aliae in complexu nobilem constituit, nobilitaribus perfruitur praerogativis, et quarti regni status membrum efficit; ut appareat vel solo hoc titulo de eadem statui militari subjicienda absque praevio cum Statibus et Ordinibus regni tractatu congrue agi haud posse.

In ordine ad 3. Noviter hic erigendus comitatus deberet membrum regni constituere, in congregationibus regni voto et sessione gaudere, causas suas civiles et criminales per ordinaria regni fora traducere. Quod 1. attinet, nihil certe naturalius videtur quam ut Status ipsi de accessione notabilis adeo membri praevie edoceantur et nisi hoc praemittatur metuendum est quoad 2. ne graves, eaeque admodum intricatae quaestiones occurente primo comitiorum casu eatenus enascantur, ita etiam quoad 3. ne magistratus novi huius comitatus legalia in ipsis primae instantiae causis quoad incompetentiam, aut certe ipsa superrevisoria fora perplexa evadant in revidendis sibi legaliter ignoti tribunalis sententiis.

Quod 4. concernit, provisum quidem est, ut limitanae intra comitatus differatae in Hungaria quidem comitis palatini, in Croatia vero comitis bani arbitrio definiantur: avulsio tamen adeo notabilis a comitatu zagrabiensi districtus vel ex sola securitatis iurium privatarum familiarum ratione per influxum status publici solennizari debere demisse videtur.

Denique quoad 5. Quanquam nemo nobilium nisi iuris ordine rebus aut facultatibus suis privari possit, si qua tamen publicae utilitatis ratio hactenus exigebat, ut Mttas Vra. a cardinali hoc principio tantisper debuerit deviare, dignabatur Mattas Vestra de alacri gentis huius zelo homagialique promptitudine plurimis iam exemplis clementer assecurata eam semper inire rationem,

*

Digitized by Google

ut praevia cum Statibus regni consultatione, dispositisque hac ratione in antecessum animis ad opus ipsum descenderetur. Fiebat ita, ut dato possessoribus ad necessaria quaevis praeparatoria praemittenda spatio, oblatoque ipsis pro regii sui animi magnitudine condigno omnino aut aequivalenti aut pretio, negotium mutuo quasi consensu perficeretur. Quo magis tuti in assimbola hac recentibusque usque adeo exemplis confirmata Mttis Vrae clementia regnicolae conquiescunt, eo majorem in ipsis modo animorum consternationem causare deberet, si de ammitendis bonis suis nulla legali via praevie edocti adeoque ad rem hanc nulla ratione praeparati iacturam hanc praecurrente nonnisi incerto rumore effectiue pati deberent.

Quare cum tota hac in re, seu in quantum de recipiendo seu in quantum de ammittendo agitur, res Statuum immediate subversetur, horum vero personam exmittendi e gremio consiliarii sustinere posse haud videantur, cum Mtas Vra ssma ipsa errecti consilii huius occasione benigno de dtto 1. et respective 11 Augusti 1767 emanato mandato Status clementer assecurare dignáta sit, quod circa politica regni, ad quae praemissa omnia omnino referuntur, activitas ipsorum in salvo sit permansura, demissa est regii huius consilii opinio, ut Majestas Vestra, antequam clementer denominata et provecto iam adeo anno isto ipsa aëris intemperie niviumque, quae interiacentes inter Flumen montes longe citius atque alibi occupare solent copia, in progressu suo facile impedienda comissio exeat, totum hocce negotium cum Statibus regni benigne pertractare dignetur. Ita fiet, ut complanatis systemalibus difficultatibus, praeparatisque animis negotium hoc omne et facilius et firmius conficiatur. In reliquo etc. Ex sessione consilii 2 sept. 1776 celebrato sub praesidio C. Bani, praesentibus eppo Verneck, B. Malenich, c. Niczki, Skerlecz referente, Komaromi, Hajnal.

12.

Maria Theresia etc. Reverendi, spectabiles etc. Quod vero alteram fidelitatum vestrarum demissam repraesentationem circa negotium comissionis fluminensis praevie cum Statibus regni pertractandum sub die 2 praesentis mensis isthuc submissam concernit: siquidem omnia illa, quae in praeassumpta fidelitatum vestarum repraesentatione continentur, iam praevie etiam expensa, discussa et plene superata essent; hinc fidelitatibus vestris clementer rescribendum esse duximus, quatenus eidem benignae resolutioni nostrae semet ultro quoque conformare non intermittant. Quibus in reliquo gratia et clementia nostra c. r. benigne ac iugiter propensae manemus. Datum in archiducali civitate nostra Vienna Austriae die 16. mensis sept. a. d. 1776. Maria Theresia m. p. Josephus Bajzath eppus m. p. Josephus Jablanczij m. p.

Digitized by Google

13.

Excellentissimi, illustrissimi etc. Dignabatur Sua sacra Caesareo-regia et apostolica Majestas materna sua in publica regni Hungariae et partium eidem adnexarum commoda et incrementum hactenus etiam praehabiti in iis commercii sollicitudine, ac peculiari hujus documento et clementia caesareo-regia benigne resolvere. „ut Urbs et portus Fluminensis, nec non bona Buccariensia, in quantum illa Carlostadio Flumen versus proficiscendo ad dextram viae Carolinae sita sunt (Buccari, Buccaricza et Porto-Re, tamquam ad laevam dictae viae Carolinae sitis pro statu militari relictis), ipsa praetera civitas Carolostadiensis in liberam regiamque civitatem evehenda, immediate regno Croatiae reincorporentur; ex taliter porro neo-incorporandis partibus novus comitatus erigatur, idemque in omnibus ad normam aliorum comitatuum (iis, quae mox declarandae directioni Guberniali in puncto comerciali immediate reservarentur, exceptis) Consilio huic regio subordinetur, ejusque Jurisdictioni subsit.

Pro eadem porro praedeclarata Materna sua sollicitudine atque Providentia, volens nimirum, ut res comercii in districtu et portu hoc Fluminensi ex ipsa ordinata atque systematica manipulatione ad statum florentiorem evehatur, ultro dignabatur Sua sacratissima Majestas urbi et portui Fluminensi dominum Josephum Mailath de Székhely antehac cameralem consiliarum aulicum et referendarium, in qualitate gubernatoris, ac cum pari, ac comes a Zinzendorf Tergesti obtinet, activitate iisdemque praerogativis praeficere, simulque eum pro comitatus ex reincorporando hoc districtu efformandi et nomine comitatus Severinensis insigniendi supremo comite clementer denominare.

Noverint igitur praetitulatae D. vestrae clementissimam hanc resolutionem fine etiam et scopo illo, ut in commerciis partem habentes et trafficantes regnicolae sese dirigere valeant et quo se convertere sciant, intra iurisdictionis suae ambitum publicam reddere. Datum ex Consilio in regnis Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae regio Zagrabiae die secunda Octobris anno millesimo septingentesimo septuagesimo sexto celebrato. Praettarum D. vestrarum ad officia paratissimi Alexander Michael L. B. Malenich m. p. Joanes Michalkovich m. p.

14.

Inclyta cacs. reg. Comissio! Judices rectores, consilium totaque communitas fidelissimae civitatis ac portus liberi Fluminensis occasione faciendae incorporationis eiusdem civitatis sacrae apostolici regni coronae humillime supplicant:

1. Cum haec fidelissima civitas a summis imperatoribus et archiducibus Austriae dominis, dominis suis ac principibus terrae gratiosissimis et clementissimis, plurimis saeculis nulli subdita aut annexa provinciae seorsim prorsus

Digitized by Google

eadem ratione, qua singilatim quaeque alia haereditaria Austriae provincia archiducatui Austriae incorporata habebatur et possidebatur; nam et ab ea non secus ac de quacunque alia haereditaria provincia seorsim et fidelitatis homagium et tempore statutae pragmaticae sanctionis ratihabitionem exigere et acceptare non dedignabantur, ut et in futurum eadem ratione qua omnes aliae Hungariae annexae partes et haec civitas cum suo districtu sacrae regni Hungariae coronae annexa ac incorporata habeatur atque possideatur.

2. Leges, statuta ab augusto Ferdinando Imo et augustis successoribus sibi firmata, ac privilegia clementissime concessa (demptis, quae pro varietate temporum, corrigenda restarent) novo clamentissimo regio diplomate confirmari.

3. Terrae et possessiones incolarum ab omni onere, pensione, seu contributione, praeter consuetam summo principi debitam fructuum decimam ab Augustis immunes semper servatae, in eadem hac immunitate pereniter servandae confirmentur.

4. Proventuum pro publicis necessitatibus designatorum perceptio, eorumque dispositio prout ab antiquo sub praesidio ac directione illustrissimi pro tempore capitanei, magistratui et consilio cum onere reddendarum rationum confirmetur.

5. Familiae consiliariorum in hac urbe nobili patriciatus honore gaudentes, et nobilium incolarum in suo gradu more aliorum in pari gradu nobilium indigenarum in regno recognoscantur, omniumque inclyti regni privilegiorum participes fiant atque fruantur.

6. Actis praesentis inclytae comissionis premissa omnia inserere supplicant, ad clementissimos Augustissimae pedes demissum suplicem libellum deferre sibi reservantes, seque humili obsequio vovent. Flumine sancti Viti die mensis octobris anno 1776.

Inclytae caes reg. delegatae Commissionis humillimi, obsequiosissimi servi Antonius de Monaldi m. p. Franciscus Antonius de Steinberg m. p. iudices rectores etiam nomine consilii ac totius Communitatis Fluminensis.

15.

Excelsum Consilium regium, domini mihi gratiossissime, colendissimi!

Protocolla actum resignationis, et respective receptionis respicientia demisse advolvo; prius urbem portumque Fluminensem posterius eam, quaae viae Carolinae Carolostadio proficiendo dextrae adjacet, dominii Buccari partem concernit. Receptio Buccarensis ex ratione lucrandi temporis expediendique ocyus Comissarii Tergestini, agendis fluminensibus interposita sint, caeterum reliqua protocolli puncta suapte patent.

Digitized by Google

Quod punctum . . . . . adnecto copiam, insinuati Cancellariae Bohemico-Aus. Aulicae, e qua apparet capitale missionis Illyricae liquidatum esse, nec superesse aliud, quam ut excel. Consilium de capitali hoc d. Administratorem massae ex jesuiticae levando necessaria disponere velit et quia circa . . . . . etiam missionis hujus, duas respicientem dioeceses . . . . lationem comissionalis concertatio adhuc in anno . . . . jam intercessiset, eandem, uti et copiam fundationalium pro notitia, et directione excelsi Consilii isthic adnecto.

Puncta 10. 11. et 20 benignae resolutioni substrata sunt, eorum tamen intuitu motiva opinionis nostrae adeo perspicue exposita mihi videntur, ut eadem hic extendere supervacaneum mihi videatur.

Cras id est 6. hujus denuo Buccarim transibimus ad concertandum cum Comissario militari rectificationis tenutorum cis-et trans-viam Carolinam sitorum systema, quo facto ante omnia ea quae ad internam civitatis hujus regulationem pertinent absolvemus, tum vero descendendo per Carolinam Carlostadium, nisi nives nos impediant, progrediemur. Queis ulterioribus commendatus gratiis persevero excelsi Cons. Fiume die 5. mens. Nov. 1776. humillimus servus Nicolaus Skerlecz de Lomnicza m. p.

16.

Consilium r. croaticum gubernatori Fluminensi.

Magnifice! Circa bina commissionis regiae Fluminensis signanter in merito resig nationis, et respective receptionis portus, et urbis Fluminensis, caeterorumque eo pertinentium objectorum, nec non bonorum Buccarensium viae Carolinae Carlostadio Flumen eundo a dextris adsitorum, exhibita protocolla dignata est Sua Majestas Ssimma resolvere, ac clementer rescribere, et quidem:

(Caeteris ommissis)

Acceptae eiusdem magnificae ac spectabilis dominationis Vestrae super progressu operationis a locali mixta commissione susceptae relationes perhibent, negotium constituendae separatoriae lineae difficultates subire non modo propterea, quod in dimidia illa viae Carolinae parte, quae inde a Verbovsko usque Carlostadium protenditur ad dextram juxta ac sinistram, multi particulares Domini terrestres possessoria obtineant, sed etiam, quia ex parte status militaris intentio eo declinare videatur, ut pro linea separatoria non per totum via Carolina, ast signanter inde a Novigrad versus Ogulin fluvius Dobra constituatur, ut item in quantum etiam via Carolina pro linea separatoria constituenda fuerit, incolae per separationem hanc territorialem ad Jurisdictionem Militarem recidentes tenuta, et possessoria sua in altera parte seu trans viam Carolinam praehabita porro etiam retineant, nec non ut ex principio illo, quod via Carolina pro separatoria linea habenda esset, non modo littus unum Fiumarae fluminis, sed etiam totus ille tractus inde a ponte super Fiumara structo in parte militari statui

Digitized by Google

cedere debente juxta cursum viae Carolinae protensus jurisdictioni militari relinquatur.

At vero ad finem, et scopum intentum accelerandum illud potius expedite ac necesse esse, ut jurisdictionum locales comissarii loco ejus, ut se Flumine, vel hujus in littorali in praeliminaribus reflexionibus detineant, ad occulatum localitatum inter jurisdictiones subdividendarum procedant, et sic in facie loci, de loco nempe in locum progrediendo, normalem benignam resolutionem, quatenus per locales circumstantias possibile fuerit, effectuare satagant, suapte intelligitur.

Unde militari comissario admixtam hanc localem commissionem deputato, via supremae Carlostadiensis armorum praefecturae eo jam inviato existente, ut super illis quaestionibus ac objectis, quae tenore praementionatae normalis benignae resolutionis ad investigationem et depromendam opinionem localis comissionis remissa sunt (in quantum eorum, et intuitu sensus comissariorum localium disconveniret, decisionem autem quaestionis exspectare in facie loci cum remora operationis comissionalis esset, sed neque per interimale quodpiam provisorium localis comissionis, seu eo usque, dum super comuni localis super operatis relatione resolutio regia subsequatur, duraturum, accomodatio rei obtineri posset) comune protocollum localis comissionis confiat, et omni requisito plano instructum a concurentium iurisdictionum comissariis per respectivos canales suae matti ssimae demisse submittatur, sumefata sua mattas ssima benigne rescribere dignata est, quatenus in promissorum conformitate concernentes locales comissarii ad investigationes et concertationes, ac pro re nata objectorum ejusmodi in comune protocollum relationem inviantur ; praeterea vero, cum ex parte status militaris constitutus comissarius vice colonellus d. Paulich in relatione sua quoad partem illam bonorum Buccarensium, quae ad Jurisdictionem Militarem recidere deberet, facta haud obscure innuat; si domus in parte sinistrae viae Carolinae Militari statui obvenire debente constitutae, adeoque sub militarem Jurisdictionem recidentes, signanter ad Castellanatus Tersactensem, Buccaranum, Hrelinensem, et Fuccinensem pertinentes praehabitas in altera, nempe dextra viae Carolinae parte pro metis territorialibus deservientes sylvas et quae exinde hactenus per industriam etiam nanciscebantur vitae media, beneficiumque lignationis et pascuationis amittere debuerint, paulo post extrema egestate pressos ejusmodi incolas eo ipso ad emigrandum cogendos fore, iidem praementionati quippe commsisarii eo instruantur, quo ipsi ad hanc etiam circumstantiam debite, et accurate advertant, plenamque passu pariter in isto reflexe nimirum ad localia adjuncta notitiam capiant, et pro re nata eatenus quoque sensum suum depromant.

Praemissam proin benignam ordinationem Consilium istud regium magnificae ac spect. d. Vrae eo fine intimandam habet, ut ad effectum eius agenda agat, et denique scriptam informationem exhibeat. Datum ex consilio die 18. Oct. 1776.

Digitized by Google

17.

Excelsum consilium regium, domini nobis gratiosissimi colendissimi!

Posteaquam ex gratioso excelsi hujus consilii regii sub 2. mens. oct. a. c. Nr. 1812 ad nos emanato Intimato id suam Mattem ssmam circa partes maritimas benigne resolvisse intelleximus, ut nimirum urbs et portus Fluminensis, nec non bona Buccariensia, in quantum illa Carolostadio Flumen versus proficiscendo ad dextram viae Carolinae sita sunt (Buccari, Buccaricza et Portoré, tamquam ad levam dictae viae Carolinae sitis, pro statu militari relictis) ipsa praeterea civitas Carolostadiensis, in liberam regiamque civitatem evehenda, immediate regno Croatiae reincorporentur, ex taliterque reincorporandis partibus novus comitatus Szeverinensis cottus nomine insigniendus erigatur: Clementissimam hanc pro constanti nostra benignas intentiones regias secundandi promptitudine, velut unico publicae felicitatis provehendae animo benigne editam resolutionem devotis animis suscepimus quidem.

Cum interim duplex circumstantia hujus, quarum una est antememoratarum partium maritimarum sive per novi praevia ratione Cottus erectionem, sive per earundem statui militari resignationem a nobis dismembratio, alia vero ipsa praedicti novi Szeverinensis nomine compellandi Cottus erectio, non modo grave iurisdictioni regni, et cottus hujus, ipsisque adeo ex ratione concomitantium justissimis tot bene meritarum familiarum juribus allatura praejudicium praevideretur, verum etiam cum praescripta in decretalibus quoque constitutionibus pares operationes in opus deducendi methodo nulla ratione conciliari valeret; pro eo in materna augustissimae dominae benignitate et clementia, pro qua nullius justis juribus et immunitatibus eandem derogare velle tot loculentis benignitatis hujus edocti argumentis plene convincimur, demisse confisi, humillimas praevio in merito altissimo obtutui ejusdem medio excelsi hujus Consilii regii reflexiones nostras homagiali cum reverentia substernere praesumimus et quidem:

In ordine quoad primum: Magis notum est, quam ut pluribus demonstrari debeat, quaestionatas partes maritimas, bonorum alias in lege Frangepano-Zrinianorum nomine venientes, tum antea, cum et inde ab interventu horum Graecensi camerae resignationis tempore, continua annorum serie tanquam indubitatam partem sacrae regni Hungaricae coronae consideratas esse; confirmant hoc numerosi superinde editi diaetales articuli, ac novissima etiam sub modo feliciter regnantis glorioso Augustissimae Dominae Gubernio artlo 30: anni 1765. facta in eo declaratio, quod per usitatam partium illarum littoralis Austriaci nomine compellationem nullum habitae in iisdem sacrae regni coronae jurisdictioni praejudicium aut derogamen quodpiam sit inferendum, abunde testatum reddit. Quod praetera eaedem partes jurisdictioni quoque cottus hujus tam in juridicis quam politicis subjectae fuerint, non modo complures regni leges, ac in specie art. 57. 1647 diserte evincit, verum etiam subsecuti praealegati jurisdictionis effectus; quod nimirum modo fatae partes

Digitized by Google

semper dependente a cottu hocce nobilium Judice et prioribus temporibus provisae fuerint et in praesens etiam provideantur; quod item retroactis annis ad tyronum militum nomine cottus istius praestitorum cum reliquis gremialibus ejusdem cottus hujus districtibus statutionem pro sua rata concurrerint, ac denique quod conscriptiones etiam ideales jam olim ibidem peractae furint id ipsum ultro palam indicare videantur.

Unde clara per praemissa sacrae non minus regni coronae quam et comitatus istius in easdem partes jurisdictione demonstrata, pronum est ipsas neque per excorporationem ad statum militarem a sacra regni corona via hac salvis publicis sanctionibus rescindi; neque a cottu hocce per novi erectionem comitatus sejungi posse; nam relate ad primum: omnes diaetales constitutiones de partibus his communibus regni legibus et oneribus subjiciendis editas respectu excorporandarum ad statum militarem, ubi longe alia guberni norma obtinet, suo vigore destitui, corpusque invitum sua parte destitui oporteret. Relate vero ad 2. si unica civitatis Crisiensis unio tot diaetalibus artlis utpote 103: 1659. 127: 1715. 95: 1723. et 57: 1741. pertractata fuit, longe profecto a fortiori nobilioris ac majoris corporis hujus ab invicem separationem nonnisi pari solenni via definiendam venire naturalis evincit ratio, eo etiam legali motivo accedente, quod per separationem hanc sublatis antiquis limitibus novae metae, objectum alioquin etiam diaetale, erigendae forent; per harum vero immutationem, quaevis privatorum jura in summam confusionem, apertumque discrimen, nisi publica quapiam legali eatenus constitutione provideretur, essent deducenda; ut adeo si caetera etiam abessent, vel unico hoc motivo praeconceptae separationis scopum citra grave et publicis sanctionibus et privatorum juribus infligendum vulnus haud obtineri posse indubium evadat.

Quod porro relate ad 2. ipsam novi hujus cottus erectionem attinet: haec etiam haud dispares spectatis systematibus constitutionibus subire videtur difficultates. Cum expensis penitius his omnes hujusmodi notabilium districtuum sacrae regni Coronae incorporationes, ex iisdem Cottuum efformationes non nisi facta in publicis regni comitiis eatenus provisione fieri consuevisse praeter complures alios passim in legibus expressos casus in specie etiam inferioris Slavoniae cottuum art. 118: 1715. et 50: 1741. definita incorporatio sufficiens praebet argumentum. Cujusmodi solennitate cum erigendus novus hic cottus destitueretur, in aperto est omnem ejusdem tanquam ignoti publico membri tam in justitiae administratione, quam et politicis pertractationibus activitatem in dubium, ac crysim revocandam esse, per consequens eundem modo hoc firmam stabilemque permansionem nancisci haud posse.

Ac ideo quemadmodum praededucta demissa legalia motiva et fundamenta nostra tam praelibatorum partium maritimarum, sive ad statum militarem excorporationem sive earundem a nobis separationem, quam et modo fati novi cottus erectionem citra evidentem sistemalium legum alterationem haud subsistere posse clare demonstrant, ita cum inde etiam grave nobis impendere praejudicium praevideremus, quod comuni ita ferente rumore non modo gremiale cottus hujus dominium Szeverin, a quo videlicet novus cottus suam obtinet denominationem, cum notabili quoque alia corporeitate a nobis sit divellendum; verum etiam omnis illa pars cottus, quae ad sinistram Carolinae viae Flumen versus proficiscendo sita est, Statui militari veniat resignanda. Idque reipsa

Digitized by Google

eventuum respectu prioris quidem luculentum 53. regni Hungariae reliquo rumque superioris ac inferioris Slavoniae cottuum exemplum, eo quod nullus horum aliunde, quam ab aliquo principaliore gremiali loco suam sortiatur compellationem omne prorsus amplius dubitandi motivum adimeret, respectu posterioris autem nexus quasi coeptae operationis id ipsum indicare videretur. Utrumque porro hoc ipsius etiam dismembrationis excorporationisque meritum ad eandem quae supra de partibus maritimis adducta sunt, recideret questionem, adeoque eadem legalia, quo minus istud quoque in effectum ire queat, obstarent motiva. Excelsum hoc consilium regium in humilitate interpellamus, quatenus tum ex praedeductis legalibus demissis rationibus et fundamentis nostris cum et eo insuper accedente, et quidem relate ad excorporationem, quod consecratis jam a majoribus nostris, amplissimis pro intemerata fide fidelitateque in obsequium Augustae Domus tuitionemque ac securitatem haereditariarum ejus provinciarum regni confiniis, quae utique non aliud sunt, quam sangvinis profusione partae fiidelium Nobilium haereditates, adeo constricti simus, ut si aequa generalatus Varasdinensem et Carolostadiensem caeteraque regni confinia inter ac modernum Provicialem statum nostrum ineatur proportio, vix octava aut nona parte nobis relicta exiguum profecto amplius aliquid supersit, quod in praemissum excorporationis finem ultro consecrari possit: quod item recentius Augustae Clementissimae Dominae providentia positos praefatum Generalatum Carolostadiensem huncque cottum inter limites confundi operteret, optatamque vix tandem binos hos Status inter procuratam per id quietem et tranquilitatem per novam metarum erectionem in novam confusionem poni foret necessum, ac denique quod repetitae hae excorporationes nonnisi cum notabili jurisdictionis sacrae regni Coronae diminutione, et inferendo per id eidem praejudicio fieri possint. Relate vero ad separationem: quod praeter adductas jam supra hoc in merito reflexiones ipse reliquus contribuens cottus hujus populus sensibile onus ac praegravium inde esset accep turus. Si quidem occasione emensi postremo pro cottu hocce contributionalis quanti totius in concreto cottus, adeoque avellendi etiam districtus viribus expensis idem com mensuratum extiterit, quod licet quidem a proportione avellendi districtus a cottu quoque hocce auferretur, per id tamen grave adhuc onus reliquo gremiali nostro populo imansurum sit, cum fatalitates, quae mutuo hactenus per omnes sustinebantur, jam notabili Montanorum parte avulsa, in longe pauciores cum summo eorum praejudicio, et extrema enervatione essent derivandae, maternum clementissime Dominae animum eo permoveret, quo eadem his omnibus una expensis et in benignam reflexionem assumtis, ad antevertendum etiam grave, quod publico non minus inde, quam et privatorum juribus impendet discrimen, ipsiusque adeo materno publicarum sanctionum vigoris conservandi studio a praenotata sive maritimarum sive harum partium excorporatione, novique cottus hujus erectione clementer abstrahendo tam praelibatas partes maritimas, velut alioquin pro legali jam hactenus Cottus istius districtu semper habitas in politicis non mnus iac juridicis, quam et antenominatas civitates, velut nulli alteri quam nostro viciniores cottui, in politicis adinstar aliarum liberarum ac regiarum civitatum regni Hungariae, partiumque eidem adnexarum, Jurisdictioni nostrae benigne subjicere dignaretur.

Qui caeteroquin gratiis et favoribus ejusdem excelsi Consilii regii

*

Digitized by Google

enixe comendati perseveramus excelsi consilii regii. Datum ex generali nostra pro 18. et sequentium Mens. nov. diebus anno 1776. Zagrabiae celebrata congregatione humillimi, obsequentisimi servi N. N. Universitas cottus Zagrabiensis.

18.

Flumine s. Viti die 15. Januarii 1777.

In sala palatii civitatis. Congregato more solito ad sonum campanae minori, majorique consilio, cui interfuere nobiles dni consiliarii ad nrum 25. computata persona illustrissimi dni regii gubernatoris.

Praesentibus illmo d. Josepho Majláth de Szekhely reg. gubernatore, nobilibus ac spectabilibus dd. iudicibus et rectoribus: Antonio Vito Barcich, Franc. Rossí Sabbatini, Ant. de Terzi secretario, nobilibus dominis: Franc X. de Orlando, Michaele Ant. de Zanchi, Josepho de Gerliczi, Sigismundo de Zanchi, Aloysio de Orlando, Felice de Verneda, Carlo Ios. de Steinberg, Antonio de Gaus, Franc. Xav. de Lumaga, Ântonio Monaldi, Josepho de Troyer, Joanne B. Galob, Ignatio de Zanchi, Franc. X. de Franul, iun. Anselmo Nepom Peri, Franc. Steph. de Munier, Ant. de Mordax, Franc. de Bardarini, Andrea Nic. de Calli, Petro Monaldi, Julio de Benzoni.

Propose il nob. spett. sigr. giudice rettore della mfica communità di essersi radunato l' odierno consiglio per significare a questo mfco. publico:

1. un grazioso decreto dell' inclita regia comissione Croatico-Ungarica di data Fiume 14. dicembre dell' anno pross. passato 1776. in virtú di cui viene commesso alli ssigri giudici rettori di rassegnare quanto prima alla pretit. inclita regia comissione genuino rapporto sopra li 20. punti, che si contengono nel medesimo decreto, e di produrre in appresso quelle clementissime ces. regie normative ordinanze, nelle quali s aggirava fin' ad'ora l' amministrazione di questo publico

Perlettosi de verbo ad verbum il tenore del citato grazioso decreto, i di cui punti N. B. si troverrano registrati a carte 2 del publico protocollo, il nob. spettab. sigr. giudice della mfca Communitá fu di parere, che richiedendo maggior indagine l' importanza e delicatezza delle materie, sopra le quali si deve informare, converrebbe procedere secondo la disposizione del patrio statuto alla nomina di alcuni soggetti esperti nelle cose pubbliche, e idonei a compillare con fondamento in una particolar commissione l' ordinata informazione. Per tal effetto il nob. spett. sigr. giudice guberniale nominó li nob. sig. Antonio Monaldi e Francesco Ant. de Steinberg, come giudici dell' anno decorso, e il nob. spett. sign. giudice della mfca. communitá elesse li nob. sigri Andrea Nicoló Calli e Michiel Ant. de Zanchi. Fú lodata ed approvata per parte del mfco. publico la seguita nomina con l' aggiunta che nelle sessioni dell' istituita commissione intervengano ancora li nob. sigri giudici dell' anno corrente e il publico segretario.

Digitized by Google

19.

Flumine S. Viti die 17. July 1777.

In sala palatii civitatis congregato more solito ad sonum campanae minori majorique consilio, cui interfuere nobb. dmni consiliarii ad nr. 22. computata persona nobilis ac perillustris dmni inclyti vicariatus gubernialis praesidis.

Propose il nobile spettabile sigr. giudice rettore della magnifica comunità di essersi radunato l' odierno consiglio per comunicare a questo magnifico publico l abbozzo dell' informazione che si rasegnerà all' ecelsa regia aulica commissione croattico-ungarica sopra li 20. punti contenuti nel rispettabilissimo suo decreto delli 14. Decembre dell' anno decorso 1776. trattandosi di un affare, che dee riguardarsi tanto piu importante, quantoché s'aggira sul publico e privato bene, ed abbraccia il nuovo sistema di questa fedelissima cittàe porto franco, rammentó il detto nobile spettabile sigr. giudice l'inviolabil osservanza dei doveri, alli quali ciascuno delli nobili sigri. consiglieri è tenuto in forza di giuramento prestato nell' ingresso al consiglio.

(Ommissis). Fù ripresa e proseguita dal segretario de Terzi lettura della publica informazione, la quale giunta al suo termine, dopo il corso di tre grosse ore, ebbe la sorte d' incontrare l'aggradimento del pretitolato sigr. presidente de Orlando, e la soddisfazione del magnifico publico. Onde si determinò plenis votis, che la medesima relazione si facesse trascrivere con politezza, e si umiliasse quanto prima all' eccelsa regia aulica commissione croattico-ungarica; indi si registrasse nel publico protocollo, a memoria dei posteri.

Quibus habitis fuit dimisum consilium.

Sequitur tenor relationis:

Inclyta reg. aul. Croatico-ungarica Commissio!

Ad cognoscendum, quaenam optima et publico Fluminensi maxime proficua ratio administrationis publicae in moderno ejus nexu cum haereditariis suae majestatis sacratissimae regnis Hungaricis constituenda veniat, decreto hujus inclytae regiae aulicae commissionis de die 14. decembris anni proxime elapsi, nobis judicibus rectoribus impositum fuit, ut genuinam exhiberemus informationem super punctis sequentibus.

(Ommissis) Postquam sic toto animo et omni cura temporum antiquitates rimando, statum, et conditionem hujus civitatis exposuissemus, in quantum ex Veneto-

Digitized by Google

rum irruptionibus nobis relictum extat, simul etiam debita integritate enucleassemus, quemadmodum actu se res publici fluminensis habeant, recte nos fidimus aequissimis hujus inclytae regiae aulicae commissionis postulatis pro viribus satisfecisse. Ut vero rei tum publicae tum privatae hujus urbis prospiciatur, et res nostrae suum rursus pro universali omnium bono statum teneant, meliusque fluant, nos totius magnifici publici nomine sua forma in consilio congregati hasce humillimas pro bono publico preces ponimus:

1. Quemadmodum haec fidelissima urbs a seculis nulli provinciae subdita aut adnexa, seorsim et eadem prorsus ratione, qua singillatim quaeque alia haereditaria Austriae provincia, eidem arhiducatui incorporata, habita et possessa fuit a summis imperatoribus et archiducibus Austriae dominis suis ac principibus terrae gratiosissimis, clementissimisque, ut plane ab hac ipsa urbe non secus ac a singulis aliis quibuscumque haereditariis provinciis sensim et fidelitatis homagium, et statutae pragmaticae sanctionis ratihabitionem exigere, et acceptare non dedignarentur: ita quoque in futurum eadem ratione, qua omnes aliae inclyto regno Hungariae adnexae partes, provinciaeque et haec urbs cum suo districtu sacrae regni Hungariae Coronae adnexa ac incorporata habeatur, et possideatur.

2. Leges et statuta ab Augustissimis imperatoribus Ferdinando I. successoribusque firmata, nec non privilegia clementissime concessa, demptis iis, quae pro temporum, circumstantiarumque varietate corrigenda forent, novo clementissimo regio diplomate confirmentur.

3. Terrae, et possessiones incolarum ab omni onere, pensione, seu contributione, praeter consuetam summo principi debitam fructuum decimam, ab Augustissimis semper servatae immunes, in hac ipsa immunitate perenniter servandae confirmentur.

4. Proventuum pro publicis necessitatibus designatorum perceptio, eorumque dispositio, prout ab antiquo, sub praesidio et directione illmi dni p. t. capitanei, magistratui et consilio cum onere reddendarum rationum confirmentur.

5. Familiae Consiliariorum in hac urbe nobili patritiatus honore gaudentes, et nobilium incolarum in suo gradu more aliorum in pari gradu nobilium indigenarum in Regno recognoscantur, omniumque inclyti regni privilegiorum participes fiant, atque fruantur.

6. Illa sic dicta pauperum datia vini, seu illud novum unius floreni vectigal inpositum introductioni vini forensis huic communitati donetur, ut ex hocce redditu simul et alio percipiendo ab educilatione vini tertiae classis, tanquam proprio fundo eruantur illae annuae pro tempore paupertatis pensiones assignandae in praesens privilegiatis educilatoribus aliisque pauperibus patritiorum, civiumque familiis; residuum vero cedat incremento xenodochii, seu domus pauperum, impotentium, et infirmorum, in eius congruentiorem sustentationem restituantur, et illi fructus, quos praeteritis annis ab hoc fundo percepit excelsa intendentia, applicuitque tergestinis aut aliis non fluminensibus pauperibus, pro horum fructuum, tanquam non exiguae summae, restitutionem haec urbs submisse implorat regium clementissimum decretum.

7. Illa vectigalium (datiarum publicarum) venundatio erga auctionem pretii

Digitized by Google

obstat et publico et privato bono; quia dum arrendatores in hujusmodi arrendationibus unice proprium intendunt commodum, sensim decretorum sacratissimae majestatis inducitur inobservantia, omnisque illa utilitas, quam ij exinde capiunt, aut debiti hujus publici emolumento decedet, aut a privatorum oppressione exoritur; hinc ad avertenda omnia mala, civitas ipsa per suos exactores ex consilio eligibiles cum onere reddendarum rationum omnes cujuscumque generis datias et vectigalia administret.

8. Similiter petimus, ut sub jurisdictionem hujus urbis, cujus territorium est alias perquam leve et augustum, perenni accessione reddeat vicina terra Podbregh cum suis incolis eorumque possessionibus, his inixi rationibus, atque congruentiis 1. quia licet Castua, tanquam caput bonorum exjesuiticorum, exerceat utile dominium super hanc terram Podbreghense, non tamen habet in eandem dominium politicum; Podbreghenses enim incolae, utpote nunquam subjecti, incorporati, aut caracterizati in provincia Carnioliae, non subsunt jurisdictioni Castuae, quia nec fruntur ejusdem sylvis et pascuis, nec gaudent ipsius juribus et privilegiis, sed in persona eorum judicis, dicti xupani, qui alter non est quam rudis et crassus rusticus, constituentes sibi forum primae instantiae reputantur distincti, liberi et independentes ab omni jurisdictione. E contra vero Podbreghenses incolae quoad venundationem vini, aliorumque suorum fructuum jura hujus urbis Fluminensis participant, quin haec in illos ullam jurisdictionem exerceat, aut de illorum territorio ullum emolumentum capiat. 2. Quia aliunde Podbreghenses in spiritualibus subsunt jurisdictioni hujus paraeciae Fluminensi 3. Quia sunt nobis plane finitimi, et nostro territorio contermini, atque in omni commercio, et mercatura adeo nobis juncti, ut non sine gravi incommodo, perturbatione, ac laesione reciproci juris ab hoc Fluminensi politico civili ac justitiali gubernio abstrahi possint.

9. Ut binae cauponae trans pontem Fluminis, una a militari, altera a provinciali jurisdictione noviter errectae, et educillationes vini alla minuta, quae ibidem exercentur, in perpetuum cessent, et aboleantur. Cum tam in locis Buccari, et Tersat, quam in eorum singulis pagis sufficientissimae pro incolarum commoditate erectae sint cauponae, cumque binae illae trans pontem sitae procul sint ab omni Buccarenssium, vel Tersactensium incolatu, et frequentia, eaedem solitario in loco constitutae non nisi publica praebeant scandala, ac immanium scelerum, turpis ac publici scortorum exercitii, nullius faeminarum ac puellarum in publica via securitatis et homicidiorum nos tetros faciunt hucusque praesentire effectus, illaeque educilationes vini non alium in finem institutae sunt prae foribus ipsius civitatis Fluminensis, quam ut multitudinem civium et incolarum Fluminensium ad se alliciant, et avocent, inutiles vero reddantur ferme omnes urbis hujus cauponae. Verum quia hoc vergit in summum rei tam publicae, quam privatae exitium, iram divini numinis provocat, destruit principem redditum vectigalis septimi ab augustissimis principibus huic civitati donatum aeque ac alterius vectigalis pauperum noviter indultum, et non solam privatam utilitatem praeprimis pauperum civium, quibus ad sustentationem donatum est privillegium educilationis vini tertiae classis, ad nihilum rediget, verum etiam ipsos ad incitas pertrahet. Ne hac ratione locupletatione unius vel duorum multae civium Fluminensium familiae destruantur, et civitas integra lugeat, imodicae unius aut alterius utilitati subditam esse, instantissime suppli-

Digitized by Google

cat huic inclytae aulicae commissioni, ut in posterum liberetur ab hac servitute, et omnes cauponae, educilationesque vini, uti admodum perniciosae, ab ejus limine abigantur. Eapropter

10. Sacratissimae caes. regiae. ap. majestatis mediante hac inclyta regia aulica commissione imploramus providentiam et mandatum, ut abhinc jurisdicenti Tersactano inhibeatur omnis venditio, et innovatio tam intra quam extra septa ipsius loci, quae aliquo modo arctaret, impediret, aut deviaret commercium et mercaturam hujus liberi portus et regiae urbis contra ejusdem libertatem, jura atque privilegia, sed omnia maneant, et teneantur, prout fuere in priori systemmate bonae vicinae per tot saecula, ut sub comitibus Zrinijs, nec non in futurum tollatur aemulatio, omneque motivum alterutrius quaerulationis indebitae submissione proponimus et rogamus:

11. Ut huic regiae urbi ad dilatanda quoque confinia suae jurisdictionis liceat emere ipsum dominium et territorrium Tersactense, inque jus perennis proprietatis convertere; neque adeo laboriosum erit huic urbi erga assecurationem fundi ipsius Tersactensis, et publicae fidei pretium emptionis, et pecuniae summam mutuo accipere erga 4 procentum, et successu temporis restituere per congessionem pecuniae, quae ex annuis fructibus remaneret, ejusque foenerationem (prout infra demonstrabitur) in hoc monte pietatis, seu publicae oppignorationis cassa. Atque hinc

12. Liceat huic magnifico publico a locis piis, monasteriis, confraternitatibus, domibus pupillorum minorenum Q: eorum pecunias, capitalia, atque fundationes, quae aliunde locis publicis elocari debent, accipere erga solutionem interusurii 4 procentum, sicque cassam publicae assecurationis et oppignorationis formare, eandem pecuniam mutuo dando erga pignora intrinseci valoris, praecipue auri et argenti, cum exactione interusurii quinque aut sex procentum. Pronum est judicare, quod cum sat procul hinc distent hujusmodi oppignorationis domus (non enim habemus alias nobis viciniores quam Goritiensem in statu imperiali, et Utinensem in statu Veneto) ex omnibus locis, intermediae nobisque circumstantis etiam exterae regionis, omnia pignora affluere possint ad nostram oppignorationis domum; atque hinc, cum hujusmodi domibus sortes seu capitalia intra paucum tempus absque omni periculo in duplum accrescere soleant, et ipsa interusuria de anno in annum convertantur in sortem fructificantem, fiet ut nostra oppignorationis domus intra paucos annos fons nobis evadat, ex quo passiva hujus civitatis debita solvantur, vel saltem in alio casu illud emolumentum, quod inde oriretur, in alias civitatis utilitates convertatur. Et reipsa utilitati publicae, rectae rationi, et verae aequitati nihil est conformius, quam ut pecunia e sua civitate non efferratur, sed in eadem impendatur in commodum ipsorum civium, civitatisque utilitatem; ut communitates, loca pia, personae privilegiatae non quaerant procul ab ipsa civitate fundum, ubi recte et sine periculo sua locent capitalia; ut nemo magis, quam fundus publicus (qui regiis rescriptis recte dicitur civitas Fluminensis) suscipiat et tractet aes alienum; ut tandem in privilegiato et libero maris portu (prout est Fluminensis, ubi frequenter mercaturae et negotia repente cogunt quaeri notabilem pecuniae summam etiam deposito pignore) et civi et advenae in promptu sit locus, unde pro suis opportunitatibus sese adjuvare queat.

Digitized by Google

13. Cum maxime deceat urbem maritimam libertate portus donatam in commodum commercii et navigationis reipsa habere portum, seu locum in littore tutum appellendis navibus, ne eaedem cum magno sui detrimento coram urbe ipsa in vasto et plerumque tempestivo mari anchoris stare cogantur, neve mercium huc illucve evectio maris et venti fremitu impediatur et periculo exponatur: demisse petit hae urbs, suum actualem portum in alveo Fluminis dilatari, et ad recipiendas majores Naves amplificari, sic tandem instrui ut tribus qualitatibus fulgeat; scilicet securi portus, commodi squeri, seu fori et plani pro aedificandis, reficiendisque navibus, et apti arsenalis, quod dicimus domum publicam, ex qua dato pretio mutuantur apparatus et instrumenta aedificandis, reparandisque navibus accomoda. Verum est, hoc opus exigere sumptus non exiguos, ast aequitas, providentia, et benignitas regia absque magno conatu eosdem haurire potest dupplici ex fonte: imprimis ex datia negotiationis lignorum aedilium, quam in hoc libero portu per novem integros annos percipiebat cassa bancalis cum summo detrimento commercii (quod unicum dat nobis regio haec petrosa et alpestris) et quidem contra ipsas regias patentales litteras, aut studiose aut quomodocumque demum ab ipsa Bancali administratione occultatas et suppressas, per quas haec urbs et liber portus Fluminensis jam ab anno 1766. liberabatur ab hac gabella ad instar civitatis tergestinae, quin ad effectum id deductum fuerit usque ad annum 1775. quo intermedio tempore civitas et liber portus Tergesti hac exemptione fruebatur onere mercatorum Fluminensium, importante hoc indebite recepto introitu, prout regestus ejusdem regiae exactionis demonstrare possunt, circiter 90.000 florenorum, et quia aequitas ipsa postulat, ut prout tantae pecuniae non solum ultra juris limites, sed et contra expressam mentem, et voluntatem regiam exactio commercium Fluminense gravi detrimento affecit, ita et accedente piissimae regis consensu eadem summa convertatur in commodum et augmentum ejusdem Fluminensis commercii per errectionem et ampliationem nostri portus. Alter fons, ex quo fasesset accipi sumptus in auctionem portus Fluminensis, est illa sic dicta arboraggio et ancoraggio gabella, quae a quibuscumque navigiis, pro diversa eorum magnitudine, toties exigitur, quoties huc appellunt, et sive ad portum ligata, sive anchoris extra portum firmata merces onerant aut exonerant. Haec gabella semper fuit juris hujus civitatis, sed ab intendentia tergestina apprehensa, et suae commerciali cassae per viginti quinque annos tributa, huic miserae urbi et libero portui Fluminensi non attulit ea commoda, ad quae ex natura sua ubique penditur; scilicet ad conservandos, reficiendosque portus pro ipsis contribuentibus navigiis.

14. Ut huic civitati, ejusque publico aerario restituatur jus in census fundales domorum in his suburbijs ad ripam maris aedificatarum. Hi census fuere semper magnifici publici, sed 1. octobris anni 1752. renunciati commerciali intendentiae.

15. Ut huic magnifico publico restituatur primaeva illa possessio et fruitio cum onere et emolumento tum datiae seu gabellae pontis super fluvium, tum praedicti proventus arborarii, tanquam juris hujus civitatis virtute patrij statuti lib I. Rub. 15. de dat. Trag. Flum. vend. ad Ineant. in Litt. Mar. quos omnes proventus haec civitas cesserat et renunciaverat quidem supracitato tempore commerciali intendentiae, sed cum debita et justa reserva-

Digitized by Google

tione exemptionis ab arboraria gabella navigiorum Fluminensium, et omnis vecturae Fluminensis per pontem prout haec civitas suos cives semper ab iisdem exemptos habebat; verum cum hae reservationes suam vim non obtinuerint, neque publicum hoc consequi unquam potuerit illos effectus, eaque commoda, erga quae hujusmodi cessiones fecerat, ipsa rescindantur, et civitas in sua jura, et proprietates restituatur.

16. Similiter ut cum onere et emolumento consignetur huic magnifico publico officium exactionis anchorariae inseparabiliter junctum officio arborariae exactionis; quatenus inde hoc magnificum publicum studeat in bono statu conservare portum suum, postquam is ex munificentia regia, ut supra inuimus puncto 13. instauratus fuerit. Et consequenter

17. Ut cum onere et honore huic magnifico publico tribuatur jus et potestas conferendi omnia haec munera et officia, quae sunt circa portum Fluminis, et circa domum resque salutis, quia hae olim indisputabiliter ad ipsum spectabant, sustinebanturque unice in persona et officio unius constituti Cancellarii sic dicti ad salutem, qui fidei suae commissa adeo semper sustinuit ut omni tum domesticae, tum forensi expectationi plene satisfaceret. Sic etiam hujus publici sit collatio aliorum munerum et pensionum, quae quandam habere possunt relationem, conexionemque cum interno aut externo systemate, aut cum variis oportunitatibus hujus urbis eiusque incolarum.

18. Ut judiciariae sedes, tam civilis quam criminalis jurisdictionis hujus liberi portus et urbis Fluminensis sua recta necessaria ac florenti methodo constituantur, quatenus cuncta, quae juris sunt, tranquillo et expedito ordine procedant. Hinc ad habendum in urbe continua serie in theoria et praxi tam civili quam criminali viros versatos, et excellentes confidenter proponimus institutionem civilis et criminalis consilii ex septem, adnexa persona regii et publici fisci, viris ex gremio magnifici publici cum constitutione congrui fixi annui salarii seligendis, atque in hoc judicio, tanquam foro ordinario primae instantiae debere tractari ac definiri omnia judicia tam civilia quam criminalia. Huic tribunali adjungi possent (quae non pridem a foro ordinario abstracta fuerunt, dederuntque frequentem causam molestae contentionis et inanis conflictus de fori competentia:) omnia alia separata tribunalia, prout sunt unum cambio-mercantile et consulatus maris, alterum in causis personalibus regiorum consiliariorum et officialium delegatum, tertium in causis summi principis et commissorum; qua occasione molesta illa, atque foro potius pedaneo propria methodus tractandi causas per comparentias personae seu procuratoris revocari posset in rectam, et bene ordinatis Judiciis propriam formam, scilicet ut partes sua acta in modum libelli ordinata in duplo descripta pro judicio unum, pro comparte alterum, atque non nisi statutis in hebdomade pro sessione diebus praesentent, ac ordinatum ad norma, aliorum tribunalium in hoc quoque judicio instituatur protocollum, cui decreta, vota ac sententiae inseri queant. Tandem ipsae taxae iudiciales, civiles, et criminales melius ordinari et determinari deberent pro bono tam partium litigantium, quam etiam aerarii.

19. Ut rei frumentariae, aliorumque victualium ad necessariam, commodioremque populi sustentationem pretia, non sint vendentibus arbitraria, sed ut haec juxta perantiquum hujus magnifici publici jus et praerogativam pro circumstantiis temporum a iudicibus, consilio, vel eorum deputatis taxentur.

Digitized by Google

20. Ut salis suppeditatio ex caesareo-regiis promptuariis non jam tercentos solum cablos pro singulis annis minime sufficientes tantae hujus urbis populationiquae quae 5000 animarum numerum excedit, redigatur, sed tantum salis suppeditetur, quantum opus est non modo ad usum totius populationis, verum etiam quantum convenit, ut á la minuta mercari possit ipsis civibus, plebi et viciniae, prout ita indulsit huic civitati piissimus Imperator Leopoldus suo rescripto Camerali de dato Graecii 11. Augusti 1696. §. 6. in verbis: Si concede alli Mercanti cittadini di comperare il sale dalle portate de marineri, siccome anco quelli di pago, e questi vender alla minuta: cioe a quartizze solamente a cittadini, popolo e circonvicini: e controvenendo chi si sia, pagherá l' emenda per la prima volta f. 10. la secunda f. 20 e la terza gli sará levato il sale con altre pene arbitrarie, e non bastando le dette portate de marineri per bisogno del popolo, che possano prenderlo dalle barche, che daranno li sali all' ecc. Camera.

21. Ut omnes indistinctim hujus urbis, portusque liberi incolae a decimis, ac omni vectigali asserum, tabularum, omniumque lignorum aedilium usui eorum inservientium etiam imposterum immunes serventur, prout antea ex inveterata consvetudine immunes servati fuerant.

22. Quia ex adductis ad primum et secundum responsis, §. 20. et 21. vigore instrumenti de anno 1554. publico huic jus competit lignandi et pascendi in sylvis, ac nemoribus Bergud, neque tam juri gentium, quam vicinarum provinciarum praxi, et consnetudini magis congruum sit, quam ut quaevis Jurisdictio referta sylvis, et nemoribus suae vicinae Jurisdictionis, quae iis caret ligna ncessaria tum ad comburendum quam ad aedificandum subministret, pristino hoce beneficium restituatur usui.

23. Ut floreni cenatum quinquaginta, quos consiliarii in sustentationem professoris philosophiae multis jam ab hinc annis sumptibus propriis pendunt per cerarum nempe sibi quotannis obvenientium cessionem, ut ad tertium §. 7. recensuimus, ex publico imposterum solvantur aerario.

24. Ut haec regia maritima urbs liberetur tandem ab onere et servitute gratis et continuo praebendi huic militari praesidio opportuna bovum juga, quoties aut totum mutatur praesidium, aut aliquot tantum milites huc vel illuc se transferunt. Territorium hujus urbis per viam regiam non se extendit longius quam versus Carnioliam spátio circiter unius horae, et versus Croatiam aliquot passibus, scilicet usque ad medium pontem trans fluvium; nec terrena hujus territorii talia sunt, quae subjecta forent quibusdam urbarialibus, vel contributionalibus praestationibus, sed omni immunitate, praeter fructuum decimam, praedita, neque plura toto hoc territorii spatio bovum juga numerantur, quam viginti, non ad quaestum aut quodcumque lucrum, sed unice ad culturam paucorum horum petris, et omni miseria refertorum terrenorum intenta; qui igitur fit, ut haec Urbs ex tam augusto territorio militibus semper praestare debeat omnes vecturas necessarias: ab una parte plane usque Lippam trans territoria Castuae, Clanae, et Scalnizae, quorum singula plura bovum juga, quam nostrum Fluminense territorium boves, numerant, plerumque intenta quaestui, et quotidiano lucro in via regia: et ab altera parte per viam Carolinam usque Buccarim trans territorium Tersacti; quod etiam suos numerat boves victitantes ex quaestuosis vecturis, et maxime ex lucris diurnorum, quae ob insufficientiam nostrorum bovum aquirunt in ipsis nostris terrennis. Pro-

*

Digitized by Google

fecto hoc nec rationi, nec aequitati consentaneum videtur, ut tot territoria onere nostro sua gaudeant immunitate ab hac servitute erga praesidiarium militem, vel eo magis etiam quod hic non tantum nobis sit praesidiarius, sed et his ipsis, aliisque territoriis, quoties opus est, praecipue in invasione praedonum, ut ipsa eorum territoria, pagos, domosque custodiat, et sic sese nonumquam totus usque ad unum huc, illucque dispergat. Aut tandem si haec urbs totaliter eximi non posset ab hac servitute, saltem haec sola totum non ferat onus, sed conscriptis bovum jugis, Fluminensis, Castuae, Clanae, Scalnizae et Tersactensis territorii, singula alternis vicibus militibus serviant, qui non tantum nostros, sed eorum custodiunt fines.

25. Ut totus districtus constituens una cum Fluminensi nr. 16. parochias, quoad potestatem iurisdictionis subditus huic Fluminensi archidiacono, qui simul est Vicarius foraneus, quoad potestatem vero ordinis subjectus Episcopo Polensi ditionis Venetae, penitus evellatur ab eadem dioecesi et potestate episcopi Polensis, tum quia ob nimiam Polae distantiam Clero hujati difficilis, atque magni dispendii redditur accessus ad suum Episcopum, tum quia hujates Clerici, licet dicantur ejusdem diocesis ex eo quod non admittantur ad beneficia, quae sunt sub ditione Veneta, jam facti praesbyteri, aut domi haerere, et otio tempus terrere aut alio migrare, et huc illucque vagari coguntur, unde corruptio morum, et disciplinae Ecclesiasticae labefactatio; tum etiam quia haec, ac alia quaevis regio haereditario-austriaca, aut hungarica sentire non potest commoda spiritualia ab hoc suo Ordinario, eo quod is tanquam Episcopus Italiae facultates habet magis restrictas concordatis Germaniae, et solitis Episcoporum Hungariae facultatibus ac privilegiis minime accomoda. Hinc ab augustissimis principibus nostris ratione status severe cautum est, ne huic Episcopo Veneto in nostris ditionibus aliud liceat, quam benedicere et sanctificare, regere autem et gubernare sit solius Archidiaconi Fluminensis; ex quo factum est, ut jam ab anno 1741. haec pars dioecesis sacras episcopi visitationes non recipiat, fidelium, populorum animae absque sacramenti Confirmationis decedant, Clerus a suo pastore Episcopo non perlustretur, tandem et disciplina ecclesiastica sensim declinet, et paulatim difluat. Eapropter cum et sacri apostolici regni Hungariae, a quo in hanc tanquam suae ditionis provinciam sua jura et privilegia transfundenda pro certo confidimus, constitutionibus prospectum sit, ne ullus forensis, et praecipue Venetus, in regno aliquam bonorum possessionem habere aut iurisdictionem quamdam exercere possit: augustissimae imperatricis et regínae nostrae Clementiam imploramus, quatenus pro bono praecipue animarum nostrarum sic nobis provideat, ut haec regia Urbs cum suo districtu suo proprio Episcopo frui glorietur, qui aut exurgat ex hoc ipso archidiaconatu Fluminensi cum congrua ex eodem fonte regiae pietatis et munificentiae haurienda, ex quo tot alii in Hungaria Episcopatus, tum Latini, tum Graeco-uniti promanarunt, aut ex translatione episcopatus Petinensis Istriae imperialis, si eidem tum praepositura Pisinensis, seu Mitterburgensis cum suo districtu, abstracta a Veneta Parentina dioecesi, tum etiam ipse Archidiaconatus Fluminensis cum suo quoque districtu canonice unirentur; et si huic Episcopo nec ex hac redituum unione sufficiens congrua exurgeret, tum omnino recurrendum foret ad regiam piissimam munificentiam; nisi fors rectius judicaretur, ipsum

Digitized by Google

comitatum Mitterburgensem, cujus iuris patronatus et praesentationis est Episcopatus Petinensis emere et aggregare Camerae Hungaricae, huicque Severinensi comitatui ut hac ratione non solum facilior reddatur errectio hujus novi Episcopatus per Episcopatus Petinensis, Praepositurae Mitterburgensis, et Archidiaconatus Fluminensis in eundem transfusionem, sed etiam ut fines hujus apostolici regni ad oras maritimas magis, magisque dilatentur, officium salutis rectius administretur, navigatio, mercatura, et omne commercium floreat, et accrescat.

26. Ut juxta normalem Sacratissimae Majestatis resolutionem de die 25. Julii anni 1774. Fluminensis Academia, in qua summo totius urbis, omniumque partium vicinarum, ac dioecesium moerore omnes scientiarum sacrarum scholas, nec morali theologia excepta, peremptas inaudivimus, non solum in illo eodemque praeattactae perbenignae normalis resolutionis systemate, et individualitate lectionum prosequatur, sed et eidem superaddatur unus professor Juris Civilis, ut in hac etiam quamplurimum necessaria scientia huic urbi provisum sit.

Si hujus Urbis inspiciamus constitutionem, cujus incolarum paupertas et inopia non sinit eorum filios in aliena patria pro addiscendis scholis sustentare, si mentem Sacratissimae Majestatis assequi velimus, cujus singulari bonitate et clementia, uti unicum in qualibet alia provincia ita in hac quoque Urbe perpetuis possesa pro separata provincia temporibus generale studium institutum fuerat, ut ex praelibatae normalis resolutionis §. 23. erruitur in ly-Abbiamo riconosciuto un sol luoco nel Littorale sufficiente, ed il più a proposito Fiume, a motivo delli confinanti paesi Croatici, e ció tanto maggiormente, quantoche Trieste, ove non esistettero giammai più di sei scuole inferiori pessimamente constituite, ha vicino Gorizia, Lubiana, e Fiume medesimo, ove la gioventù dotfata di capacità puó apprendere il Latino e le più alte academiche scienze", profecto indubium nobis restat, hanc ipsam institutionem in Littorali Austriaco perquam necessariam neque irritam fore, neque adeo decretam, ut in Jurisprudentiae scholam augeri non possit.

Equidem quid religioni, quid Summo Principi, quid bono publico utilius, quam in patria ipsa iuvenum plerumque magnae solertiae ingeniis exolendis promptam praebere occasionem, ne eadem pauperiei et inopiae causa domi suae depereant, aut ad prava et devia convertantur? Quid aequitati magis consonum, quam ut fundus ille ipse, qui soli ex-Jesuitarum hic olim existentium alendae pro patriae bono familiae a fundatoris pietate designatus fuerat, non in extraneos, aliarumque familiarum alendos ex-Jesuitas, sed in ipsius patriae bonum, et in ejusdem generalis studii sustentationem impendatur, atque Academiae hujatis existentis bona iisdem, quibus antea fruebantur, etiam imposterum gaudeant immunitatibus, eorumque fructus stabili et acurata exactione firmentur?

Quemadmodum haec ita recensita et omni aequitati et religioni et Summo Principi, et bono publico maxime consentanea procul omni dubio dicenda sunt, ita et eorundem consecutione, et pro conservatione clementissimi instituti generalis academiae studii, et pro instituenda Jurisprudentiae schola fundum numquam defuturum dicendum erit: 1. Si sex extraneis rhetoricae, logicae, theologiae moralis, iuris canonici, duarumque aliarum sacrarum scientiarum

Digitized by Google

professoribus totidem ex-Jesuitae alioquin pensionati substituantur addito unicuique florenorum centum subsidio. Cum enim praedictorum actualium professorum salaria florenos 2450 absumant, sequitur, pro academiae sustentatione, et augmento remansuros fl. 1850. 2.) Si Ex-Jesuitae Petrus Radoicevich, Fortunatus Peri, Georgius Pachmeister, socius laicus Francisci Xaverii Benzoni, aut adscribantur collegiis, in quibus tempore extinctionis Societatis JESU reperti fuerant, aut ad generalem cassam provinciae Viennensis, sicuti cum caeteris ex-provinciis exteris ad hanc reversis provisum fuit, remittantur; quo fiet iterum alios fl. circiter 744 pro praeattacta conservatione et ampliatione studii generalis Fluminensis remansuros ita, ut si hi f. 744 superius recensiti addantur florenis 1850, fundus pro academiae Fluminensis generalibus studiis excresceret ad circiter fl. 2594; 3tio) Si proventus olim collegio Fluminensi a provincia Carnioliae pendi soliti, ac jam in quartum annum non recepti efficaciter exigantur; 5. Si Carbones a vectigali, uti prius, eximantur.

His tam ex singulari Sacratissimae Majestatis bonitate ac clementia, quam ex ipsa aequitate fundate deductis, iterum iterumque humillime suplicamus huic inclytae regiae aulicae Commissioni, ut generale academiae Fluminensis studium juxta praerecensitam per benignam Sacratisimae Majestatis normalem resolutionem pro stabili duratione firmetur, addita praeterea perquam utili ac necessaria Jurisprudentiae Schola. Sic regio favore fulcita haec urbs in secula felix non tantum sibi, sed et pluribus reipublicae populis copiose etiam futuris temporibus subministrabit tum doctos Ecclesiasticos, tum etiam perspicaces Advocatos; et in utroque Jure tam Civili quam Criminali versatos Judices. Quod si adhuc spe frustraremur obtinendi et actualis Academiae prosecutionem cum ejusdem in studium Iurisprudentiae ampliatione, vehementer obsecramus, ut salvis saltem humanioribus scholis, philosophiae, matheseos, theologiae moralis, et sacrorum Canonum, sola theologiae dogmaticae schola interea cesset, et ejus loco Jurisprudentia accedat. His quae ad actualium sacrarum scholarum firmitatem attinent, etiam ecclesiastici coetus regiique Academiae directoris vota in adnexo pro memoria huic Inclytae regiae aulicae Commissioni reverenter subjicimus.

27. Ut juxta sacri hujus apostolici regni legum sancita et perbenignam Sacratissimae Regiae et postolicae Majestatis resolutionem, qua etiam reliquas regnorum regno Hungariae adnexorum partes complecti dignata est decret. anni 1741 art. 11. 15. filii etiam nativi Fluminenses sub denominatione Hungarorum quoad officia et benificia ecclesiastica et secularia comprehensi intelligantur, et

28. Patritiarum, et Civicarum familiarum filii in collatione regiorum officiorum in hac Urbe praelatione gaudeant.

29. Ut magnifico publico tanquam habenti jus patronatus ecclesiae Parrochialis collegiatae Fluminensis, jus praesentandi canonicos ejusdem ecclesiae, ut illud antiquis demonstratum est monumentis ad quartum §. 3. pristino iterum usui restituatur, atque perbenigna sacratisimae Majestatis resolutione firmetur; reservantes nobis additionem ad haec puncta, omniaque de jure reservanda, quatenus superius recensita et producta clariori indigerent demonstratione.

30. Ut tandem ipsa haec fidelissimae titulo decorata Urbs cum suo li-

Digitized by Google

cet tenui districtu, tanquam et imposterum consideranda pro separata provincia, ut in puncto 1. a nobis ejusdem nomine enixe petitum est, in eo inclitorum Statuum et Ordinum loco cum suis decoretur insignibus, in quo et gloriae sibimetipsi, et debito sacrae apostolici regni coronae honori cedat.

Ut sicuti divis olim praedecesoribus, augustissimisque suis principibus, et fidelitatis personalia homagia, et divo gloriosae memoriae Carolo VI. etiam Pragmaticae Sanctionis vinculum ab ipsa placuit assumere, per eamque summa cum allacritate talia singularis devotionis obsequia fuere praestita, ita et imposterum suae nunquam minuendae, et magis, magisque augendae fidelitatis, devotionisque praebeat specimina.

His omnibus demissa cum obsecratione huic inclitae regiae aulicae Commissioni subnexis, plenae exauditionis indubia spe freti omni veneratione devovemur.

Huic Incl. reg. aulicae Croatico-Hungaricae Commissioni Flumine S. Viti die 1. Augusti 1777.

Humillimi obsequiosissimi Ant. Vit. Barcich m. p. Franc. Vicent. Rossi Sabbatini m. p. Judices Rectores nomine totius magnifici Publici.

Indorsatum: Suae Excellentiae Illmo domino Dno Prono gratiosissimo Dno Josepho Majláth de Szekhely, Liberi Portus et Urbis Maritimae Fluminis Gubernatori, Praefecto Civili et Militari, Inclyti Comitatus Severinensis Supremo Comiti, et Sacratissimarum Caes. Regiarum et Apostolicae Majestatum Consiliario. Ex Offo Vienna-Austriae.

20.

E repraesentatione gubernatoris Josephi Majláth ddto Viennae 13. Augusti 1777. ad Suam Majestatem Ssmam.

„ Sub priori Intendentiae Tergestinae providentia cuncta negotia Fluminensia quemadmodum directionem Tergesto habebant ita et cursum suum eo dirigebant, demtis dumtaxat causis civilibus, quarum aliae, velut natura sua inappellabiles uti in exemplo sunt causae servitutum urbanarum, iudicio repraesentantis regii seu locumtenentis capetanealis definiebantur, aliae e converso appellabiles cursum suum ad regimen interioris Austriae Graecium accipiebant. In moderno systemate dignata fuit Majestas Vestra ssma per benignum decretum aulicum sub 9. Augusti 1776 nro 3936 emanatum benigne constituere: ut commercialia directioni Gubernatoris localis et immediatae corespondentiae aulicae reserventur, *politica e contra seu urbana cursum suum per Consilium regium in regnis Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae constitutum accipiant* .... Ordinaria caeteroquin correspondentia intuitu huius generis negotiorum manuducente praeatacta benigna resolutione tenenda esset

Digitized by Google

ɔum Consilio regio in regnis Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae constituto, cui protocolla quoque consiliorum publicorum pro statu notitiae, repraesentationes autem faciendae transmittendae ¦forent. Consilium regium e converso intimata sua Gubernatori qua capetaneo urbis intutilanda haberet . . . Quantum ad causas civiles ex foro iudicum urbis appellabiles reflectendum occurit, quod parte ex una urbs Fluminensis nexum regnorum haereditariorum Hungaricorum ingressa sit, parte autem ex alia eandem in formam liberae et regiae civitatis transmutare nec statui eius interno ac politico cohaereat, nec etiam systemati commerciali proficuum futurum esse, leges e converso hungaricae altissimo regiae Majestatis arbitrio relinquunt in casibus, pro quibus iudices ac fora determinata non sint, iudicia constituere . . . . Itaque censerem appellationem omnium causarum a foro iudicum urbis dirigendam esse ad publicum urbis consilium, cui ad integritatem iudicii praeter praesidem gubernatorem . . . secretarium item et cancellarium publicum decem ad minimum commembra adesse oporteret. Ab hoc porro revisorio foro capitaneatus urbis causas infra valorem mille flor. omnino inappellabiles declarandas, ¦in aliis e converso maioris substrati causis appellationem *ad tabulam banalem* et sic ulterius ad tabulam regiam et septemviralem admittendam, transmissionales extradandas esse . . . Restat tantum modo, ut provisionaliter et ex occasione alteram quoque partem districtus commercialis ex locis immediatae iurisdictioni hungaricae subiectis enasciturum: Buccarim nempe, Buccarizam et Portum regium cum locis intra hos portus et Flumen iacentibus attingam. Quae loca ego iurisdictioni commerciali Fluminensi ita concedenda esse . . existimo, ut in consimiles liberas commerciales comunitates evehenda, *comitatui quidem una cum urbe Fluminensi ingremiata sint*, iurisdictioni tamen commerciali et respective capitaneali haec quoque ad instar Fluminis instructa sint, ad obtinendam eiusdem generis negotiorum manipulationis uniformitatem et administrationis simplicitatem, tum vero iustitiariae maius compendium.

21.

Maria Theresia, dei gratia Romanorum imperatrix vidua, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniaeque regina Apostolica, Archi-Dux Austriae etc.

Spectabiles ac magnifici, honorabiles item et egregii, fideles nobis dilecti. Ut cursus justitiae quantum ad revisionem causarum Flumine appellatarum iterum restauraretur, ac in moderna etiam rei providentia, seu postquam Urbs Fluminensis per sui regno Croatiae immediatam incorporationem, nexum nostrorum regnorum haereditariorum hungaricorum

Digitized by Google

ingressa est, certa ratione constituatur, reflexe item ad id, quod in casibus pro quibus judices ac fora determinata non sunt, Judicia constituere ductu etiam regni Hungariae legum ad nostram pertineat Majestatem, in ordine ad causas civiles ex foro iudicum urbis Fluminensis appellabiles benigne visum est nobis resolvere, ut appellatio omnium ejusmodi causarum a foro iudicum urbis dirigatur ad publicum urbis Consilium, cui ad integritatem iudicii praeter praesidem Gubernatorem, seu capitaneum vel ejus vices gerentem et vicarium, secretarium item, et cancelarium publicum decem adminimum commembra adesse oportebit ab hoc porro foro capitaneatus urbis causae infra valorem 1000 fl. inappellabiles sint, in aliis e converso maioris substrati causis appellatio ad Tabulam hanc Banalem et sic ulterius ad tabulam nostram regiam et Septemviralem admittatur, transmissionalesque extradentur.

Ordinatione hac regia ad alteram etiam partem districtus commercialis, ex locis Jurisdictioni Hungaricae subjectis enasciturum, Buccarim nempe, Buccariczam et Portum regium, loca iurisdictioni commerciali Fluminensi connectenda, ac in consimiles liberas commerciales communitates evehenda, iutellecta.

Quam proinde ordinationem ac provisionem nostram regiam pro congrua notitia et sui directione fidelitatibus vestris una clementer intimamus. Quibus in reliquo gratia et clementia nostra caesareo-regia benigne jugiterque propensae manemus. Datum in archi-ducali civitate nostra Vienna Austriae die vigesima nona mensis Augusti, anno domini millesimo septingentesimo septuagesimo septimo. Maria Theresia m. p. Comes Franciscus Ezterhàzý m. p. Josephus Jablanczy m. p.

Tenor Indorsationis: Nr 4468. Spectabilibus ac Magnificis, Honorabili item et Egregiis N. N. Tabulae Banalis regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae Praesidi, et Assessoribus, fidelibus nobis dilectis. Per Sopronium, Zagrabiae — Ex offo.

22.

Maria T. Reverendi Spectabiles etc In continuationem benigni nostri rescripti, quoad bonorum Buccaranorum et portuum Buccari, Bukkaritza, et Porto Ree resignationem et receptionem, nec non in et excorporandorum conscriptionem, ac aestimationem constitutivum denique ac statum personalem et salarialem cottus Severinensis sub hodierno aeque dato ad Fidelitates vras expediti intuitu nonnullorum adhuc politico — cameralium Fluminensium objectorum bgnam resolutionem nostram in sequentibus impertimur, et quidem 1. Quod respicit systema gubernialis manipulationis Fluminensis, et cassae ibidem comercialis dotationem; siquidem mox a resignatione portus, et urbis Fluminensis stabile quodpiam gubernii systema elaborari nequiverit, verum omnia ibi negotia politica commercialia, et iudicialia penes interimalem dumtaxat administrationem gubernatori nostro Fluminensi concreditae manere debuerint, et ideo eidem gubernatori nostro caetera inter id quoque negotii, ut ideam constituendi stabilis

Digitized by Google

ejusmodi systematis, mox ubi a partibus officii praeferenter urgentibus expeditus fuerit, proponat benigne dederimus, idemque projectum eatenus suum cum reflexione ad modernum districtus istius cum reliquis haereditariis Hungaricis regnis nexum ac proinde systema ipsum regni Hungariae Nobis demisse jam exhibuerit, una autem necessitatem etiam dotandae ibidem commercialis cassae humillime remonstraverit: eapropter clementer visum est matti Nostrae pro stabili gubernii istius systemate statum personalem et salarialem pro futuro necesarium, quem hic adjecta tabella exhibet, stabilire, proque omni cassae hujus Fluminensis commercialis necessaria dotatione incluso etiam gubernatoris salario annuos 30m. fl. ex aerario nostro camerali tamdiu donec ex progressu rei commercialis cassa eadem viribus propriis ad suas necesitates sufficiat, percipiendos benigne resolvere.

2. Respectu pontis Carolostadiensis benigna Resolutione nostra, ex provocato superius rescripto nostro regio fidelitatibus vestris praecognita, quantum ad pontem Novigradiensem ex subversante facilitandi commercii ratione pari modo conditionandum, qui proinde in favorem commercii a moderno possessore redimendus, et perinde a iure teloniali elibertandus erit, benigne resolvimus: ut pro hujus quoque Novigradiensis pontis velut dehinc pro vehiculo commercialis rei deservituri utriusque ordinis elibertatione necessarii sumptus ex aerario nostro camerali anticipentur, eo ulteriori favore, quod anticipationum harum pro redemptione et elibertatione tam hujus, Novigradiensis quippe, quam Carolostadiensis faciendarum bonificationum a parte status politici successive, et quidem intra spatium quinque annorum praestandam aerarium nostrum regium per partes etiam acceptaturum sit, Porro, ut siquidem connaturale esset. quo hujusmodi onus illud publicum principaliter maneat, in quod proxime, et immediate utilitas ex manipulatione rei commercialis per binos hos, quippe Carolostadiensem et Novigradiensem, commerciales pontes promovenda redundat, ideo successiva haec bonificatio ex publica aliqua regni Croatiae acconomia deducatur signanter autem, ne publicum nova quapiam imposita hoc titulo aggravari debeat, illae ipsae activae rubricae per, quas respective perhibentibus relationibus regnum Croatiae ex statu suo passivo emersit, hunc in finem applicentur et convertantur; atque adeo hujus intuitu ipsi qui eorundem resultantium activorum fundorum curam gerunt relate ad praemissa instruantur congruasque successive etiam dispositiones accipiant. Conservatio demum pontis hujus Novigradiensis partim publico cottus Severinensis, partim successive ipsi cassae commerciali a proportione increscentium virium suarum incumbat. Non dissimiliter.

3. Reflexe ad benigni nostri rescripti sub 9na mensis Augusti anni proxime praeteriti, et nr. 3936 ad Fidelitates vras expediti puncta 4tum et 6m benigne resolvimus, ut cessans Flumine in moderno systemate ex admodiatione tabacae proventus, ubi ad statum liquidum positus fuerit, per cameram nostram eidem admodiationi compensetur, et pariter quod concerneret specificum, qui medio tempore Persichianum querelae casum, injuriato huic respectu ademptorum trium librarum tabaccae bonificatio praestetur. Quod autem respicit accisam carnis unius cruciferi, quae hactenus Flumine obtinebat, velut in moderno Hungarico systemate pariter cessare debentem, utut ad sensum praeviae benigne nostrae resolutionis quoad hunc proventum compensatio Banealitati praestanda fuisset, quia nihilominus informaremur, quod proventus hic per

Digitized by Google

Bancales officiales administratus duntaxat fuerit, reipsa autem cameralis sit, ideo benigne resolvimus: ut onus quidem hujus in fl. 948 xr 19½ eruti, bonificandi civitati Fluminensi incumbat, quorsum autem administrandus vel annon directe duntaxat in dotationem fundi commercialis assumendus sit, eatenus inter cameram nostram imperialem aulicam et cancellariam nostram regiam Hungarico-aulicam res concertatur, modalitas demum repartitionis et incassationis manipulationi Gubernatoris Fluminensis reliquatur. Pro

4. Cum juxta praeviam benignam Nostram, resolutionem bona Buccarana et commercialia, in quantum a littore maris aliquanto remotius situarentur, et pro immediata commerciali manipulatione necessaria non essent, sub cameralem dispositionem recipienda veniant, respectu talium immediata manipulatione comerciali reservandorum locorum et corporum benigne resolvimus, ut illa, utpote praeter et ultra Flumen, portus quoque Buccari, Buccaritza et Porto Ree nec non Tersactum et Costrena et respective Draga, velut loca intra praemissos portus et Flumen juxta mare jacentia, mox post resignationem resignandorum, a parte militari faciendam, sequestrentur et adiministrationi iurisdictionique Fluminensis Gubernii tradantur. Quod vero rubricas conscriptionis residuae partis eorundem bonorum commercialium sub administratione camerali reliquenda, ex qua videlicet respective bonificatio privatis possessoribus bona sua pro aequivalenti statui militari dando dimittentibus facienda erit, attinet, camerae Nostrae regiae Hungarico-aulicae in mandatis dedimus, ut pro his quoque bonis rubricas conscriptionis elaboret, et pro acceleratione totius laboris conscriptionalis, aliorumque quoad calculum occurrentium negotiorum rationatum vice-magistrum Szurkovich aut aliud idoneum individuum commissioni adjungat. Caeterum

5. In merito projectatae erectionis postalium in via Carolina stationum benigne resolvimus, ut siquidem de stationibus his postalique partium maritimarum illud in comperto sit, quod per has dum praeexistebant, exiguum litterarum commercium promotum fuerit, neque proinde ex portoriis literarum tantum quantum pro salari postae magistrorum suffecturum erat proveniset, ideo pro primis his initiis quemadmodum in Transsylvania et districtu Temesiensi res obtinet, quod postae magistri seu cambiaturarum administri assignatis sibi fundis provisi sint, ita etiam in commerciali hoc districtu interea donec appareat, num postae stationes ex portoriis literarum subsistere queant (quod pro modernis manipulandae ibidem commercialis rei circumstantiis sperari omnimode poterit) de cambiaturis provideatur, harumque introducendarum, prout et Fundis convenientibus dotandarum negotium suis viis manipulandum Gubernatori Fluminensi, qua etiam commissario camerali, concredatur.

Ad harum igitur benignarum nostrarum resolutionum effectum fidelitates quoque vestrae respective oportuna agere atque disponere, exiturumque e gremio sui commissarium in harum conformitate inviare noverint, Gubernatori Fluminensi omni hac benigna resolutione abhinc directa jam intimata existente. Datum Viennae die 5ta septembris anno 1777. Maria Theresia mp. Comes Franciscus Eszterhazi mp. Josephus Jablanczy mp.

---

*

Digitized by Google

23.

B. Rescriptum R. Mariae Theresiae SS. et OO. regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae missum et ordinans, ut in cambium Statui Militari cessarum plagarum urbs et portus Fluminensis cum Podbregh et Lopacza, nec non bona Buccarensia, Carlostadio Flumen versus ad dextram viae Carolinae sita, una cum civitate Carolostadio immediate regno Croatiae reincorporentur, et ex neoincorporatis partibus novus, consilio regio Croatico subordinandus comitatus erigatur.

Maria Theresia etc. Reverendi, honorabiles, spectabiles, ac magnifici item egregii et nobiles, nec non prudentes, ac circumspecti, fideles nobis dilecti! Tam ex intimationibus consilii regii, quam et publica fama, notum est alioquin fidelibus regnorum istorum nostrorum SS. et Ordinibus, cessante cum exordio anni proxime praeteriti Comerciorum consilio aulico, adeoque pertractione objectorum commercialium juxta benignam mentem nostram ad respectiva politica provincialia et aulica dicasteria recidente, Nos pro materna nostra in publica regni Hungariae et partium ei adnexarum commoda, incrementumque hactenus etiam praehabiti in his commercii sollicitudins benigne resolvisse: ut urbs et portus Fluminensis, nec non bona Buccariensia, in quantum illa Carlostadio Flumen versus proficiendo ad dextram viae Carolinae sita sunt, (Buccari, Buccaricza et Porto-Ree, tamquam ad laevam dictae viae Carolinae sitis pro status militari relictis) ipsa praeterea Civitas Carlostadiensis in liberam, regiamque civitatem evehenda, immediate regno huic Croatiae incorporentur; ex taliter porro neoincorporandis partibus novus comitatus erigatur et in omnibus ad normam aliorum regni comitatuum, iis, quae mox declarandae directioni in puncto commerciali immediate reservarentur, exceptis, regio regnorum horum consilio subordinetur, ejusque iurisdictioni subsit; non absimiliter, quo res commercij in districtu et portu hoc Fluminensi ex ipsa magis ordinata atque systematica manipulatione ad statum florentiorem evehatur, urbi et portui huic egregium, fidelem nobis dilectum Josephum Mailáth de Székhely, antehac cameralem nostrum consiliarum aulicum et referendarium, attributa ei intimi consiliarii nostri dignitate, in qualitate gubernatorls, et cum pari, ac comes a Zinzendorf actu Tergesti obtinet, activitate, per nos benigne praefectum, simulque pro supremo comite comitatus ex districtu hoc efformandi, ac nomine comitatus Szeverinensis insigniendi, clementer denominatum esse. Ac ad hujus quidem benignae nostrae resolutionis effectum procurandum et constabiliendum omne hoc propositum necesariis in facie locorum operationibus per respectivarum iurisdictionum commissarios mox susceptis, ac subinde in parte terminatis, in progressu executivae hujus manipulationis eo recte jam deveniri debebat, ut, cum praementionàta via Carolina pro limite districtus provincialis destinata, atque benigne per nos resoluta fuerit, negotium constituendae lineae hujus separatoriae in concertationem et practicam manipulationem per concernentium iurisdictionum commissarios assumeretur; praeterea vero id, num novus hic districtus pro efformando exinde justae proportionis comitatu sufficiens futurus sit? examinaretur, ac de comitatu hoc methodica ratione constituendo res effective agenda susciperetur.

At vero, dum manus omni huic reliquo operi admovenda fuerat, pro

Digitized by Google

uberiori documento ejus, quantum causa boni publici ex progressu rei commercialis certo certius expectandi, cupiamus, quo item votis regnicolarum quoad partes has maritimas reiteratis hoc magis benignitas nostra respondeat, clementer visum est maiestati nostrae, illam, quae praeviae jam benignae nostrae resolutionis virtute statui atque iurisdictioni provinciali obtigit, acquisitionem ea ratione locupletare, ut omnino perinde portus Buccari, Buccaricza et Porto-Ree, quae iurisdictioni militari reservabantur, immediate regno Croatiae cum omni juxta viam Carolinam posita colonia et praehabito ibi commerciali districtu reincorporentur. Caeterum autem, quemadmodum portus Buccari, Buccaricza et Porto-Ree ad iurisdictionem antelati Gubernatoris cum cohaerentia sua adjiciuntur, ita totus hic districtus commercialis qui se juxta viam Carolinam porrigit, et omnis ibi colonia, demptis duntaxat locis ad immediatam commercialem manipulationem deservituris, adeoque iurisdictioni illi privative subalternandis, per cameram nostram regiam hungarico-aulicam mox recipiantur, adeoque velut bona cameralia, quousque nobis aliter disponere visum fuerit, respiciantur, proque talibus habeantur.

Vicissim autem, siquidem per hoc iurisdictioni militari haud modicum decessurum sit hinc tum pro recompensatione secundum id, ac justum et aequum esse suapte intelligitur, tum vero ex subversante altissimi servitii nostri ratione, ob systematicum nempe militaris jurisdictionis atque manipulationis nexum ac opportunam communicationem, et denique, ut difficultatibus et molestiis, quas status militaris in inclavationibus hactenus habuisse exponitur, certum ac stabile infallibileque remedium ponatur, in forma cambii districtus Sztenichnyak, una cum possessoriis claustri Paulinorum Kamenszkoinensis, ita etiam ex respectu subversantis inclavationis projectata per consilium nostrum aulae bellicum in confiniis banalibus bona episcopatus Zagrabiensis atque ejusdem capituli, et hujus quidem nominanter Sziszekiense, nec non praepositi, atque possessio Szunya ad comitem Keglievics spectans, praeterea vero districtus Szihelburgensis, nec non de futura libera regiaque civitate Carlostadiensi, ipsa arx seu fortalitium cum exscidendo pro usibus militaribus secundum rationem localis situs, adeoque rei possibilitatem, habitaque ad necessitatem militarem reflexione proportionato pomverio, eidem jurisdictioni ac statui militari cedant, ac proinde illa ex jurisdictione, in qua actu sunt provinciali, ad militarem jurisdictionem applicentur. Caeterum autem, siquidem pariter in partibus transcollapianis, ad constitutivum comitatus Szeverinensis designatis, ac finem in eum per comitatum zagrabiensesem resignandis, inclavationes militares praeexistant, ad has etiam, in quantum partem jurisdictionis provincialis respicerent, ac ob hanc ipsam causam recidere deberent, ex integro tollendas, res praevie per localem commissionem, exmittendos quippe comissarios, uberius investigetur et cognitione earum obtenta, modus accomodatus earum intuitu, occasione eadem proponatur. Quod vero modalitatem effectuandae omnis hujus benignae resolutionis attinet: praeindicati portus Buccari, Buccariza et Porto-Ree, nec non bona Buccarana comercialia per statum militarem, in quantum in horum possessorio actu constituerentur, mox et citra dilationem, atque adeo primum et ante omnia jurisdictioni provinciali, ac in specie gubernatori nostro Fluminensi, qua simul commissario nostro politico et camerali,

Digitized by Google

resignentur, intermedio autem tempore, quoad nimirum militaris status aequivalens suum obtineat, huic decedentes annui proventus ex aerario camerali bonificentur, pariter dein ad resignationem et receptionem civitatis et pontis Carlostadiensis, excisionemque pomoerij ibidem ad fortalitium pro usibus militaribus necessarii, mox procedatur, atque sic demum, postquam status militaris praedesignatos portus et bona civitatemque Carlostadiensem et pontem resignaverit, attunc e vestigio, quorumvis districtuum et corporum in- et excorporari intentorum in concursu respectivarum jurisdictionum, deputatorum item ex congregatione hac regni exmittendorum, suscipiendae conscriptioni et aestimationi, juxta rubricas eatenus via camerae nostrae regiae Hungarico-aulicae indicandas, ac respective illis, quae tempore postremae excorporationis observabantur, accommodandas, manus eo modo admoveatur, ut initio commissario nostro politico-camerali opus illud manuducere debente, idem conscriptionis et aestimationis labor, expost per subdelegatos commissarios, in finem accelerationis ad duas distinctas partes continuentur, quo sic postea finalis tractatus, de qualiter obtinendo proportionato proprietariorum bona sua excorporanda dimittentium aequivalenti, nec non in specifico etiam quoad reluitiones ac redemptiones determinandas in mutua respectivorum nostrorum dicasteriorum aulicorum concertatione assumi, discuti et benigno nostro determinio substerni valeant.

In cohaerentia autem horum urbarialia telonia in S. Cosmo et Fusine in priori systemate praeexistentia mox cessent, in Buccari autem ex officio tellonii urbarialis fiat finitima statio tricesimalis, Flumine porro officium, quod praeexistit, bancale (manipulatione ejus respectu mercium et productorum in et ex Hungaria venientium cessatura) manipulationem etiam tricesimae hungaricae habeat, et quidem usque dum nova tariffa vectigalis hungarici elaboretur, veteri vectigali accommodandam, Carlostadii demum tricesima capitalis in forma duntaxat depositoriali seu Legstadt permaneat. Non absimiliter benigne nobis visum est, respectu etiam constitutivi, status item personalis et salarialis comitatus Szeverinensis id clementer resolvere: ut status quidem salarialis ac etiam pro prima hac vice personalis officialium in hoc comitatu ille, qui Majestati nostrae per gubernatorem Fluminensem, qua una nunc dicti comitatus supremum comitem et alioquin ad actum etiam hunc efformationis et instaurationis comitatus istius provinciam habentem, demisse propositus est, stabiliatur, pro ipso autem comitatus constitutivo habeantur et sint: urbs et portus Fluminensis cum Podbreg et Lopacza, cum aliis item tribus portubus Buccari, Buccaricza et Porto-ree, nec non sex castellanatus dominij Buccarensis, et dominium ita dictum colloniale, dominia ad haec Brod et Grobnik Battyaniana, uti et dominium montanum Chabar camerale; juxta haec porro partes etiam, quae modo trans-collapianae audiunt, utpote bona dominii Szeverin, cum dominiis Boszilyevo, Ozaill, Ribnik, Berlog et Novigrad; ac demun ipsa etiam civitas Carlostadiensis, velut per statum militarem statui provinciali praeallegato modo resignanda, ac in liberam et regiam civitatem evehenda; prouti etiam, quod rementionatas partes transcollapianas concerneret, ad harum pro Comitatu Szeverinensi receptionem perinde Gubernator noster Fluminensis, qua ejusdem comitatus supremus comes, et ad actum quoque hunc commissarius noster regius ac ad earum resignationem comitatus

Digitized by Google

Zagrabiensis benignis nostris ordinibus inviati instructique sunt, ea quidem ratione, ut partes hae inde a 1ma Novembris anni labentis Quottam contributionalem jam ad cassam comitatus Szeverinensis dependere debeant.

Atque in his ipsis fideles regnorum istorum status et ordines et rationem benignae nostrae resolutionis satis intelligent, et peculiarem nostram maternam solicitudinem pro incremento boni publici defixam, distinctum regium nostrum favorem grati agnoscent. Cum autem ad effectum benigni hujus propositi illud necesse esse suapte intelligatur, ut praementionata accurrata conscriptio et justa aestimatio quorumvis districtuum et corporum in-et excorporandorum ratione atque modalitate in praemissis declarata suscipiatur, atque ideo benigne nobis visum fuerit, pro executione propositi hujus, fine nempe pradesignatae in-et excorporationis, atque scopo instituendarum conscriptionum et aestimationum a parte respectivarum jurisdictionum commissarios, tum juxta immediate praemissa, cum vero omni, quo meliore facilitandae manipulationis ratione instructos, et quidem ex parte politico-camerali gubernatorem Fluminensem Josephum Mailáth, huicque adjunctum ex parte politica Nikolaum Skerlecz, Consilii nostri regii croatici consiliarium, ex parte vero militari et quidem Generalatus Carlostadiensis generalem a Posee, generalatus autem banalis ibidem constitutum brigaderium generalem exmittere, fideles adeo regnorum istorum status et ordines, fine quo effectuandis benignis his intentionibus nostris pariter per deputatos suos intervenire, eosdemque cum commissariis nostris cooperaturos denominare et exmittere valeant, in unum congregandos, una clementer jubere.

Eaproptor quemadmodum pro eo, ac in his explicita benigna mens atque resolutio nostra regia nonnisi circa optatum boni publici vehiculum et quaesitam diu pro utili et commodo regnicolarum accessionem versatur, ipsos proinde regnorum istorum status et ordines voti compotes reddit, nullae dubitamus, quin firma spe tenemur, fore ut idem status et ordines in summa animorum gratitudine suscipiant agnoscantque regiae nostrae atque maternae benignitatis documentum isthoc, ita una ne quid favorabilis hujus benignae resolutionis nostrae effectum morari possit, signanter ne exmissi commissarij regii expectare debeant, fidelibus regnorum istorum statibus et ordinibus benignam mentem et voluntatem nostram regiam in eo pariter clementer intimandam injungendamque duximus: ut duos omnino deputatos suos ad executivam omnis istius benigne suscepti in-et excorporationis propositi operationem, ac proinde qui scopum hunc praeparare debet, conscriptionum, ac aestimationum laborem, pro termino per commissarios nostros regios tempestive indicando, ac in iis, quae ad facilitandum scopum conferre posse viderentur, sufficienter, atque benignae intentioni nostrae consona ratione inviandos, indubitanter exmittere non intermittant idem regnorum istorum fideles status et ordines. Quibus in reliquo gratia et clementia nostra caesareo-regia benigne jugiterque propensae manemus. Datum in archiducali civitate nostra Vienna Austriae die 5-ta Mensis Septembris, anno domini 1777.

Maria Theresia m. p. Comes Franciscus Eszterházy m. p. Josephus Jablanczy m. p.

Digitized by Google

24.

Magnifice!

Qualemnam benignam resolutionem sua Majestas ssma in ordine ad partes maritimas immediate regno Croatiae reincorporandas, indeque novum cottum Severinensem efformandum ac erigendum, concomitantiaque objecta clementer impertiri dignata sit? ex adjacente copia benigni rescripti sub 5. deflui mensis ad consilium hocce regium emanati uberius intellectura est magnifica et spectabilis D. vestra. Cujusmodi benigna resolutio velut dno gubernatori Fluminensi, et cottus severinensis supremo comiti jam intimata, et in ejus conformitate cottus quoque Zagrabiensis debite inviatus est: ita etiam regium istud Consilium benignam hanc resolutionem mgfcae. ac spbli. D. vestrae intimandam habet, ut eandem ad effectum dirigere, deque hoc qualiter procurato regio huicce consilio relationem facere velit. Dat. ex consilio die 25. septembris 1777. Zsombor m. p.

Commissario politico Nicolao Skerlecz.

25.

Repraesentatio SS. et OO. regni Croatiae de partibus maritimis Gubernatori Fluminensi non subjiciendis, de regulatione novi severinensis comitatus et omnibus usque ad generalia regni Hunguriae comitia sistendis.

Sacratissima caesareo-regia apostolica Majestas! Domina clementissima, benignissima! Benignum majestatis vestrae sacratissimae ddto. Viennae Austriae sub 6. mensis septembris anni currentis sub marginali 4527. numero ad nos emanatum rescriptum in homagiali devotione suscepimus, una quantis curis et regia sollicitudine reliquas suas regales curas inter in commoda regni hujus promovenda inque feliciorem et florentiorem statum ponenda commercia feratur Majestas vestra sacratissima venerabundi perspicimus, potissimum dum iam in effectum horum objecta commercialia, quae commerciali aulico consilio hactenus substrata, ex ejusdem benigni rescripti tenoribus intelligimus ad respectiva politica provincialia et aulica dicasteria esse translata; imo pro Sua materna in publica regni Hungariae et partium eidem adnexarum commoda incrementumque hactenus etiam praehabiti in his commercii majestatem vestram sacratissimam benigne resolvisse: ut urbs et portus Fluminensis, nec non bona Buccarensia simul cum civitate Carlostadiensi, in liberam et regiam civitatem evehenda, immediate regno huic Croatiae incorporentur: ex taliter porro neoincorporandis partibus novus comitatus erigatur, in omnibus ad normam aliorum regni comitatum (iis solum, quae guberniali Fluminensi directioni reservata sunt, exceptis) regio in regnis his erecto consilio subordinandus.

Legalem hanc et vere maternam maiestatis vestrae Sacratissimae providentiam, velut caeteroquin ad effectum regni legum circa eorum, quae ad sacram regni Hungariae coronam jurave regni pertinent, reincorporanda legi-

Digitized by Google

bus regni constituta sunt cum effectu benigne et materne praesusceptam de genu humillime veneramur et Majestati vestrae sacratissimae dominae nostrae clementissimae immortales et in animis nostris nunquam intermorituras humillimas agimus gratias, devotis animis et homagialibus votis nostris id exoptantes ut altissime intenta susceptaque commercii promotio ex parte quoque nostra pro omni virium possibilitate homagialiter secundanda, effectus quam optatissimos producat; firmissima in reliquo spe tenemur, quod Majestas vestra sacratissima pro tenore regni legum ab omnibus illegabilibus exactionibus regnicolas in antelatis comercio rum locis immunes conservari facere clementissime dignabitur.

Verum quia parte ab una praenotatae maritimae partes, bona quippe marittima Frangepano-Zrinyana, jam in exordio hic ut primum videlicet in successionem et regii majestatis vestrae sacratissimae fisci manus devoluta erant, per articulum 71. 1681., tractu vero temporis per 44. 1715., 94. 1723. ac 52. 1741. articulares Diaetales conclusiones, communibus legibus et regni jurisdictioni subjecta, nunc, dum regno incorporantur maxima sui in parte ab ipsa regni et legum jurisdictione abstrahi et privative cuipiam guberniali Fluminensi directioni reservari ac subjici; parte vero ab altera horum intuitu regno incorporatorum aequivalens ex altera actuali regni jurisdictione a nobis praestandum ex tenoribus ejusdem benigni rescripti intelligimus: non possumus conceptum exinde animi sensum non explicare; ac intuitu quidem legibus regni et diplomaticis assecurationibus, in articulis etiam 3. 1715. et 8. 1742. palam expressis, praecautae immo nobis ignotae gubernialis administrationis occurreret illud, quod partes et districtus ad sacram regni Hungariae coronam, adeoque jura regni spectantes, et quocunque tempore incorporandae, non ad normam aliarum provinciarum, sed propriis ipsius regni Hungariae diaetaliter conclusis legibus subsint et gubernandae veniant, dum ad effectum conditarum eatenus legum regno et ejus jurisdictioni reapplicantur, nulla in iis gubernatoris Fluminensis, velut caeteroquin ab universali regni legum systemate separata et tergestini gubernatoris activitati conformata, jurisdictio et administratio seu etiam dependentia sustineri possit; tanto quidem evidentius, quod administratio jurisdictioque talis gubernialis communi cum majestate vestra sacratissima statuum et ordinum regni Hungariae consensu, adeoque diaetali constitutione introducta stabilitaque non sit. Qua de causa etiam majestatem vestram sacratissimam de genu humillimis precibus exoramus, ut neoincorporatae partes, velut ad sacram regni coronam et regni jura pertinentes non guberniali Fluminensi aut alteri cuicunque directioni, sed ordinariae in sensu et intellectu legum regni administrationi subjaceant subordinenturque; compellatio porro earundem maritimarum partium sub nomine districtus Fluminensis recens introducta, pari ratione ac litoralis austriaci nomenclatio articulo 30. 1765. Diaetae praecauta, juribus et jurisdictioni regni non praejudicet. Novi itaque comitatus sub nomine Szeverinensis errectionem quod attinet: non diffitemur equidem in ultimis regni Hungariae comitiis fuisse nostrum demissum postulatum, ut cum officiolatus in partibus illis, bonis et populo praefectus, in apertum conditarum regni legum vilipendium et benignarum majestatis vestrae sacratissimae etiam resolutionum subterfugium, regni authoritatem justitiaeque juribus regni conformis administrationem renitenter subterfugiebat,

Digitized by Google

in et ex iisdem maritimis partibus, quae, ut praemissum est, regni et comitatus Zagrabiensis jurisdictionem, tametsi eidem supra insinuatis legibus immo et benignis majestatis Vestrae sacratissimae rescriptis mandatisque subordinabantur ac in specificis casibus etiam suberant — utpote in gremio eorum judex nobilium partium maritimarum dictus et per nos nominatus semper existebat et hodie etiam Georgius Ivanchich existeret; tyrones in altissimi majestatis vestrae sacratissimae servitii promotionem pro quotta sua impositos in gremium comitatus Zagrabiensis praestabant; ita et banderiatos extra patriam in servitia regia majestatis vestrae sacratissimae expediebant; in gremium nostri ad congregationes regni vocati comparebant et conclusa se concernentia exequebantur; denique per nos conscripti ejectatam per nos contributionem pro quotta sibi comensurata supportabant, adeoque nos in eos jurisdictionis effectus exercuimus, — sub nomine Vinodolensis comitatus erigatur, eidemque cum legali activitate regni legibus conformata supremus comes cum reliquo magistratu praeficiatur. Nunquam vero postulatum nostrum eo se extendebat, ut pars maritimorum Frangepano-Zrinyanorum bonorum guberniali cuipiam directioni et legibus regni praecautae administrationi subjiciatur; pars vero major de comitatus zagrabiensis actuali indubitata et saeculis perdurante jurisdictione sine regni Hungariae Diaeta avellatur, et comitatui, qui sub nomine hoc nunquam praexstitit, adeoque vel ideo legali comitatus Zagrabiensis avitae jurisdictioni praejudicare non potest, adjiciatur. Consequenter, si etiam ex incorporandis maritimis partibus et veteris vinodolensis comitatus pertinentiis comitatus jure postliminii ad normam aliorum regni Hungariae comitatum cum omnibus juribus, praerogativis, adeoque plena legali activitate, supremi comitis directioni, pro desiderio et demisso postulato nostro in generalibus regni comitiis posito, diaetaliter efformatus fuisset, propterea tamen mixtae, partim supremi comitis partim gubernatoris Fluminensis, directioni credi et per id a systemali regni Hungariae manipulatione abstrahi tanto minus potuisset, quod parte ab una in legum et jurium regni Hungariae convulsionem, parte ab altera in privatorum regnicolarum jurium insecuritatem involutionemque, ipsius autem comitatus Zagrabiensis, diaetalibus regni legibus firmati, et cui per articuli 57. 1647. diaetalem provisionem in justitiae administratione subjectus est, praejudicium et diminutionem absque diaetali determinatione tenderet et erigeretur. Qui si ex totalibus maritimis partibus sub nomine Frangepano-Zrinyanorum Fiscalium bonorum venientibus, pertinentiis item Vinodolensis districtus, cum diaetali concursu efformatus fuisset, relate ad complures regni Hungariae comitatus congruam et justam omnino comitatus unius extensionem sortiretur. Interim cum comitatus idem in generalibus regni comitiis, in quibus de quibusvis occuribilibus circumstantiis SS. et OO. regni audiri potuissent, errectus et legali sua activitate donatus non sit: Majestati vestrae sacratissimae supplicamus, dignetur benigne in eo acquiescere, ut circa ejusdem errectionem, nomenclationem, extensionem item et futuram subsistentiam in iisdem generalibus regni comitiis legali cum effectu constituatur, interea vero regni et sacrae coronae ita et comitatus Zagrabiensis, qui non tantum maritimarum partium, vigore articuli etiam 57. 1647. sibi ingremiatarum, per benignam resolutionem incorporationem et reapplicationem non obtinet, verum etiam de reliqua indubitata sua jurisdictione, totum transcolapianum in se vastiorem processum seu

Digitized by Google

districtum et quoad justitiae administrationem et deportandae contributionis commoditatem securitatemque, cum hyeme et vere rigor hyemis ac nivium extraodinaria copia, aestate vero latronum viarumque insidiatorum grassatio Flumen et Buccarim transitum et communicationem impediant, Zagrabiae commodiorem et nexum habentem, amittere deberet, quoad eandem avelli praeconceptam actualis ejusdem possessorij partem jurisdictio et ejus effectus in salvo conserventur.

In ordine porro ad benigne nobis intimatam excorporationem, quae partim in cambium regno incorporandorum et per statum militarem cedendorum partim vero ex ratione subversantis cujuspiam inclavationis, erga aulae bellici consilii projectum tam ampla nobis proponitur, ut politicam regni, quae jam attrita exhaustaque est, jurisdictionem sensibiliter et extreme coarctet: dolorem quem inde privati aeque ac publicum concepimus, non possumus coram majestate vestra sacratissima non exponere. Dolorem auget hunc nova circumstantia, parte ab una per militarem statum Banalium confiniorum facti via etiam partis bonorum Topolovecz sub nomine possessionis Szunye excorporari projectatae, per colonellum a Bottichky attentata occupatio et proprietarii comitis Keglevich in juribus suis turbatio, parte ab altera comitatus quippe ita dicti Szeverinensis ante resignationem etiam partium ad indubitatam Zagrabiensis comitatus, perdurante hac generali regni congregatione in 10. mensis Novembris congregatione praefixa. Si tamen incunabula nostra ac statum et sortem praesentem nostram repetamus, videmus et vere cum dolore reminiscimur bonorum et facultatum amplissimam partem per inimicum, qui in hoc aperto bellorum et facultatum amplissimus, partem per inimicum, qui in hoc aperto bellorum theatro nos antemurale regni incursionibus et rapinis semper infestabat occupatam et dirreptam, aliam in captivitatum redemptionem et lytrorum exolutionem cum extrema posterorum nostrorum ruina conversam, supremam eamque maximam pro fundandis binis generalatibus, Carlostadiensi uno et Varasdinensi altero, dupplicatis item amplis Sclavonicis et Banalibus Confiniis, adeoque in tutamen et defensionem regni et sacrae coronae, immo aliarum etiam Majestatis vestrae sacratissimae haereditariarum provinciarum, per nos majoresque nostros jam abunde esse sacrificatam, ita quidem, ut exinde nullum propterea aequivalens praestitum sit; recenter etiam in annis 1767. et 1768., occasione localis aulicae commissionis, quae ad effectum regni legum ad accomodandas differentias inter militarem et provincialem statum vigentes et quaerimonias accomodandas operata est sub titulo stabilis et perpetuae lineae tam ad Carolostadiensem generalatum, quam alterum Varasdinensem, undique provinciali jurisdictione cinctum, qui caeteroquin personali servientium et terreno amplo, supra videlicet competentiam servitii amplius ac in triginta sex mille jugeribus supernatante, abundat, cum factis de non secuturis amplius excorporationibus interpositis cautellis, de politica jurisdictione sensibilem partem sub eodem lineae stabilis ductus titulo amisimus, ut adeo, quid sola haec exigua provincia in obsequium Majestatis vestrae sacratissimae amplius sacrificare debeat aut possit, non inveniamus, potissimum autem, quod projectata haec per aulae bellicum consilium excorporatio, si etiam a juribus regni et sacrae coronae avulsionem non induceret, quam evidenter inducit systema illius, prater excorporari projectatorum amplissimorum districtuum provinciali jurisdic-

*

Digitized by Google

tioni pro futuro etiam praejudiciosa sit. Clementissima domina! tot et tantae, ac tam amplae frequentesque excorporationes, quae totam hanc provinciam in se exiguam, semper tamen fidelem, et quae totum ferme, quod habuit in publici, sacrae quippe regni Hungariae coronae et haereditariarum provinciarum defensionem, adeoque in obsequium et servitium altissimum summorum terrae principum semper sacrificavit et impendit, tangunt, adeo sensibiles sunt nobis, ut nisi de clementia et benignitate regiae Majestatis vestrae sacratissimae, pro tenore etiam benignarum assecurationum et diplomatum, modus et finis tandem iisdem imponatur et haec, quae in projecto est ac futurae omnes praecaveantur, omnis politica regni hujus jurisdictio suapte cessare et expirare deberet, quod tamen ipsius monarchiae ratio non admitteret. Quantum itaque cambium pro maritimis partibus in recompensationem dandum concernit, dignetur Majestas vestra sacratissima in benignam reflexionem summere, quod per maritimarum partium, quae in articulo 71. 1681. et subsequis in rem hanc conditis legibus bona Frangepano-Zrinyana maritima et trans-colapiana audiunt, regno reapplicationem, nil novi accedat aut adjiciatur, sed unice legum effectus per divos Hungariae reges praedecessores et Majestatem quoque Vestram sacratissimam promissus procuretur et exercitium jurisdictionis officialatus maritimi renitentiá impeditum restituatur; consequenter hujus intuitu aliquod aequivalens a regno praetendi haud possit, tanto quidem evidentius, quod omnis ejusmodi excorporatio sit et redoleat a regno et sacra corona jurisdictionis alienationem; haec autem 21. 1647., 3. 1715. et 8. 1741. articulis adeo praecauta est, ut nos facto nostro potissimum extra generalia regni Hungariae comitia eam absolute ingredi possimus eo evidentius, quod occasione illius in anno 1768. ad Carlostadium factae excorporationis regnicolae spe omni ullo unquam tempore ad bona etiam solido radicali et donationali jure possessa et militari cessa redditus privati sint, dum fassione solemni mediante jura sua cessare debebant.

Et sane si hoc excorporationis tam amplae projectum in effectum deduci deberet vel posset, quid aliud praevidere est, quam novum militarem et politicam regni jurisdictionem statumque inter odiorum, dissensionum et differentiarum fomitem excitatum iri. Civitas namque Carlostadiensis (arce cum pomoerio statui militari remansura) in liberam et regiam civitatem evehenda regno incorporanda benigne insinuatur, cum tamen secundum sui naturalem situm, quia videlicet ab oriente, meridie et occidente semper militari jurisdictione cincta esset, et ultro per pomoerij excisionem etiam ex septemtrionali parte cingetur, si pomoerium vel in minima parte pro statu et jurisdictione militari excindatur, nullum suburbium immo ne quidem liberam viam aut pro foro quotidiano aliquod spatium reservatura sit, consequenter ad statum tantae constrictionis ponetur, ut nec commercio, nec liberarum et regiarum civitatum sistemali administrationi deservire poterit, quae caeteroquin si a jurisdictione militari eximatur et ad statum liberae et regiae civitatis collocetur, comitatui Zagrabiensi, in gremio cujus sita est, quoad politicam jurisdictionem subjici et ingremiari incorporarique posset. Ita et bona excorporari projectata, ideo pro inclavatis declarata, quod Militari adjaceant, Sztenichnyak, Claustri Paulinorum Kamensko, nec non sua serie recensita episcopatus et praepositurae capitulique Zagrabiensis, ita rippae colapianae adsita sunt, ut in sinistra jam ab olim turbulentis illis irruptionum hostilium temporibus propter

Digitized by Google

personarum et facultatum securitatem, partim etiam propter aquarum inundationes habitationum loca in altera seu dextra rippa maxima in parte ad subsistentiam populi necessaria arabilia et falcabilia terrena, imo ipsae sylvae et pascua jaceant; insuper vero generice bona episcopatus et praepositurae Zagrabiensis, in specifico vero capituli Zagrabiensis, Sziszekiensi excorporationi per projectum subjiciuntur: constat autem et palam certum est, episcopatum ultra et praeter Hrastovicensem praeposituram, bona in utraque rippa Colapiana possidere, denique arcem Sziszek cum totali bonorum eo nomine vocatorum corpore (solis binis, Komarovecz et Blinya, possessionibus ac sylvis, ad caput bonorum pertinentibus et in dextra rippa situatis, exceptis) in ripa omnino sinistra jacere et latius Savum ac Odram versus in regni jurisdictionem nulli clavationi obnoxiam protendi. Unde quid aliud expectandum venit, quam, quodsi ita in genere antelata eppiscopatus, praepositurae et capituli aliarumque complurium familiarum bene meritarum jura et bona ampliora ideo, quia militari adjacent, per projectum aulae bellici consilii regno caeteroquin inaudito et in partem pertractationis nunquam vocato involvi, quae non inclavata, sed contigue adjacentia sint, imo ipsa militaria loca nonnulla magis provinciali inclavarentur, et tamen propterea titulum aquisitionis ut uni ita alteri statui non praeberet declarari et denique excorporationi lege vetitae subjici possent, majores limitum et jurisdictionum ac unquam erant confusiones differentiasque sequi et tandem hoc titulo nunquam cessaturas excorporationes ad nova projecta deventuras esse, quod utique a pientissima majestatis vestrae sacratissimae mente alienum esse firmiter speramus.

Ipsa porro excorporatio, si etiam ex ratione status et in monarchiae conservationem inevitabilem fieri deberet, quae, ut projectata est, tanti momenti est, ut comitatus Zagrabiensis actualis jurisdictionis et possessorii facile quartam partem superet, in sensu sistemalium regni legum extra generalia regni Hungariae comitia institui; nos enim partem saltem sacrae coronae constituimus et in praejudicium ejusdem sacrae coronae ac regni Hungariae nil agere possumus.

Proinde majestati vestrae sacratissimae praemissa rationum momenta, omni hic in parte candide et sincere exposita, de genu humillime substernimus supplicantes, ut iis in benignam reflexionem demptis tam novi comitatus Szeverinensis errectionem et instaurationem, quam omnem ad statum militarem quocunque sub titulo provincialis politicae jurisdictionis excorporationem clementer antevertere, et si quid utrisque his in meritis agendum esset, ad futura generalia regni Hungariae comitia benigne relegare, rebusque in statu quo conservatis reservare dignetur majestas vestra sacratissima. In reliquo vero in obsequium et altissimum majestatis vestrae sacratissimae servitium vitam et sanguinem consecrantes emorimur majestatis vestrae sacratissimae. Dabantur ex generali nostra pro 27. et sequentibus Octobris Mensis Zagrabiae celebrata congregatione. Humillimi perpetuoque fideles subditi N. N. regnorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae Status et Ordines.

A tergo: Humillima statuum et ordinum regnorum Dalmatiae, Croatiae, et Sclavoniae in merito erectionis novi Severinensis comitatus et ad statum militarem desideratae excorporationis repraesentatio. — Prima DD. SS. et

Digitized by Google

OO. regni ad benignam regiam resolutionem e generali pro 27. Octobris 1777 considente congregatione.

26.

Maria Theresia ordinationibus suis de partium maritimarum reincorporatione, de inducendo commerciali systemate, deque praestando statui militari aequivalente porro quoque insistit.

Maria Theresia dei gratia Romanorum imperatrix vidua, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque etc. regina apostolica, archi-dux Austriae. etc.

Reverendi, honorabiles, spectabiles, magnifici, magnifici item egregii et nobiles, nec non prudentes ac circumspecti, fideles nobis dilecti. Demisse relata sunt nobis ea, quae fideles regnorum istorum status et ordines quoad benigne resolutam partium maritimarum reincorporationem, stabilimentum item pro publico regni Hungariae et partium ei adnexarum bono in portubus Fluminensi Buccariensi, Buccariczensi et Porto-ree commercialis systematis, nec non hoc titulo statui militari per suscipiendam excorporationem praestandum aequivalens ex generali sua congregatione Zagrabiae celebrata, sub 27. mensis proxime praeteriti humillime repraesentarunt.

Atque haec quidem eo minus fuerant nobis expectata, quo magis in apertam lucem collocaveramus, in omni hac benigna nostra resolutione materno-regiam intentionem nostram pro incremento boni publici, atque in favorem regni Hungariae partiumque ei annexarum directam esse, et quo certum est, reflexiones per regnorum istorum status et ordines in medium adductas in accuratiori examine non aliter quam benignarum intentionum nostrarum remorativas, eoque colimantes considerari posse: quippe quod fidelibus regnorum istorum statibus ex ipso tenore benigni nostri rescripti ad se sub 5. septembris ultimo praeteriti expediti constare debeat, alioquin in hocce systematis commercialis stabilimento per expressam benignam nostram resolutionem sublata esse illa etiam, quae hactenus legaliter in commerciali hoc districtu viguissent telonia, adeoque metum illum, ut regnicolae in locis commerciorum illegalibus exactionibus aggraventur haud subesse; ita etiam siquidem benignum idem rescriptum expressim innuat, objectorum commercialium pertractationem ad respectiva politica, provincialia et aulica dicasteria recidisse, ex omnibus praeterea nunc reincorporandis novum comitatum efformandum et regio nostro in regnis his consilio subordinandum fore, in hoc ipso satis intelligi potuerit, possitque, neo-incorporatas has partes ordinariae in sensu et intellectu legum regni administrationi subjectas subordinatasque esse.

Illud porro non possunt congrue non intelligere fideles regnorum istorum status ot ordines, immediatam in ipso proximo et stricto rei commercialis objecto manipulationem, in quantum nimirum objecta eiusmodi nec plurium manus, nec moram (quam correspondentiae praesupponunt) patiuntur, ast instantaneam aut decisionem aut inviationem exigunt, alicui deferri, concredi, reservariquə

Digitized by Google

debuisse; illud autem, num individuum tale sub nomine Gubernatoris aut alio praeficiatur, vel vero num Gubernator Fluminensis, aut Gubernator totius littoralis maritimi Hungarici audire debeat, meritoriam reflexionem (ne de nomine lis sit) haud subire; quod vero idem Gubernator cum pari ac tergestinensis activitate constitutus esse tenore benigni nostri rescripti perhibeatur, in hoc favorem potius illum, quod ei haud minorem activitatem et convenientiam pro ipso etiam gentis decore benigne attribuerimus, cum gratitudine agnoscendum esse.

Sed etiam quod attinet erectionem et nominationem comitatus Szeverinensis: materno-regiam hanc provisionem votis et petitioni suae diaetaliter propositae in ipso merito (nisi passu etiam in hoc de nomine litem esse conveniat) conformem esse, ipsi meminerunt agnoscuntque fideles regnorum istorum status et ordines, ac hoc etiam argumento positivae voluntatis nostrae effectum ne momento morari, atque resignationem designatarum Zagrabiensis comitatus partium differi patientur.

Excorporationem porro statui militari et quidem intuitu bonorum episcopatus trans Collapim intra et ad banale confinium designatam, quae alioquin nullo privatorum damno aut praejudicio futura est, tam fundamento justi et aequi spectato, quae vicissim jurisdictioni regni et statui politico provinciali fit accessione, quam vero ex subversante altissimi servitii nostri ratione, ob systematicum nempe militaris jurisdictionis atque manipulationis nexum ac opportunam communicationem, ac etiam necessitati nobis quam optime notae et per nos jure metiendae, ut certum et stabile infallibileque remedium ponatur, prout hocce in praecitato benigno nostro rescripto indicabatur, inevitabilem esse. Eius autem intuitu, si nempe civitas Carlostadiensis per excissionem pomaerii pro statu militari ad statum tantae constrictionis poni deberet, ut nec commercio, nec liberarum et regiarum civitatum systemati administrationi deservire possit, ubi eatenus nobis per exmissos commissarios specificum secundum adjuncta et locales circumstantias remonstratum fuerit, ulteriorem benignam impertiemur resolutionem, atque simul commercio, quod nobis ex ratione felicitatis populi cumprimis cordi est, prospiciemus.

Provocationem demum Statuum et Ordinum ad regni Hungariae diaetam quod attinet: Nos plane persvasas esse, ipsos status et ordines regni nostri Hungariae non modo cum jubilo aquieturos omni huic materno-regiae ad publica commoda directae provisioni, verum etiam in animorum debita gratitudine inarticulationem sollicitaturos; adeoque in omni hoc negotio non aliud reliquum esse, quam ut fideles sitorum in regnis his comitatuum in unum congregati status, ad effectum in aperto positarum benignarum nostrarum intentionum agendo et cooperando, tacita ipsorum regni Hungariae statuum et ordinum vota expleant et aemula virtute adimpleant, eaque ratione materno-regiam sollicitudinem nostram ad complacendum etiam principi suo cum zelo et promptitudine in partem juvent.

In his porro etiam explicita benigna mente nostra eisdem statibus et ordinibus fine, quo effectuandis benignis intentionibus nostris cooperaturos denominare et exmittere valeant, in unum congregatis porro etiam clementer duximus rescribendum, ut deputatos suos ad executionem omnis istius benigne suscepti in-et ex-corporationis propositi, ac proinde qui ad scopum hunc praeparare

Digitized by Google

debent conscriptionum et aestimationum laborem, praescripta modalitate instruendos mox et inomisse ac citra ulteriora expectanda exmittere noverint, quo sic commissari nostri parte ex politica camerali et militari in promptu existentes, sine temporis atque aliorum concomitantium jactura indilate mutuis potius operationibus rem occipere, ac dein comitatuum ad hanc congregationem deputati, quando alioquin hac anni parte in ipso comitatuum gremio plurima agenda occurrant, reverti valeant. In reliquo eisdem statibus et ordinibus gratia et clementia nostra caesareo- regia benigne jugiterque propensae manemus. Datum in archi-ducali civitate nostra Vienna Austriae die decima mensis Novembris anno domini Millesimo Septigentesimo Septuagesimo Septimo.

Maria Theresia m. p. Comes Franciscus Eszterházy m. p. Antonius Klobusiczky m. p.

27.

Flumine S. Viti die 4 Novembris 1777 in sala palatii urbis congregato more solito ad sonum campanae minori maiorique consilio, cui interfuere nobiles domini consiliarii ad nrum 24 computata persona excellmi ac illmi d. gubernatoris et capitanei civitatis. Insinuò il nobile spettabile sign. giudice rettor della magnifica communitá di essersi radunato l'. odierno consiglio per trattare diverse interessanti materie: (Caeteris ommissis)

4. Un grazioso decreto dell' eccelso regio governo di questa città inesivo a clementissima sovrana normale risoluzione emmanata sub 4458 circa la direzione politica, economica, e giustiziale delle cose civiche in questi precisi termini (Ommisso tenore benigni gubernialis decreti diei 27 mae | Octobris 1777)

In sequela del citato rispettabil decreto de' 27 Octobre 1777 furono conchiuse le sequenti provvidenze:

a) Doversi avanzare all' Eccelso regio consiglio ne' regni di Croazia Dalmazia etc. l' informazione in nome del capitaniato civile di questa cittá che la Sovrana Normale concernente la direzione politica, economica etc sia stata formalmente intimata al consiglio pubblico, e che sua Eccellenza l' Illustrissimo signor Governatore nel carattere di capitanio civile raccommandava se medesimo e tutto il magnifico publico alla grazia e patrocinio del pretitolato regio Croatico consiglio.

b) La giudicatura delle cause accennate dalla statutaria rubrica competerá in prima instanza alli nobili spetabili sigri giudici rettori.

c) L' Illustrissimo rigr Vice-governatore e Vice-capitanio si dará la pena d' istruire tanto li sigri giudici quanto gli avvocati intorno al modo di trattare le cause secondo lo stile ungarico.

d) Gli atti delli processi non eccedenti la concorrenza di fiorini mille potranno compillarsi nel corrente linguaggio italiano; all' incontro si trattaranno in lingua latina quelle cause che oltrepassano la summa di mille fiorini.

e) Le sessioni della prima instanza si terranno nella superior sala del publico palazzo giacché nell' antica sala inferiore li sigri giudici per la ristrettezza

Digitized by Google

del luogo e per mancanza di altra stanza di ritiro eran' obbligati a frammischiarsi contr' ogni buon ordine con gli avvocati nunci e parti, e dalla diversità degli oggetti venivano frastornati nelle loro giudiciali operazioni.

f) Restano nell' antico lor sistema le cause spettanti al rispettabilissimo giudizio di sua Eccellenza l' illustrissimo sigr. capitanio civile eccettuate però quelle che riguardano li nobili del regno ungarico e sono riservate in virtù di personale privilegio alla giurisdizione dell' inclita contea di Szeverino.

g) Si consegneranno alli nobbili spettabili sigr. giudici rettori, alcune cause che pendevano indecise nel giudizio delegato in causis personalibus regiorum consiliariorum et officialium e nel consesso in causis summi Principis et commissorum, onde li dettti sigri Giudici le definiscano con loro sentenza.

h) Le sportole, e tassa del giudizio civico si esigeranno ed incasseranno dal 1mo corrente per conto e benefizio della publica cassa a riserva di quelle delli nuncii che rimangono in statu quo sino ad ulterior benigna disposizione dell eccelsa superiorita. E per stabilire un' ordine più equo e più conforme all' ugarico sistema nell' esazione e respettiva corrisponsione delle motivate tasse si supplicarà con distinta rimostranza l' eccelso regio consiglio Croatico per la communicazione delle giudiciali tasse che si osservano in quell' inclito Regno.

i) In compenso delle sportole che eran annesse all uffizio delli sigri giudici rettori e che si esigeranno nell avvenire a benefizio della publica cassa fu ad essi sigri giudici constituito l' annuo salario di fiorini quattrocento, insino a che si accrescerà il fondo della rammentata publica cassa.

K) Fu abolita per giusti riflessi, e politici motivi quella poca porzione di pesce che li (tit) sigri capitani civili e giudici pro tempore percepivano dalle tratte e barche pescareccie e quest' abollizione si annunciarà con editto da pubblicersi prout moris per notizia e direzione delli proprietari delle ratte e di tutti li pescatori.

L) Non essendo ancora nata la sovrana clementissima risoluzione sopra l' informazione che fu rassegnata in nome publico- all' eccelsa commissione croatico-ungarica in proposito del nuovo sistema di questa citta e perchè li nobli sigri Antonio Vito Barcich, e Francesco Vicenzo Rossi Sabatini conservano fresca reminiscenza delle cose esposte nella medesima informazione si è stimato bene di confermarli per il corso di un altro anno nell' uffizio di giudici rettori lodevolmente esercitato nel primo anno salvis tamen juribus hujus magnifici publici.

28.

Consilium urbis Fluminensis gratulatur de sui r. consilio croa tico subordinatione Excelsum consilium regium, domine domini, gratiosissime, colendissimi!

Postquam Sua majestas sacratissima suam circa cursum et manipulationem tam iustitiariorum quam politicorum et oeconomicorum rei urbanae Fluminensis objectorum correspondentiamque hoc titulo occurrentem medio decreti aulici ddto 5ta septembris anni proxime evolventis et nro 4458 via cancellariae regiae hungarico-aulicae ad regium huias gubernium directe inviati benigissimam normativam resolutionem publico antelatae urbis istius liberae commercialis

Digitized by Google

intimari curare dignata est; ac eadem in pleno consilio suo modo iam publicata extitit pertinet ad partes obsequiosae illius subordinationis, qua directio politicorum et oeconomicorum relate ad eandem urbem excelso regio consilio delata habetur, super praemissa benignissimae normativae resolutionis interventa publicatione demissam relationem facere, ac una sincerum illud universi publici gaudium in demissione testari quo de eiusmodi suprema directione excelso consilio regio quoad politica et oeconomica clementissime delata tanto sincerius gratulatnr, quo firmissime sibi persuasum habet: se in eodem excelso consilio regio verum patrem et studiosissimum protectorem, a quo tam in particularis boni sui publici emolumentum quam relate ad altissimas intentiones salutaris in re commerciali stabilimenti promotionem prosperare possit, nactum esse. In cuius altas gratias et favores idem capitaneatus totumque consilium publicum se fiducialiter devovet.

Et ego in omni venerationis cultu persevero. Datum ex consilio urbis Fluminensis publico die 4ta novembris 1777 celebrato. Excelsi consilii regii in absentia Suae Excellentiae domini gubernatoris humillimus servus Paulus Almasy m. p.

29.

Anno dni 1777 pro 10 et seq. mensis Novembris in possessione Merkopail inclyto neoinstaurando comitatui Szeverinensi ingremiata sub praesidio exmi et illmi d. Josephi Majlath de Szekhely smae c. r. et apost. Majestatis consiliarii, intimi, liberi portus et urbis tociusque littoris maritimi Fluminensis et Buccarensis gubernatoris, ac relate ad actum praesentem instaurandi antelati incl. comitatus Szeverinensis clementer constituti commissarii regii, celebratae generalis congregationis acta et articuli.

Articus I. de instauratione comitatus severinensis praetitulataeque suae excellentiae per Suam Mttem ssmam in supremum eius comitem et moderatorem denominatae iuramenti depositione, aliorumque eiusdem comitatus magistratualium constitutione. (Caeteris ommissis).

Sua Excellentia d. Josephus Majlath de Szèkhely . . . . sequenti dd. status et ordines excepit sermone:

Inlcyti status et ordines! Cum recogito longam adeo annorum seriem quae ab extinctis temporum vicissitudine comitatibus Modrussiensi et Vinodolensi evoluta est, abolitos magistratus, interruptam legum observantiam, e converso universorum sacrae regni Hungariae coronae statuum et ordinum vota pro instauratione veteris iurisdictionis saepe numero facta, non possum dubitare inclytitos status et ordines ad hodiernae diei festivitatem non solum ardentibus studiis sed etiam maximis cum solatiis convolasse.

Consecuti enim sumus augustissimorum principum nostrorum aequitate et benignitate omnino id, quod exoptaveramus; et mox sentiemus reddi patriae pristinos magistratus suam magistratibus, publicis dignitatem, et legibus auctoritatem, et quo diutnrnam orbitatem statim in exordio nova faecunditas abster-

Digitized by Google

geret comitatum hunc Szeverinensem e cineribus Modrusiensis et Vinodolensis postliminio consurgentem augusti principes commerciis, quae in late patentes sacrae regni coronae immo totius augustae monarchiae terras propagarentur, instrui et florentem fieri volunt, atque hinc ultra Buccarim, iteratis regni legibus commendatam, vicinam praeterea Liburniae veteris urbem Fluminensem, maritimis commerciis apprime idoneam cum toto suo territorio cumque insigni portus liberi beneficio provinciae Szeverinensi et finibns regnorum Hungaricorum adjunxernnt Sane inter omnes, quos numero vitae meae dies, hunc mihi jucun dissimum illuxisse profiteor, quando nuncium tanti solatii ut inclytis statibus et ordinibus immo toti patriae perferem, mihi ab augustissimis principibus nostris, provincia commissarii regii instructo, demandatum fuit.

Gaudeamus incl. status et ordines de tanto beneficio, gaudiique nostri monumenta incl. posteros ita propagemus, ne ejus memoriam ulla unquam aetas aboleat. Me porro quoniam augustissima princeps imperatrix regina et domina nostra clementissima in primum instauratae hujus provinciae moderatorem et supremum comitem praeficere dignata est oro incl. status et ordines, ut exaudiendo benigno diplomati regio faventes aures atque animos accomodare velint. (ommissis)

Magnificus commissarius regius (Nicolaus Skerlecz), posteaquam per deputatos ad sessionem et in medium SS. et. OO. solemniter fuisset deductus, subsequam hanc ad eandem suam excellentiam (supremum comitem) omnesque modo praevio congregatos dd. ss. et OO. festivam praemisit orationem: (Caeteris ommissis)

Horret quidem montibus tuus hic comitatus, et saxis asper est et sylvis impeditus, neque unquam propitiam sibi polliceri potest agriculturam; verum habet ille copiosum, qui praecipuas singulae regionis divitias efficit, populum; ipsa situs necessitate ad industriam jam comparatum, nec alio nomine hactenus etiam miserum, quam quod producta, quae clemens natura Hungariae prodegit, in exteras provincias transferendi occasio fuerit impedita.

Habet ille in gremio sui insigne maris emporium Flumen, legalemque et tantis regni Croatiae votis exoptatum portum Buccari, habebit propediem centrale continentis emporium Carlostadium, nec nisi per te stabit, ut portus, qui jam modo regius nuncupatur, dignam et hoc nomine faciem induat et ad eum, ad quem instaurator ejus gloriosae condam memoriae Carolus rex et imperator destinavit, splendorem provehatur.

Provehatur sane, neque in hunc solum procuratae industria tua commercii liberatis influentia redundabit; sentiet illam littus omne Hungaricum pluribus imposterum navibus frequentandum; urbes, municipia, agri, ipsa seu in novos virium ordines seu in majorem commeantium commoditatem composita saxa, multifaria curae sollicitudinisque tuae sentient argnmenta, mitescent, quae commeatum hactenus admodum impediebant, praerupta montium juga; artis praestantia uberes illic rivos deducet, ubi aquam viator jumentaque sua arido condam ore nec quidquam suspirabant; surgent qua udhuc parte pro justa stationum transportusque emensione desiderantur novae coloniae; omnis denique haec regio, principum nostrorum benignitate, cura vero et solicitudine tua, in tam laetam assurgent faciem, ut attonita posteritas praesentium vestigia ruinarum vix agnoscere possit.

Quidni autem, assurgat? quando clementia Augustae et sollicitudine tua

*

Digitized by Google

praecipua grandis hujus operis jacta jam sunt fundamenta: nimirum redditum commercio Carlostadium, sicque naturalis fluviorum Croatiae et Hungariae cum mari nexus restitutus, abolita quaestui admodum noxia urbarialia telonia, cursus veredariorum restauratus, deniqne fluviorum Croatiae Hungariaeque navigandi ratio ordinata; quod unnm adhuc ad complenda tam magni operis nitia desideratur, ut novum Hungariae vectigal salutari introducendi commercii scopo adaptetur, id a tua, qui plurium annorum curriculo his in rebus magna cum laude versatus es, industria principumque nostrorum benignitate regnum omne sibi tuto pollicetur.

30.

Relatio comitatus severinensis de sui instauratione et accepta organisatione, e prima sua generali congregatione 10-a Decembris 1777., Consilio croatico praestita, demonstrans, commercialem communitatem Fluminensem una cum suis possessionibus Podbreg et Lopacza in dicto comitatu Severinensi quoad contributionem ante diplomatis elibertationalis ddo. 23. Aprilis 1779. emanationem taxatam, regnoque Croatiae immediate incorporatam, hancque incorporationem usu roboratam fuisse.

Excelsum consilium regium, domini nobis gratiosissimi collendissimi! Posteaquam secundum tenores gratiosi excelsi consilii regii de dato 14-ae maji anni labentis 1777., ad dominum supremum comitem neo-erecti comitatus hujus de benigno iussu regio emanati, ac nro. marginali 536. signati Intimati, idem dominus noster supremus comes in merito instaurationis ejusdem comitatus generalem pro 10. et sequentibus decurrentis mensis novembris anni aeque delabentis 1777. diebus, in possessione Merkopail, praefato comitatui adjacente, indixisset congregationem, cunctosque comitatus hujus gremiales Status et Ordines de praeapposito celebrandae instaurationis termino litteratorie edocuisset, ad eundem dominum nostrum supremum comitem sub marginali nr. 1011. emanatum gratiosum excelsi consilii regii Intimatum, ipsum etiam vicinum comitatum Zagrabiensem, quatenus hic pro praescripto loco et termino deputatos suos ad mentem benignarum resolutionum cum regia commissione ibidem adfutura in comitatuque hoc Szeverinensi processuros exmitteret, intera autem exactionem quanti contributionalis et domestici in partibus transcollapianis jurisdictioni praefati inclyti comitatus Zagrabiensis prius subjectis, jam vero comitatui huic Szeverinensi accedentibus, inde a 1 ma Novembris anni currentis 1777. sisteret, litteris suis isthic in copia advolutis officiose requisivisset, quo minus benigna haec dispositio regia circa objectum partium ad complendam novi hujus comitatus integritatem ex districtu transcollapiano eidem comitatui Zagrabiensi subjectarum et comitatui huic nostro resignandarum clementer elargita, debito effectui mancipari potuerit, illud omnino obstitit, quod praefatus comitatus Zagrabiensis nullum ex parte sua ad qualemcunque praemissorum intuitu pertractationem, vel proceduram, ex rationibus in

Digitized by Google

advoluto itidem isthic in copia ejusdem comitatus responso contentis, ingressum se facere posse declaraverit.

Quantum tamem ipsam comitatus hujus instaurationem attinet, non obstante eo, quemadmodum in erectione novi hujus comitatus benignitatis regiae et vere maternae ad provehenda boni publici commoda sollicitudinis insigne documentum perenni gratitudine suscipimus et homagiali devotione sumus venerati, ita congregatis pro praescripto termino reliquis comitatus hujus Statibus et Ordinibus, ejusdem comitatus instaurationem et in merito nonnullorum etiam aliorum in benignis resolutionibus regiis expressum, discutique per nos clementer demandatorum negotiorum, generalem congregationem omnino celebravimus, cujus acta dum excelso consilio regio hicce acclusa demisse submittimus, una excelso consilio regio humillime referimus, relate ad 4-um in iisdem actis contentum articulum, salaria magistratualium nostrorum, aliasque in schemate isthic adnexo contentas necessitates domesticas eferre universim florenos 7050., communitatis vero Fluminensis annuum quantum contributionale calculatum in actis commissionis aulicae die 18-a Aprilis 1776 ad florenos 978 xr. 19½ assurgere, ex contributione denique pro anno 1766. per statum militarem exacta pro statu provinciali nonnissi florenos 1043. xros. 34¾ cadere. —

Hinc ad complendam quidem praeviam in schemate salariali expressam summam, quemadmodum pro imponendo dominiis quoque Chabar, Brod et Grobnik, dominiis item cameralibus, ex districtu autehac commerciali efformamatis, quanto contributionali, nccessariam eatenus per suam majestatem sacratissimam mediante benigno de dato 26-a Juli 1776. ex consilio regiae Hungarico — aulicae ad excellentissimum dominum gubernatorem Fluminensem emanato decreto aulico et tenoribus postremae benignae resolutionis demandatam eorundem dominiorum conscriptionem relate ad efformandam justam proportionem omnino proxime aggrediemur, ita et fundamento relate nempe ad constitutivum et summam ipsius quanti contributionalis ad mentem ibidem provocati decreti aulici quantum contributionis juxta ejectationem anni 1770. in schemate per Suam majestatem cacratissimam benigne approbato contentum in fl 3742 xr. 50 per nos ex generali hac congregatione, inclusa etiam parte, quae ex praemissa summa communitati commerciali Buccariensi inhaesura est, et per nos communitatemque illam peracta mox conscriptione, pro justo et aequo ab invicem separabitur, assumptum haberi demisse significamus, tamque summam hanc, quam et refusionem anticipationis florenorum 10.000 in benignis resolutionibus regiis contentam, pro salariis status personalis, comparatione praeterea domus comitatensis, aliisque necessitatibus extraordinariis, in praeadvoluta tabella uberius expressis, ad interim deservientis nobis applacidare gratiose dignetur. — Caeterum illud etiam excelso consilio regio humillime referimus, quod cum plenariam repartitionem et ejectationem praemissi quanti contributionalis antelatis dominiis uberius imponendi, impositae item domesticae relate ad quantitatem summae benigna ratificatio regia, relate vero ad proportionem individualis quanti ipsa locorum conscriptio praecedere debeat, ne interea omnis incassatio in aggravium ipsorummet contribuentium suspensa remaneat, per modum interimalis impositae, hoc titulo cuivis domui xros 45. simus adrepartiti ea ratione, ut huic oneri etiam possessiones binae academiae Fluminensis

Digitized by Google

Podbreg et Lopocza per immutationem praestationum sbir et sztrasa compellatarum et hactenus per easdem dependi solitarum, simili modo sub titulo contributionis subjecta habeantur.

Quantum porro specificatos in tabella cassae domesticae florenos 2000 concernit, excelso consilio regio demisse referimus, hos titulo refusionis anticipationis cameralis in fl. 10.000 eventualiter adnotatos quidem haberi, demissam nihilominus opinionem nostram illam esse, quod ab his plebs contribuens comitatus hujus relevari omnino posset, si ad tenorem hic adnexi cameralis intimati, ad excellentissimum dominum nostrum supremum comitem expediti, in sortem hujus bonificationis ipsum praeadnotatorum 3742. florenorum et crucigerorum 50 contributionale quantum assumatur, exindeque cassae militari Zagrabiensi nonnisi annui floreni 1742. crucigeri 50 per quinquennium dependantur, donec nempe per annuos florenos 200 cassae camerali Posoniensi dependendos praemissa anticipatio fuerit expuncta.

Super quibus omnibus dum gratiosam excelsi consilii regii resolutionem humillime efflagitamus, una quoad superius insinuatam partium transcolapianarum per deputatos comitatus Zagrabiensis instituendam resignationem in iisdem partibus inde a 1-a Novembris anni currentis sistendam contributionem attinet, quo debita manipulandae comitatus hujus tum iurisdictionis, cum et cassae ratio iniri possit, eidem excelso consilio regio demisse supplicamus, quatenus congruos eatenus ordines ad praefatum comitatum Zagrabiensem expedire gratiose dignetur. Qui in reliquo altis excelsi consilii regii gratiis humillime commendati perseveramus. Dat. ex generali nostra pro 10. et seq. mensis. nov. diebus 1777. in possessione Mercopail celebrata congregatione.

31.

Illustrissime dne comes generalis et supreme comes, dne singulariter colendissime!

Notum est illumae dvestrae, inclytoque cottui Zagrabiensi moderationi ejus concredito, qualiter Sua Mattas Sacrma caes. regia veterem olim cottum Modrusiensem, et Vinodolensem sub nomine novi cottus Szeverinensis instaurandum clementer resolvere, ejusque limites a Carlostadio, Collapi fluvio, et Carniolia Flumen usque, inde vero mari, et limitibus confinii militaris Carlostadiensis definire dignata sit, cujus instaurandi provinciam, cum Sua Mattas Sacrma mihi, qua primo ejusdem Cottus supremo comiti, simulque regio suo comissario benigne concedere, ac simul ordinare dignata fuerit, ut partes, quae ad explendam novi hujus cottus integritatem é partibus transcollapianis jurisdictione inclyti comitatus Zagr. nunc subjectis accessurae sunt, á prima 9bris an. 1777. contributionale domesticum quantum jam ad cassam cottus Szeverinensis dependant, prout desuper cottum Zagr. via excelsi consilii regii instructum jam esse nullatenus dubito; proinde, ut haec regia intentio in effectum debite perducatur praefixi primam, eamque generalem Cottus Szeverinensis congregationem pro

Digitized by Google

die 10. 9bris anni currentis 1777. ad possessionem Markopail eidem cottui ingremiatam, pro quo termino et loco, ut illuma dvra: atque. cottus Zagr· deputatos suos in executione benignae hujus regiae resolutionis cum regia comissione, ibidem adfutura, cottuque Szeverinensi processuros exmittere, interea autem exactionem quanti contributionalis et domestici pro proxime venturo anno militari dependendi in partibus illis sistere dignetur, hisce perofficiose rogandam ac requirendam habui, tum illumam dvram, cum et cottum moderationi ejus concreditum; et peculiari cultu persevero. Flumine 17. 8bris 1777. Josephus Majlath m. p.

32.

Diploma Mariae Theresiae comitatui Szeverinensi datum.

Nos Maria Theresia, divina favente clementia Romanorum imperatrix Vidua, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae Sclavoniae, Lodomeriae, Galliciae, Bosniae, Serviae, Cumaniae et Bulgariae Regina Apostolica, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae et Carnioliae, Magna Princeps Transylvaniae, Marchio Moraviae, Dux Brabantiae, Limburgiae, Lucemburgae, Gelddriae, Virtembergae, superioris et inferioris Silesiae. Mediolani, Mantuae, Parmae, Placentiae et Gvastallae, Auschviczy et Zatori, Princeps Sveviae, Comes Habsburgi, Flandriae, Tyrolis, Hannoniae, Kyburgi, Goritiae et Gradiscae, marchio sacri Romani imperii, Burgoviae, superioris et inferioris Lusatiae, Comes Mamurci, Domina Marchiae Sclavonicae et Mechliniae, Vidua Dux Lotharingiae et Barri, Magna Dux Hetruriaeetc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod Nos, posteaquam pro singulari illa vereque materna, qua in percharum nobis Hugariae regnum partesque eidem adnexas nullo non tempore ferimur, propensionis et benevolentiae studio incessanti in provehendis omni ratione fidelis nobis subditae gentis Hungarae commodis vigilantes cura et sollicitudine, commercium quoque regni hujus, quod angustis nimium hucadusque limitibus circumscriptum erat, ex quo nihilominus innumerae omnem in rempublicam promanant utilitates, quodve ad solidam perfectamque regni cujusvis felicitatem ut plurimum conferret, novis incrementis augere, illudve in perpetuum materni affectus nostri testimonium et argumentum quam firmissime stabilire benigne decrevissemus, atque hoc consilio ardentissimis regnicolarum votis jam dudum exoptatam, summisque omni tempore desiderijs suspiratam partium maritimarum, quae dissolutis maritimis regni Croatiae comitatibus distinctis subinde Gubernijs creditae erant, reincorporationem motu proprio ac tempore, ubi minime putabatur, benigne resolvissemus, hacque ratione iteratis in regni diaetis antenatorum fidelium statuum et ordinum regni precibus clementer deferendo, factae etiam eisdem iuaugurationis nostrae tempore solenni de reapplicandis successive sacrae regni coronae ijsdem districtibus et provincijs, quas ad eandem ab olim jure pertinuisse, tem-

Digitized by Google

porumque vicissitudinibus ac per varias circumstantias avulsas esse dignoverimus, in verbo regio promissioni nostrae satifecissemus, vigoreque benignae resolutionis hujus nostrae portus Buccari, Buccaricza et Porto-Ree cum omni juxta viam Carolinam posita colonia, praehabitoque ibidem commerciali districtu, sex castellanatus bonorum Buccariensium complectente, ipsam praeterea civitatem Carlostadiensem in liberam regiamque civitatem evehendam, regno Croatiae in specie reincorporari fecissemus; *ultra haec porro urbem et portum liberum Fluminensem peraeque incorporando adjecissemus;* benigne una decrevimus, ut ex neo-reincorporatis praevia ratione partibus (ijs unice, quae pro rei commercialis manipulatione necessariae, ad immediatam quoad universa publica, politica et judicialia non secus et oeconomicalia constituti eatenus Gubernatoris Fluminensis littoralisque Hungarici jurisdictionem pertinebunt, et adjicientur, portu utpote et urbe Fluminensi nec non alijs tribus portubus Bucari, Buccaricza et Porto-re, cum incolis ac terrenis suis, aliisque locis districtus ejusdem littori maris contiguis, qualia essent Tersactum, Costrena et respective Draga, exceptis), in veteris Vinodoliensis comitatus locum novus comitatus Szeverinensis nomine insigniendus efformetur et errigatur, eidemque non modo, ut justam comitatus extensionem nanciscatur, ferendorumque onerum, praecipue vero conservandae viae Carolinae par efficiatur, verum manipulationi etiam commerciali aptior reddatur, districtus trans-colapianus, qui hactenus quidem jurisdictioni comitatus Zagrabiensis suberat, ob remotiorem tamen situm difficulter admodum administrabatur, majori publici utilitate adjiciatur. Praemissa autem ratione errigendum, atque per operantem actu in negotio excorporationis corporum et districtuum ex provinciali ad militarem localem commissionem suis limitibus accurate distinguendum, ad normam et ad instar aliorum regni Hungariae partiumque eidem adnexarum comitatuum efformari et in omnibus conformem fieri benigne volumus. Atque ideo politica quaevis et provincialia objecta, modalitate alias in regno hoc introducta et usitata, in comitatu hoc quoque geri, tractarique oportebit; adeoque in gremio illius, dum et quando necesse fuerit, generales cum interventu etiam, qui adesse voluerint, dominorum terrestrium eorundemque officialium, praevie semper per currentales (uti moris est) invitandorum, congregationes pro tractandis ejusmodi publicis negotijs habebuntur; Quantum contributionale, postquam ex instituenda comitatus conscriptione aequa et justa illius proportio inter loca comitatus elaborata fuerit, a contribuentibus de tempore in tempus sub onere dandarum desuper rationum medio constitutorum generalis et particularis comitatus perceptorum, debite semper exigetur et defectu absque omni persolvetur, solutum demum ad cassam comitatensem colligetur, inde vero ad cassam nostram militarem erga quietantias illic percipiendas fideliter administrabitur; omnia denique, quae ab incolis quocunque titulo praestanda veniunt, eo quo spectant in tempore aeque praestabuntur et administrabuntur; super omnibus autem perceptis et erogatis constitutus comitatus perceptor mox finito anno militari cum requisitis probis et documentis sufficienter instructas rationes, prout in Hungariae nec non Sclavoniae regno usu venit, exhibebit, nolens vero vel intermittens compulsivis etiam medijs, idcirco praescriptis, per magistratum cogetur. Elaborata vero semel inter contribuentes suo legali modo proportio absque gravi ratione publicaque comitatus determinatione vel in minimo immutari nequibit. Cujus intuitu ea,

Digitized by Google

quae leges regni et signanter articulus sexagesimus tertius anni millesimi septingentesimi vigesimi tertii in praemissis praescribunt, exacte observari debebunt. Processus et litigia, quae inter terrestres dominos, vel alios nobiles, ibidem sive in personalibus sive realibus vertentur, ac vi legum regni foro comitatensi dijudicanda competunt, magistratus pro administratione justiciae per partes suo modo requisitus et interpellatus, de jure servandis, in hoc sibi concredito comitatu dijudicanda assumet et decidet, partibusque justitiam juxta regni leges exacte et celeriter administrabit, admissa pro qualitate causarum et dictamine legum intra vel extra dominium, si causa appellabilis sit, a vice comitibus et judicibus nobilium in partibus (uti dicitur) procedentibus ad sedem judiciariam comitatus, singulis annis quoties necesse fuerit in comitatu debite aeque celebrandam, inde autem ad tabulam nostram banalem appellatione. Occasione vero celebrandarum sedium dominalium judex nobilium cum jurato assessore praesentes semper adesse debebunt, diligenter illa, quae ijsdem secundum praescriptum legum incumbunt, curaturi. Et quia magistratum hujusce comitatus ad instar aliorum etiam comitatuum jure etiam gladij gaudere benigne velimus hinc jure hoc in solerter perquirendis et pro demerito puniendis praedonibus aliisque malefactoribus ad exigentiam sancitarum eatenus patriae legum, pro quiete et tranquillitate publica utentur. Statum porro personalem et salarialem magistratualium comitatus hujus, per nos pro prima hac vice erga propositionem clementer per nos resoluti supremi comitis Josephi Maylath de Szekhely, consiliarii nostri intimi, praefati portus et urbis Fluminensis totiusque littoralis Hungarici Gubernatoris, benigne denominatorum (subdivisione comitatus hujus pariter juxta opinionem ejusdem in duos processus, alterum maritimum, alterum colapinum nominandum, instituenda, individuali autem processus unius ab altero divisione ipsi magistratui ac respective universitati comitatus relinquenda) illi conformem, qui in alijs quoque regni Hungariae partiumque eidem adnexarum comitatibus praeexistit ac respective rectae proportionis exegit ratio, defiximus. Quoniam autem in regno Hungariae partibusque eidem adnexis illa observaretur modalitas, quod quivis comitatus competentia supremis comitibus, aliisque officialibus et servitoribus comitatensibus salaria ex cassa sua domestica persolvat: ideo hic quoque ea methodus observanda erit, ut universa salaria et stipendia magistratualium et eorsum spectantium, aliaeve quaevis particulares comitatus expensae exinde persolvantur; cassa haec tamen domestica cum contributionali nunquam commisceatur et confundatur; verum separatae et distinctae super hoc rationes a perceptore quotannis indispensabiliter exigantur, exactaeve revideantur, censuratae vero utriusque ordinis rationes, esto ab invicem separatae connexive tamem se habentes, sigillo comitatus et subscriptione magistratualium authenticatas, *constituto in regnis Croatiae, Dalmatiae et Sclavoniae consilio regio* Varasdinum mittantur, *cui nunc dicto consilio regio in omnibus ad instar aliorum comitatuum regnorum Croatiae et Sclavoniae suberit*, ac medio ejusdem de cunctis demissas suas repraesentationes majestati nostrae facturus et benigna etiam mandata nostra eodem canali percepturus est. Cum vero pro pertractandis publicis negotijs domus quaepiam comitatensis, qua omnes reliqui etiam comitatus provisi essent, foret necessaria, pro tali in deligendo apto loco errigenda, vel vero aere parato comparanda, errectaeque vel comparatae domus instructione cassa domestica comitatus, unde similes erogationes fieri valerent, nulla adhuc praeexistente, anticipationem decem mille florenorum ex aerario nostro camerali,

Digitized by Google

ea tamen cum obligatione: quo summa haec intra quinquennium cum annua rata bonificetur, benigne resolvimus; ipsam autem bonificationem, habita reflexione contribuentis novelli hujus comitatus populi, ea ratione praestandam clementer admittimus: ut ex interimaliter comitatui huic admensa ter mille septingentorum quadraginta duorum florenorum, quinquaginta cruciferorum, Quotta contributionali, per quinquennium, donec nimirum anticipata haec summa integre expuncta fuerit, bis mille florenis in sortem quanti contributionalis imputatis cassae militari nonnisi annui mille septingenti quadraginta duo floreni, quinquaginta cruciferi, inferantur.

Denique quum ad plenum et perfectum comitatus hujus stabilimentum ejusdemque instaurationem concessio sigilli authentici, sub cujus videlicet munimine judiciariae sententiae, contractus item solennes, nec non emptiones ac venditiones aliaeque publicae, forenses videlicet et politicae negotiationes et expeditiones firmiores ac fide digniores reddi possent, quaeque ad perpetuam rei memoriam rectarumque actionum normam ut plurimum, faciunt, adhuc desideraretur: hinc ad humillimam fidelium nostrorum totius universitatis praelatorum, baronum, magnatum et nobilium novelli hujusce comitatus Szeverinensis supplicationem, ex prima sua in Mercopail celebrata cogregatione nostrae propterea factam Majestati, quo idem ex gratia et clementia nostra caesareo-regia ad legalem caeterisque comitatibus parem positus activitatem informationes suas altioribus instantijs nostris reliquorum regulatorum comitatuum adinstar sub fidedignatate de lege regni comitatibus competente submittere, processusque juridicos coram se promovendos ac alias tam in juridicis quam politicis occurrentes expeditiones suas sub authentico facere, negotia denique comitatus hujus tanto majori cum exactitudine manipulare possint, ex speciali caesareo-regia gratia nostra deque suprema potestatis nostrae plenitudine id clementer indulgendum et concedendum esse duximus: quatenus sigillum pro praemisso usu confectum habere, eodemque in signatione omnium et quarumlibet expeditionum suarum instar aliorum praefati regni nostri Hungariae partiumque eidem adnexarum comitatuum, ceraque rubra uti possint. Cujus quidem sigilli arma et insignia sequentia forent: Scutum videlicet erectum, horizontaliter seu transversim sectum, ac superiore parte polariter bipartitum, pars prima exhibet tesseras antelati regni nostri Croatiae argento et minio stratas, pars secunda e stemate pervetustae et a saeculis florentis familiae Majlath de Szekhely, ex qua nimirum rementionato huic comitatui Szeverinensi de providentia nostra regia primus obtigit supremus comes et moderator, refert in area cyano tincta anchoram argenteam, pugione aureo fulgente copulo et viridi ramo olivae decussim inscriptis, oneratam. Pars demum scuti inferior caerulea, ad allusionem portus regii in comitatu hocce Szeverinensi constructi cernitur inter praealtos candicantes scopulos seu montes petrosos commercialis maritima navis expansis velis albo viridi et rubro coloribus ungaricis tinctis extremitati navis sinistrae infixo minuto rubro vexillo, crucem et quaternos fluvios ungaricos referente. In centro majoris hujus scuti continetur aliud minus pectorale dictum scutum aureum de peculiari clementissima concessione nostra initialibus augustissimi imperatoris fili nostrii carissimi et nostri nominum J. II. M T. conspicuum.

Eidem huic scuto majori incumbit corona vulgaris aurea; telamonum

Digitized by Google

vices obeuntibus hinc leone aureo, illinc aquila nativi coloris, capitibus a scuto aversis. Sigillum vero ipsum haec epigraphe seu superinscriptio: Sigillum comitatus Szeverinensis, circumdare visitur. Quemadmodum haec omnia in principio seu capite praesentis diplomatis nostri, pictoris edocta manu et artificio propriisque et genuinis suis coloribus clarius depicta et ob oculos intuentium lucidius posita esse conspicerentur; annuentes et ex certa nostra scientia animoque deliberato concedentes, ut idem comitatus Szeverinensis vigore praesentis benigni diplomatis nostri plenum suum stabilimentum et consistentiam accipiens, atque ad parem cum reliquis regni nostri Hungariae partiumque eidem adnexarum activitatem per nos positus a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus in omnibus et singulis litteralibus instrumentis et expeditionibus tam forensibus quam iuridicis aliisque quibuslibet nomine universitatis saepefati comitatus Szeverinensis expediendis litteris cerave rubra ex benigno indultu et gratia nostra speciali clementique annuentia uti semper possit ac valeat, imo indulgemus, annuimus et concedimus, roboramusque et approbamus hujus nostri secreto majori sigillo nostro, quo ut regina Hungariae utimur, impendenti communiti diplomatis vigore et testimonio. Datum per manus Fidelis nostri nobis sincere dilecti spectabilis ac magnifici comitis Francisci Eszterházy de Galantha, perpetui in Frakno, Aurei velleris et una insignis ordinis sancti Stephani regis apostolici magnae crucis equitis, camerarij, consiliariique nostri actualis Magistri et per antelatum nostrum Hungariae regnum aulae nostrae, prout et praefati insignis ordinis sancti Stephani Cancellarij, in Archi-Ducali Civitate nostra Viennae Austriae, die decima mensis Aprilis anno Domini Millesimo Septingentesimo Septuagesimo Octavo, regnorum nostrorum Hungariae, Bohemiae et reliquorum anno trigesimo octavo. Reverendissimis, illustrissimis, reverendis item ac venerabilibus in Christo patribus, dominis Josepho e comitibus de Batthyan perpetuo in Némethujvàr, sacri Romani imperij principe, Strigoniensis, Adamo libero Barone Patachich de Zajezda, Colocensis et Bacsiensis Ecclesiarum canonice unitarum metropolitanarum Archi-Episcopis; comite Francisco Zichy de Vásonkö Jaurinensis; comite Carolo Eszterhazy de Galantha Agriensis, Christophoro e Comitibus Migazzi de Vaal et Sonnenthurn, sacrae Romanae Ecclesiae Cardinale, Principe sacri Romani Imperij, administratore Vaciensis; Josepho Gallyuff Zagrabiensis; Joanne Baptista Cabalini de Szlavnigrad Szegniensis et Modrusiensis seu Corbaviensis; Mathaeo Francisco Kerticza Bosnensis seu Diakoviensis et Syrmiensis; comite Ladislao Kollonich de Kollegrad Transylvaniensis; Carolo Szalbek Scepusiensis; Comite Francisco Berchtold libero Barone ab Ungerschitz Neosoliensis, comite Antonio de Reva Rosnaviensis; Josepho Bajzath Veszprimiensis, Joanne Szilly Szabariensis, Ignatio Nagy de Sellye Albaregalensis, Emerico Kristovics Csanadiensis, (Sedibus Magno-Varadiensi, Nittriensi et Quinque-Ecclesiensi vacantibus); Antonio Zlatarich Belegradiensi; Georgio Richvaldstky Tenagriensis; Stephano Nicolao Jaklin de Elephant electo Almisiensis, comite Sigismundo Keglevich de Buzin electo Makariensis, Ladislao Kovács electo Scardonensis; Raphaele Szent-Ivanyi Electo Arbensis etc. ecclesiarum episcopise cclesias Dei feliciter gubernantibus; nec non Serenissimo Duce Domino Alberto per Regnum Nostrum Hungariae Locumtenente Nostro Regio, Spectabilibus item et Magni-

*

Digitized by Google

ficis comite Georgio Fekete de Galantha, Judice curiae Nostrae regiae; comite Francisco de Nàdasd, perpetuo terrae Fogaras, regnorum Nostrorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae Bano; comite Adamo de Batthyan, Tavernicorum; illustrissimo sacri Romani Imperij Principe Nicolao Eszterházy de Galantha, nobilis Nostrae turmae praetorianae Hungaricae capitaneo; praelibato comite Francisco Eszterhazy de dicta Galantha, curiae, comite Joanne Csáky de Keresztszeg, agazonum, comite Francisco Döry de Jobbaháza, pincernarum, comite Joanne Erdödy de Monyorokerék, cubiculariorum, comite Antonio Károly de Nagy Károly, dapiferorum, comite Leopoldo Pàlffy ab Erdöd, ianitorum Nostrorum regalium per Huugariam magistris, ac comite Joanne Pàlffy ab Erdöd, comite Posoniensi, caeterisque quam plurimis saepefati regni Nostri Hungariae comitatus tenentibus et honores. Maria Theresia m. p. Comes Franciscus Eszterhàzy m. p. Franciscus Gyüry m. p.

Digitized by Google

33.

A. Commissio regia Fluminensis exhibet Consilio croatico protocollum circa regulationem urbium Fluminensis et Buccarensis confectum.

Excelsum consilium, domine, domini nobis gratiosissime, colendissimi! Efformatum per regiam hanc comissionem in merito internae urbium Fluminensis et Buccarensis, respectivorumque districtuum suorum regulationis protocollum, dum in obsequium benignae ordinationis regiae obsequenter submittimus una altis excelsi consilii gratiis et ultroneis favoribus commendati permanemus. Excelsi consilii regii humillimi obsequentissimi servi Josephus Mailáth m. p. Nicolaus Skerlecz m. p. Zagrabiae 30 augusti 1778.

Protocollum regiae comissionis in merito regulandi interni status urbium et communitatum commercialium Fluminensis die 18 augusti et seq. 1778 celebratae. *)

1. Adnexa, de clementia suae Mattis, *regno Croatiae, per consequens s. regni Hungariae coronae, urbe, portuq. Fluminensi*, dignabatur sua Mattas ssma tenore benigni, adhuc de 9. augusti 1776. emanati mandati regiae huic comissioni clementer praecipere, ut demissam suam super eo etiam depromat opinionem: an non, ad majus comercij incrementum urbs Fluminensis pari ac civitas Carlostadiensis, ratione, ad systema liberae regiaequae civitatis, quoad internam manipulationem regulanda foret? Ut

2. Regia haec comissio tanto fundatius opinari possit, quaenam optima, et publico Fluminensi maxime proficua ratio administrationis publicae, in moderno ejus, cum haereditarijs suae Mattis ssmae Hungaricis regnis nexu, constituenda veniat? adhuc sub 14. decembris ejusdem anni circumstantialem ab ipsa urbe Fluminensi, circa Idaealia 20. puncta, quae actualem ejus internum statum maxime dilucidatura videbantur, informationem requisivit.

3. Qua sub praesentata 6 augusti anni praeteriti 1777 per eandem, ut ex avoluto apparet, praestita, cum ipsum generale administrationis systema, quo ocyus constitui, ipsa rei temporisque ratio, omnino exigere videretur, dignabatur sua Mattas ssma, audito praevie eatenus gubernatore, partim sub 29. augusti, et Nro. 4458 partim vero sub 5. 7bris et nro. 4526 ipsum generale internae urbis Fluminensis administrationis systema, clementer stabilire, una vero sub eadem 5. 7bris anni praeterlapsi, et Nro. 4527 clementer resolvere, ut urbs etiam Buccarensis, cum portubus Buccaricza et Portu regio Croatiae postliminio reincorporetur, eademque cum benigne determinato districtu, pari prorsus ratione cum urbe districtuque Fluminensi,

*) Da se pokrati vrieme štampanju ovoga djela, preštampan je iz zapisnika samo uvod i predlog na prvih pet točaka riečke spomenice. Ostali priedlozi sadržavaju se i onako u prilogu br. 35.

Digitized by Google

tam in comercialibus, quam et publico-politicis, oeconomicis, et civilibus, seu justitiariis tractetur.

4. Ita deciso jam benigne eo: quod situs et circumstantiarum ratio non admittat, ut urbes hae, ad formale liberarum, regiarumque civitatum systema redigantur, verum quod in gubernij systemate, pro liberis maritimis, et commercialibus urbibus veniant considerandae, nihil reliquum amplius est regiae huic comissioni, quam ut (stabilito jam benigne generali systemate) quoad reliqua internae administrationis adnexa relate ad utramque hanc urbem demissam suam depromat opinionem, quod ut tanto ordinatius praestare possit 1. anteriorem gubernij locorum horum statum breviter praemittendum. 2. ipsum jam benigne stabilitum systema compendio repetendum. 3. demum circa ea, quae adhuc ad complementum internae administrationis necessaria videntur, demissam suam opinionem depromendam existimavit. Quia tamen in praevia urbis Fluminensis relatione occurunt particularia quaedam, quae ad systema quidem stricte non pertinent, considerationem tamen mereri videntur, ideo 4. istorum etiam intuitu demissa sua sensa aperienda demisse judicavit.

5. Relate ad 1. constat urbem, et districtum Fluminensem nec Istriae, nec Carnioliae, unquam incorporatam sed pro separata dynastia in systemate gubernij ita consideratum fuisse, ut testibus sub G. J. K. N. relationi civitatis adnexis, et homagium capessentibus imperij habenas principibus distinctim deposuerit, et ad subscriptionem sanctionis pragmaticae a Carolo condam VI. gloriosae memoriae imperatore separatim vocatum fuerit.

6. In hac qualitate peculiarem habuit capitaneum, qui medio intimi Graecensis consilii cum augusta aula correspondebat. Urbs ipsa in duas incolarum classes, cives nempe et patricios, dividebatur. Hi nobilitatem dynastiae hujus constituebant, statum hunc haereditate consequebantur, nec adlegebatur ordini huic civis aliquis, nisi in casum illum, ubi praestabilitus 50 consiliariorum senatorum vicem obeuntium numerus e familiis patriciis compleri non potuisset. De 50 his senatoribus seu consiliariis selectiores 25 Consilium minus seu interius, omnes simul consilium majus constituebant. Utriquo consilio annui duo judices, quos etiam Rectores appellabant, praeerant, e quibus unum capitaneus denominabat, alter per consilium legebatur, ille capitanealis vocabatur et gaudebat honoris praerogativa, hic comunitatensis dicebatur, et illi proprie competebat omne activitatis exercitium. Quaedam negotia tantum per consilium minus, alia per majus expediebantur, universim consilia haec omnia publica, politica, oeconomica, et comercialia prout et sanitatis negotia sub praesidio et directione capitanei regii, secundum producta sub X, et authoritate regia de 1527. confirmata statuta, curabant; per consequens et politiam et rem pupillarem, et pias fundationes et ipsum civitatis aerarium administrarunt.

7. Quoad justitiae administrationem. Judices ipsi, non nisi ad vires librarum 10, nec non in causis locationis domuum, et mercedis famulorum et operariorum, procedebant. Reliquas tam civiles, quam criminales causas, vicarius primum a sua Majestate eo mitti solitus, postea vero, ab ipso consilio seu senatu urbis electus, juxta praescriptum statutorum sub X. parte 2. et 3., nec non jus commune civile expediebat. Capita-

Digitized by Google

neus non nisi in causis, quae celeritatem requirebant, juxta statuti part. 1. §. 2. procedebat. Quod causae quaedam, ad ipsum consilium urbis appellatae fuerint, ex ejusdem statuti part. 1., §. 1. et 13. constat. An tamen? et si ita, quorsum hinc appellata competierit? et an omnes omnino causae ad capitaneum et consilium appellari potuerint? determinari non potest, cum conditus de appellationibus statuti part. 2., §. 19. sit subobscurus. Id tantum constat, quod progressu temporis appellatae a vicario ad regimen Graecense fuerint perductae.

8. Relate ad oeconomicam administrationem: Nullus in districtu Fluminensi seu a personis seu a fundis tam urbanis, quam et extravillanis vigebat census, nec quaestores, nec opifices taxabantur. Imo cives ipsi a taxis ancoragio, et alboragio eximebantur; olim omnigena salem, unde ipsis placuit, procurandi libertate gaudebant, adeoque ab urbe hac et districtu aerarium principis nullum aliud immediatum capiebat emolumentum; quam quod posterioribus temporibus fini 978. xr. 19 1/2 titulo accisae carnium in cameralem cassam influxerint.

9. Reditus ipsius urbis in sequentibus constitere: 1. Cum nullus adhuc super fluvio Fiumara pons exstaret, naulum super eodem urbs ipsa exercebat 2. Taxa concivilitatis triplex fuit: 1. flor. 56 xr. 40. altera florenos 113 xr. 20. tertia flor. 170. 3. Concedebat civitas jus a la minuta vendendi etiam jure concivilitatis non gaudentibus erga pactandam taxam. 4. Imponebat diversitoribus proportionatam quampiam taxam. 5. A vinis domesticae procreationis all' in grosso, seu vasatim venditis, singulus 14. a vinis vero 6. a la minuta seu per pintas educillatis singulus septimus numus cassae cittis inferebatur. Porro 7. cum domestica procreatio consumptioni publici hujus non sufficeret, debuit admitti exteri etiam vini inductio. Verum extera haec vina unius fini censum ab urna aerario pauperum civitatis dependerunt. Influebant etiam sub titulo fiscalitatum in aerarium civitatis 8. diversae mulctae partim politicae, partim etiam judiciariae, quae in 4. statuti parte individualiter exprimuntur.

Quoad reliqua regalia jura: Nullum successionis in fiscalitatibus jus vigebat. E macellis civitas nullum capiebat emolumentum, immo onere aedificia in hunc usum necessaria conservandi gravabatur; nullam habebat formalem forizationis tariffam, verum jus hoc ad taxam mensurationis, nec non exiguas aliquas sportulas reducebatur. Hoc itaque titulo percipiebat cittas 9. a singulo modio, dicto „Staro“ tritici et leguminum, ad extra exportatorum (domi enim consumpta nil dependebant) duos, a turcico vero tritico, et alio cujusvis speciei frumento, unum solidum. Percipiebant praeterea 10. judices, et rectores, titulo sportularum, a singula centuria venditi seu in navibus seu in magazinis frumenti, 1/4 modii, praecones vero comunitatis 11. a singula navi, frumentum suum venui exponere volente, 2/3 modii accipiebant. E converso navis rectori panem quatvor solidorum, et duas vini amphoras seu boccale praestare obligabantur. Ultra haec 12. satelites comunitatis a singulo clitelaris equi frumento onusti onere, in foro divendito 2. solidos, a frumento vero per mare ad vendendum advecto 1. solidum percipiebant. 13. A cado seu barilla vini aut aceti duo, olei vero aut cremati 3. solidi titulo mensurationis percipiebantur. 14. A sin-

*

Digitized by Google

domus instar suburbiorum cittum Fluminensis, et Buccarensis considerentur, totusque hic districtus imediatae gubernatoris quoad comercialia, judicialia et oeconomica jurisdictioni subjaceat; pro causis mercantilibus, cambialibus, et consulatus maris tribunal primae instantiae ultro stabiliatur, forum autem 2. instantiae, seu appellatorium, ipse gubernator cum vices gerente suo, et adjuncto sibi assessorio efficiat, abinde vero formalis apellata haud admittatur, recursus tamen ad suam Mattem in causis gravioribus via Hungarico-aulice cancellariae liber pateat. Ad sustinendam hanc comercialem administrationem dignabatur sua Mattas cassae comerciali, titulo dotationis, annua 30. mil. ex fundo camerali Hungarico clementer assignare, una vero etiam constituere, ut in Buccari, similis per omnia, comercialis administratio constituatur.

16. Quoad publico-politico-oeconomica dignabatur sua Mattas ssma benigne decernere systema liberae regiaeque cittis situationi urbium harum haud congruere, verum easdem ultro pro liberis maritimis et comercialibus urbibus considerandas venire. E consideratione hac dignabatur sua Mattas ssma, praehabitum gubernij per judices, et rectores, nec non consilium minus et majus 50-viratum patriciorum efficiens, systema, clementer confirmare, una et benigne constituere, ut idem gubernator munere etiam capitanei tam Fluminensis, quam et Buccarensis fungatur et in hac qualitate consilio seu senatui utriusque urbis praesideat, eo vero absente suus vices gerens praesidium obtineat. Cum consilio hoc omnia cittum harum publico-politica et oeconomica negotia, adeoque tam internam politiam, quam rem pupillarem, uti et pias fundationes pertractet. Caeterum civilium hujusmodi negotiorum intuitu, a regio Croatico consilio dependeat, et necessarias relationes eorsum praestet, imo protocolla etiam civicorum horum consiliorum pro statu notitiae, et respective faciendo usu illac submittat. Urbes nihilominus istae, quemadmodum relate ad systema regni, cottui Szeverinensi per admissam iisdem sessionem et votum effective incorporatae sunt, ita quoad publica illa, respectu quorum reliquae cittes judicatui comitatuum subsunt, eandem etiam dependentiam agnoscant, adeoque judices cottenses exercitium jurisdictionis suae non modo in ipsis his cittibus, sed et respective in ipsas possint exercere.

17. Quoad judicialia dignabatur sua mattas ssima, pro competente sibi de legum systemate, in casibus, quibus leges de foris et judicibus non providerunt, authoritate, sublato tam Vicarii officio, quam et illa tribunalium pro causis personalibus consiliariorum regiorum et officialium, nec non pro causis summi Principis et commissorum, distinctione, omnem judiciariam activitatem, eligendis pro more annuis duobus judicibus (quibus ad evitandam votorum aequalitatem unus subinde e minori consilio adjunctus est) in causis civilibus et criminalibus, ita clementer attribuere, ut abinde ad forum Capitaneale (quod ipsum majus consilium sub praesidio gubernatoris, aut ejus vices gerentis constituit) apellata institui possit. A capitaneali hoc foro, causae infra mille flor. valoris non possint appellari, in majori vero substrato, appellata ad tabulam banalem, atque inde ad curiam regiam compe-

Digitized by Google

tät. Caeterum totum hoc tam politicum, quam et judiciale systema, in urbe etiam Buccarensi ex aequo introducatur.

18. Stabilito modo praevio per suam Mattem ssmam generali systemate ad complendam internae administrationis formam nihil reliqui demisse videtur, quam ut parte ex una proposita per urbem Fluminensem 30 puncta parte vero ex altera producta sub X statuta discutiantur, ut inde appareat: an? et quid pro meliori interna urbium harum administratione adhuc constituendum foret?

19. *Itaque ad 1. justum demisse videtur etiam regiae hinc comissioni, ut urbs Fluminensis cum districtu suo tanquam separatum, sacrae regni Hungariae coronae adnexum corpus ultra tractetur, neque cum alio Buccarensi velut ad regnum Croatiae, ab ipsis incunabulis pertinente districtu ulla ratione confundatur.*

20. Ad 2. ut statuta sub X, in quantum circumstantiis et systemati moderno congruunt, non modo per suam Mattem benigne confirmentur, verum etiam ad internam urbis Buccarensis et comercialis sui districtus administrationem extendantur, aeque justum videtur. Verum statuta haec praevie rationibus moderni temporis accomodari debent, ut infra uberius dicetur.

21. Ad 3. benigne proposito promovendi comercii scopo congruum omnino videtur, ne tenuta Fluminensia majori, quam 978 flor. 19 1/2 xr. onere (quod titulo accisae carnium hactenus etiam portabant) deinceps accomode ad systema Hungaricum sub nomine contributionis dependendorum, graventur. Caeterum de destinatione ipsius hujus summae, regia haec comissio suam ab infra depromet opinionem.

22. *Ad 4. Restabilita clementer in publico-politicis et oeconomicis consilii, seu senatus urbis activitate, justum est, ut illud immediatam proventuum etiam cittis medio camererii sui habeat administrationem, formatas tamen rationes, super perceptione et errogatione, medio regii Croatici consilii suae Matti quottannis submittat.*

23. Ad 5. Confirmato benigne consilii majoris et minoris systemate, familiae consiliariorum seu patriciorum, ultro etiam patriciam nobilitatem politici hujus corporis constituant; caeterum patebunt ipsis praescriptae de lege nobilitatem regni Hungariae consequendi viae.

B. Consilium regium croaticum depromit votum suum circa protocollum commissionis regiae Fluminensis in merito regulandi interni status urbium et communitatum commercialium Fluminensis et Buccarensis confectum.

Sacratissima! regia Fluminensis commissio exhibuit regio huicce consilio protocollum suum in merito regulandi interni statûs urbium, et communitatum comercialium Fluminensis et Buccarensis confectum, atque isthic in omni humilitate adnexum, cujus voto regium perinde hoc consilium demisse adstipulatur,

Digitized by Google

unice quoad sequentia puncta humillimum suum in eo aperit sensum; quipp'e ad 27. paragraphum protocolli commissionalis, ut attacta hoc loco 978 flor. 19½ cr. summa, quam nomine contributionis dependendum existimat praelibata commissio in praesens quidem satisfiat; ubi tamen contributio juxta systema patriae constitutionis in regno Hungariae partibusque adnexis elevata fuerit, haec ipsa urbs, **velut s. regni coronae adnexum**, sua perinde ex parte concurrere, ac sibi diaetaliter imponendam ampliorem contributionem aeque ferre, ac in medium suppeditare debeat. — Ad 44. regium istud consilium voto commissionis eo magis assentitur, quod cum in toto Hungariae regno, ubiubi majora gymnasia constabilita habentur, classes humaniores distinctos magistros habeant, Fluminenses incolae non sine justi doloris sensu experiri deberent apud se solos gymnasium aliena in praesusceptis principiis methodo provisum esse, ac studiis sub tota sacra corona ad debitum ordinem revocatis unum hoc gymnasium postliminio ad priscum suum statum recedisse. Id incolae eo acerbiori ferrent animo, quod ista philosophica facultas in aliqua sui parte ad certum tempus reducta habeatur. Subsidium tamen per hanc urbem ad rationem hujusce facultatis hucusque suppeditatum ultro continuandum veniat. Ad 70. regium istud Consilium suas demissas preces corformiter ad aliam humillimam circa instrumenta mathematica Flumine Tergestum transponi benigne jussa sub 8. Aprilis a. c. factam representationem hicce repetit atque Majestatem Vestram ssmam ultro in eo exorat, ut servandi recti ordinis causa tenendique continuo negotiorum, sibi cunctas Suas b. resolutiones publico-politico-oeconomicas non nisi viâ huiusce regii Consilii ad hasce binas urbes elargiri dignetur. Ad 72. Referens consiliarius ac cameralis representans Komaromy censet: in hisce civitatibus, m o x a c j u r i s d i c t i o n i S. regni coronae a d s c r i p t a e s u n t, fiscum regium a legali sua successione excludi haud posse. Datum die 19. Septembris 1778. Praesentibus: praesidis vices gerente c Malenich, consiliariis b. Vernech eppo Sardicensi, c. de Battyani, Skerlecz, Komaromy refer. Paszthory.

34.

A. Rescriptum Mariae Th. ddto 23. aprilis 1779 emanatum ad r. consilium croaticum de regulatione interni status urbium Fluminensis et Buccaranae.

Maria Theresiae etc. Reverende, spectabiles etc. Protocollo commissionis regiae in negotio regulandi interni status urbium ac communitatum commercialium Fluminensis ac Buccarensis confecto, per fidelitates vestras adjectis perpaucis reflexionibus sub dato 19. Septembris anni ultimo praeteriti, numeroque 814 demisse isthuc repraesentato, urberiorem hic loci in discussionem assumpto, majestatiquae nostrae suo modo relato, sequentem ad nonnulla ejusdem puncta, adprobata quoad reliqua com-

Digitized by Google

missionali, sensu quoque earundem ratihabita opinione, benignam nostram impertimus resolutionem.

Et quidem nulla in obversum demprompti in eo

ad 1-um. per procedentem commissionem regiam voti: ut urbs Fluminensis cum districtu suo tamquam separatum regni Hungariae coronae adnexum corpus porro quoque tractetur, neque cum alio Buccarensi, velut ad regnum Croatiae ab ipsis incunabulis pertinente districtu ulla ratione confundatur, occurrente reflexione, de hoc ipso praefatam Fluminensem civitatem supremo nomine nostro per fidelitates vestras affidari, et securam reddi; ita et ad 2-dum. conformiter ejusdem opinioni statuta per eandem civitatem exhibita, in quantum circumstantiis, systematique moderno congruunt, clementer adprobantes, haec ad internam etiam urbis Buccarensis et commercialis sui districtus administrationem extendi benigne volumus. Pro quarum utraque, qua pro liberis commercialibus civitatibus et communitatibus consideratis, specialia quoque privilegia, fidelitatibus vestris pro congruo notitiae statu in paribus communicanda, juxta impertitam eatenus benignan resolutionem nostram proximius expedientur, ea inserta expressa conditione: ut memorata statuta, in quantum praesentibus circumstantiis, et systemati minus congruerent, per ordinandam id circo peculiarem deputationem moderni temporis rationibus adcommodentur, altissimae inspectioni et ratificationi nostrae sua via demisse substernenda. In ordine

Ad 6-tu. Circa vectigal unius floreni vino extero imponi solitum, et ab origine in usus pauperum destinatum, subinde autem impositae commercialis nomine insignitum, id unice declarandum duximus, a formata per civitatem Fluminensem contra communitatem Tergestinam ob administratam eorsum posterioribus annis nunc dictam vini impositam praetensione, propter talias, quas haec rursum vice versa adversus illam fovet, pro futuro simpliciter praescindendum venire. Propositam puncto 12-o intuitu montis pietatis eam provisionem, ut eidem quidem, veluti in commodum totius publici instituto, quaevis pia capitalia etiam a 4 per centum levare integrum sit, non alia tamen ratione, quam si administri eorundem suis id rationibus congruere censuerint, nulla proinde hac in parte coactio locum habeat, admutuari recenter desiderata e fundo studiorum hungarico 50 m. florenorum exstensam intelligi clementer volumus. — Circa attactae puncto 14-to taxae, cui fine conflandae pro aequivalenti accisae carnium finos 970. 19 $^1/_2$ xros constituentis ipsae etiam urbanae domus consimili a proportione subjiciendae proponuntur; nec non quottae contributionalis districtum commercialem Buccarensem afficientis, ad contributionalem comitatus Szeverinesis cassam administrationem, factamqne hoc loco fidelitatum vestrarum circa harum pariter civitatum concursum in casum, quo quantum contributionale juxta systema patriae constitutionis in Hungariae regno, partibusque eidem adnexis elevari contingeret, id unice adnotandum occurrit, quod cum manipulatio quanti militaris Fluminensis et Buccarensis per cassam comitatus Szeveriensis compendiandae duntaxat manipulationis commissariaticae causa constituenda proponatur, cassa nunc dicti comitatus assummende in se de rite administrando hoc quanto cautionis, praestandaque in casum emersurae nefors restantiae satisfactionis onere neutiquam gravanda sit, verum id

Digitized by Google

quaelibet harum communitatum ipsa ferre obligabitur; cujus etiam intuitu eoncernens regni Croatiae provincialis commissarius immediatam cum iisdem fovendam habebit correspondentiam; de instituenda proinde praemissa ratione praefati quanti illius ad cassam saepedicti comitatus administratione eundem edocturae sunt fidelitates vestrae; suapte alioquin intellecto eo, quod cum proventus aerarii nostri, per factam partium harum maritimarum sacrae regni Hungariae coronae reincorparationem, ne in minimo quidem accidi opporteat, quantum hoc nullatenus pro adjutorio fundi contributionalis hungarici considerandum, verum idem praeter ordinariam comitatus contributionem aerario nostro separatim. prout id ipsum alioquin fieri nullae dubitamns, inferendum sit. Quoad commemoratum

15-o. Puncto existens in ponte Fiumara imposito telonium, ea est benigna voluntas nostra: ut cum fluvius Fiumara, cui pons superstructus est, binas jurisdictiones, Fluminensem quippe et Buccaranam, ab invicem discriminet, in quaestione positum telonium utrique erga ineundum cum iisdem praevie eatenus contractum, cum onere et commodo resignetur.

Respectu cursus causarum civilium, et criminalium, de quo

18. Puncto agitur, depromptam commissionalem opinionem clementer aeque adprobantes, non aliud reliquum erit,quam ut taxis crminalibus, velut systemati legum incohaerentibns, jam abrogatis limitatio taxarum judicialium civilium, in quantum id necdum factum fuisset, eadem autem occasione vigentis etiam in Hungariae regno, partibusque eidem adnexis militaris regulamenti exemplaria aliquot pro necessaria earundem communitatum in occursuris casibus directione per fidelitates vestras proximius communicentur. Quantum ad punctum

26-um. Circa tradendas interea etiam Flumine per distinctos magistros humaniores classes, fidelitates vestras ad iteratas hoc in passu emanatas benignas resolutiones notras clementer reflectendas et inviandas duximus. Relate iam ad ea, quae ulterius in praeattacto procedentis commissionis localis protocollo assummuntur, objecta fidelitates vestrae conformiter sensui commissionali omnes benignas in negotiis publico-politico-oeconomicis, et quidem anteriores etiam, illasve cumprimis, secundum quas periodicae fieri debent relationes, saepefatis binis communitatibus communicare non intermittent. Successionis porro in fiscalitatibus rationem eam, quam commissio proponit, ut videlicet ad illum, qui in oppidis etiam scepusiacis relictus est, modum in fundis quidem immobilibus ipsae civitates, in aere autem parato et mobilibus cognati et agnati succedant, velut naturae liberi portus maxime conformem stabiliri clementer volumus.

Depromptae in reliquo circa nonnulla adhuc eodem protocollo contenta objectorum puncta, notanter publicum educillum, sportulas cassae publicae inferri solitas, recursum denique sartorum et sutorum, opinioni commissionali ex integro aquiescimus.

Atque ad hujus in praemissis benignae declaratae voluntatis nostrae adprobaetaque per nos commissionalis et respective fidelitatum vestrarum opinioni effectum necessaria eaedem suis locis disponere noverint, Gubernatore nostro regio littoralis Hungarici conformiter directe quoque abhinc

Digitized by Google

jam instructo existente. Caetera originalem Fluminensem repraesentationem praesentibus remittentes, gratia et clementia etc.

Datum Viennae 23-a Aprilis 1779.

Maria Theresia m. p.

Comes Carolus Pálfy m. p. Josephus Brunsvik m. p.

B. Diplomata Mariae Ther. ddto 23. aprilis 1779. urbibus Fluminensi et Buccaranae collata.

Doploma Fluminense:

Nos Maria Theresia, Divina favente Clementia Roman. Imperatrix, Vidua, Hung. Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae Sclavoniae, Galliciae, Lodomeriae, Bosniae, Serviae, Cumaniae, et Bulgariae Regina Apostolica, Archi-Dux Austriae, Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, et Carnioliae, Magna Princeps Transilvaniae, Marchio Moraviae, Dux Brabanthiae, Lymburgiae, Lucemburgae, Geldriae, Vürtembergae, Superioris et Inferioris Sylesiae, Mediolani, Mantuae, Parmae, Placentiae, Guastalae, Auschviczy et Zatori, Princeps Sveviae, Comes Habspurgi, Flandriae, Tyrolis, Hannoniae, Kyburgi, Goritiae et Gradiscae, Marchio Sacri Romani Impeperii, Burgoviae, superioris et inferioris Lusatiae, Comes Namurci, Domina Marchiae Sclavonicae, et Mechliniae, Vidua Dux Lotharingiae et Barri, magna Dux Herturiae etc. etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod Nos quantum ex recte coordinato Commercio in quamvis Rempublicam promanet commodi, quantum solidae utilitatis, attentiori mente recolentes, omniumque illorum fructuum et emolumentorum, quae non in publicum regni modo, et provinciae cujuspiam in concreto, ve-

Doploma Buccarennum:

NosMaria Theresia, Divina favente Clementia Romanorum Imperatrix, Vidua, Hung. Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, Galliciae, Lodomeriae Bosniae, Serviae, Cumaniae, et Bulgariae Regina Apostolica, Archi-Dux Austriae, Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, et Carnioliae, Magna Princeps Transilvaniae, Marchio Moraviae, Dux Brabanthiae, Lymburgiae, Lucemburgae, Geldriae, Vürtembergae, Superioris et Inferioris Sylesiae, Mediolani, Mantuae, Parmae, Placentiae, Guastalae, Auschviczy et Zatori, Princeps Sveviae, Comes Hasburgi, Flandriae, Tyrolis, Hannoniae, Kyburgi, Goritiae et Gradiscae, Marchio Sacri Romani Impeperii, Burgoviae, superioris et inferioris Lusatiae, Comes Namuri, Domina Marchiae Sclavonicae, et Mechliniae, Vidua Dux Lothringiae et Barri, Magna Dux Herturiae etc. etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod Nos quantum ex recte coordinato Commercio in quamvis Rempublicam promanet commodi, quantum solidae utilitatis, attentiori mente recolentes, omniumque illorum fructuum et emolumentorum, quae non in publicum modo regni, et provinciae cujuspiam in concreto, ve-

Digitized by Google

rum sigulos etiam cives in particulari exinde redundare consveverunt, clementer consciae; pro ea, qua in quaevis subjectorum Nobis fidelium populorum, vel minimi nominis commoda nullo non tempore vigilamus et intentae sumus materna cura, et solicitudine alias inter innumeras ab aditi felicis regiminis Nostri temporibus in salutem, et commune bonum regni etiam Hungariae, regnorumque et provinciarum ad idem spectantium factas constitutiones, commercio quoque Hungarico, quod angustis admodum adusque limitibus circumscriptum fuerat, quodve unicum pene ad complementum utilitatis, et ornamenti regni hujus omnis generis ad sustentandam vitam necessariis productis mira soli felicitate, naturaeque benignitate abundanter dodati requiri videbatur, portubus maritimis, littoralique, quod modica temporis intercapedine Austriaci nomine veniebat, vetusto nihilominus Jure eo pertinebat, novissime reapplicitis, atque Urbe quoque hac, portuque Fluminensi eidem in singularem benevolentiae, et clementiae Nostrae tesseram incorporatis, novam dare formam, eaque sub principium statim, quibus florentissimi condam, quod priscis etiam temporibus viguise e publicis hanc in rem constitutionibus, Historicorumque tam domesticorum quam et extraneorum fide indubium est, commercii moles tuto superinduci et postliminio quasi restaurari queat, jacere fundamenta, atque sic perpetuum materni in percharam Nobis gentem Hungaram affectus, et propensionis testimonium ac argumentum dare benigne decreverimus. Videre Nobis jam videmur uberrimos, quos ex salutari hocce instituto iure

rum sigulos etiam cives in particulari exinde redundare consveverunt, clementer consciae pro ea, qua in quaevis subjectorum Nobis fidelium populorum vel minimi nominis commoda nullo non tempore vigilamus et intentae sumus materna cura, et solicitudine alias inter innumeras ab aditi felicis regiminis nostri temporibus in salutem, et commune bonum regni etiam Hungariae, regnorumque et provinciarum ad idem spectantium factas constitutiones, commercio quoque Hungarico, quod angustis admodum adusque limitibus circumscriptum fuerat, quodve unicum pene ad complementum utilitatis, et ornamenti regni hujus omnis generis ad sustentandam vitam necesariis productis mira soli felicitate, naturaeque benignitate abundanter dotati requiri videbatur, portubus maritimis, littoralique, quod modica temporis intercapedine Austriaci nomine veniebat, vetusto nihilominus Jure eo pertinebat, novissime reapplicitis, atque Urbe quoque hac, portuque Buccarensi eidem in singularem benevolentiae et clementiae Nostrae tesseram incorporatis, novam dare formam, eaque sub principium statim, quibus florentissimi condam, quod priscis etiam temporibus viguisse e publicis hanc in rem constitutionibus, Historicorumque tam domesticorum quam et extraneorum fide indubium est, commercii moles tuto superinduci et postliminio quasi restaurari queat, jacere fundamentum, atque sic perpetuum materni in percharam Nobis gentem Hungaram affectus, et propensionis testimonium ac argumentum dare benigne decreverimus. Videre nobis jam videmur uberrimos, quos ex salutari hocce instituto jure

Digitized by Google

optimo sperare licet fructus; domesticis, quibus regno huic e sigulari authoris naturae benignitate abundare datum est, naturae donis onustae naves exteris in oris et portubus hospites, quia ignotae prosus hactenus, familiares brevi versabuntur, receptisve pro his alienis, quorum defectus est, naturae productis, aut arte manuque factis quae non contemnendis pecuniarum summis steterunt hactenus refertae in propria a suis anhelatae revertentur, domesticamque in his penuriam sublevabunt, ditabuntur paucum post tempus quaevis regni partes illato partim extraneo, plus adhuc domestico, cujus vis ingens quotannis e terrae visceribus eruitur, aere, intra ambitum provinciarum conservato, facilior vitae non modo sustentandae, sed et commode agendae modus unicuique civium suppeditabitur, habitantium inde in dies magis acuetur industria, deserta incolis replebuntur, justaque aeris circulatione omnes illae etiam, quae ad interitum fere spectabant regni partes, novo quasi spiritu renascentur. Atque hinc est: quod non ignarae quantum ad evehendam in provincia quapiam commercii rem, procurandumque ejusdem solidum incrementum oportune locatae in medio ejusdem commerciales civitates conferre consveverint, nil ut eorum, quae ad obtinendum hunc, quem Nobis praestituimus scopum pertinere videbantur, desiderari queat: ad harum etiam erectionem et constabilitionem animum adjecerimus. Quo consilio continui fidelitatis ac devotionis Majestati Nostrae, augustissimisque decessoribus Nostris gloriosissimae reminiscentiae Urbs haec Fluminensis s. Viti indesinenter probavit studii, utilium porro ac pergratorum, quae diversis occasionibus laudabili prorsus zelo

optimo sperare licet fructus; domesticis, quibus regno huic e sigulari authoris naturae benignitate abundare datum est, naturae donis onustae naves exteris in oris et portubus hospites, quia ignotae prosus hactenus, familiares brevi versabuntur, receptisve pro his alienis, quorum defectus est, naturae productis, aut arte manuque factis quae non contemnendis pecuniarum summis steterunt hactenus refertae in propria, a suis anhelatae revertentur, domesticamque in his penuriam sublevabunt, ditabuntur paucum post tempus quaevis regni partes illato partim extraneo, plus adhuc domestico, cujus vis ingens quotannis e terrae visceribus eruitur, aere, intra ambitum provinciarum conservato, facilior vitae non modo sustentandae, sed et commode agendae modus unicuique civium suppeditabitur, habitantium inde in dies magis acuetur industria, deserta incolis, replebuntur, justaque aeris circulatione omnes illae etiam, quae ad interitum fere spectabant regni partes, novo quasi spiritu renascentur. Atque hinc est: quod non ignarae, quantum ad evehendam in provincia quapiam commercii rem, procurandumque ejusdem solidum incrementum oportune locatae in medio ejusdem commerciales civitates conferre consveverint, nil ut eorum, quae ad obtinendum hunc, quem Nobis praestituimus scopum pertinere videbantur, desiderari queat: ad harum etiam erectionem et constabilitionem animum adjecerimus. Quo consilio continui fidelitatis ac devotionis Majestati Nostrae, augustissimisque decessoribus Nostris gloriosissimae reminiscentiae urbs haec Buccarensis indesinenter probavit studii, utilium porro ac pergratorum, quae diversis occasionibus laudabili prorsus zelo

Digitized by Google

exhibuit, ac deinceps quoque (uti Nobis de ipsa benigne policemur) exhibitura est, servitiorum clementer memores, eamdem alias inter deligere, ac in liberum commercialem locum et civitatem e peculiari Nostra gratia, et clementia caesareo-regia creare, ac omnibus illis privilegiis, immunitatibus, libertatibus, et praerogativis, quibus locum et communitatem quampiam commercialem ex ipsa constabiliendi, provehendique commercii ratione respectu in- et eductionis mercium, celeris medio campsorialis judicii in liquidis debitis justitiae administrationis, aliorumque id generis provisam esse oportet, ornare, condecorareque clementer constituimus; ad cujus benignae intentionis Nostrae effectum eo securius certiusve obtinendum benigne insuper annuimus, ut: primo urbs haec commercialis Fluminensis sancti Viti cum districtu suo, tamquam separatum sacrae regni Hungariae coronae adnexum corpus porro quoque consideretur, atque ita in omnibus tractetur, neque cum alio Buccarano, velut ad regnum Croatiae ab incunabulis ipsis pertinente, districtu nlla ratione commisceatur.*) Exhibita porro secundo per eandem statuta, cujus generis cuilibet in regno Hungarie existenti jurisdictioni pro eo, ac nonulla ad meliorem internam regulationem suam, utilioremve ac faciliorem publicorum etiam negotiorum in medio sui administrationem necessaria, aut non parum proficua existimantur stabilire, ita tamen ne publicis per hoc regni constitutioni-

exhibuit, ac deinceps quoque (uti Nobis de ipsa benigne policemur) exhibitura est, servitiorum clementer memores, eamdem alias inter deligere, ac in liberum commercialem locum et civitatem e peculiari nostra gratia et clementia caesareo-regia creare, ac omnibus illis privilegiis, immunitatibus, libertatibus, et praerogativis, quibus locum et communitatem quampiam commercialem ex ipsa constabiliendi, provehendique commercii ratione respectu in- et eductionis mercium, celeris medio campsorialis judicii in liquidis debitis justitiae administrationis, aliorumque id generis provisam esse oportet, ornare, condecorareque clementer constituimus; ad cujus benignae intentionis nostrae effectum eo securius certiusve obtinendum benigne insuper annuimus:

primo: ut exhibita per urbem Fluminensem sancti Viti statuta, cujus generis cuilibet in regno Hungariae existenti jurisdictioni, pro eo, ac nonulla ad meliorem internam regulationem suam, utilioremque ac faciliorem publicorum etiam negotiorum in medio sui administrationem necessaria, aut non parum proficua exstimantur stabilire, ita tamen ne publicis per hoc regni constitutioni-

*) Cf. Pril. nr. 14, 19, 33. A (puncto 19), item nr. 34. A. punct. 1.

Digitized by Google

bus quaqua ratione derogetur, integrum est, in quantum circumstantiis, et systemati moderno congruunt, benigne equidem confirmamus. Cum nihilominus complura systemati regni Hungariae, regnorumque et provinciarum eo pertinentium minus convenire dignoscerentur: ex eo memorata statuta per ordinandam eatenus specialem deputationem minutim excuti, rationibus moderni temporis accomodari, taliterque subinde noviter elaborata, et in ordinem redacta, altissimae ratificationi Nostrae substerni clementer volumus; annuentes tertio: ut restabilitata per Nos in publico-politicis et oeconomicis consilii seu senatus urbis activitate, illud immediatam proventuum etiam civitatis medio camerarii sui, qui usus reliqua etiam in Hungariae regni parte respectu liberarum, regiarumque, ac montanarum civitatum obtinet, habeat administrationem; formatae nihilominus rationes super perceptis et errogatis summis pecuniariis, dissoluto novissime e benigne Nobis visis rationum momentis eo, quod in regnis Dalmatiae, Croatiae, et Sclavoniae ad pertractationem quorumvis praedicta regna respicientium negotiorum publico-politicorum, contributionalium, et oeconomico-militarium ante aliquot annos erectum ac constitutum fuerat, consilio, ope regii locumtenentialis consilii Hungarici demisse Nobis submittentur Ad contestandam denique, quarto: singularem Nostram, qua erga urbem hanc ferimur propensionem, benignum in id etiam assensum Nostrum praebemus, ut confirmato consilii majoris, et minoris systemate, familiae consiliariorum seu patriciorum ultro etiam patricium politici hujus corporis honorem, et distinctionem teneant. Caeterum autem praescriptae de lege nobus quaqua ratione derogetur, integrum est, in quantum circumstantiis, et systemati moderno congruunt, benigne per Nos confirmata, ad internam etiam hujus urbis Buccarensis, et commercialis sui districtus administrationem extendantur. Cum nihilominus complura systemati regni Hungariae, regnorumque et provinciarum eo pertinentium minus convenire dignoscerentur: ex eo memorata statuta per ordinandam eatenus specialem deputationem minutim excuti, rationibus moderni temporis accomodari, taliterque subinde noviter elaborata, et in ordinem redacta, altissimae ratificationi nostrae substerni elementer volumus; annuentes secundo: ut restabilitata per nos in publico-politicis et oeconomicis consilii, seu senatu urbis activitate, illud immediatam proventuum etiam civitatis medio camerarii sui, qui usus reliqua etiam in Hungariae regni parte respectu liberarum, regiarumque, ac montanarum civitatum obtinent, habeat administrationem; formatae nihilominus rationes super perceptis et erogatis summis pecuniariis dissoluto novissime e benigne nobis visis rationum momentis eo, quod in regnis Dalmatiae, Croatiae, et Sclavoniae ad pertractionem quorumvis praedicta regna respicientium negotiorum publico-politicorum, contributionalium, et oeconomico-militarium ante aliquot annos erectum ac constitutum fuerat, consilio, ope regii locumtenentialis consilii Hungarici demisse Nobis submittentur; ad contestandam denique tertio: singularem nostram qua erga urbaem hanc ferimur propensionem, benignum in id etiam assensum Nostrum praebemus, ut confirmato consilii majoris, et minoris systemate, familiae consi-

Digitized by Google

bilitatem regni Hungariae consequendi viae iisdem in patulo maneant. Et quemadmodum urbem hanc Fluminensem s. Viti ex hoc cumprimis articulo, tum vero ex praemissis omnibus insignem clementiam et propensionem Nostram, qua eam complectimur, agnituram esse nullae dubitamus: ita eamdem collatum sibi virtute praesentis privilegii Nostri beneficium et non vulgarem gratiam eo, quo par est, cultu et veneratione suscepturam, ac de mjestate Nostra, haeredibusque et successoribus Nostris, legitimis videlicet Hungariae regibus, omni fide, constantia, et fidelitate jugiter promereri adnisuram esse plene confidimus. Quare, et Nos cuncta, quae praemissa sunt, benigne confirmamus denuo, roboramusque et adprobamus, hujus Nostri secreto majori Sigilo Nostro, quo ut Regina Hungariae utimur impendenti communiti diplomatis vigore et testimonio.

Datum per manus fidelis Nostri Nobis sincere dilecti spectabilis, ac magnifici comitis Francisci Eszterházy de Galantha, perpetui comitis in Frakno, aurei veleris et una insignis ordinis sancti Stephani regis apostolici magnae crucis equitis, cacamerarii, consiliarii Nostra actualis intimi, comitatus Mosoniensis supremi comitis, curiae item Nostrae regiae per Hungariam magistri, et per antelatum regnum Nostrum Hungariae aulae, prout et dicti ordinis sancti Stephani cancellarii, in archi-ducali civitate Nostra Vienna Austriae, die vigesima tertia mensis Aprilis, anno domini millesimo

liariorum, seu patriciorum ultro etiam patricium politici hujus corporis honorem, et distinctionem teneant. Caeterum autem praescriptae de lege nobilitatem regni Hungariae consequendi viae iisdem in patulo maneant. Et quemadmodum urbem hanc Buccarensem ex hoc cumprimis articulo, tum vero ex praemissis omnibus insignem clementiam, et propensionem Nostram, qua eam complectimur agnituram esse nullae dubitamus; ita eandem collatum sibi virtute praesentis privilegii Nostri beneficium, et non vulgarem gratiam eo, quo par est, cultu et veneratione suscepturam, ac de majestate Nostra, haeredibusque et successoribus Nostris legitimis, videlicet Hungariae regibus, omni fide, constantia, et fidelitate jugiter promereri adnisuram esse plene confidimus; quare, et Nos cuncta, quae praemissa sunt, benigne confirmamus denuo, roboramusque et adprobamus, hujus Nostri secreto majori Sigilo Nostro, quo ut regina Hungariae apostolica utimur impendenti communiti diplomatis vigore et testimonio.

Datum per manus fidelis Nostri Nobis sincere dilecti spectabilis ac magnifici comitis Francsci Eszterházy de Galantha, perpetui comitis in Frakno, aurei veleris, et una insignis ordinis sancti Stephani regis apostolici magnae crucis equitis, comitatus Mosonionsis supremi comitis, camerarii, consolidariique Nostri actualis intimi, curiae item Nostrae regiae per Hungariam magistri, et per antelatum Nostrum Hungariae regnum aulae, prout et dicti ordinis sancti Stephani cancellarii, in archi-ducali civitate Nostra Vienna Austriae die vigesima tertia mensis Aprilis, anno domini millesimo

Digitized by Google

septingentesimo septuagesimo nono. Regnorum Nostrorum Hungariae, Bohemiae, et reliquorum anno trigesimo nono.

Reverendissimis, illustrissimis, reverendis item ac venerabilibus in Christo patribus dominis: Josepho e comitibus de Batthyan, perpetuo in Németh Ujvár, S. R. E. Cardinale, S. R. I. principe Strigoniensis, Adamo e liberis baronibus Pattachich de Zajezda, Colocensis et Bacsiensis ecclesiarum canonice unitarum metropolitanarum archi-episcopis, comite Francisco Zichi de Vasonkö, Jaurinensis, comite Carolo Eszterházy de Galantha Agriensis, Christophoro e comitibus Migázzy de Vall et Sonnenthurn S. R. E. cardinale principe S. R. I. administratore Vaciensis, Josepho Gallyuff Zagrabiensis, Joanne Baptista Cabalini de Slavnigrad Segniensis et Modrusiensis, Matthaeo Francisco Kerticza Bosnensis et Syrmiensis, comite Ladislao Kollonich de Kollegrad Transylvaniensis, Carolo Szalbek Szepusiensis, c. Francisco Berchthold l. b. ab Ungerszütz Neosoliensis, c. Antonio de Reva Rosnaviensis, Jos. Bajzáth Veszprimiensis, Joanne Szily Sabariensis, Ignatio Nagy de Sellye Alba-Regalensis, Emerico Christovics Chanadiensis (Sedibus Magno-Varadiensi, Nitriensi, et Quinque ecclesiensi vacantibus) Antonio Zlatarich Belgradiensis, Stephano Nicolao Jaklin de Elepéant electo Almisiensis, comite Sigismundo Keglevich de Buzin, electo Makariensis, Ladislao Kovács electo Scardonensis, Raphaele Sz. Iványi electo Arbensis, Joanne Lukacsy electo Rosonensis, Stephano Barta electo Noviensis, Emerico Okolicsányi de eadem electo Ansariensis, Georgio Ninkovics electo Serbiensis Josepho Pethö cl. Drivestensis, Emerico

septingentesimo septuagesimo nono. Regnorum Nostrorum Hungariae, Bohemiae, et reliquorum anno trigesimo nono.

Reverendissimis, illustrissimis, reverendis item ac venerabilibus in Christo patribus dominis: Josepho e comitibus de Batthyan, S. R. E. Cardinale, S. R. I. principe metropolitanae Strigoniensis, Adamo e liberis baronibus Pattachich de Zajezda, Colocensis et Bacsiensis ecclesiarum canonice unitarum archi-episcopis; comite Francisco Zichi de Vasonkö, Jaurinensis, comite Carolo Eszterházy de Galantha Agriensis; Christophoro e comitibus Migázzy de Vall et Sonnenthurn S. R. E. cardinale principe S. R. I. administratore Vaciensis, Josepho Gallyuff Zagrabiensis. Joane Baptista Cabalini de Slavnigrad Segniensis, Matthaeo Francisco Kerticza Bosnensis et Syrmiensis, comite Ladislao Kollonich de Kollegrad Transylvaniensis, Carolo Szalbek Szepusiensis, c. Francisco Berchthold Neosoliensis, comite Antonio de Reva Rosnaviensis, Josepho Bajzáth Veszprimiensis, Joanne Szily Sabariensis, Ignatio Nagy de Sellye Alba-Regalensis, Emerico Christovics Csanadiensis (Sedibus Magno-Varadiensi, Nitriensi, et Quinque ecclesiensi vacantibus) Antonio Zlatarich Belgradiensis, Stephano Nicolao Jaklin electo Almisiensis, comite Sigismundo Keglevich de Buzin el. Makariensis, Josepho Pethö electo Drivestensis, Emerico libero barone de Perény electo Bacensis Ecclesiarum episcopis, ecclesias Dei feliciter gubernatibus; Serenissimo item principe domino Alberto, Regio Poloniae et Lythuaniae principe, duce Saxoniae, prelibati regni nostri Hungarie locumtenente Nostre regio, nec non

Digitized by Google

libero barone de Pereni electo Bacensis Ecclesiarum episc., ecclesias dei feliciter gubernatibus; serenissimo item principe domino Alberto, regio Poloniae, et Lythuaniae principe per regnum Nostrum Hungariae locumtenente Nostro regio, nec non spectabilibus, ac magnificis: comite Georgio Fekete de Galantha, iudice curiae comite Francisco de Nádasdy, perpetuo terrae Fogaras regnorum Nostrorum Dalmatiae, Croatiae, et Slavoniae Bano; comite Adamo de Bathyán tavernicorum, illustrissimo sacri Romani imperii principe Nicolao Eszterházy de Galantha, nobilis Thurmae Nostrae pretoriae Hungaricae capitaneo, antelato comite Francisco Eszterházy de praefata Galantha curiae comite, Joanne Nepomuceno Csáky de Keresztseg agazonum, comite Joanne Nepomuceno Erdödy de Monyórókerék cubiculariorum, c. Antonio Karolyi de Nagy Karoly dapiferorum, comite Leopoldo Pálffy ab Erdöd ianitorum, comite Francisco Xaverio Emerico Koller de Nagy Manya pincernarum Nostrorum regalium per Hungariam magistris, ac comite Joanne Pálffy ab Erdöd comite Posoniense, caeterisque quam plurimis saepefati regni Nostri Hungariae comitatus tenentibus, et Honores.

Maria Theresia m. p.

Comes Franciscus Eszterhazy m. p.

Franciscus Györy m. p.

spectabilibus ac magnificis: comite Georgio Fekete de Galantha, Judice curiae Nostrae regiae; comite Francisco de Nádasdy perpetuo terrae Fogaras, regnorum Nostrorum Dalmatiae, Croatiae, et Slavoniae Bano, comite Adamo de Bathyán tavernicorum, illustrissimo sacri Romani imperii principe Nicolao Eszterházy de Galantha, perpetuo comite in Frakno, nobilis turmae Nostrae pretoriae Hungaricae capitaneo, antelato comite Francisco Eszterházy de praefaeta Galantha curiae, comite Joanne Nepomuceno Czáky de Keresztseg agazonum, comite Joane Nepomuceno Erdödy de Monyórókerék Cubiculariorum, c. Antonio Karolyi de Nagy Karolyi depiferorum, comite Leopoldo Pálffy ab Erdöd ianitorum, comite Francisco Xaverio Emerico Koller de Nagy Manya pincernarum Nostrorum regalium per Hungariam magistris, ac comite Joanne Pálffy ab Erdöd comite Posoniense, caeterisque quam plurimis saepefati regni Nostri Hungariae comitatus tenentibus, et Honores.

Maria Theresia m. p.

Comes Franciscus Eszterhazy m. p.,

Franciscus Györy m. p.

Digitized by Google

35.

Consilium regium croaticum communicat b. resolutionem regiam ddto 23 aprilis 1779, capitaneo, iudicibus rectoribus et toti consilio urbis ac districtus Fluminensis.

Excellentissime et illustrissime, magnifici et spectabiles, perillustres, nobiles item patricii ordinis domini nobis colendissime, observandissimi!

Adnexa de clementia suae sacrae cesareo regiae et apostolicae Majestatis regno Croatiae, per consequens sacrae regni Hungariae coronae urbe, portuque hoc Fluminensi, et stabilito per altefatam suam Majestatem sacratissimam generali systemate ad complendam internae administrationis formam nihil aliud supererat, quam ut proposita per ubem hanc sub dato 1 Augusti anni 1777. 30. puncta, et respective producta sub X. statuta discutiantur, ut inde appareat: an, et quid pro meliori interna urbis hujus administratione adhuc constituendum foret? Quae postquam regio-aulica localis commissio debite examinasset, et via regii istius consilii alte memoratae suae Majestati pro suprema inspectione substravisset, haecque in clementissimam discusionem sumpta fuissent, dignata est eadem sua Majestas apostolica desuper sequentem benignissimam impertiri resulutionem: Et quidem

Ad 1. Ut urbs haec Fluminensis cum districtu suo tanquam separatum regni Hungariae coronae adnexum corpus porro quoque tractetur, neque cum alio Buccarensi, velut ab regnum Croatiae ab ipsis incunabulis pertinente, districtu ulla ratione confundatur clementer annuit eadem sua sacratissima Majestas, de quo ipso civitatem hanc Fluminensem supremo nomine regio affidandam et securam reddendam habet regium istud consilium. Ita et

Ad 2. Statuta per civitatem hanc exhibita in quantum circumstantiis, systematique moderno congruunt, clementer adprobat eadem sua sacrma Majestas. Pro qua, qua pro libera commerciali civitate et communitate considerata, speciale quoque privilegium juxta impertitam eatenus benignam resolutionem regiam proximius expedietur, ea inserta expressa conditione, ut memorata statuta, in quantum praesentibus circumstantiis et systemati minus congruerent, per ordinandam idcirco peculiarem deputationem moderni temporis rationibus adcommodentur, altissimae inspectioni et ratificationi regiae sua via demisse substernenda.

Ad 3. Ex benigne proposito promovendi comercii scopo altissime omnino clementer indulgeri, ne tenuta Fluminensia majori, quam 978 fl. $19^1/_2$ xrum onere (quod titulo accisae carnium hactenus etiam portabant) deinceps accomode ad systema Hungaricum sub nomine contributionis dependendorum graventur, per consequens ut attacta hoc loco summa in praesens quidem subsistat, ubi tamen contributio juxta systema patriae constitutionis in regno Hungariae, patibusque adnexis elevata fuerit, haec ipsa urbs, velut sacrae regni coronae adnexa, sua perinde ex parte concurrere,

*

Digitized by Google

ac sibi diaetaliter imponendam contributionem aque ferre, ac in medium suppeditare debeat.

Ad 4. Ut consilium, seu senatus urbis hujus immediatam proventuum etiam civitatis medio camerarii sui habeat administrationem; formatas tamen rationes super perceptione et erogatione medio regii istius consilii suae Majestati quotannis submittat.

Ad 5. Ut familiae consiliariorum seu patriciorum ultro etiam patriciam nobilitatem politici hujus corporis constituant; caeterum patebunt ipsis praescriptae de lege nobilitatem regni Hungariae consequendi viae. In ordine

Ad 6. Circa vectigal unius floreni vino extero imponi solitum, et ab origine in usus pauperum destinatum, subinde autem impositae commercialis nomine insignitum, alte memorata sua Majestas benigne vult, ut tum praevium vectigal, cum et emolumentum ex educillatione vinorum horum percipiendum, ad aministrationem ipsius consilii urbis referatur; a formata nihil ominus per civitatem hanc Fluminensem contra communitatem tergestinam ob administratam eorsum posterioribus annis nunc dictam vini impositam praetensione, propter alias, quas haec rursum vice versa adversus illam fovet, pro futuro simpliciter praescindatur.

Ad 7. Ut licitatio publicorum vectigalium aeque ad consilii urbis istius administrationem spectet. Si fructuosior futura est vectigalium horum administratio, eandem suscipere consilio semper integrum sit futurum.

Ad 8. Negotio de incorporanda districtui huic Fluminensi terra Podbregh et Lopaza ad distinctam manipulationem pertinente

Ad 9. Quoad cauponas has tersactenses in jurisdictione Buccarensi situatas, pro praesenti providentia jam per id provisum haberi, quod easdem ipsa urbs haec Fluminensis in arendam assumpserit. Caeterum, cum fundus ille ad districtum Buccarensem pertineat, conformiter ad praeassumptum ad punctum primum principium juxta systema regni Hungariae tractandum venire.

Ad 10. Ex ipsa administrationis identitate in moderna providentia omnes inconvenientias praepeditum iri. Caeterum districtu tersactano semper juxta systema regni Hungariae considerando.

Ad 11. Cum incorporatio dominii tersactensis repugnet praestabilito ad punctum 1. principio, hinc urbem et districtum hunc Fluminensem semper in naturali sua extensione relinquendum altissime decerni. Propositam puncto

12. Intuitu montis pietatis eam provisionem, ut eidem quidem, veluti in commodum totius publici instituto, quaevis pia capitalia etiam a 4 procento levare integrum sit, non alia tamen ratione, quam si administri eorundem suis id rationibus congruere censuerint, nulla proinde hac in parte coactio locus habeat, admutuari recenter desiderata e fundo studiorum Hungco 50 fl. extensam intelligi clementer vult alte fata sua Majestas apostolica.

Ad 13. Ut portus, vel potius alveus Fiumarae ad commodiorem, quo fieri potest, statum reponatur, spatium pro aedificandis, reficiendisque navibus, seu s q u e r o, exscindatur, magazinum pro apparatu et intrumentis na-

Digitized by Google

valibus construatur, providere pertinet ad commercialem manipulationem. Quoad desumptum ab anno 1766. usque 1775. contra benignam ordinationem regiam a lignis aedilibus vectigal, negotium distinctaem manipulationis objectum est. Caeterum manipulationem commercialem cum civili confundi non posse, vectigal autem ancoragio, et alberagio natura sua ad manipulationem departamenti capitaneatus portus, adeoque commercialem spectare.

Ad 14. Intuitu attactae puncto hoc taxae, fine conflandae pro aequivalenti accisae carnium fl. 978 xr. 19 constituentis, alte memorata sua sacratissima Majestatas benigne resolvit, ut ipsae itiam urbanae domus consimili a proportione eidem subjiciantur; summa autem haec per civitatem istam tanquam portas separatas habentem ad contributionalem comitatus Szeverinensis cassam administretur, eo unice in casu, quo quantum contributionale juxta systema patriae constitutionis in Hungariae regno, partibusque eidem adnexis elevari contingeret, clementer adnotato, quod eum manipulatio quanti militaris Fluminensis per cassam comitatus Szeverinensis compendiandae duntaxat manipulationis commissariaticae causa constituenda veniat, cassa nunc dicti cottus assumendae in se de rite administrando hoc quanto cautionis, praestandaque in casum emersurae nefors restantiae satisfactionis onere neutiquam gravanda sit, verum id civitas haec ipsa ferre obligabitur, cujus etiam intuitu quemadmodum concernens regni Croatiae provincialis commissarius dominus Ludovicus Köröskényi sub hodierno abhinc de altissimo jussu edocetur, ita civitatem quoque hanc ad fovendam immediatam cum praelato provinciali commissario correspodentiam inviandam habet regium istud consilium. Quoad commemoratum

15. Puncto existens in ponte Fiumarae imposito telonium, ea est benigna voluntas regia, ut, cum fluvius Fiumara, cui pons superexstructus est, binas jurisdictiones, Fluminensem quippe et Buccaranam, ad invicem discriminet, in quaestione positum telonium utrique erga ineundum cum iisdem praevie eatenus contractum, cum onere et commodo resignetur.

Ad 16. Manipulatione commerciali a civili administratione jam altissime sejuncta: vectigal ancoragii departamentum portus capitaneatus, adeoque commercialem respicere manipulationem.

Ad 17. Cum departamentum sanitatis et capitaneatus portus plurimam commercialis manipulationis partem efficiant, haec cum civili administratione confundi non posse, esse tamen actuales judices et rectores in sessione magistratus sanitatis semper praesentes sub nomine provisorum sanitatis communitativorum.

Ad 18. Respectu cursus causarum civilium et criminalium, de quo puncto hoc agitur, alte fata sua mattas clementer statuit: *ut cum cursui harum causarum per restitutam judicibus et rectoribus judicialem activitatem, institutum appelatorium sedis capetanealis judicium, admissamque inde ad tabulam banalem et curiam regiam appelatam jam supreme provisum sit,* generaliter causae, quae de lege regni in partibus per vice comites, aut judlium judicantur, hic etiam per judices et rectores in prima instantia discutiantur; quae vero in comitatibus sedrialiter in prima instantia tractantur, uti et causae natura sua octavales, hae semper in sede

Digitized by Google

capitaneali tanquam in prima instantia pertractentur. Caeterum discrimine causarum personalium consiliariorum regiorum et officialium, nec non summi principis et commissorum jam sublato, tribunali autem mercantili cum civili justitiae administratione confundi haud quibili, denique taxis criminalibus, velut systemati legum inconhaerentibus, itidem jam abrogatis, limitatione vero taxarum judicialium suprema authoritate definita, jam sub dato 19. septembris anno superiore abhinc transmissa existente, vigens in Hungariae regno, partibusque eidem adnexis militare regulamentum pro necessaria civitatis istius Fluminensis in occursuris casibus directione proximius communicabitur.

Ad 19. Quoad limitationem victualium civitas cum cottu se cointelligere debeat, reliquarum rerum limitationem systemate commerciali non admittente.

Ad 20. Cum beneficium 300 cablarum salis e promptuariis regiis ab intrinseco pretio habendarum, in inito cum bancone contractu fundetur; hinc si fundate remonstrari poterit, quod quantitas haec consumptioni modernae populationis non sufficiat, pro ineundo novo contractu sua via alte memoratae suae matti supplicandum venire, si videlicet prior conventio eatenus reservationem complectitur, et non simpliciter aversionalis est, ut autem tantus sal civibus Fluminensibus erga intrinsecum pretium suppeditetur, qui pro exercendo cum eodem commercio etiam sufficiat, ratio manipulationis bancalis non admittit.

Ad 21. Ut benigna superinde resolutio emanare possit, petitus hoc circa praetensam a decima asserum et aedilium lignorum exemptionem magis specifice et circumstantialiter proponendum venire. Desumptio enim haec, si adhuc in usu est, haud dubie subsistit, relate duntaxat ad ligna carniolica apud officia lignaria bancalia.

Ad 22. Postulatum istud propter subversans jus tertii ad forum contentiosum pertinere, adeoque illud eo relegari.

Ad 23. Cum subsidium 150 fl. pro cathedra philosophiae ex sportula cereorum stabilitus sit, sportulae porro omnes jam sublatae forent, benigne nihilominus indulgeri, ut subsidium hoc in alleviamen etiam tenuis alioquin fundi illius studiorum ultro vel ex eo continuetur, quod cathedrae philosophicae non simpliciter sublatae, sed tantum usque melius fundi studiorum stabilimentum suspensae sint, sumptuosa autem nauticae cathedra adhuc persistat.

Ad 24. Quandoquidem praestatio praejuncturarum militarium per concernentem comitatum jam ad systema Hungaricum reducta sit, civitas imposterum non nisi proportionatam quottam praestet.

Ad 25. Erectionem novi episcopatus ad distinctam pertinere manipulationem.

Ad 26. Circa tradendas interea etiam Flumine per distinctos magistros humaniores classes, iteratis hoc in passu emanatis benignis resolutionibus sua via clementer prospectum haberi.

Ad 27. Petitam hoc puncto provisionem non nisi articulariter fieri posse. E converso

Ad 28. Justum clementer agnoscit alte fata sua mattas, ut nativi

Digitized by Google

urbis hujus in collatione regiorum officiorum in hac urbe benigna reflexione gaudeant praeferenter.

Ad 29. Jure praesentae compluribus litigiosis quaestionibus obnoxio, quae hoc instituto expedienda non essent.

Ad 30. Per acceptionem de clementia suae mattis apostolicae civitati huic collatorum insignium; petito isthic attacto superato. Relate jam ad ea, quae juxta inviationem statutorum sub X. in negotiis publico- politico-oeconomicis praescribenda veniunt, ut pote ad

1. Nihil obstare, quo minus capitaneus in ingressu officii sui praescriptum illic juramentum Flumine deponat; formula tantum juramenti ad usum et circumstantias moderni temporis accomodetur. Ad

2. et 3. Abolito vicarii officio, puncta haec suapte cessare. Ad

4. Punctum hoc usui moderni temporis accomodetur; caeterum loco secundi camerarii revisor et censor rationum sufficiatur.

Ad. 5. Istud etiam punctum benigne praestabilito systemati cum expressa vcapitanci mentione conformetur. Non absimiliter

Ad 6. punctum etiam hoc relate ad inductum subinde secretarii publici systema modificetur.

7., 9. et 12. Ad hoc, ut res punctis his contentae ad systema regni reducantur, altissime constituitur. 1. Ut dvornicis cancellistae substituantur, citationesque judiciariae per hos peragantur. 2. Ut executiones judiciales per exmittenda e gremio judicii commembra, vel vero ipsos primae instantiae judices peragantur. 3. Ut officium camerarii pure ad rationaria et manipulandam civitatis cassam reducatur. Porro 4. ut omnes cujuscunque speciei proventus civitatis per hunc solum manipulentur. 5. Ut officium praeconis, si est necessarius, pure ad faciendas politicas proclamationes restringatur. Ad

8. Agenda capitaneorum contradarum aeque ad usum moderni temporis exprimantur. Ad

10. Activitas saltuariorum pure ad aestimanda in fundis extravillanis damna restringatur. Ad

11. Cum aestimationes aut per ipsum judicium, aut per exmissum e sede individuum peragi soleant, officium aestimatorum cassari. Ad

13. Censoria hac potestate nec systemati Hungarico, nec moribus modernis congruente, absoleta jam alioquin sindicatorum horum munera abolenda benigne declarari. Ad

14. Punctum hoc usui moderno aeque conformetur, ac in ordine ad instantiam civium, ad consilium urbis, consulem induci postulantium, antelatae regio-aulicae commissioni sub exhibitam, partim, quod iudex communitatis jam ipsum consulem repraesentet, partim, quod ad procurandam distinctioribus mercatoribus considerationem occasione regulandi negotiatorum congressus B u r s a dicti reflecti possit, ab innovatione hac praescindatur. Ad

15. Manipulatione hac per constructum subinde pontem mutata, de manipulatione telonii pontis hujus jam superius ad 15. civitatense punctum editae benignae resolutioni adcommodetur. Ad

16. De licitatione publicorum vectigalium, adeoque etiam vini puncto civitatensi 7. benigne declarata mens et voluntas observetur. Ad

Digitized by Google

17. Censu s q u e r i, seu spatii ad construendas naves, ad commercialem pertinente manipulationem. Ad

18. Hoc quoque punctum usui moderno conformetur. Ad

19. Non inutile futurum, si aliqua conformis mo dernis moribus, intra ambitum provisio fiat. His praevio modo altissime discussis, jam in ordine ad id, quidnam adhuc pro meliori interna urbis hujus administratione constituendum veniat. Alte fata sua mattas ssma clementer vult, nimirum quoad publico-politica: 1. *Ut omnes benignae ordinationes publico-politico-oeconomicae, judicialibus tantum et stricte commercialibus exceptis, urbi huic non nisi via regii istius consilii intimentur.* Quare etiam omnes anteriores normales resolutiones, illaeve cumprimis, secundum quas periodicae fieri debent relationes, abhinc proximius communicabuntur. Dein 2. Cum adeo multiplices exiguis potissimum fundis provisae in urbe hoc adsint piae fundationes, eadem sua mattas benigne praecipit, ut consilium urbis modum inveniat, quo pro majori earum incremento plures sub eandem contrahi possint administrationem. Denique 3. C i r c a s u c c e s s i o n e s i n f i s c a l i t a t i b u s: Rationem eam, ut videlicet ad illum, qui in oppidis etiam scepusiacis relictus est, modum, in fundis immobilibus ab intestato decedentis ipsa civitas, in aere autem parato et mobilibus cognati et agnati succedant, naturae liberi portus maxime conformem stabiliri clementer vult eadem sua ssima mattas.

Quoad oeconomica. 1. Cum publicum educillum juxta modernam provisionem in detrimentum publici vel eo cedere debere observetur, quod jus exercendi hujus educilli egenis personis collatum sit, hae autem cum necessario ad coemenda vina fundo destituantur, debeat necessario aut jus hoc alteri pro pretio altiori cedere, aut secus se tacite cum tertio cointelligere. Quare sua ssma mattas deferendo clementer voto totius consilii, benigne annuit, ut educilla haec licitatione mediante cum subnexis voto huic primis 5 conditionibus omnino exarendentur. 6. tamen conditio, nimirum ut percipiendus inde census cum vectigali pauperum uniatur et in sublevamen egenarum aliquot patriciarum familiarum convertatur vel ex eo subsistere non possit, quod destinatio fundi illius pauperum ab efformando primum superinde systemate dependeat. 2. *Ut civitas ista annuas de perceptis et erogatis rationes via regii istius consilii altefatae suae Majestati snbmittere teneatur.* 3. Circa vigentes adhuc, et jam cassae publicae inferri solitas sportulas id universim statuitur, ut eaedem a vino et frumento ab extra allato ultro etiam cedant, a vino tamen et frumento e portu hoc exportando, aut pro interna consumptione e provinciis haereditariis inducendo simpliciter abrogentur. 4. Tria illa pondo a singulo retium jactu praestari solita, veluti piscaturae remoram facientia aeque abrogentur. 5. Cum sportulae hae taxas forizationis supplere videantur, ad animandum tanto magis commercium nulla alia forizationis tariffa inducatur; taxa vero mensurationis in statu quo relinquatur. Ponderationis vero, siquae successive inducetur, moderate instituatur. Denique 6. macellis etiam tamdiu nulla imponatur taxa, donec publicum de plena eorum subsistentia omnimode assecuratum fuerit.

Quod demum recursum sartorum et sutorum sub simplici virga adnexum adtinet: cum naturae liberi portus omnia ejusmodi exclusiva privilegia repugnent, adnexaque instantiis his privilegia cum expressa clausula: e a d e m a d n u t u m

Digitized by Google

revocandi emanaverint, clementissime decernitur: opifices hos in usu privilegii hujus eo minus conservari posse, quod reliqua ibidem existentia opificia privilegiis ejusmodi aeque destituantur.

Quam benignam resolutionem regiam penes remissionem originalium actorum regium hocce consilium praetlatis d. vris eum in finem ita benigne jubente ssma sua matte intimandam habet, ut in conformitate et ad affectum ejus sua quoque ex parte procedere noverint. Datum ex consilio in regnis Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae regio Zagrabiae die vigesima mensis maii anno domini millesimo septingentesimo septuagesimo nono celebrato. Praettlarum d. vestrarum ad officia paratissimi: comes Antonius de Battyán mp. Alexander Pásztory mp.

Tenor intitulationis:

Nr. 478. Excellentissimo et illustrissimo, magnifico et spectabilibus, perillustribus, nobilibus item patricii ordinis NN. capitaneo, vice-capitaneo, iudicibus, rectoribus et toti consilio majori et minori liberae maritimae urbis, ac districtus commercialis Fluminensis, dominis nobis collendissimo observandissimis.

Ex officio. Flumine.

36.

Josephus Majlath, capitaneus urbis et districtus Fluminensis, communicat Aloysio Orlando, assessori et vicario guberniali, intimatum consilii croatici ddto. 20. maji 1779 cum r. resolutione ddto. 23. aprilis e. a. subnectitque nonnullas ordinationes.

In adnexo originali intimato excelsi consilii regii in regnis Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae constituti ddto. 20. mai a. c. et nro. 478 expedito, transmitto dominationi vestrae benignam resolutionem regiam, ad puncta repraesentationis iudicum rectorum urbis Fluminensis sub dato 1. augusti 1777 regiae eotum commissioni factae, emanatam, quam praetta d. vestra in proximius celebranda sessione capitaneali, consilio publico urbis suo modo publicet et ad effectum dirigat.

Quia autem circa practicam singulorum punctorum effectuationem vel inviationem ptitae d. vestrae fortasse nonnullae difficultates oboriri possent, ad compendiandum proinde totum effectuationis et inviationis laborem, modalitatem, iuxta quam mea sententia in singulis punctis procedendum foret, hisce seriatim subnectendam censui, atque ita:

Ad 1. Agendae sunt suae Maiestati ssmae pro hac benigna resolutione et affidatione humillimae gratiae.

Ad 2. Gratiarum actio relate ad punctum 1. facienda extendi debet etiam ad hoc secundum punctum, confirmationem videlicet statutorum, quatenus ea systemati legum hungaricarum cohaerent, et ad resolutionem novo-

Digitized by Google

rum privilegiorum. Porro in effectum b. resolutionis ad hoc punctum emanatae denominandi erunt tres deputati, qui sub meo vel vices meas pro tempore gerentis praesidio considebunt ad statutorum revisionem et accomodationem ad novum systema. Pro actuario constituendum erit subjectum latini idiomatis bene gnarum.

Ad 3. . . Mensurandis autem tenutis et repartiendae summae flor. 978, cr. 19 1/2 manus mox admovenda erit, cum summa haec 978 fl. 19 1/2 cr. exeunte anno militari regiae cassae militari Zagrabiensi rite inferri debeat . . .

Ad 4. Rationes in systemate hungarico deinceps duplices erunt ducendae: unae quidem super quanto militari 978 fl. 19 1/2 cr. quae erunt prorsus compendiariae; aliae autem rationes domesticae super proventibus cassae publicae, quibus iuxta punctum 14 accedet adhuc proventus taxae fundualis domorum suburbanarum. Rationes hae utraeque exhibebuntur **Consilio regio** (sc. praefato, **croatico**) post effluxum cuiuslibet anni militaris, postquam prius in sessione capitaneali seu consilio publico debite revisae et censuratae fuerint.

(Omissis.)

Ad 8. Siquidem sua Majestas ssma quaestionem de incorporatione terrae Podbreg et Lopacza pertractandam ei manipulationi relinquere dignata sit, in qua res distinctim incaminata fuit: hinc erit eatenus repraesentatio ad excelsum **Consilium regium** (sc. **croaticum**) renovanda, cum comitatus (sc. Severinensis) eatenus pro opinione auditus **eidem consilio regio** iam dudum responderit.

(Ommissis.)

Ad 11. Cum et b. regia resolutio praecipiat districtum Fluminensem, velut separatum regni Hungariae adnexum, semper in naturali sua extensione conservari, sed et alias regulatio limitum inter regna et provincias sacrae regni Hungariae coronae incorporatas, nonnisi in generalibus regni Hungariae comitiis pertractari possit: hinc non solum a mota eatenus praetensione deinceps supersedendum, verum etiam nr. 3 protocolli sessionis capitanealis vel consilii publici Fluminensis de 27. martii a. c. idcirco confectus ex actis publicis simpliciter expungendus erit, velut systematis constitutionum hungaricarum et auctoritatis officii mei laesivus.

(Ommissis.)

Ad 18. Relate ad cursum iuris et iustitiae generali systemate iam anno 1777 **stabilito et in usum deducto,** nihil aliud requiritur, quam ut causae illae, quae iuxta systema legum hungaricarum sedriales vocantur, ac proinde coram sedria capitaneali tanquam primae instantiae moveri debent, specifice denominentur . . . .

Ad 19. Cum limitationes victualium in comitatus congregationibus fieri soleant, earum notitiam publicum Fluminense per deputatos suos **ad comitatus congregationes** exmittendos semper habere, atque sic suas etiam limitationes domesticas iisdem conformare poterit.

(Ommissis.)

Ad 24. Respectu praeiuncturarum militarium per publicum Fluminense nonnisi proportionate praestandarum sese semper cointelligere de-

Digitized by Google

bebunt iudices rectores urbis cum iudice nobilium processus maritimi.

(Ommissis.)

Ad 27. Juxta hanc benignam intimationem regiam sub proximis comitiis generalibus regni Hungariae supplicandum erit pro inarticulatione, id est: ut adnexio districtus Fluminensis sacrae regni Hungariae coronae referatur in publicas regni constitutiones seu articulos.

(Ommissis.)

Ad 30. Postquam civitas et districtus Fluminensis Hungariae adnexus fuit, insignia eius mox renovata fuerunt; et quidem conformiter ad systema b. stabilitum aliud pro officio capitaneatus, aliud autem pro officio iudicum et rectorum . . Cum autem tenore intimationis excelsi **Consilii regii** (sc. **croatici**) stabilito iam etiam quoad individualia systemate et usui hungaricarum iurisdictionum conformato, cortesia quoque seu forma correspondendi mutata sit, adeoque deinceps ea, quae ex sessionibus seu consiliis publicis repraesentabuntur ad augustam aulam vel ad excelsum consilium no namplius per capitaneum vel eius vicibus fungentem, sed nomine sedis ipsius subscribenda sint; et quidem ad suam Majestatem hac ratione: humillimi perpetuoque fideles subditi, ad Consilium regium autem: servi humillimi, obsequentissimi capitaneatus et consilium publicum urbis et districtus maritimi Fluminensis . . .

(Ommissis.)

Denique a tempore publicationis huius b. resolutionis regiae deinceps protocolla sessionum capitanealium seu publicorum consiliorum conficienda erunt idiomate latino, more in aliis politicis regni iurisdictionibus usitato . . . Carolostadii 30. junii 1779. Josephus Mailáth m. p.

37.

Consilium r. Dalm. Croat Slav. provinciali commissario croatico comittit, ut ratione contributionalis quanti cum commercialibus urbibus Fluminensi et Buccarensi modalitate intus praescripta agenda agat.

Perillustris! Benigne virum est suae ssmae majestati clementer ordinare, ut libera commercialis urbs Fluminensis cum suo districtu annuos 978 flor. 19½ cr. alia autem libera et commercialis urbs Buccarensis cum suo itidem districtu flor. 1428 cr. 15 velut separatas portas habentes, titulo annuae contributionis dependant, atque compendiandae unicae commissariaticae manipulationis causa ad cassam cottus Szeverinensis inferant; de quo praetta dom. vestra ita benigne jubente sua ssma majestate hisce per praesentes edocetur, suapte alioquin intellecto eo, quod cum proventus aerarii regii per factam partium harum maritimarum sacrae regni Hungariae coronae reincorporationem ne in

Digitized by Google

minimo quidem accidi oporteat, quantum hoc nullatenus pro adjutorio fundi contributionalis hungarici considerandum, verum idem praeter ordinariam cottus contributionem aerario regio separatim, prout id alioquin fieri non dubitat altefata sua mattas, inferendum sit.

Caeterum eo perinde inviatur praetta dom. vestra, ut circa praeatactum contributionale quantum, prout et alia accessoria objecta ad manipulationem commissariaticam spectantia, cum praelibatis binis liberis commercialibus urbibus, velut abhinc eatenus sub hodierno instructis, correspondentiam deinceps fovere, ac de his etiam suas isthuc relationes praestare velit. Dat. die 20. Maii 1779.

38.

A. Propositiones ex parte Statuum et Ordinum regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae in generalibus inclyti regni Hungariae comitiis 6. Junii 1790 in liberam regiamque civitatem Posoniensem indictis pro diaetalibus articulis mox post coronationem formandis factae.

(Caeteris ommissis.)

De reincorporatis partibus maritimis.

Cum piae memoriae imperatrix regina ad effectum numerosarum eatenus sancitarum regni legum partes maritimas, antea peregrino gubernio obnoxias, **regno Croatiae ac per eam sacrae regni Hungariae coronae** postliminio **reincorporaverit:** cuperent Status et Ordines, ut eius memoria praesenti articulo ad posteros transmittatur.

De urbe et portu Fluminensi incorporando.

Cum urbs portusque Fluminensis, quam augusta domus austriaca tanquam distinctam et nulli germanicae provinciae ingremiatam dinastiam possidebat, ita sita sit, ut non secus ad aliquem florem perduci possit, quam si pro porta exitus commercii hungarici per mare adriaticum constituatur, piae memoriae imperatrix et regina Maria Theresia eadem reincorporatarum partium maritimarum occasione hanc quoque urbem et portum **Croatiae** et per eam s. regni Hungariae coronae **adjicere,** et in illa commercii hungarici gubernium defigere dignata est. Status et Ordines pro insigni hac clementia regia perenne devotae gratitudinis suae monumentum hoc articulo constituere, una a Sua Majestate sacratissima benigne assecurari cupiunt. quod urbs haec et portus tanquam indissolubili nexu iam cum **Croatia** et s. regni corona nexa ab eadem nunquam avelletur, sed **tanquam pars ad eandem spectans** semper pro porta exitus commercii hungarici considerabitur et in statu suo privilegiali constanter conservabitur.

De plaga inter viam Carolinam et Josephinam iurisdictioni politicae restituenda.

Digitized by Google

De generalatu Varasdinensi incorporando.

De politicis, oeconomicis et iudicialibus etiam in confiniis ad sensum constitutionis regni manipulandis.

De civitate commerciali Buccarensi inarticulanda.

Civitas Buccarensis mediante benigno diplomate praerogativis civitatibus commercialibus competentibus clementer dotata, adeoque commercialis effecta, sui inarticulationem expetit.

Diarium II., 225—233.

B. Repraesentatio in merito praeferentialium gravaminum et postulatorum regni 6 decembris 1790 dimissa.

(Caeteris ommissis.)

Projectum deputationis regnicolaris:

Cum urbs, portusque Fluminensis, quam augusta domus austriaca tanquam distinctam et nulli germanicae provinciae ingremiatam dinastiam possidebat ita sita sit, ut non secus ad aliquem florem perduci possit, quam si pro porta exitus commercii hungarici per mare adriaticum constituatur, piae memoriae imperatrix et regina Maria Theresia eadem reincorporatarum partium maritimarum occasione hanc quoque urbem et portum s. regni Hungariae coronae adiicere et in illa commercii hungarici gubernium defigere dignata est. Status et Ordines pro insigni hac clementia regia perenne devotae gratitudinis suae monumentum hoc articulo constituere, una a Sua Majestate ss. benigne assecurari cupiunt, quod urbs haec et portus, tanquam indissolubili nexu iam cum sacra regni corona nexa, ab eadem nunquam avelletur, sed tanquam pars ad eandem spectans semper pro porta exitus commercii hungarici considerabitur et in statu suo privilegiali constanter conservabitur.“

Ibid II., 369.

Mutatio in sessione 43 et 44.

Cum adhuc gloriosae memoriae augusta Romanorum imperatrix et regina apostolica Maria Theresia in singularem benevolentiae et clementiae regiae erga gentem Hungaram tesseram urbem et portum Fluminensem regno Hungariae incorporare, hacque ratione vetustum regni ius, huicque iunctum commercii hungarici incrementum postliminio quasi restabilire dignata fuerit, volentes pro insigni hac clementia regia perenne devotae gratitudinis nostrae monumentum constituere humillime oramus Majestatem vestram ss. dignetur hancce incorporationem in publicam legem referri curare, una vero SS. et OO. regni de eo securos reddere, quod urbs haec commercialis et portus cum districtu suo a regno Hungariae nunquam avellatur, sed semper tanquam separatum s. regni Hungariae coronae adnexum corpus considerabitur, et in statu suo privilegiali conservabitur neque cum alio Buccarano, velut ad regnum Croatiae ab incunabulis ipsis pertinente districtu, ulla ratione commiscebitur.“

Ibid.

Digitized by Google

C. Resolutio regia super praeferentibus regni gravaminibus ddto 13. Januarii 1791.

(Caeteris ommissis.)

Ad 11. Quo hoc (sc. de inarticulanda incorporatione urbis et portus Fluminis) demissum dominorum SS. et OO. petitum cum omnimoda pro futuris etiam temporibus securitate pertractari valeat, illud ad futura regni comitia relegari; interea autem dictam civitatem in statu actuali relinqui vult sua Majestas sacratissima.

Ad 4. Clementer annuere suam Majestatem SS. ut partium maritimarum **regno Croatiae** ac per eam S. regni Hungariae coronae postliminio reincorporatarum memoria legibus consignetur; urbs vero Buccari, qua urbs commercialis et portus liber in statu suo privilegiali conservandus declaretur.«

Ibid. II., 498.

D. De reincorporatis partibus maritimis.

Art. 61.

Cum gloriosae memoriae imperatrix et regina apostolica ad affectum numerosarum eatenas sancitarum regni legum partes maritimas **regno Croatiae, ad quod ab olim spectabant**, ac per eam s. regni Hungariae coronae postliminio reincorporaverit: ut itaque huius memoria ad seros posteros transmittatur, urbs vero Buccari cum Portu regio et Buccariensi, tanquam urbs commercialis et portus liber in statu suo privilegiali conservetur, cum benigno suae Majestatis annutu statuitur.«

39.

Repraesentatio SS. et OO. regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae e generali eorundem congregatione Zagrabiae die 7. seq. mensis Junii 1791 celebrata.

Erga factam per status regni Hungariae sub decursu novissimae dietae quoad civitatem et portum Fluminensem inarticulandum demissam propositionem dignabatur Majestas Vestra sacratissima benigne declarare, quod antequam superinde benignam suam resolutionem elargiatur, eatenus vicinas suas germanicas provincias ac ipsum quoque s. Romanum imperium clementer audire velit.

Quia autem Flumen non in limitibus Hungariae aeque ac Croatiae sed in huius finium extremitate versus mare adriaticum constitueretur, neque ex Hungaria aliter quam confecto trium dierum per Croatiam continuo ducente

Digitized by Google

itinere accessibile esset: hinc difficultates illas, quae ex immediata fluminensis civitatis cum Hungaria unione necessario consequerentur Majestati Vestrae ssmae demisse representandas duximus, et quidem:

1. Postrema domus civitatis fluminensis orientem versus iam in limitibus Croatiae posita est, versus septemtrionem autem et occidentem gaudet territorio, quod vix medii miliaris distantiam efficit, quodve adeo montosum est, ut pro amplianda urbe plane ineptum sit. E converso autem mox trans fluvium Fiumaram, ubi Croatia incipit, hortus sic dictus Franciscanorum adest. qui pro augmentatione civitatis applicandus projectatur. Si itaque Flumen per hortum Franciscanorum ampliatum hungarica immediate constitueretur civitas, eotum eformandae ibidem novae plateae aut distinctum habere deberent magistratum, per quod tamen ipsa civitatis administratio in confusionem abiret, aut vero eaedem plateae hae pro immediate hungaricis considerandae venirent, quod tamen absque perturbatione utriusque regni limitum fieri nequiret. Quod ut clarius pateat. liceat eam assumere hypothesim, quasi in hungarica fluvii Dravi, bina haec ad invicem regna dividentis, rippa quaepiam subsisteret civitas, huiusque ampliatio in adversa rippa intenderetur, certe statibus Croatiae admittere integrum non esset, ut neoerrigenda talis platea sive quoad iurisdictionem sive vero contributionem civitati hungaricae subordinata sit; etenim pacto hoc tam limites Croatiae laedi, quam et contributionis systema perturbari necessum foret. Croatia quidem est hungaricae coronae incorporatum regnum, suasque leges in regni Hungariae diaetis accepit, nihilominus per constitutos iam limites ita separatum, ut quemadmodum inter alias provincias ita etiam inter Hungariam et Croatiam et subversantes limitaneae controversiae per diaetalem comissionem complanari consveverint. Quam parum itaque Croatia particulam terreni ex Varasdinensi aut Crisiensi comitatibus pro augmentatione cuiuspiam in rippa hungarica Dravi situatae civitatis cedere non valeret, tam parum etiam admittere potest, ut civitas flumensis, si pro immediate hungarica declararetur, per unam particulam comitatus zagrabiensis augeatur.

2. Flumen cum suo portu neque est neque unquam in statu erit ductum hungarici commercii sustinendi. Qua ex ratione iam inde a principio unionis eiusdem cum Hungaria districtus Buccarensis, ac subinde Vinodolensis etiam, Flumini adiectus, iurisdictionique guberniali ea ratione subordinatus extitit, quod hi districtus ipsam adeo sibi emensam contributionem in cassam gubernialem inferant. Iam vero omnes districtus hi indubie ad regnum Croatiae pertinent, qui, si civitas fluminensis immediate pro hungarica declararetur, aut a iurisdictione fluminensi ipso facto avelli, aut non solum particula, prout hortus franciscanorum est, sed integer Croatiae districtus, qui plus atque unus processus comitatus efficit, hungaricae iurisdictioni immediate subjici deberet. Primum ex reflexione ampliandi commercii, alterum fieri nequit absque laesione limitum, immediataeque utriusque regni iurisdictionis, cuius tamen manutentionem ipsum binorum horum regnorum bonum exigit. Si civitas fluminensis coronae hungaricae adiecta non fuisset, potuissetne eum in casum statibns regni Hungariae unquam illud ius tribui, ut contributionem districtus huius com-

Digitized by Google

mercialis contributioni regni Hungariae adiicere queant? ipsi profecto status eiusdem regni id propugnare nollent. Quod enim ius iis per unionem flumir ensis civitatis enasci potest? An illud, ut contributio tam ampli districtns Croatiae cum eorundem contributione comisceatur? haec tamen naturalis foret sequella, si Flumen pro immediate hungarico considerandum esset. Etenim contributio commercialis districtus vigore sabsistentis iam systematis in gubernialem, consequenter fluminensem cassam inferri debet. Si proinde Flumen immediate Hungariae adiiceretur, ipsa quoque eiusdem cassa qua hungarica consideranda veniret.

Adducta puncto primo paritas huic quoque objecto suam dabit claritatem, praeprimis si ea non relate ad Hungariam verum relate ad Cratiam applicita fuerit. Supposito itaque eo, quod cursus commercii hungarici per situatas in fluvii Dravi rippa croatica civitates Varasdinum aut et Capronczа ita accresceret, ut causa boni publici utriusque regni una ex his civitatibus in commercialem stapularem civitatem transformanda veniret. Supposito porro eo, quod ad firmandum hoc institutum necessarium esset civitati huic districtum, qui integrum processum comitatus unius adaequaret, adiicere; supposito ultro eo, quod utilitate ita exigente, districtus iste non ex croatico Varasdinensi, sed ex hungarico Szaladiensi comitatu emetiendus veniret, quod inibi amplior pecorum iugalium, amplior bene habentium inhabitatorum sit copia; supposito tandem eo, quod e re futurum adinveniretur, contributionem huius hungarici districtus in cassam civitatis huius croaticae invehere, possetne hic assensus statuum Hungariae sperari? profecto minime. Ast quare? quia ea ratione regni utriusque commiscerentur limites. Iam vero status Croatiae in eodem casu versarentur, si Flumen immediate pro hungarico declaretur. Illi proinde aeque tam parum ad id accedere possunt.

E converso, si Flumen immediate Croatiae et medio huius Hungariae unitum furit, universae hac inamoenae sequellae cessabunt; Hungariae per hoc nil decedet, cum ipsa Croatia alioquin cum eadem unità sit; consequenter Flumen tanquam Croatiae pars semper cum Hungaria unitum maneret; eidem legislativae potestati subeset; ita prout Croatia per politica et iuridica regni Hungariae dicasteria gubernaretur; ut adeo pervideri nequeat, quod momentum pro adeo fundato censeri possit, ex quo status Hungariae hanc immediatam unionem fluminensis civitatis tanto fervore propugnaverint.

Quapropter Majestatem Vestram ss. humilime exoramus, quatenus praemissis in benignissimam considerationem sumptis, urbem et portum fluminensem **immediate regno Croatiae, per hanc** vero **mediate** s. regni Hungariae coronae incorporari facere; quodsi autem id a Majestate Vestra ssma impetrari non posset, totum illum districtum, qui usque fluvium Fiumera protenditur, quive ex indubitata regni Croatiae iurisdictione iurisdictioni gubernii fluminensis ante paucos annos adiectus extitit, a iurisdictione gubernii fluminensis eximere, atque errecto Buccari distincto capitaneatu pristinae regni iurisdictioni clementer restituere dignetur.

Digitized by Google

40.

A. Repraesentatio SS. regni in obiecto promovendi commercii hungarici ddto. 15. Julii 1802.

(Caeteris ommissis).

Impedimenta commercio adferunt etiam loca, in quibus exercetur, aut per quae transit, si vel incerta est eorum conditio vel propter iurisdictionum diversam indolem debent collisiones oriri et inde mercatorum vexae. Ideo suae Majestati demisse supplicatur, ut 1) diploma augustissimae olim imperatricis et reginae Mariae Theresiae, quo portum, urbemque fluminensem Hungariae velut littoralem locum addixit, et omnibus portus liberi favoribus ornavit, in articulum referatur. 2) Segnia cum suo portu libero ab omni iurisdictionis militaris influxa penitus eximatur . . . 3) Plaga quae inter Josephinam et Carolinam viam interiacet, cum ipsa Josephina via statui provinciali incorporetur; ac pro feliciori promotione commercii ad portus littoralis hungarici Severinensis quoque comitatus, accessione hac iustam extensionem habiturus, restabilitatur fine eo, ut intermedia omnia commercii adminicula procurari et stabiliter conservari possint . . . Ut occasione regni commitiorum res commercii littoralis hungarici facilius cognosci, prout adiuncta ferent adiuvari posit, gubernatori Fluminensi et totius littoralis hungarici sessio in tabula procerum assignetur, civitatum autem commercialium Fluminis et Buccari representantes ad dietam evocentur sessionem suam in tabula statuum habituri.

Diarium II., 160.

B. Repraesentatio SS. regni ddto. 13. octobris 1802 ad r. rescriptum ddto. 23. septembris e. a.

(Caeteris ommissis).

Nunc autem id unum a Majestate Vestra ssma demisse exoramus, ut augustissimae olim imperatricis et reginae Mariae Th. aviae Majestatis Vestrae ssmae diploma, quo illa, et de rei iustitia convicta et amore erga Hungaros ducta, Flumen velut urbem, portumque hungaricum Hungariae addixit, partim pro adiumento, partim pro securitate commercii, in articulum referri benigne indulgeat.

Ibid II., 272.

C. Resolutio regia ddto. 24. octobris 1802 ad SS. et OO. regni.

Urbis et portus fluminensis inarticulationem gravibus de causis pro hac vice indulgere non potest Sua Majestas ssma; pro paterna tamen, qua in pro-

Digitized by Google

mnvendum hungaricum commercium fertur prepensione, omnem datura est operam, ut excussis uberius, qui positi sunt obicibus, animos fidelium suorum SS. et OO. satisfaciente, quantum licebit, resolutione subinde recreare possit.

Ibid II., 306.

D. E relatione nunciorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae lecta post reditum e diaeta Posoniensi in eorundem regnorum generali congregatione Zagrabiae 13 et seq. mensis decembris 1802 celebrata.

(Caeteris ommissis).

P. de commercio promovendo . . . Porro ad facilitandum commercium illud etiam propronendum videbatur: 11. Ut urbs et portus Fluminensis qua talis inarticuletur. 12. Plaga intra viam Carolinam et Josephinam cum ipsa Josephina via statui provinciali incorporetur; hac vero accessione facta 13. Comitatus Severinensis pro feliciori comercii ad portus maritimos promotione restabiliatur; porro 14. Urbs Segniensis cum suo portu et territorio . . . a iurisdictione militari eximatur. 15. Carolostadii in suburbiis errectio depositoriorum muratorum . . . admittatur. 16. Pro eo, ut res commercii occasione comitiorum regni facilius cognosci et adiuvari possit, gubernatori Fluminensi et totius littoralis sessio in tabula procerum, civitatum autem commercialium fluminensis et Buccaranae deputatis in tabula Statuum designetur . . . Quoad civitatis fluminensis nulla in hac (ddto. 23. septembris 1802) resolutione facta mentione status et ordines medio repraesentationis ddto. 13. octobris petitionem renovarunt. Erga quam cum Sua Majestas ddto. 24. octsbris declaraverat: urbis et portus fluminensis inarticulationem gravibus de causis pro hac vice fieri non posse, pro paterna tamen, qua in promotionem commercii fertur propensione daturum Suam Majestatem operam, ut excussis uberius, qui positi sunt, obicibus animos fidelium SS. et OO. satisfaciente, quantum licebit, resolutione subinde recreare possit, SS. et OO. ab eventu praeviae benignae assecurationis praestolandum decreverunt.

41.

A. Ex instructione in generali regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae congregatione Zagrabiae 13 et seq. mensis Martii 1807 celebrata ab eorundem SS. et OO. nunciis ad diaetam regni Hungariae deputatis data.

(Caeteris ommissis).

§. 9. Relate ad postulata nomine regnorum horum in comitiis proponenda . . . 33. Ut urbis et portus fluminensis regno reincor-

Digitized by Google

poratio ... in codicem legum referatur, Suae Majestati supplicandum proponent domini ablegati.

§. 11. Puncta instructionis regnicolaris quoad gravamina. 5. Spes adhuc affulgere videtur, ut ipsa pacis consilia relate ad Dalmatiam iure postliminio recuperandam felici successu coronentur. In hoc casu domini nuncii Suam Majestatem sacratissimam ex comitiis exorandam proponent, ut soeium hoc regnum, a banali auctoritate avulsum, eidem rursus subjiciatur, hocque vinculo sacrae coronae reuniatur".

B. Gravamina et postulata regni per ordimatam deputationem in ordinem redacta.

(Caeteris ommissis.)

13. In conformitate factae a. 1802 ex diaeta repraesentationis porro supplicant SS. et OO. ut diplomate augustissimae olim imperatricis et reginae Mariae Theresiae, quo portum, urbemque Fluminensem regno Hungariae addixit et omnibus portus liberi favoribus ornavit, in articulum relato gubernatori eiusdem in tabula procerum sessio assignetur, civitatum autem commercialium Fluminis et Buccari nuncii ad diaetam evocentur sessionem in tabula statuum habituri.

Diarii II., 231.

C. B. Suae Majestatis ssmae rescriptum regium ddto 12. decembris 1807.

Franciscus etc., erga demissas dilectionum et fidelitatum vestrarum preces recentius ad nos in eo perlatas, ut diploma augustae aviae nostrae paternae Mariae Theresiae intuitu liberi portus et urbis Fluminensis editum in legum tabulas referendum indulgeremus, ne diutius ardentia haec vota vestra moremur benigne rescribendum esse duximus: Nos humillimae huic petitioni, aeque in eo etiam clementer anuere, ut gubernatori Fluminensi sub comitiis in tabula procerum, ablegatis vero urbium Flumninensis et Buccari in tabula Statuum competens sessio assignetur. In reliquo etc. Budae 12. decembris 1807. Franciscus m. p.

D. Flumen civitas, portusque inarticulatur, gubernatori autem Fluminensi in tabula procerum, ablegatis vero civitatis Fluminensis in tabula SS. et OO. sessio et votum tribuitur. Articulus 4.

Sua Majestate sacratissima, ne diutuis ardentia vota SS. et OO. regni moretur, annuente, civitas Fluminensis, portusque, per augustissimam imperatricem et reginam Mariam Theresiam peculiari diplomate iam regno incorporata, psaesenti articulo ad idem regnum pertinenre declaratur. Una vero §. 1 gubernatori Fluminensi sub comitiis regni in tabula procerum, ablegatis autem civitatis Fluminensis in tabula SS. et OO. competens sessio et votum tribuetur.

*

Digitized by Google

De sessione ablegatis urbis Buccari in comitiis assignata.

Articulus 27.

Urbe Buccari per articulum 6: anni 179⁰/₁ iam recepta, eiusdem quoque ablegatis, accedente benigno Suae Majestatis sacratissimae annutu, sub regni comitiis in tabula Statuum competens sessio et votum assignatur.

E. Articuli generalis a. 1808, die vero 29. Febr. et sequentibus Martii diebus Zagrabiae celebratae congregationis.

(Caeteris ommissis.)

Articulus 8.

De competente sede gubernatori Fluminensi et ablegatis civitatis eiusdem in regni congregationibus assignata.

Ex incidenti, quod medio art. 4 novissimae diaetae civitas Fluminensis cum pertu, per augustissimam imperatricem et reginam Mariam Theresiam peculiari diplomate iam regno incorporata, ad idem regnum pertinere declaretur; cum per provocatum in articulo benignum diploma et rescriptum ab eadem immortali imperatrice et regina ad regnorum horum Status et Ordines sub 5. novembris 1777 dimissun praelibata civitas immediate regno Croatiae incorporata et praeexistenti Szeverinensi comitatui ingremiata sit: civitatem et portum Fluminensem pro integrante regni hujus parte considerant Status et Ordines, hacque consideratione ducti gnbernatori sedem in regni congregationibus post supremos comites, eiusdem vero civitatis ablegatis inter liberas regiasque civitates sedem et votum tribuerunt, domino comite bano iuterpellato, ut invitatorias pro futuris regni congregationibus tam ad dominum gubernatorem quam et praedictam civilatem dimittere dignetur. Suae Majestati sacratissimae, quod per civitatis et portus Fluminensis inarticulationem beneficii per immortalis memoriae augustissimam aviam suam regno exhibiti complementum benigne procurare dignata sit, humillimas grates agendas SS. et OO. decreverunt.

Eadem occasione, ad effectum art. 27. postremorum comitiorum ablegatis civitatis Buccaranae SS. et OO. sessionem et votum inter liberas regiasque civitatis assignarunt. Petitum vero per ablegatos eiusdem civitatis propositum, ut iisdem, qua capitaneatum Buccaraneum repraesentantibus, sessio ante reliquas liberas regiasque civitates tribuatur, ad futura regni comitia SS. et OO. relegarunt.

E. Benignum rescriptum regium, quo mox adductus art. 8 gen. congreg. 1808 confirmatur.

Franciscus primus divina favente clementia Austriae imperator, Hungariae, Bohemiae, Galliciae et Lodomeriae etc. rex apostolicus, archidux Austriae etc. etc. Reverendi, honorabiles, spectabiles ac magnifici, magnifici item egregii et nobiles, nec non prudentes ac circumspecti, fideles nobis dilecti! Quum ex

Digitized by Google

duplicis ordinis, et signanter sub 29. Februarii et 15. Martii a. c. ad nos demisse perlatis fidelium regnorum istorum Nostrorum Statuum et Ordinum repraesentationibus clementer perspexerimus, quod per articulum 8m generalis eorundem regnorum nostrorum congregationis die 29. Februarii et subsequis mensis Martii a. c. diebus celebratae, fundamento potissimum benigni rescripti regii ddto 5. Septembris 1777 elargiti, portum et civitatem Fluminensem pro integrante regni Croatiae parte considerandam, hocque motivo tam gubernatori Fluminensi, quam et civitatis huius ablegatis sessionem ac votum tribuendum effective determinaverint. Hinc ad sufferendum omne, quod e sinistra legum hac in materia conditarum interpretatione in futurum etiam enasci posset dubium, benigne visum nobis est eatenus mentem nostram caesareo-regiam fidelibus regnorum istorum Statibus et Ordinibus benigne adaperire, quod quippe portu et civitate Fluminensi regno Hungariae tenore articuli 4. 1807 provocative ad diploma Theresianum incorporata, ac una Statibus eiusdem regni et partium adnexarum, adnumerata existente, benigne admittamus, ut gubernatori Fluminensi et littoralis Hungarici, prout et ablegatis civitatis Fluminensis etiam in generali regnorum istorum Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae congregatione sessio et votum, in sequellam praecitati articuli, civitati vero Buccariensi in sequellam articuli 27. eiusdem diaetae tribuatur. Quam benignam Nostram resolutionem regiam fidelibus regnorum istorum Statibus et Ordinibus pro sui directione et notitia hisce clementer significamus. Quibus in reliquo gratia et clementia nostra caesareo-regia benigne, iugiterque propensi manemus. Datum in archiducali civitate Nostra Viennae Austriae, die decima nona mensis Augusti, anno domini millesimo octingentesimo octavo. Fransiscus m. p. Comes Josephus Erdödy m. p. Josephus Wlassits m. p.

Intitulationis tenor talis est: N. 8751. Vienna e Cancellaria Hung. Aulica. Reverendis, honorabilibus, spectabilibus ac magnificis, magnificis item egregiis et nobilibus, nec non prudentibus ac circumspectis, N. N. regnorum nostrorum Croatiae, Sclavoniae et Dalmatiae universis Statibus et Ordinibus, Fidelibus Nobis dilectis. Ex offo.

F. Articuli generalis a. 1809, 12 et seq. mensis Januarii et Februarii diebus Zagrabiae celebratae congregationis.

(Caeteris ommissis.)

Articulus quartus.

De sessione et voto gubernatori Fluminensi et ablegatis civitatis eiusdem in generali regnorum horum congregatione tribuenda.

Cum Sua Majestas ssma medio benigni ddto 19. Augusti a. praet. nro 8751 editi rescripti regii clementer admittere dignata sit, ut portu et civitate Fluminensi regno Hungariae tenore art. d: 1807, provocative ad diploma Theresianum, incorporata, ac una statibus eiusdem regni et partium adnexarum adnumerata existente, gubernatore Fluminensi et littoralis hungarici prout et ablegatis civitatis Fluminensis etiam in generali regnorum horum congre-

Digitized by Google

gatione in sequellam praecitati articuli, civitati vero Buccaranae in sequellam art. 27. eiusdem diaetae sessio et votum tribuatur: pro benigna hac resolutione Status et Ordines Suae Majestati sacratissimae humillimas grates agendas concluserunt et in conformitate eiusdem gubernatori Fluminensi et ablegatis sessionem et votum assignarunt sua banali excellentia interpellata, ut eosdem ad generales regnorum horum congregationes in futurum semper invitare dignetur.

42.

A. Intimatum excelsi consilii regii L. H. de jurisdictione comitatus Zagrabiensis in nobiles qui in littorali maritimo degunt, prout et de praevigente quoad appellatam causarum usu usque futuram diaetalem fororum coordinationem retinendo ddo 9-a Augusti 1808.

Illutsrissimi, Reverendissimi, Spectabiles. ac Magnifici, Perillustres item, ac Generosi Domini, Nobis Observandissimi! Erga Repraesentationes praetitulatarum dominationum vestrarnm circa jurisdictionem in personalibus nobilium in littorali Hungarico degentium negotiis exercitam, sub 21-e Debembris 1806. et 28-a Julii 1807: isthuc factas, et abhinc altissimo loco substratas, Sua majestas sacratissima benigne resolvere dignata est, ut, cum jam comitatus antehac Szeverinensis jurisdictionem in littorali maritimo exercuerit, congregationem generalem non solum in urbe Buccari sed et Flumine celebrando, subseque autem comitatus hic Zagrabiensis nobiles hungaros in littorali hungarico residentes, ad insurrectionem anni 1805. taxaverit in futurum porro unum vice-comitem in partibus montanis et maritimis stabiliter habiturus sit, hinc exercitium quoque jurisdictionis relate ad personas nobilium Hungarorum Flumine et in littorali Hungarico existentium, comitatui huic concredatur, necessitate delegandi particularis individui hac ratione cessante; cum vero Gubernium Fluminense una quoad appellatam causarum in littorali maritimo promotarum, usum, hucadusque observatum, benigne stabilire petierit, sua majestas sacratissima eundem etiam usum hactenus observatum usque futuram diaetalem fororum coordinationem porro quoque retinendum, benigne admittere dignata est.

De qua altissima resolutione regia Gubernio Fluminensi jam edocto, eadem praetitulatis etiam dominationibus vestris pro congruo notitiae statu hisce significatur. Datum ex consilio regio locumtenentiali Hungarico Budnae die 9-a Augusti anni 1808. celebrato. Praetitulatarum dominationem vestrarum benevolus ad officia paratissimi: Baro Joannes Mednjanski m. p. Franciscus Darvash m. p. Michael Bodor m. p.

Digitized by Google

B. Litterae gubernatoris Fluminensis in nexu B. G. intimati excelsi consilii ddo. 9-a Augusti 1808. emanati ad vice-comitem zagrabiensem dimissae, quoad judicatum comitatus zagrabiensis regni nobilium in littorali Hungarico, huc intellectis etiam in civitatibus maritimis Flumen et Buccari, harumque respectivis districtibus residentium porro exercendum dda. 13-a decembris 1808.

Magnifice, spectabilis omine consiliarie regie, et ordinarie Vice-Comes, domine sing. colendissime! — Ad pretiosas magnificae dominationis vestrae litteras sub dato 27-ae Novembris a. c. in merito peragendae in littorali Hungarico per d. Szeverinensem vice-comitem, ac denominatos conscriptores, nobilium Hungarorum legalis ad mentem Art. 2-i anni 1807. conscriptionis, isthuc datas, regium hocce Gubernium, hisce officiose reinsinuandum habet, quod civitatum maritimarum Fluminensis, et Buccarensis, earundemque districtuum habitantes indiscriminatim a dependendo libero oblato, tenore isthic in copia advolutarum benignarum litterarum serenissimi archi-ducis regni Palatini, hac vice per suam majestatem sacratissimam clementer dispensati habeantur; quoad nobiles hungaros itaque intra ambitum harum duarum civitatum et appertinentium districtuum seu stabiliter, seu vi officii residentes, conscriptio qualis, si haec fine excipiendarum ab iisdem ad scopum pendendi attacti liberi oblati, fassionum, peragi, destinetur, opinione regii gubernii superflua futura sit, eo alioquin subintellecto, quod siquidem horum nobilium illi, qui alicubi intra regni, et partium adnexarum ambitum, possessoria nobilitaria tenent, ibidem concernenti comitatui fassiones super substantia sua immobili, et accessoriis exhibere obligati fuerint, nunc hi, et tales nonnisi ab illa mobili substantia, quam titulo domicilii sui Flumine vel Buccari ad manum habent ac possident, virtute praeprovocatae benignae resolutionis dispensatoriae immunitatem adipiscantur.

Quod interim ad districtum maritimo-cameralem, utpote moderationi regii hujus gubernii separatim adnexum, separatasque portas constituentem, atque suo peculiari magistratu provisum, attinet; cum praeadvoluta benigna resolutio regia dispensatoria ad hunc neutiquam extendatur, adeoque regni nobiles eidem ingremiati diaetale hoc oblatum ferre omnino debeant, inclytusque comitatus Zagrabiensis in personas eorum jam nunc jurisdictionem exercendi activitatem nactus sit: suapte sequitur, laudatum inclytum comitatum conscriptionem ordinandi, et fassiones etiam eorundem, super illa substantia, quae in cathegoriam fundorum civilium, aut urbarialium non censetur (circa hujusmodi etenim illorum tenuta ipsamet publica jurisdictio attacti districtus legali sua activitate alioquin procedit) in sensu praecitati articuli 2-i 1807 pro se exigendi jure pollere.

Caeterum, quoniam virtute communicati benigno-gratiosi intimati excelsi consilii regii locumtenentialis hungarici ddo. 9 a Augusti 1808 Nr. 17474. (quo comprehensa benigna resolutio regia etiam huic gubernio ab altissimo loco, sub dato 22-ae julii 1808. Nr. 8543. perscripta habetur) in personalibus regni

Digitized by Google

nobilium in littorali hocce hungarico, huc intellectis etiam in civitatibus maritimis Flumen et Buccari harumque respectivis districtibus residentium causis in locum provisorie abhinc projectati peculiaris fori nobilium, deinceps inclyti comitatus Zagrabiensis judex futurus sit, hujusque jurisdictionis exercitii scopo cathastrum gremialium regni nobilium eidem inclyto comitatui necessarium esse perspiciatur, pendebit id ab ulteriori ejusdem determinio, an hujus cathastri compillationem per delegandos deputatos, ista mox occasione suscipi curare praeplaceat? Cujus tamen intuitu illa generaliter reflexio interponenda existomatur, quod repetiti cathastri nobilium compillatoribus vigilantia et indagatio peculiariter commitenda esse videretur, ut illas praecise familias orae hujus maritimae in numerum verorum regni nobilium cathastraliter inferant, de quarum in dubio nobilitaris praerogativae usu sufficienter capacitabuntur.

Ego in reliquo peculiari cum cultu presevero. Magnificae dominationis vestrae Flumine die 13-a decembris 1808. Obsequentissimus servus Klobuschiczky m. p.

Digitized by Google

Digitized by Google

89095159307

b89095159307a

Digitized by Google

Digitized by Google

89095159307

B89095159307A